

* BEN
OKRI

ZVEZDANA *
KNJIGA

ČUDESNA
PRIČA O LJUBAVI
I PREPORODU

ZVEZDANA

KNJIGA

*Čudesna priča
o ljubavi i preporodu*

BEN OKRI

Preveo
Dragan Popović

Laguna

Naslov originala

Ben Okri
STARBOOK

obrada : **Miss Smila, Lena**
www.balkandownload.org

*U sećanje na moga oca Silvera Okrija, 1928-1998.
Sa zahvalnošću na čudesnoj zadužbini.*

Prva knjiga

CRNI PRINC

PRVO POGLAVLJE

Ovo je priča koju mi je majka počela da pripoveda dok sam još bio dete. Ostalo sam sakupio iz knjige života, među zvezdama, u kojoj je sve poznato.

U srcu kraljevstva postojalo je jedno mesto gde je zemlja bila crna i imala sladak ukus. Sve što bi se tu posejalo raslo je bogato. Selo je bilo podignuto u obliku nekog čudnog kruga.

U središtu toga kruga stajala je kraljeva palata. Četiri reke su se sticale u šumi pored sela. Svetilište se nalazilo na ivici sela i staza koja je prolazila pored njega vodila je u spoljnji svet. Šuma oko sela bila je gusta i činilo se kao da oni iz srca kraljevstva žive u nekom čudnom snu, u oazi koliba i bogate žetve usred mnoštva drveća koje ih je okruživalo.

U selu postoji jedna izreka koju mi je majka rekla. Kaže se da te ljudi poštuju ne po onome što jesi, već po sili koja stoji iza tebe. Znači, ljudi ne vide tebe već tu silu, moć. Selo je bilo malo, ali iza njega i oko njega se nalazila snaga i veličanstvenost guste šume. Noću je šuma bila mračna i puna čarolije i draži. Danju je bila predivna, sva zelena na suncu, a iz zemlje se mogla čuti tajanstvena, jedva čujna muzika. Nadarena deca su često govorila da čuju drveće kako peva zanosne melodije. Nekih noći, kada je bio pun mesec a belo jezero sjajno kao ljuska jajeta, oni pametniji su tvrdili da drveće šapuće priče u gustoj pomrčini.

Te priče su se, govorili su, uobličile i lutale po svetu i jednoga dana će živeti svojim životom. Seljani su veoma retko odlazili u šumu jer je bila tako silovita, tako nepredvidiva, kao neizreciva mitologija o nekom nepoznatom božanstvu.

Nekada davno, u vreme kada je svetom vladala čarolija, bio je u ovom kraljevstvu jedan princ koji je rastao u potpunom spokoju. On je bio predak moje majke i jedini je on od svih seljana voleo da se igra u šumi. Bio je lep, svetle puti i pametan, pa su stariji smatrali da je božansko dete, jedno od one dece odnekud drugde, kome nije suđeno da dugo živi. On nikada nije bio srećniji nego kada se sam igrao u šumi ili pored reke. Bio je miljenik sirena i tajanstvenih šumskih vila kojima je nosio cveće i stvarčice koje je sam pravio, a onda bi svirao duhovima reke. Pošto je bio božansko dete, ostavljali su ga na miru da radi šta hoće – sve dok nije izrazio želju da umre.

Bilo je to iznenađenje za kraljevsku porodicu. Proroci su mu na rođenju predskazali neobičan život. On će biti i kralj i rob, tako su rekli. Prodaće ga kao jare, odnosiće se prema njemu kao prema životinji, boriće se u ratu, patiće kao veliki grešnik, živeće kao bog i spoznati slobodu više i od najslobodnijeg čoveka. Međutim, najčudnovatije je bilo kazivanje proroka da će on umreti mlad u starosti ili će umreti star u mladosti.

Starci su očekivali da će biti bolešljiv. A nikada nije bio. Nisu znali da li da ga pripremaju za kralja. On nije pokazivao nikakvo interesovanje za to. Politika i kraljevske dužnosti bili su mu dosadni. Više je voleo da radi sa običnim ljudima u polju, da žanje žito, zadirkuje devojke, da gradi kolibe za uboge seljanke, cepa drva za ogrev i svira po obodima kraljevstva, kao da je opčaran tužnom lepotom koja je krasila granice sveta. Starcima je bilo dirljivo da gledaju kako se njegovo slabašno telo povija pod tako teškim zadacima koje je sebi postavljao ili da gledaju kako se njegovo blede prisustvo polako gubi u predivnoj muzici koju je izvodio u šarenoj hladovini šume pune mitova, koja mu je bila drugi dom. Šta da rade sa ovom kraljevskom lutalicom, ovom skitnicom plemenitog roda koja je u srce dirala žene i starce, opčinjava mlade, koja je u srce dirala kraljevstvo

kao neki umirući muzičar koji savršeno prebira prstima po svom žičanom instrumentu? Bilo je to isto kao posmatrati neku čudnu igru života i smrti koja se izvodi naočigled svih.

Niko se nije usuđivao da mu ponudi ruku svoje kćeri iz straha da bi je on ubrzo napustio i otišao u zemlju smrti koju je, činilo se, smatrao tako primamljivom. Pa ipak, sve su ga devojke strasno volele, nemo, u snovima, iz daljine. Kada bi im se obraćao svojim tihim, poverljivim i uzbudljivim glasom, one su ostajale skamenjene od neviđene očaranosti. A kada bi ih dodirnuo, bilo je to kao da su se oprljile parom; neke su umele da viknu odjednom, druge da osećaju jak bol i teskobu, dok su se mnoge posle toga osećale slabo i tresla ih je ljubavna groznica koja se nedeljama nije mogla utvrditi. Kasnije se jedna devojka, s kojom se on igrao i gurkao u reci, teško razbolela, izgubila razum u nejasnim ljubavnim sanjarenjima i umrla kada se to najmanje očekivalo od neke vrste sudbonosne sreće. Neki su zlurado govorili da se nad mladim junakom nadnelo prokletstvo i da će jednoga dana...

DRUGO POGLAVLJE

Itako je vreme prolazilo dok je on rastao na tajanstven način. U skladu sa obredima ustanovljenim drevnim predanjima kraljevske porodice, naš mladi junak je uveden u tajne plemena i kraljevanja. Prošao je kroz sedam različitih obreda od kojih je većina obavljena dok ih uopšte nije bio svestan. Bile su to tajne skrivenog poretka koje su otkrivale njegovo mesto među zvezdama, u pesku, među bogovima i precima. Bilo je tu tajni koje su mu pokazale njegovo mesto u kraljevskoj lozi, otkrivale strahote kraljevanja i strahove koji teku kraljevskom krvlju, plamen koji prati njegovu liniju rođenja, ludilo koje mora pobediti svojim prirodnim darom, kao i veliku usrdnost koju mora gajiti usred zategnutih niti jake sudbine.

Ovi obredi su obavljani noću, u šumi. Prisustvovao je podizanju duhova predaka u njihovom sjaju punom straha, proveo je sedam noći u društvu najboljih i najgorih umrlih svih vremena i sa svih strana kako mu najveća i najgora i najdivnija dela muškaraca i žena ne bi nikada bila strana.

Ovo uvođenje u tajne je u njemu začelo neočekivanu promenu. Postao je ćutljiviji, a ipak otvoreniji. Njegove izjave, mada sasvim jasne, bile su potpuno dvosmislene. I glas mu se promenio i odjednom postao dubok, neobičan i blag. Ponekad je zvučao tvrdo, hladno, daleko, a drugog puta pak veselo, raskošno, pun ljubavi, čak začuđeno. Postao je zagonetka za selo, ali samom sebi je bio još veća zagonetka. Više nije znao ko je uopšte on.

Zato je provodio sve više vremena u šumi, oko reke, u brdima, slušajući ptice, tražeći boga da mu pruži odgovore na pitanja koja su u njemu obredi pobudili kao gromoglasna zvona ili bubnjevi.

Kraljevska porodica počela je da strahuje da su mu obredi naneli više štete nego koristi. Umesto da od njega načine muškarca, izgleda da su ga učinili ranjivijim, neuravnoteženijim. Plašili su se da nije počeo da ludi. Ili još gore. da ne oduzme sebi život u pokušaju da se vrati na nebesa. Tako su došli do zaključka da mu je potrebna žena.

TREĆE POGLAVLJE

Nije njemu bila potrebna žena. Bilo mu je potrebno vreme. Niko nije ni pomišljao da ga ostavi na miru kako bi on sam pronašao svoj put. Gnjavili su ga i dosađivali mu svojim strahovima i predskazanjima. Na neki način su uticali da postane briga, teškoća i središte kraljevstva. Mešali su se

u svaki delić njegovog života. Nisu mu ostavljali prostora da sam izraste u muškarca. Oduzimali su mu i vreme i prostor. Uhodili su ga svuda kuda bi krenuo. Izveštavali su o svakom njegovom koraku. Pogrešno su tumačili svaki njegov pokret i izjavu. Preuveličavali su njegovo ćutanje. Bili su sumnjičavi prema njegovim molitvama. Videli su loše strane njegove potpune nevinosti. I tako su ga nesvesno sve više udaljavali od kraljevstva.

Počeo je da luta, da istražuje duboke šume u nesvesnom pokušaju da izbegne prežajuće poglede koji mu nisu davali mira. Da se nisu isuviše brinuli i naterali ga da beži, nikada se ne bi dogodilo ono što se dogodilo i bilo bi, na tajanstven način, manje prostora za to. Sudbina skriva čudno prosvetljenje u patnji koju nam život nameće. Sudbina je prožeta tajanstvenošću. Sme li iko da kaže kako ovo ili ono nije trebalo da se dogodi? Istorija je puna užasa koji nije trebalo da se dogode. Ali su se dogodili. I mi smo ono što jesmo zato što su se dogodili. Ipak, sve čudno seme istorije još nije požnjeveno. Ko zna koji događaji će imati značaja kada im dođe vreme? Naš junak je pobjegao iz tamnice svoje kraljevske uloge u nešto mnogo gore. Ko može kazati zašto ili u čemu je bio cilj i krajnje značenje toga? Pred velikim stvarima koje se mogu videti u knjizi života, čovek može biti samo ćutljiv i ponizan. Krajnje značenje istorije je nedostižno smrtnom umu. Jedino što čovek može reći jeste da se to dogodilo. Razumite kako hoćete. Naš junak je krenuo u brda u potragu za bogom i jednoga dana je, pored reke, naišao na devojkicu s vedrom vode na glavi. Vraćala se na njivu. On je to shvatio kao predznak.

Na prvi pogled, nije bila lepa. Kasnije se veoma prolepšala. Tada je bila sasvim obična, čudnog lica, kao umetničko delo u povelju, naginjući ka ružnoći, ali je u sebi nosila bogatstvo sklada koji je izbijao iz početnog stepena ispoljavanja ličnosti. Bilo je u njoj nečeg što se retko nalazi, nečeg posebnog, skrivenog, što se nije pokazivalo. Nečeg istančanog, čistog, poput oblačne nesigurne zore koja izvežbanom oku ukazuje na izuzetno blistav dan.

Naš junak se nije zaljubio u nju na prvi pogled, niti je ona njega uopšte primetila. Ona je izgledala kao mladunče labuda, sva trapava, bezbojna, zbunjena i sve je videla naopako. Zanimljivo je kako u mladosti izuzetne stvari ne obećavaju mnogo; kako čudno izgleda prava lepota na svom začetku. Ko bi rekao da leptir potiče iz takve bezoblične mase kao što je gusenica? Ona je upravo bila takvo stvorenje, sve spetljano, u neslozi sa svojim jedinstvenim duhom koji je rastao u njoj. Ipak, njene oči – kako su samo jasno otkrivale dijamante u sebi; mada svi mladi imaju bistre oči. Ali njene su u sebi imale nešto nebesko. No, on to nije primetio. On ju je video kao znak.

ČETVRTO POGLAVLJE

Pozvao ju je iz svog skrovišta, a ona je krenula i pala. On je ćutao. Ona je pogledala oko sebe i nije videla ništa. Ustala je i zahvatila još vode iz reke. Dok je odlazila, on ju je ponovo pozvao i ona je poskočila. Činilo joj se kao da je dozivaju duhovi zemlje. Ili da je čula boginju mora. Za nju je to bio znak da će umreti, kao znak neke posebne milosti.

„Ali ja još nisam ni živela“, reče ona glasno, kao da moli za milost.

„Sada ćeš živeti“, odgovori on uživajući u ovoj igri sudbine.

„Šta treba da radim?“

„Odgovori na moja tri pitanja i živećeš.“

Spustila je vedro i pala na kolena.

„Spremna sam“, reče plačnim glasom.

On se nasmeja u sebi u svom skrovištu među poljskim cvećem, na granici svojeg kraljevstva.

„Prvo“, izgovori on neobičnim, promenjenim glasom, „gde se ova reka završava?“

„U božjoj pameti“, odgovori ona snishodljivo.

Bio je iznenađen odgovorom. Neko vreme je ćutao. Vetar je nad njima nosio čaroliju. Reka je u sebi uhvatila svetlost neba. Duhovi su se okupili na ivici reke da prisustvuju tom posebnom trenutku. Još nerođena deca su se okupila na tom moćnom prostoru iznad njene glave. Nevidljivi pripovedači su zadržavali dah. Mesečari su zastali da se napiju čarolije.

„Drugo“, rekao je strože, „gde prestaje sva naša patnja?“

„U sreći koja se nalazi iznad svega“, izustila je kao u zanosu.

Zastao mu je dah. Prvi put u životu spoznao je da se duboko u samrtnom strahu nalazi neprevaziđena blagost. Samo oni koji odlutaju u tako veliku tamu pronađu svetlost. Duboko u bolu se nalazi lepota sa visova uzvišenosti. Kako je to moguće? Koje je to voće gorko, dok je unutra, u semenu tvrdom kao dijamant, neverovatne slasti? Zagonetka ovoga sveta zaigra oko njega. Reka se na suncu presijavala zlatnim i srebrnim slapovima. Je li vazduh toliko plodan da može roditi nov život? Upijao je tu čaroliju, a vazduh koji je udisao promenio je čoveka koji je prošao kroz obred u nekoga odmornog, smirenog, u nekoga ko se tek rađa, kao što se iz anđela kristalizuje dete. Sanjari, svuda okolo, nošeni tim drevnim osećanjem, osećali su veselu sunčevu svetlost iznad svojih kuća. Duhovi su bili u stanju oduševljenja. Tu se sticalo vreme. Ti predivni trenuci donosili su večnu sreću celom svetu, u svako doba, gde god je bila potrebna i gde joj mogu prići srećnici ili oni koji znaju.

Sada je govorio kao prorok, mada nije proricao već pitao. Rekao je:

„I konačno, šta mi to svi tražimo?“

„Kraljevstvo“, odgovorila je, „u kojem već jesmo, koja imamo i koje je naš dom.“

Odgovor je bio toliko pristao da se on zaprepastio. Zapao je u duboku tišinu u kojoj su ga vetar i miris tajanstvenog cveća odneli u maglovite daljine gde je, na trenutak, ugledao belog konja sa zlatnim rogom na sredini čela.

Kada mu se svest razbistrila, video je kako se devojkica podiže iz molitvenog položaja. Osetio da nešto mora reći dok ta tajanstvenost još traje. Primetio je da se nad rekom diže izmaglica. Bila je to bela izmaglica, kao koprena ili neki neobični oblak, a nekoliko njenih pramenova kao da su plovili ka devojkici i sakrivali je. Najednom se uplašio. Ponet osećanjem veličine, koje nikada do tada nije osetio, ali ipak dovoljno pri sebi da ga spozna, rekao je:

„Vrati se ovamo sutra u isto vreme. Dođi sama.“

Izmaglica oko nje se na trenutak razbistrila i on je video kako je klimnula glavom. A onda, pre nego što je mogao smisliti šta još da kaže ili učini, ona ustade, uze svoje vedro i izgubi se u šumi.

PETO POGLAVLJE

Izašao je iz svog skrovišta i lutao šumama u tom novom sjajnom raspoloženju blagog straha i radosti koje se graničilo s ludilom. Šta ga je to spopalo? Pevao je ljubavne pesme pticama i drveću, rvaao se razigrano s duhovima u vazduhu, smejavao se snovima koji su lebdeli oko njega i zbijao šale sa šumskim vilenjacima koje je video kako igraju na žutim proplancima. Čitavo nebo je postalo ljubavno okruženje u kojem je sve video jasnije. Sve je imalo smisla. Sve je bilo jednostavno. Sebe je video svuda u kraljevstvu, sa svim ljudima sveta, svim kao jedan.

Lutao je u tom stanju, sanjajući o devojkici koju je upravo video, koja mu se toliko jasno urezala u pamet kao da je bila pored njega. Razgovarao je sa njom, pevao joj i smejavao se punoj tišini njenih odgovora; i dalje je bio opčaran njenim živim blistavim očima i njenim čudnim, bledim licem.

Starci iz plemena su ga našli u tom stanju i, plašeći se da je poremetio, šćepali ga iznenađeni što im ne pruža otpor. Odneli su ga na ramenima u kraljevsku palatu. U selo se vratio kao druga osoba i sve mu je izgledalo novo, kao da se probudio iz dubokog sna koji je trajao čitav život.

ŠESTO POGLAVLJE

Prvo što je u palati primetio bili su robovi. Onda je postao svestan mnogobrojne posluge. Zatim je video mnogobrojne žene svoga oca. Tek onda je ugledao oca. Bilo mu je čudno. Pomislio je: ko su svi ovi ljudi?

„Je li ti dobro, sine?“, upitao ga je otac.

Gledao je netremice u nametljivo, mesnato, veliko i moćno lice svoga oca, kralja. Posmatrao je te krupne, pametne i čulne oči, u jednom trenutku budne i lenje, u drugom opasne i samozadovoljne. Kralj se nije smešio. On se nije ni sećao da se otac ikada smešio. Smejao, da; ali nikada se nije smešio. Starci, koji su takođe bili prisutni, klimali su glavama mudro pred tim zanimljivim zbivanjem. A onda su se našli zatečeni kada je on obavio ruke oko očevog vrata i ostao tako u prisnom ali neuzvraćenom zagrljaju.

„Samo sam te pitao jesi li dobro, sine moj“, reče kralj osećajući se neprijatno. „Nema potrebe za svim ovim izlivima. Nemoj zaboraviti ko si. Ti si princ i budući kralj. Moraš vladati sobom.“

Ali on to nije umeo. I dalje je grlio oca, udišući jak miris njegovog tela, jak i moćan miris koji je odavao kraljevu ličnost, njegovu moć, silu, nezadrživu snagu, njegov pun sjaj, izuzetnu građu, bilje i sokove njegovog fizičkog i duhovnog zdanja. Sin se držao za oca kao za neko veliko drvo, za veliku legendu. Još se držao za njega kada je otac podigao ruke u znak kraljevskog odbijanja. A onda je otac kralj počeo da se smeje. Bio je to divan smeh koji je tresao kraljevinu.

Svi starci počеше takođe da se smeju, uhvatiše se za ruke i potpuno nenamerno napraviše krug i zaigraše, pevajući slavopojke oko sina i njegovog oca, princa i kralja. Sin se i dalje držao za moć ovoga čoveka, za sjaj svoga oca, osećajući kako mu kraljev grohotni smeh trese nežno telo i preuređuje neujednačene sile u njemu i kako ga puni energijom, mudrošću, nepoznatim silama, duhovnom vladarskom snagom i ljubavlju koju nije umeo da pokaže svom sinu, ali koja je svakako postojala u toj neugodnoj situaciji sa smehom.

Onda se sin najednom odvoji od oca i reče:

„Oče, nisam dobro. Danas sam video devojkicu koja me je dirnula u srce. Ne znam ni ko je ni odakle je. Nisam dobro i više sam nego dobro zbog nje.“

A onda naglo pusti oca. Starci utihnuše. Kralj je bio zbunjen onim što mu je sin kazao, kao i njegovim čudnim ponašanjem. Osetio je da se zbiva nešto neobično. Plašio se da neprijatelj nije začarao njegovog sina ili bacio čini na njega, ili mu pak poremetio um prikazom neke žene. Plašio se tih čini više nego rata. Vojska se može boriti s drugom vojskom, ali kako se boriti protiv čini?

„Sin mi je začaran“, rekao je glasno. „Držite ga na oku. Pratite svaki njegov pokret. I saznajte ko je ta devojkica koja je pomutila razum princu.“

Starci su se poklonili. Naredba je izdata; prešlo se na izvršenje. Šumu su nastanile uhode.

SEDMO POGLAVLJE

Pronicljivost ga je navela da krene vijugavim putem, što je zbunilo uhode koje su ga posmatrale iza svakog drveta. Sledećeg dana se vratio u svoje skrovište na drugom kraju kraljevstva i čekao devojkicu da se pojavi. Stigao je mnogo pre ugovorenog vremena. Nije spavao cele noći, bar mu se tako činilo.

Osećao se kao da uopšte nije spavao, jer je celu noć proveo lutajući svetom u potrazi za devojkicom koja je u utrobi nosila njegovo srce. Njegovo srce je u njoj raslo kao dete. Bila je trudna s njegovim srcem već duže vremena, godinu, možda i deset godina, čitavo pokolenje, sto dve godine. Njegovo srce je sve više raslo u njoj i ona je postajala sve krupnija kako bi omogućila njegovom srcu da raste u njenoj materici. Nije znao kada će ona poroditi njegovo srce niti kada će je on izgubiti, a onda prevrnuti svet da je pronađe, ali neće uspeti. Njegov otac kralj mu je rekao da je svet u kojem je traži u stvari njegovo srce i da je ona majka toga sveta, da je njegova potraga završena onda kada je počela, ali on to nije znao. To ga nije nimalo utešilo te je i dalje tragao za njom kada se probudio i zapao u nesanicu od koje je postao nespokojan i zbunjen.

Ptice su se igrale, cveće je disalo svojim mirisima, reka je tekla pravo u božje srce, nebo je bilo vedro i sa njega su dolazili zraci od dijamanta, dok su snovi lebdeli, a šuma pevala i duhovi plesali u vazduhu, budućnost se nadnela nad njim i sunce je pomerilo senke koje je bacalo u zakazano vreme, ali devojkica se nije pojavila.

Čekao je sve dok do reke ne dođoše neke čudne žene, zahvatiše vode, smejući se, malo se poigraše pa odoše. Čekao je dok podnevno sunce ne promeni boju i njegovi sjajni mačevi ne zasekoše zemlju i vodu. Spavao je dok je čekao, dok su mnogi glasovi oko njega zborili, a čarobnjaci plesali iznad njega i vraći pojali nad njegovim usnulim telom. Kada se probudio, beše večer. A ona se još nije pojavila.

Otišao je kući teška srca i nije primećivao drveće u šumi, ni mačke koje su ga gledale, ni uhode koje su ga posmatrale. Tek kada je stigao u selo, video je grupu muškaraca i žena koje nikada ranije nije video. Oni su bili iz neke druge zemlje. Sakupljali su drva i bili su potišteni; muškarci su izgledali hrabro, a žene nesrećno. Došao je među njih i upitao ih ko su. Njihov vođa, jedan krupan čovek, sa izgledom ratnika, reče:

„Mi smo ljudi zarobljeni u ratu. Mi smo robovi vaše kraljevine. Obavljamo teške poslove za vas dok naši ne budu mogli da plate otkup za nas.“

„Šta su to robovi?“, upita mladi princ.

„Niži od najnižih“, odgovori ratnik.

„Šta to znači?“

„Šta to znači, gospodine? Znači da smo niko i ništa. Nemamo slobodu. Radimo ono što nam vi naredite. Možete nas ubiti kad god poželite. Naši ne znaju gde smo. Ovde smo silom. Mi ne želimo da budemo ovde. Hoćemo da budemo u svojim selima, sa svojim porodicama, među svojim.“

„Pa zašto onda ne idete?“, upita princ u čudu.

„Zato što će nas ubiti samo li i pokušamo. Mi smo robovi, gospodine. Zarobljenici.“

„Šta to radite?“

„Kopamo nužnike.“

„Koliko dugo ste ovde?“

„Ne dugo za slobodnog čoveka, ali predugo za roba.“

Princ je hteo da upita još nešto kada starci dođoše i odvedoše ga. On se usprotivi.

„Vaša visosti, ne možete razgovarati sa tim ljudima.“

„A zašto ne?“

„Oni su životinje.“

„Životinje? Nisu oni životinje. Oni su ljudska bića“, reče zaprepašćeni princ.

„Oni su robovi, vaša visosti, a jedan princ ne može razgovarati s robovima.“

„Zašto?“

„Zato što je to zabranjeno.“

„Ko je zabranio?“

„Zakoni kraljevstva.“

„Zakoni. A ko je doneo te zakone?“

„Mudraci.“

„Koji mudraci?“

„Od davnina.“

„Oni mora da su bili budale ili čudovišta.“

„Vaša visosti, to su bili vaši preci.“

„Sramota me je što imam takve pretke.“

Starci su ćutali i njegove opaske shvatili kao dalji dokaz da je ili poremećen ili začaran, kao što reče njihov mudri kralj.

OSMO POGLAVLJE

Ostavio je starce i otišao pravo ocu, pa od njega zatražio nešto neobično. Njegov otac kralj saslušao ga je ne trepnuvši. Kada je završio, kralj je dugo gledao svoga sina. Onda se nasmejao. Nije to bio isti onaj smeh kao prošlog puta. Bio je to zabrinut smeh.

Sazvao je starce. Kad su se okupili, kralj je zatražio od sina da ponovi svoj zahtev. Princ, miran, nevin i tužan od ljubavi, reče: „Ako sam ja budući kralj, hoću da znam šta smo mi to kao ljudi učinili dobro, a šta zlo.“

Među starcima je zavladao duboka tišina. Počeli su da mumljaju u nedoumici. Njihovo mumljanje se pretvorilo u raspravu, a zatim u svađu. Svađali su se međusobno oko toga šta je zlo a šta dobro. Svađali su se žestoko. Princ ih je posmatrao začuđeno. Čuo je kako pominju mučenja, premlaćivanja, ubistva, ratove, silovanja, spaljivanja sela, progonstva, proterivanja iz zemlje. A onda mu se učinilo da nije dobro čuo. Neki od staraca su govorili da to nisu bila zla već nužda, stvar pravednog rata, čin odbrane u cilju zaštite kraljevstva. Kralj je postajao nestrpljiv.

„Hoćete li odgovoriti mojemu sinu ili ne?“, riknuo je.

Opet je nastupila tišina. Starci su gledali u princa. Onda, sasvim nenadno, kralj poče opet da se smeje, a starci, jedan za drugim, takođe počеше sa olakšanjem da se smeju.

Bio je to smeh pun straha, taj naročit smeh staraca i stražara. Bio je to smeh kakav princ nikada do tada nije čuo ni video. Bio je to smeh protkan mračnom silom. Skoro mu je bilo muka. Kralj, primetivši kako mu je sin pobledeo, prestade da se smeje. A onda postepeno, muk zavlada među starcima.

„Niste odgovorili na moje pitanje“, primeti mladi princ konačno.

Najstariji među starcima iskorači, pokloni se do zemlje i reče:

„Mi, kao narod, činili smo samo dobro. Nismo činili zlo. Sve one naizgled rdave stvari koje smo radili bile su u svrhu dobra. Mi smo dobar narod čiste savesti. Kao budući kralj, budite uvereni, vaša visosti, da su vaše ruke i ruke vaših predaka čiste.“

„A šta je s robovima?“

„Dragi prinče“, reče predvodnik straže, „u kraljevstvu nema robova.“

„Šta?“

„Za princa je bolje da ne zna kakvo se dobro ili nužno zlo čini u kraljevstvu. To je naš posao. Vaš je da vladate na pravi način, kada za to dođe vreme.“

„Kako moje ruke mogu ostati čiste ako se zlo čini u moje ime?“

„U ime kraljevstva, dragi prinče. Vaše ruke će uvek biti čiste.“

Stražar se nasmeši dobroćudno.

„Dakle, nema robova u kraljevstvu?“

„Da.“

„Da, ima, ili da, nema?“

„Ne.“

Princ je bio besan. Okrenuo se kralju, svom ocu. Kralj je bio turoban i nem. Nije ga podržao. Samo je slušao. Posmatrao je sina.

Iznenada, princ je izleteo iz odaje i otišao pre nego što su stražari i starci uspeali ma šta preduzeti. Ne zadugo posle toga, čula se neka gužva u hodnicima palate. Straža i vojska su galamile. Čula se velika vika i zveckanje oružja. Zatim grmljavina glasova. Princ se ponovo pojavio u odaji za stražu, vodeći za sobom sedmoro robova s kojima je malo pre toga razgovarao.

„Ne možete uvoditi robove ovamo!“, povikaše starci skoro jednoglasno.

„Koje robove?“, uzvratil princ. „Ovi ljudi su ratni zarobljenici.“

„Ali neki su prestupnici koje je njihov vlastiti narod prodao“, reče predvodnik straže. „Neki od njih su ubice koji beže pred zakonom, a neki su preruseni psi i svojevrzne zveri i životinje. Teramo ih da rade. Ne činimo im ništa nažao. Dobijaju hranu, mogu da se žene i da steknu slobodu. Oni nisu robovi.“

„Hoću da se oslobode!“, povika princ.

„Nemojte se u to mešati, vaša visosti. Neka vam ruke ostanu čiste. Nemojte se isuviše raspitivati o poslovima kraljevstva. Sve je mnogo složenije nego što izgleda. Na ovim ljudima nema lanaca. Oni su takoreći slobodni. Među selima i kraljevstvima postoji razumevanje od davnina. Te niti su isuviše isprepletane da bi se razmrsile za dan.“

Princ je ćutao. Stražar je dao znak da se robovi odvedu. Došli su vojnici i izveli ih.

„I čega još ima što ja ne treba da znam?“

„Mnogo čega.“

„Šta na primer?“

Stražar je zastao. Bespomoćno se okrenuo kralju. Kralj je klimnuo glavom.

„Prognani. Sahranjivanje kraljeva sa svojim slugama i ženama. Niže kaste koje rade u tami, nevidljive, kojima nikada nije dozvoljeno da se žene iz više kaste..

Stražar je nabrajao, iznoseći običaje zemlje od neznana, dobre i loše. Ali prvo loše jer je to bio predmet razgovora toga dana. Taj je spisak zabrinjavao. Obuhvatao je neke posebnosti kao na primer dane kada se ne ubijaju životinje, insekti, ptice i živa stvorenja. Dan smeha. Noći za pričanje priča. Poseban dan za duhove. Dan dugokose novorođenčadi. Praznici za ljude niže kaste kada sva sela priređuju plesove i obrede za njih, donose poklone i hranu i priređuju predstave za sve one van kasta, prosjake i odbačene. A takođe su postojali i gubavci u planinama. Noć mrtvih kada se odavala pošta precima. Premlaćivanje lopova. Proterivanje preljubnika. Izgonstvo kukavica, izdajnika i ubica. Strogi zakoni. Spisak je tekao satima, sve dok mladom princu ne počeo da se priviđa. Zatim je pao od iscrpljenosti i uzbuđenja.

Te noći, kralj je otišao u prinčevu sobu i posmatrao ga kako spava. Kralj je tako sedeo i gledao

svoga sina satima dok je ovaj spavao. U zoru je kralj otišao. Veći deo sledećeg dana nije progovarao. Bio je ćutljiv i zamišljen.

DEVETO POGLAVLJE

Malo pošto je kralj otišao, princ se probudio. I setio se devojke. Bez doručka, pošto se na brzinu okupao, uzeo malo vode i voća, požurio je u šumu u svoje skrovište pored reke.

Svet se promenio. Vazduh je bio svežiji. Źuborenje vode je bilo tiše. Princ je ćekao u stanju koje se granićilo s bolešću. Ćekao je u stanju blagog priviđanja, odlutao i pomislio da je video kralja nad sobom kako ga posmatra. Pomislio je da je video kralja pored reke kako u vodi posmatra slike budućnosti koje se pred njim razvijaju.

Onda se iz reke pojavilo sedam devojaka odevenih u velićanstvene bele haljine. Njih tri su imale muzićke instrumente kakve on nikada ranije nije video, od sjajnog metala, koji su bleštali kao uglašano srebro na suncu. Devojke su, ukrštenih ruku, plesale po površini reke, smejući se i pevajući. A onda su se, dok su tako igrale, vinule u vazduh, kao prsten saćinjen od dijamanata, krug anđela, a zatim su se ponovo spustile i stale na obalu.

Jedna od njih je bila najlepša, princeza među njima. Imala je oći blistave kao mesećina. Imala je lice ćisto u svojoj lepoti i srećnoj tuzi i glatku kožu, koraćala je dostojanstveno. Ostale devojke su je okružile i napravile joj krevet od cveća koje su nabrale na obalama reke. Ona je polako legla na krevet od cveća. Jedna od devojaka je uzela instrument i sve zajedno su zasvirale najsablasniju muziku. Njihova princeza poće da peva:

„Ko od nas zna zašto na ljubav ćeka
Da doće ko blaga sudbina neka.
Ona se krije u reci dana,
Kadi nas mirom timijana.
Ljubav je patnja, vele, no meni
bolje je: pati! nego: uveni!
Naš život nije tek reka samo.
Štošta nam sledi; zašto – ne znamo.“

I tako je ona pevala dok nije došla do kraja, kada je poćela pevušiti zatvorenih usta, a ostale su pevušile i kikotale se i ubrzo je tišina zavlādala dok je njihova lepota bleštala na svetlosti koja se odbijala od reke. Ćutale su dok su gledale u vazduh. A onda njihova princeza reće:

„Ah, tako smo srećne danas, sve je dobro u kraljevstvu, pa hajde malo da prorićemo na ovom blagom povetarcu.“

„O, da“, uzviknu jedna, „hajde malo da prorićemo.“

„Ko će poćeti?“

„Ti?“, rekoše devojke princezi u jedan glas.

„Dobro“, odgovori ona.

Ona ubra jedan beli cvet, zavrte njegovu stabljiku među dlanovima i pusti ga da se okreće u vazduhu; on se okrete, vrteći se i nošen povetarcem pade u reku.

„Govorim napred-nazad, popreko i naopako, ali uvek samo istinu govorim. Venćaće se jedan princ i jedna devojka van kaste, princ i robinja, i zaćeće se ćarobna loza. Princ će postati rob pre nego što

mu se sin rodi. Krv i patnju muškaraca i žena preobraziće u milinu. Muzika će poteći iz njihovih kostiju i uz nju će vasceli svet igrati i zaljubljuvati se. Patnja će kao kletva pasti na zemlju. More će progutati hiljade ljudi s kopna. Nebo će se pomračiti na dvesta godina. Zatim će se svetlost vratiti. Svet će se okrenuti naopako. Belo će biti crno, a crno belo. Dobro će postati zlo, a zlo dobro. Kamenje će pružati više ljubavi nego ljudska srca. A sloboda će biti u lancima hiljadu hiljada meseci. Žene će proklinjati dan svog rođenja, a muškarci će žudeti za smrću. I božiji putevi će se prokrčiti kroz sve ovo i učiniti da sve bude bolje. Iz ognja izlazi najčistije zlato. Samo telo umire, a ništa ne stari. Pesme riba, koje imaju ukus ljudskog mesa, pesme lanaca koji vezuju ljudsko telo, pesme biča i pruta, slasti od tog bola, lepote toga užasa, besmrtnosti od straha. Takvi su putevi božiji u kamenu, duha u kostima, ljubavi u prašini, čarobnog u rđi. Ljubav kraj reke, munje u srcu, vreme će zadrhtati, čovek i čarolija se nikada neće rasti.“

Tišina na povetarcu. Onda muzika u praznom vazduhu. Zatim krug devojaka koje igraju u suprotnom pravcu u blistavom prostoru, svet zrači isparljivom blistavošću njihovih belih haljina. Jedan glas je zapevao sa druge obale. Kralj koji odmerava dobro i zlo u zemlji svojim koracima u mraku. Neko plače u šumi, plače i plače, kao da je tuga sveta preteška i za drveće i za zemlju da je podnesu. A jedan jedini cvet, okrećući se na povetarcu, pao je na lice princa dok je čekao, donoseći čudesnu bolest.

Nije ga toliko razbudio cvet koliko to što je postao svestan da je dan počeo da se gasi. Činilo se kao da je ceo svoj život proveo čekajući kraj reke. Devojka koju je tražio nije se pojavila. Prikradao se kući ne čuvši plač u šumi, ne primetivši oči što su ga pratile u tami šume.

DESETO POGLAVLJE

Kada se vratio u selo, svetlost je bila drukčija; raskošno plavetnilo kao da je dodirnulo svet svuda unaokolo. Otišao je do polja i video žene kako rade, s decom uprčenom na krkače, sigurno vezanom širokim trakama tkanine. Posmatrao je žene kako žanju. Gledao ih je na njivama kukuruza, slatkog krompira i kasave¹. Gledao je kako odvajaju plod ananasa od debelih zelenih stabljika. U svim tim ženama je video svoju majku. On nije imao majku. Majka mu je rano umrla, dok je još bio dete. O njoj je znao samo iz priča, mitova i kraljevskih legendi. I po uzdasima.

Prvi put je postao svestan mere u kojoj žene naporno rade. Prišao je nekima od njih i zapodenuo razgovor dok su radile. Budile su se rano, pre zore, spremale hranu za porodicu, čistile kuću, dvorišta brisale, kupale se, odlazile na reku da operu rublje, odlazile na tržnicu kilometrima daleku, vraćale se kući, spremale ručak, prale sudove, a onda odlazile na udaljena polja, Pa zatim na tržnicu da prodaju. Često su se vraćale s teškim zavežljajima na glavi. Zatim su po nekoliko puta donosile vodu sa izvora. Spremale su večeru. Išle su na ženska posela. Kod kuće su razgovarale s muževima o porodičnim stvarima i odnosima. Učestvovala su u društvenom životu i životu zajednice u selu i davale doprinos u nezi bolesnih. Kasno uveče su odlazile na spavanje. Obično su poslednje u porodici odlazile da spavaju, a prve su ustajale. Uz to, rađale su po nekoliko dece, brinule se o njima, pričale im priče, učile ih običajima predaka i plemenskim legendama. Pružale su podršku svojim muževima u svim većim poduhvatima i bile stubovi na kojima je selo, u stvari kraljevstvo, počivalo.

„Pa vi mora da ste robovi!“, uzviknuo je princ kada je saznao kako te žene naporno rade.

Žene su bile uvređene.

„Nismo mi robovi! Mi smo slobodne žene. Mi smo majke kraljevstva, nosioci predačkih običaja. Bez nas u ovoj zemlji ništa ne bi radilo. Mi predstavljamo polovinu kraljevstva. Zar mislite da se mi time ne ponosimo? Deca i muškarci zavise od nas. To je velika stvar. Dosta smo pričale, moramo se vratiti poslu.“

Princ ih je ostavio i polako se vratio u palatu i potražio starce i stražare. Kada su se okupili, pod budnim okom kralja, rekao je:

„Ako ću ja biti budući kralj, hoću da znam o životu naših žena. Kako mi postupamo sa ženama? Zašto one tako naporno rade od od jutra do mraka? I šta im mi pružamo za uzvrat?“

Kralj opet počeo da se smeje. Za njim i starci počeo da se smeju, mada ne tako svesrdno kao ranije. Sve više ih je uznemiravalo stalno propitivanje mladog princa. Nikada ranije niko iz kraljevske porodice nije postavljao toliko suštinskih pitanja o kraljevstvu i kako se njime vlada.

„Odgovorite princu!“, riknu kralj dok se tresao od smeha.

„Sa ženama postupamo veoma dobro“, odgovori glavni stražar. „Ne žale se.“

Princ je bio zapanjen ovim odgovorom. I pre nego što su trepnuli, on je otišao, nestao i ubrzo se vratio s grupom žena, starijih i mlađih, u odaju staraca. Kao i ranije, vojnici i stražari su se uskomešali; nastala je povika. Jedan starac reče:

„Ne možete uvoditi žene u ove odaje!“

Ali bilo je prekasno; princ ih je doveo pred kralja. I pod njegovim ispitivanjem, ukaza se čudan život koji su žene vodile, život o kojem je malo znao, a koji mu je toliko ličio na užasan, teški jaram da je stalno gledao okolo u neverici. Zatim je gledao oko sebe krajnje iznenađen, zato što su svi mislili da je život žena normalan, naročito same žene, kojima nije bilo ništa neobično ono što se njemu činilo nepodnošljivim.

Princ se osećao kao da je začaran, u nekom čudnom nesporazumu, ili kao da je došao s drugog sveta, dok je slušao spisak njihovih dužnosti i obaveza. Na brzinu ih je saslušao prvi put. Brak u ranom uzrastu. Obrezivanje. Rađanje dece dok su i same skoro još deca. Doživotne neprekidne dužnosti, bile zdrave ili bolesne. Nemogući zadaci koji se moraju obavljati svakodnevno. Malo spavanja. Bez predstavnika u veću staraca uprkos svem tom napornom radu. Podnosile su smrt dece ili muževa, uz sav rad, i nastavljale dalje. Prolazile su kroz ratove i glad i nastavljale dalje. Brzo su starile, nedovoljno voljene, nisu imale odmora, već su radile i samo radile. A onda su umirale. I bivale zamenjene drugom ženom. I tako dalje. Kao da nema konca tom spisku.

Princ je bio zatečen. Živi li na istom prostoru sa ostalim ljudima? Da li on to sanja? Kralj ga je posmatrao dok je slušao žene. Princu navreše suze na oči. Ovo su sve bile njegove majke, sestre, drugarice, ove žene. Starci su ismejivali žene dok su ove govorile o svojim dužnostima. Starci su ih zadirkivali kako preteruju, kako one uživaju u svojim obavezama i u moći koju im te obaveze daju, čineći da svet zavisi od njihove marljivosti.

Žene su se smejale i govorile kako uživaju svu vlast i dokolicu. Glavni stražar je rekao:

„Ali, vaša kraljevska visosti, žene vam nisu rekle ništa o svojim blagodetima. One imaju svoja posebna slavlja, praznike, kultove, tajne i obrede. One su te koje tajno biraju vrhovne stražare. Nemojte dopustiti da vas obmanu i da pomislite kako one nemaju moć. Ništa se u zemlji ne događa bez njihovog duhovnog odobrenja. Šta više, one su potajna pokretačka snaga kraljevstva. Muškarci vladaju danju, a žene noću. Muškarci čine dela javno, a žene potajno čine suprotno. Muškarci stvaraju istoriju, a žene legende. Legende traju duže. Muškarci osvajaju telo, a žene srce. Srce duže oseća. Muškarci misle, žene sanjare. Snovi stvaraju budućnost. Muškarci se bore, žene donose svetlost. Muškarci misle da oni vladaju svetom, a onda shvate da se svet okreće vodi. Žene razumeju tu vodu. Muškarci donose zakone, žene iznalaze načine. Muškarci grade, a žene oživljavaju

građevine. Muškarci poznaju smrt, a žene poznaju život. Ako muškarac pogreši, hiljade umru, a ako žena pogreši, nestane čitavo pleme. Muška glupost se završava tučom, dok ženska glupost vodi u smrt. Muška glupost je blesava stvar, a ženska glupost ima istorijski značaj. Muškarci mogu biti glupi ali svet neće propasti, ali ako su žene glupe, svet propada. Odgovornost žena da budu pametne, zaista je velika. Veličina jednog naroda zavisi od pameti njegovih žena. Ako je neko kraljevstvo u beznadežnom stanju, to je zbog toga što su mu žene glupave. Pokažite mi kraljevstvo, selo koje propada i videćete da su žene tamo nemarne. Snaga žene je kičma jedne zemlje. Bog neka nam je u pomoći ako se žene olenje i na pamet im padnu blesave misli te zaborave svoju drevnu veličinu, jaku odgovornost, jer će se onda zemlja pretvoriti u prah i razneće je vetrovi na sve strane. Jedno kraljevstvo ne sme dozvoliti svojim ženama da se izgube, da izgube svoju dalekovidost i da nemaju šta značajno da učine, da zaborave kako su njihovi preci održali svet. Ponekad vidim kako je budućnost sveta poludela jer su žene zapostavile svoja svetišta i izgubile mudrost svojih boginja, podivljale i postale isuviše slobodne. Takav svet, koji sam video, bio je bez smisla, bez vere, svet samoubistava i očaja, ludosti i ludila. Takav svet je proklet već samim odlaskom bogova. Prazan svet. Mnogo rada na jednoj strani, velika nevidljiva moć i blagoslov na drugoj. To su žene koje donose sreću ovom svetu kroz svoju tajanstvenost.“

JEDANAESTO POGLAVLJE

Nastupila je mukla tišina kada je stražar završio. Onda, u tišini, kralj je dao znak. Princ se oglasi. „Želim da saznam o prirodi i tajanstvenosti žene, majke“, rekao je blagim glasom. Kralj je prsnuo u smeh. Ali žene su posmatrale princa ćutke, i značajno se pogledale međusobno. Stražari i starci su se takođe smejali; svuda duž hodnika, kroz palatu, posluga, kuvari, služavke, svi su se smejali zbog odjeka kraljevog smeha.

I uskoro su se cela palata i kraljevstvo, šume i reke takođe smejali. Ali princ se nije smejao pošto se uozbiljio. On je hteo da učestvuje u patnji žena, u njihovoj lepoti i njihovoj tajnovitoj veličanstvenosti. U njihovom dostojanstvu. U njihovim skrivenim poniženjima. Zahvaljujući svojoj zainteresovanosti, on će biti prvi i jedini muškarac koji je uveden u tajne žena, prirodu majke, velike kultove boginja. Uvođenje je izvedeno te noći, dok je spavao, u snu, na mestu gde žene obavljaju svoj najveći posao, duboko u tajnoj svesti muškaraca i sveta. Uvele su princa uz pomoć i učešće duha njegove majke, koja je bila najmoćnija u vrhovnom sudu žena, gde se svim snagama zalagala za život svog sina uz pomoć tkalaca sudbine i divnih anđela sudbine.

DVANAESTO POGLAVLJE

Te noći princ je zatražio da mu pričaju o njegovoj majci koju nikada nije upoznao. Kralj mu je pričao o njoj dok nije zaspao, a sve ostalo što je hteo da zna saznao je u snu; dok je spavao, došla je jedna boginja i odvela ga u svet mrtvih i pokazala da mu majka nije tamo. Princ je video mnogo ljudi koje nije poznavao, ljudi koji su tu nedavno došli. Video je nekoliko ljudi koji su mu rekli da su iz njegovog kraljevstva i da su umrli iznenada ili od bolesti, ili su bili otrovani ili ubijeni. To mesto mrtvih bilo je kao mesto živih, samo što je izgledalo da nema dubinu, ni vreme. Nije to bilo pravo mesto, već svet nalik životu, jedino su glasovi bili stvarniji od tela.

Tada je princ shvatio da su mrtvi kao usnuli ljudi, u snu iz kojeg se nisu mogli probuditi, u snu koji je kao stvarni život. Princ je bio oduševljen tim otkrićem kada ga je boginja odvela u drugi svet i pokazala mu knjigu života u kojoj je video život svoje majke; izgledalo je kao da je živa, razgovarao je sa njom i slušao ju je dugo u tom najsrećnijem iskustvu svoga života.

Zatim je pao u još dublji san u kojem je njegova majka nestala i u kojem su žene uvele njegov duh u svoje tajne. Izašao je iz sobe kao mesečar i odlutao do tajnog svetilišta pored reke gde su ga neke osobe u belom sahranile u zemlju, ostavljajući mu prostora da diše i obavile obrede nad njegovim pokopanim telom. Onda, još u snu, novorođen, tek okupan u reci, namazan jakim uljima, krvlju i sokovima noćnog bilja, i pošto je izgovorio određene zakletve i bilo mu dopušteno da bude u prisustvu blistave majke svega postojećeg, princ se vratio u svoj krevet i nastavio ovaj bajkoviti san o svom uvođenju u tajne.

TRINAESTO POGLAVLJE

Princ se sledećeg dana probudio kao drugačija osoba, ali nije znao kako je to drugačiji. Osećao se kao da je razvio neku dodatnu sposobnost, dobio još jednu glavu ili kao da mu oči mogu videti ono što nikada ranije nije video niti primećivao, kao da je pozajmljen od duhova. Svet mu je postao nov, a ipak stari i poznat. Razumeo je više stvari nego što ih je doživeo, a njegovo biće kao da je kipelo od znanja iz bezbrojnih života. Kao da je u sebi nosio mudrost nebrojene množine, hiljada vidova umiranja, milion načina življenja i razumevanja jednostavnosti svih stvari. Osećao je da ga je zaposelo jednostavno uverenje da mnogi putevi vode ka jednom mestu, da su mnogobrojni oblici jedna bezoblična sloga, da je hiljadu istorija u stvari jedan trenutak, jedan dah, jedna priča i da je sva patnja, sve telesno, sve življenje samo jedna zapanjujuća priča o obmani u snu u kojem su granice u telu, ali su bezgranične izvan njega.

Princ se osećao lakim kao ptica, slobodnim kao san i zabrinutim ovim sjajnim saznanjem koje je gorelo u njemu kao tragedija i koje samo što se nije munjom obelodanilo u mraku.

Nikome nije rekao za svoje novo stanje, ali su ga sve žene u lice gledale s ljubavlju, s tajnim saznanjem u sjaju svoga oka, sa osmehom na usnama, dok su zamišljale kako vode ljubav s njim na javnom mestu, tu, u tom trenutku, samo kada bi okruženje dozvoljavalo.

Ukratko, na neobjašnjiv način postao je privlačan ženama, što nije imalo nikakve veze s njegovim licem, već sa svetlošću koja je sijala iz njega, a što su žene snažno osećale na svim svojim skrovitim mestima i što je činilo da ne skidaju pogleda s njega. Isto tako je imao uticaja i na duhove. Čak su se i stvari zaljubljuvale u njega i padale pod njegovu nepoznatu čar.

ČETRINAESTO POGLAVLJE

Trećeg dana tog neobičnog prosvetljenja, našao se u svom skrovištu na obali reke čekajući onu devojkicu da se pojavi. Kao kroz maglu se sećao šta je tražio. Sada je čekao jer je bio u iščekivanju davno zaboravljene predstave. Skoro da je zaboravio kada je počeo da čeka. Ono čega se najviše sećao jeste da su polazak, pronalaženje toga mesta među trskom, posmatranje reke i njenih obala i boravak tamo u sjajnom iščekivanju nekakve tajne da se pojavi bili najlepši trenuci njegovog života. Za njega je to bilo kao prelazak iz jednog sna u drugi.

Bio je to prvi tračak dnevne svetlosti i reka koja nikada ne spava. Učinila mu se da u obzorju sija, teče i drhti na predivnom svetlu kakvo do tada nije video. Kako je samo bila zlatna, smeđa i velika toga jutra. Bele ptice, ždralovi, ćubaste čaplje, kolibri igrali su se na njenim obalama. Princ je posmatrao ponosnu usamljenu čaplju kako – kao glumica na pozornici u veličanstvenom setnom monologu – odlazi do jednog uzvišenja i bezbrižno se gnezdi na vodi. Princ je veoma voleo ćubaste čaplje. Dopadala mu se njihova sposobnost da budu velike i male, vidljive i nevidljive, veličanstvene i nebitne, visoke i beznačajne. Čaplja je umela da prikrije svoju veličanstvenost i pokaže se kao ofucana pojava koja nije vredna pažnje. Bilo je to kraljevsko biće koje je shvatilo da ako hoćeš da opstaneš, ne smeš se isuviše razmetati veličanstvenošću inače nikada nećeš uloviti ribu, a tebe će uloviti zbog lepote. Samo zaista divno stvorenje ume tako da prikrije svoju lepotu radi višeg cilja.

Princ je posmatrao način na koji čaplja hoda. Visokim tankim nogama gazila je nekako kradomice, s takvom lakoćom, čedno, kao da nije htela da se čuje, kao da nije htela da poremeti vazduh, kao da nije htela da ostavi utisak na stvarnost. Stoga se činilo da ne hoda po zemlji već kao da lebdi nad njom, s pažnjom koja se graničila s nežnošću. Kako je samo blaga, skromna, pametna i strpljiva ta ptica. Pa ipak, dok odaje potpunu ravnodušnost prema ma čemu u vasioni, ona neposredno uleće kljunom u vodu i brzo guta ribu koju je tako mirno uhvatila. Kakva je to veličanstvenost, kakva lepota, kakva dostojanstvenost i moć, kakvo iznenadno sporo belo čudo koje pleni pogled dok leti nisko iznad vode, kao da ne leti, kao da u stvari ne može leteti. A tek kako leti – uz takvu uštedu snage, koristeći se vetrom, skoro da nema potrebu da maše tim predivnim i neobičnim krilima.

Princu je toliko bila draga ta ćubasta čaplja da dugo nije skidao pogleda s nje u nekoj vrsti sanjalačkog razmišljanja. A čaplja, osetljiva i pronicljiva, znala je da je neko posmatra i namestila je svoje telo tako da izgleda potpuno nezanimljivo, tako da zamori pogled posmatrača kako bi ovaj dobio želju da pronade nešto drugo za posmatranje. Međutim, princ je znao za tu čapljinu veštu majstoriju i nije joj dozvolio da ga prevari.

Zaljubljen i oduševljen tim bićem lepote, koje nije želelo da bude primećeno kako bi moglo da čudnovato pretvara u obično, princ je držao pogled pun oduševljenja, budan i pažljiv, prikovan za tu najlukaviju pticu. Čaplja je bila iskušenje njegove usredsredenosti, njegove sposobnosti da zadrži pažnju na nečemu što bi inače namerno izazivalo dosadu, iz čega namerno izbija krajnja jednostavnost. kako bi bila sasvim nevidljiva i na taj način izuzetno srećna. Čaplja je bila izazov za princa. Nije mogao da odvoji pogled od te ptice koja je sada postala neprivlačna, nezanimljiva i nepodsticajna; ipak, morao je držati oči otvorenim, mada uz velik napor.

I dalje je držao pogled prikovan za čaplju, čak i onda kad je krajičkom oka video najčudnije obličje koji se stvaralo iz vazduha ili je izbijalo iz zemlje. Princ je bio toliko opčinjen ovim dvostrukim prizorom da mu je bilo izuzetno teško da zadrži pogled na čaplji. Jer, što se čaplja više trudila da bude dosadna, ružna i neprivlačna za oko, prinčeva usredsređenost na nju bivala je sve veća i jasnija. A što je prinčeva usredsređenost na čaplju bila veća, to je bilo divnije ono što se obrazovalo na obali – u kraju njegovog oka. Zatim, najednom, počeo je da čuje zvuke. Bilo je to ogromno iskušenje za njega.

Čuo je glasove; grlene, nestvarne, visoke, tanušne, smešljive, glasne, divlje, neprirodne glasove. Čuo je gromoglasne bubnjeve i klepetava zvona i zveketave kaurije² i glasne rogove, drhtave zvečke i kaskadu zvukova morskih školjki, a iznad i ispod tih zvukova i zajedno s njima, glasove kako pevaju, viču, kukaju, visoko i duboko, kao da ceo svet izlazi iz mita i tajni reke. Dok se to sve odigravalo, dok se obala punila obličjima, princ je i dalje držao pogled uprt u belu čaplju. Bila je to zaista epska borba za održavanje pažnje.

Princ se osećao kao da je raspolovljen između ogromne zainteresovanosti za veličanstveni prizor koji se odigravao na obali i potpune odanosti i nezamiruće očaranosti tajanstvenom čapljom koja je stajala tako skromno, tako nenametljivo na mirnom, jedva primetnom delu obale na truloj trsci, delimično sakrivena jadnim, izbledelim žbunjem. Ipak, bilo je to neravnopravno nadmetanje. Kako može jedna jadna, neugledna i neprivlačna čaplja da se takmiči sa epskim prizorom koji se rasplamsavao svom svojom snagom na obali reke? Činilo se da je u izboru između čaplje žalosnog izgleda i moćnog prizora čaplja malo više čilela iz stvarnosti.

Što je veću pažnju princ obraćao velikoj predstavi, to se čaplja gubila iz sveta. Postajala je sve manja, skupljala se, postala je još neprivlačnija i ružnija što se predstava više razvijala u svom divnom sjaju. Jer prizor je bio veličanstven, velik, bio je, uistinu, skoro čudovišan, pun straha. Na obali reke, princ je gledao, kao u nekom strašnom snu, pojavu najneobičnije utvare, maskarade.

Sijala je i svetlela bogato, sva crvena i žuta, s crnim nožnim prstima, belim stopalima, purpurnim nogama i svetlucavim, plamenim tkivima narandžaste i zlatne, crvene, ljubičaste i zelene boje. Sve je bilo ogromno, kao neko veliko drvo. Maskarada, u svom nepreglednom postojanju, s vatrenim granama i sevajućim munjama, crnim dimom koji je kuljao iz otvora, bila je kao pojava nekog strašnog božanstva. Bila je strašnija od same smrti. I imala je sedam glava.

Toliko je moćna bila ta utvara da se njena senka prostirala do pola reke. Njenih sedam glava je zaklonilo sunce. Sve na njoj, u njenoj ličnosti, bilo je isuviše strašno da bi se gledalo. Jer kada je princ, krajičkom oka, obratio veću pažnju na predmete kojima je bilo načičkano okrutno telo te džinovske nemani, video je izuvijane oblike mrtve novorođenčadi, video je glave bez tela kako vise o zlatnim konopcima, širom otvorenih očiju, isplaženih jezika, lica na izdisaju. Video je udove kako se trzaju živi; noge koje se koprcaju i grče prste; prste na rukama koji se trzaju i uvijaju; oči koje gledaju na sve strane u čudu i užasu; nozdrve koje još dišu; usne koje još blebeću; i srca koja neprekidno pumpaju krv, krv koja je tekla niz lijane i odeždu od bilja te turobne utvare.

Maskarada, moćna kao drvo iroko³, počela je da igra kao neko čudovište oslobođeno davnašnjeg ropstva. Plesala je užasan, zastrašujući ples. Mahala je svojim rukama kao granama po vazduhu u zlom likovanju. Svaki njen korak potresao je zemlju i kraljevina se tresla. Svaki put kada bi poskočila, zemlja je zadrhtala, a obale reke su pucale. Od žestine te igre reka se podizala kao da je sa dna sveta krenula oluja, kao da je samo stvaranje sveta puklo i otišlo u paramparčad...

PETNAESTO POGLAVLJE

Sve to vreme princ se borio da zadrži svoju pažnju na naizgled beznačajnoj čaplji.

Ali bila je to teška borba i čaplja je počela sve više da bleđi u nebitnosti kako je utvara postajala sve izrazitija i njen ples počinjao da razara stvarni svet.

A kada je utvara progovorila, kad se kakofonija jezika čitavog jednog plemena oglasila iz celog njenog ogromnog i snažnog tela, čaplja se svela na jednu tačku, prljavu, belu tačku, još živa samo snagom nenamerne volje. Utvara, sada toliko velika da je prerasla i najviše drveće, počela je da izgovara nepodnošljive čarobne reči, zla i neposredna predskazanja; princ je bio opčinjen užasavajućom poezijom tog obličja koje je ulivalo strah. Bila je to poezija koja je pratila njegov razbijački ples. Ta poezija, čarobne reči, bila je toliko snažna, toliko čudovišna da je ples činila još nasilnijim. Reči su oslobađale sile zla u kraljevstvu. Poezija, jednom izgovorena, postajala je mračna i maglovita i pretvarala se u oblik noćne more koja se spuštala na obale reke i počinjala da guta sve.

Ti ružni oblici nastali iz poezije koju je izgovarala ta grozna pojava ostajali su vezani za nju pulsirajućim pupčanim vrpčama. Ono što su ti oblici gutali, zadovoljavalo je divovski apetit maskarade.

„Pojedi, pojedi, pojedi taj svet
Osvoji, osvoji, osvoji taj svet
Vladaj, vladaj, vladaj tim svetom
Ja sam kralj, kralj tog sveta.

Krv, krv, krv u tom svetu
Smrt, smrt, smrt u tom svetu,
Porobi, porobi, porobi taj svet
Ja sam kralj, kralj tog sveta.

Zauzmi, zauzmi, zauzmi taj svet,
Uništi, uništi, uništi taj svet,
Mrzi, mrzi, mrzi taj svet
Ja sam kralj, kralj tog sveta.

Razruši, razruši, razruši taj svet,
Zlo, zlo, zlo u tom svetu,
Tama, tama, tama u tom svetu
Ja sam srećan, srećan kralj tog sveta.

Otpleši, otpleši, otpleši ovaj san
Popij, popij, popij ovu reku
Progutaj, progutaj, progutaj sunce
Onda ću ja, kralj, biti jedini.
Ha, ha, ha, ha, ha! Ha, ha, ha, ha, ha!“

I kada se maskarada nasmejala svojim ružnim smehom, princ je primetio da je njen ples, koji je postajao sve žešći, u stvari počeo da razara svet. Njen ples je počeo da razbija temelje kraljevstva. Zemlja se otvorila i princ je čuo krike ljudi koji su upadali u zjapeće pukotine koje su se pojavljivale pod njihovim nogama. Čuo je kako se kolibe i kuće ruše, čuo je vrišteće glasove u nezaustavljivom sunovratu; čuo je stabla kako padaju i šume kako urlaju.

Istoga trenutka princ utonu u san u kojem je čaplja stajala jasna, uspravna, veličanstvena i svetla. Stajala je usred prostora punog uzvišenih bronzanih figura, a među njima je bila devojka koju je čekao. Odmah je znao da ona dolazi iz porodice livaca u bronzi, vajara, plemena umetnika, skrivene rase koja je živela daleko od ostalih ljudi i plemena, tako da je mogla slušati proročanstva u vazduhu i stvarati oblike u bronzi i kamenu koji ukazuju na ono što će se desiti ili na ono što se nije desilo, na poremećaje u svetu, predskazanja i otkrića, ili pak samo na oblike koji donose tajnu radost nekom nepoznatom unutrašnjem biću. Takvo je bilo pleme iz kojeg ona potiče, pleme koje je poznavalo i čuvalo drevne tajne livenja u bronzi, božanskog uzdizanja kroz umetnost, iscelivanja kroz stvorene oblike, tajanstvenog stvaranja. To je bilo pleme iz podzemlja koje je živelo i stvaralo nevidljivo, ne prezirući druge, ali znajući da jedini način na koji će služiti svojoj zemlji jeste da živi po svome, sa

svojom slobodom, držeći se svojih čudnovatih i promenljivih zakona, vođeno stalnim predosećanjem i duhom, u skladu s potrebama vremena. Takvi su bili običaji devojke i njenih sunarodnika.

Znao je da je imao sreću što ju je uopšte video prvi put i da sada mora nastaviti kako bi ga sreća poslužila da je opet vidi, da pobudi njenu ljubav i pridobije njeno srce. Jer on ju je video i sanjao je o njoj, ali ona njega nikada nije videla niti je znala da on uopšte postoji...

ŠESNAESTO POGLAVLJE

Još u snu, princ je video blistavu lepotu čaplje kako sija kao dijamant u umirućem svetu. Najednom, princ je čuo snažnu grmljavinu, kuknjavu i lomljavu, probudio se iz sna i video maskaradu kako uništava svet. U tom trenutku, princ je primetio da je razaranje sveta na neki način bilo odloženo time što mu se pažnja zadržala na čaplji koja se u tom trenutku smanjila na sasvim malu pegu.

I tek kada je utvara počela da guta drveće, da jede obalu i pije vodu iz reke, da je pije do dna ostavljajući samo duboku pukotinu suvog rečnog korita punog kostura, tek kada je pojela grmlje, usisala sav vazduh i počela da razbija sunce i da ga guta donoseći noć, tek kada je princ video kako telo maskarade postaje sve veće dok nije postalo skoro veliko kao Zemlja i tek kada maskarada umalo nije progutala i samog princa zato što joj je poklanjao isuviše pažnje, tek tada se princ ponovo setio ćubaste čaplje.

Princ je primetio kako je čaplja napravila sasvim mali pokret, najmanji, neznatan pokret. I taj pokret, ma koliko da je bio mali, pokazao se dovoljnim da se stvarnost, tajanstvenost i blistava skrivena veličanstvenost čaplje ponovo otkriju. Kada je princ ponovo bacio svoj odani pogled na čaplju, videvši je kao nešto što zrači u umirućem prostoru, kao prvobitno živo biće u mrtvom svetu, tek tada je ona neman počela da se smanjuje.

Međutim, prvo je zavijala, besnela, grmela, lila krv iz svog ogromnog stabla i ta krv i žuč ispuniše prazan svet i otekoše u rečno korito i reka postade reka krvi. Sunce zasija iz svih delova utvare; vazduh je pokuljao iz svih otvora. A čaplja je postala jasna i bela i stajala je visoka i razotkrivena u svojem neprikrivenom, stvarnom apostolskom sjaju. Zatim je nežno podigla noge i raširila krila skoro bez napora. I kao kraljica vasiona, kraljica svetlosti, vinula se iznad reke crvene krvi i u letu promenila sve. Njena skromna veličanstvenost povratila je pažnju usmerenu na svet.

Utvara je pokušala da lupi čaplju i da je zgrabi hiljadama svojih ruku i proguta je sa svojih sedam glava. Međutim, zbunila se i tako zbunjena počela borbu sa samom sobom pošto se sva zamrsila u pokušaju da ubije belu čaplju koja je bezbrižno plovila, nesvesna, kako se činilo, da se ma šta neobično dešava.

Princ je bio očaran. Čaplja nije primetila, ili je samo izgledalo da ne vidi, niti je uočila postojanje utvare. Tim svojim neuočavanjem joj je nanela najveću moguću štetu. Jer utvara je vitlajući hiljadama svojih mačeva, kopalja, lukova i strela i ubojitih ratnih oruđa otpočela veliku bitku protiv same sebe. Odsekla je nekoliko svojih glava u pokušaju da poseče čaplju; samu sebe je oslepela svojim otrovnim kopljima; na kraju je proburazila sopstveno srce u najžešćoj borbi koju je ikada ljudsko oko videlo.

Kakva je to borba bila, ta borba utvare sa samom sobom. Nikada nijedan sukob moćnih vojski nije proizveo više urlika, više bola, više patnje ni više drame i razaranja nego ta bitka utvare sa samom sobom, sa mnogo njih sadržanih u njoj samoj. A zatim, uz uzdah, koji je vratio sav vazduh sveta u vasionu, utvara je polako pala u reku punu krvi. A sunce je, oslobođeno iz njenih usta, dok se ona

davila, promenilo i pročistilo vodu.

Sunce se uzdiglo u svojoj veličanstvenosti na drugoj strani crvene reke i njegova svetlost je svet vratila samom sebi.

A u daljini, kao vesnik novoga dana, čaplja je klizila, nežno leteći kao povetarac, nošena najblažom svetlošću.

Princ joj je poželeo zbogom sa suzama u očima.

A ona devojka se ipak nije pojavila.

SEDAMNAESTO POGLAVLJE

Princ se vratio kući kroz šumu koja je bila načičkana prežajućim očima. Kada je stigao u selo, osetio je tišinu u vazduhu. Ranije nije čuo tu tišinu i to ga je zbunilo. Zapazio je senke koje su natkriljivale kolibe i kuće. Ranije ih nije primetio. Takođe je zapazio između svega među drvećem, kolibama, zidovima i kapijama neodređene oblike kao neka nevidljiva bića koja ispunjavaju vazduh svojim talasastim oblicima koje on do tada nikada nije video. Sve ga je to zabrinjavalo.

Onda je primetio nešto novo na licima ljudi iz kraljevstva, na licima muškaraca, žena i dece koji su ga pozdravljali na putu ka palati. To što je video, ranije nije postojalo, nešto što ni sami ti ljudi nisu znali da imaju na svojim licima. Bilo je to nešto srodno senki zle kobi. Princ je požurio dalje u strahu i sumnji.

U palati je pozvao starce pred kralja i zatražio da ga odvedu do svetilišta, do proročanstva. Želeo je da se posavetuje s prorocima i vračima. Hteo je da sazna o duhovima-čuvarima kraljevstva. Želeo je da sazna o volji bogova i raspoloženju predaka. Hteo je da sazna o legendama i rodoslovu i poreklu čudovišta, senovitih obličja, duhova, zlih bića i sila koje se bore protiv dobrobiti kraljevstva. Želeo je da sazna o poreklu zla u svetu. Kralj se grohotom nasmejao dok je slušao zahteve svoga sina...

Starci su negodovali zbog prevelikih prinčevih zahteva, koji su bili sasvim razumni, ali iznete u ne baš pravom trenutku, zbog kojih će samo gubiti vreme. Trebalo bi, rekoše oni, da se bave važnim državnim poslovima.

„A čime to?“, zagrme kralj.

„Na primer, prikupljanjem poreza...“

Kralj prestade da se smeje.

„I čime još?“

Starci su nabrajali poslove značajne za državu.

„Ali o ovim stvarima nikada ne razgovarate“, reče kralj strogo. „Beskrajno se prepirete, razmenjujete mudre ali beskorisne poslovice, upuštate se u izvanredna, oštroumna pametovanja, beskonačno odlažete donošenje odluka o bilo čemu, traćite vreme na dvosmislene reči čije se značenje ne može dokučiti i u kojima se ne može otkriti vaš stav i pristup, uvek čekate da vidite s koje strane vetar duva, stalno štiteći svoje interese i obezbeđujući svoje stalno mesto u Savetu staraca, vreme provodite u međusobnim isplativim poslovima, uvećavajući svoje povlastice, dovodeći nove supruge, brinući se za korist svoje dece, porodice i plemena... Možete li se, zapravo, setiti kada ste poslednji put doneli zajedničku odluku o bilo čemu?“

„Mnogo puta, vaše veličanstvo“, uzviknu jedan od staraca.

„Navedi makar jednu“, uzvratila kralj.

Nastala je tišina. Potom su se starci međusobno posavetovali. Savetovali su se duže vremena i uskoro počeli da se prepiru tiho. Kralj se nasmeja svojim osobenim smehom i reče:

„Vidite! Odluke koje su donete desile su se same od sebe u odsudnom trenutku. Zato se nemojte žaliti zbog prinčevog zahteva. On je moj naslednik, budući kralj. Njegov zahtev je opravdan. Učinite ono što traži.“

Starci se okrenuše i pogledaše u princa. On ih je gledao nedužno i primetio je na njihovim licima znake koji se nisu mogli protumačiti. Zatražili su malo vremena da se pripreme, ali je princ rekao da to mora biti odmah. Nema vremena, rekao je. Hitno je. Povukli su se u odaje Saveta i ispričali su mu, jedan po jedan, kao u nekom obrednom horu, o rodoslovu čudovišta, poreklu zlih bića, promenama mračnih oblika. Odveli su ga do svetilišta i razgovarali s prorocima, saznali znakove volje bogova i raspoloženja predaka i čuli oprečne mitove o poreklu zla na svetu.

Proroci su uneli zabunu onim što su rekli. Svet je postavljen naopačke, okrenuo se oko svoje ose, ljudi žive u snu i smrt je došla da ih probudi u dugom nizu mrava koji ide ka morima. Kraljevstva ne obraćaju pažnju i ne vide to. Spoljni svet dolazi sa ognjem i zaslepljujućom svetlošću, u tišini, noseći nove reči koje će uništiti stare svetove. Neprekidni san, lukavstvo koje udvostručava ljude svojim čarobnim naočarima i čini da mladi lavovi budu napadnuti, sela s gnezdima uništena, da ratničke igre utihnu, bogovi u plamenu, preci zaboravljeni, zemljotres u kojem se zemlja ne trese već ljudi postaju glupi sledećih sto četrdeset godina, novo sunce koje se rađa iz crvene reke u pravo vreme; i posle proterivanja nade i snova, narod stvara nove od božije vatre, nove, lepe i svesne, nadarene i blagoslovene. Ali tek posle godina divljine, posle pesama mrtvih i posle žala za cvećem, posle ponovnog rađanja reka i ujedinjavanja braće i sestara preko velikih mora života i smrti.

To je proročanstvo izgovorilo.

Volja bogova bila je maglovita.

Oni su stajali na ivici zvezda u plamenu, nebo se nije ogledalo na zemlji, između njihovih poruka i naših očiju je tama, izgubljen je put koji su ka vama utrli vaši mudri preci došavši s neke druge strane i doneli mudrost i vođstvo novim nebesima, nestali su tvorci zlata. Pronađite gospodare drevnih običaja i predanja. Bogovi stoje u jedinstvu, u središtu izvora, ali mi smo izgubili fenjer.

Raspoloženje predaka bilo je mračno. Govorili su jezikom koji vračevi nisu mogli razumeti. Pevali su, ali tumači nisu mogli čuti ni reči ni muziku.

OSAMNAESTO POGLAVLJE

Princ je zaspao usred te zabune i lagano su ga preneli u njegov krevet. Te noći, tamna obličja, senke nad kolibama i nevidljiva bića iz međuprostora došla su kod njega. Posetili su ga u snu. Preci su mu govorili kroz pesmu i igru koje su bile kao reči. Bogovi su se pojavili i pokazali mu znake i putokaze koji su ga zbunili. Nakratko, u trenu, pokazali su mu poreklo zla u svetu. Na višem stupnju, jedan anđeo nije poslušao vrhovno biće; a jedan čovek, visoko u poretku stvari, takođe je otkazao poslušnost i izgubio budnost i polomio nebesku osu. I u cilju dostizanja višeg nivoa za sve ljude, spustio se u nestvarni svet, gde je postao žrtvom onoga neposlušnog anđela i njegove družine viših duhova. Princ je uvideo da je zlo neznanje, tama, a bio je ograničen samo na zemlju i niže krugove vasiona.

Video je da je zlo jedino srodno smrtnosti i niskim dušama. Iznad nižih krugova, princ je video da je sve svetlo. Video je da zlo služi svojoj svrsi – da obezbedi suprotnost koja je potrebna svetlosti da se širi i da nastavi da se širi; jer bez zla ne bi valjalo, ni bez tame ne bi bilo svetla, ni dana bez noći.

Ali cilj duše je iznad dobra i zla, tame i svetla, iznad svega. Zlo predstavlja merdevine uz teški uspon. Zlo nije jedini način uspona, jer je uspon jednostavniji putem blagosti, dobrote, ljubavi i prirodnog uzleta, ali zlo je nešto što čovečanstvo u svojoj zaslepljenosti mora prevazići, iznad čega se mora izdići i pretvoriti ga u svetlost. Zlo je bitka, a možda i nije bitka, koju čovečanstvo mora dobiti i mora ga svesno prevazići u sebi ako hoće da povрати svoje ranije mesto ili pronade novo mesto na nebu.

Princu su sve to pokazali, što je on u trenutku razumeo sve, i više od toga. Ono što su mu preci rekli pesmom, muzikom i igrom, on je upio u sebe ali zaboravio, da bi se tek mnogo kasnije prisetio, onda kada je bilo potrebno, onda kada su strašni događaji izgurali sve to na površinu njegove pameti kao da su mu to bile vlastite misli, vlastita dela.

Međutim, te noći, posete koje je prizvao iz obličja zla (videti ih, značilo je da su i oni njega videli), iz senki nad stvarima (one idu tamo gde se moraju pojaviti) i nejasnih bića iz međuprostora (ako postoji prostor, ona ispunjavaju vazduh; ako prostor nije osvetljen, ona se pojavljuju u punoj snazi) – te posete su bile toliko snažne da su ometale prinčev san.

One su se uselile u prinčeve snove jer je on bio otvorene duše i primao je sve, i još nije bio dovoljno jak i očvrstnut da odoli njihovom nastanjivanju. Jer to zaposedanje je bilo deo obrednog očvršćavanja. Prvo duša mora biti zaražena onim na šta će postati otporna; ako preživi napad, temelj postaje neprobojan; a ako se to ne desi, dobar čovek slabi i mora početi ponovo tamo gde je napustio borbu. Tako je bilo i s princom.

DEVETNAESTO POGLAVLJE

Snovi su mu bili čudovišni. Zla obličja koja su mu bila u poseti i senke nad stvarima koje su pale na njega, kao i slike noći, bile su toliko strašne da mu se u dušu uselio nemir. Snovi su mu bili izmešani i zbunjujući; čudovišta sa zubima po čitavom telu pojavljivala su se pored njega i jela mu meso da bi mu na kraju samo srce preostalo. Goropadni duhovi sa zmijolikim nogama i očima, koje su odslikavale ono što je on video, i tela po kojima su gmizali crvi kliznula su u njega i igrala su i vrtela se unutar njegovog bića. Domaćin zlih bića nastanio se u njegovom mozgu i tamo držao duge sastanke o tome kako da osvoji kraljevstvo njegove duše.

A onda je video neopisiva dela zle čarolije i dejstvovanje mračnih obreda – moćnike koji su jeli mozak novorođenčadi, žene koje su trovale svoje muževe i udavale se za njihovu braću, muškarce koji su ubijali svoje žene i sahranjivali ih po njivama, ratnike koji su odsecali glave pokorenima i noću plesali s njihovim lobanjama na svetloj mesečini. Princ je video toliko zla i u njemu se nastanilo toliko košmarnih bića da se razboleo. Teško se razboleo zbog sveg zla u kraljevstvu koje mu se prikazalo u snu. Sve to prikriveno zlo na njega je tako snažno uticalo da se razboleo od teške bolesti koja je dugo trajala.

Svi su mislili da će princ umreti. Nije jeo. Nije govorio. Jedva se pomerao u krevetu. Činilo se da je dugo bio bez svesti, a kada je izgledalo da je budan, samo je satima piljio u tavanicu ili u nebo, ali kao da ništa nije video. Rekli su da mu je duša napustila utočište njegovog tela i da mu oči žude za nečim iznad neba. Nikoga nije video, nikoga nije prepoznao, čak ni kralja.

Dovodili su ljude da ga posete u njegovim odajama, prijatelje, lepe mlade princeze koje su mu se, kako su oni mislili, sviđale, rodbinu, komedijaše. Gledao je kroz prijatelje, bio je gluv za molbe lepotica i nije ni primećivao predstave najsmešnijih ljudi u kraljevstvu. Dovodili su muzičare koji su svirali uzbudljive melodije uz razigrani ritam bubnjeva koji je mamio noge i prste na veselje i igru,

ali on ni okom nije trepnuo. Muzičari su svirali najnežnije i najzanosnije melodije izvezene tugom i dirljivom žalošću, muziku koja je u srce dirala, tako da su zvaničnici palate izjavili da su videli pse kako plaču, ali ni suza nije kapnula iz prinčevog oka niti se ijedan mišić pomerio na njegovom upečatljivom licu koje se prepustilo melodiji umiranja.

Kralj se nije smejao kao ranije, već je zamišljen i turoban hodao hodnicima palate. Kralj je bio poznat po tome što na njega ništa pod kapom nebeskom nije delovalo – ni velika nepogoda, ni poraz u bici, ni smrt njegove dece, kao ni državnička slava, ni napredak zemlje ili trenuci iznenadne sreće, a ni iznenadni napadi; on se grohotom smejao na poremećaje ili na pobede, nazadovanje ili napredovanje. Međutim, ovaj nenadmašni kralj je bio poražen na tajanstven način neobjašnjivom bolešću svoga krhkog sina. Kralj zaista nikada nije ni očekivao da će princ dugo hodati ovim svetom; i bio se pomirio s predznacima da je prerana smrt prinčeva sudbina pošto je predstavljao samo dragocenog posetioca kojeg su bogovi poslali da bude među živima, da motri na njihova srca i da izvesti o njihovim delima.

Kralj je očekivao da će mu sin umreti još u detinjstvu, ali princ je preživeo opasne groznice, malodušnost, neraspoloženja, nestanke i postao mladić. Onda je kralj očekivao da će rana mladost uzeti život princu iznenada nekog jutra, bez najave. Međutim, princ ne samo što se razvijao već je ojačao i prihvatao se izazovnih zadataka, radio u polju kao običan seljak. Kralj je imao razloga da se smeje, ali ne više pred tihim izazovom smrti kojem je njegov sin bio izložen svakodnevno. A kada je njegov sin pokazao duboko zanimanje za ozbiljne životne činjenice i za samo kraljevstvo, kralj se oduševio i sve to zajedno ga je teralo da se smeje tajnama stvari, jer je smeh za njega bio način disanja, razmišljanja i nerazmišljanja. On se životu smejao još od mladosti. Ali iza njegovog smeha ležala je duboka i teška duša koja je imala dubokog uvida u srž tajni.

Kralj je mnogo razmišljao o neobičnoj bolesti svoga sina te je kraljevstvom vladao na pomalo rasejan način. Njegove supruge smatrale su da je malčice prezamišljen, a savetnici su izbegavali da prekidaju njegova duga ćutanja i zurenje u prazno. Kralj bi dolazio i dugo sedeo u prinčevoj odaji, posmatrajući svog usnulog sina. Sećao se kako su, onoga dana kada mu se sin rodio, vračevi rekli da je položaj zvezda naročito povoljan ali ipak zagonetan. Kao da se nebesa, rekli su, nisu mogla odlučiti da li objavljuju veliki događaj ili nešto neobično. Zvezde su bile zagonetne. Pričalo se da se na seoskom trgu pojavio beo konj sa zlatnim rogom nasred čela. Prorok je ispustio silovit krik, a poruka je došla do kralja koji je rekao:

„Ono što je najbolje biće izgubljeno kako bi se ono što je najuzvišenije moglo pronaći.“

Svetilišta su bila krcata belim pticama, a jedna retka životinja, uhvaćena u mrežu, gledala je mirnim očima u blizini palate. Neki kažu da je to bio beli tigar. Sedam meteora, zvezda padalica, viđeno je u sumrak; i jarki prasak zlatnog svetla blesnuo je usred noći i uzbunio mudrace kraljevstva. Kralj se sećao kako je njegov sin na rođenju bio obasut ljubavlju ljudi, naročito žena. One su imale neko predosećanje za princa čak i pre njegovog prispeća, kao da im je o njegovom dolasku u snu šapnula njihova tajanstvena boginja.

Slušajući sada kako muzičari sviraju nežne melodije pred odajama, kralj se sećao svoje mladosti i prinčeve majke koju je voleo i još je voli iznad svih drugih na svetu; misli na nju ga ispuniše slatkim tugom i nagnaše ga da se nežno nasmeje u sebi. Na samrti, kraljica je rekla kralju:

„Ovom našem sinu će biti potrebna velika podrška s druge strane ako hoće da ostvari svoju sudbinu. Ja ću mu pružiti svu potporu i snagu koja mu je potrebna. Reci mu da misli na mene kad je u nevolji i ja ću pokrenuti nebesa da mu pomognem. A što se tebe tiče, ljubavi moja, ja sam uvek u tvom srcu, ja sam tvoja sreća, te se zato uvek smeji i nikada nemoj biti tužan ni zbog čega. Mi smo bili veliki saputnici na našem zajedničkom putu i upoznali smo vrhunsku slavu; prema tome, budi veseo i

budi velik kralj i još veći čovek. Bićemo u snovima zajedno.“

Ali još su joj bile svojstvenije reči:

„Dragi moj“, rekla je sa osmehom, „današnja žetva je završena. Mogu ti skuvati nešto posebno. Dopašće ti se, zar ne“, prošaputala je i ispustila dušu.

Kralj nije voleo da razmišlja o smrti svoje žene. Ne zbog bezgranične tuge, već zato što nije verovao da je više nema. Često se smejao jer je ona bila tu, ovde, u palati, svuda u kraljevstvu. Ona je jednostavno postala veća ličnost i porasla je u prostoru vremenu.

Ali zbog sina, koji je spavao ili umirao od bezimene bolesti, kralj se mnogo brinuo. Toliko proročanstava se nadnelo nad životom njegovog sina. Ako on umre pre određenog uzrasta, kraljevstvo će propasti. Ako se sunce ne podigne iz reke prilikom smrti čudovišta, princ će nestati. Ako se zemlja ne oslobodi svojih zala i ne natovari ih u lancima na prinčeva leđa, kraljevstvo će propasti. Ako se princ ne izgubi, a ne vrati se, kraljevstvo će propasti. Ako oni koji su postali robovi belih duhova ne postanu slobodni, kraljevstvo će propasti. Ako beli duhovi ne postanu ljudska bića i ne pročiste svet od zla koje su oni oslobodili, svet će propasti. Ako princ ne ostvari svoju mračnu sudbinu, niko neće ostvariti svoju običnu sudbinu i zemlja će propasti. Toliko proročanstava. Ako kralj prestane da se smeje, nada će iščeznuti iz kraljevstva i više neće biti ljudi. Tolika odgovornost.

DVADESETO POGLAVLJE

Kralj je voleo da posmatra živa bića kako spavaju. Često je noću lutao kraljevstvom posmatrajući svoje usnule podanike. Odlazio je u stražarske prostorije i posmatrao stražare kako spavaju kada na njih za to dođe red. Voleo je da posmatra usnule majke s decom. Crpeo je mnogo snage iz toga što je u svom svetu bio zaštitnik usnulih, tako ranjivih. Dobri i loši spavaju na isti način, pod okriljem milosti velikih sila, pod okriljem najvećih tajni. Usnule žene u svojim kolibama. Zaspali ratari. Usnuli čarobnjaci i veštice, zaspali čudotvorci, usnuli muzičari, lopovi, izdajnici, uhode, sluge, točioc i palminog vina, usnuli lovci i ribari, deca i bebe, duboko udišući polovinu vazduha ovoga sveta, pospale žene na ivici smrti koje udišu snove o budućnosti svoje dece pune nesreća i uspeha. Zaspali travari, usnuli psi na seoskom trgu, konji koji iznenada zaržu, lavovi koji se mogu posmatrati samo izdaleka, muve i insekti, šume koje spavaju u tami i izdišu čistu energiju što donosi ravnotežu zemlji, pospalo cveće, nežno i meko, oblaci koji lutaju gore. Kralj ih je sve voleo. Ali nije ništa voleo više od svog zaspalog sina koji je umirao pred njegovim nemoćnim pogledom.

DVADESET PRVO POGLAVLJE

Uzoru je kralj poslao po najbolje travare koje je svet iznedrio. Oni su došli u velikom broju, čestiti ljudi različitih mišljenja; i lečili su princa pomoću mnogih napitaka, podvrgli ga najrazličitijim činima, kupkama, masažama, ponoćnom izlaganju posebnim duhovima prizvanim u svetoj šumi, ali ništa od toga nije pomoglo da mu bude bolje.

Travari su mu promenili način ishrane, promenili mu položaj pri spavanju, izvadili čudne predmete koji su se na tajanstven način našli u njegovom telu – nokte, crn zub starog psa, kandžu lešinara; obrtali su sirotog princa na sve strane, presavijali ga i vezivali u čvor da bi isterali zle duhove

nastanjene u njemu; i prepisali su grubo batinanje duhova, što je kralj odmah odbio.

Travari su terali princa da hoda unatraske po jasno obeleženim krugovima da zbuni zle stanovnike u sebi; izlagali su ga nagog žarkim zracima podnevnog sunca i mutnim zracima nevidljivih noćnih planeta da bi zbunili i kaznili njegove neuhvatljive stanare. Travari su čak uspeli da proniknu u njegove snove i pokušali da povedu borbu protiv senovitih obličja koja su se skrivala u prinčevom razumu, ali su jedino učinili njegove košmare još crnjima i pogoršali njegovu bolest, sve dok nije postala tako teška da princ više nije mogao govoriti.

Neki su na dvoru mrmljali da je princa ubilo sujeverje.

DVADESET DRUGO POGLAVLJE

Princ je mnogo meseci lebdeo između života i smrti. Narod kraljevstva čuo je da im voljeni princ umire i ljudi su u velikom broju došli u palatu. Stotine žena se okupilo. Dovele su sa sobom i decu. Ostavile su njive, pijace, domove, došle su i sedele u tišini ispred palate i bdele. Ponele su lampe koje su gorele celu noć i ceo dan, kao da će njihova svetlost nekako održati u životu njihovog mnogovoljenog princa.

Žene su donele raznovrsnu hranu i pripremale mirisna jela vrhunskog ukusa i slale ih u palatu da pruže zadovoljstvo princu. I po čitavu noć su se na raznim jezicima, umilnim strasnim mrmljanjem, molile bogovima za život princa. Priča se da su dani njihovih molitava blago mirisali na ruže i da zemljom nikada nije duvao nežniji povetarac niti je vazduh ikada bio tako blag nad rekama, šumama i planinama kraljevstva.

I muškarci su dolazili iz daljine; došli su da odaju poštovanje i pruže podršku kralju u turobnom času prinčeve bolesti. Čuveni ratnici su načas odložili oružje, pozvavši na kratko primirje u ratu kako bi se pridružili bdenju pred palatom. Njihovo divlje i napeto raspoloženje postalo je blago u mirnom okruženju žena koje su mrmljale molitve i molbe. Lakonogi igrači, čuveni rvači, poznati lopovi, dobro znani prestupnici, sveštenici mračnih verovanja, šumski vračevi, čobani, ratari, lovci, akrobate, čudotvorci i lutajućí pesnici i pevači, poznati kao grioti⁴, svi oni su doputovali izbliza i izdaleka pred palatu. Svi oni su se predstavljali svojom strukom, a oni koji su mogli, doneli su svoj posao sa sobom. Lovci su doneli ponude – predivnu divljač koju su uhvatili u bogatim šumama. Sveštenici su predvodili molitve i prinosili žrtve za pročišćenje zemlje. Igrači su izvodili svoje moćne plesove za koje se znalo da imaju isceliteljsku moć, moć obnavljanja, moć ispravljanja polomljene ose sveta. Čudesni bubnjari su izvodili neverovatne ritmove na svojim bubnjevima koji govore, bubnjevima koji isceljuju, bubnjevima koji žale, bubnjevima koji vraćaju snagu; ritmove koji su potresali zemlju i koji su smirivali živce i menjali otkucaje srca kraljevstva, ritmove koji su opštili s dušama i prizivali pretke iz najudaljenih krajeva nevidljivog sveta snova i uzvišenih dela gde oni obitavaju i odakle posmatraju svoje potomke kroz veo tanji od jutarnje izmaglice, dalje od najudaljenijih zvezda. Slavni rvači organizovali su rvačka takmičenja na poljanama izvan seoskih kapija, a deca i tužni skup su posmatrali obredno nadmetanje između junaka duše kraljevstva i odvratne bolesti koja je pretila da ga ščepa.

Okupljeni su u tišini posmatrali epsko nadmetanje između zatočnika prinčevog života i zatočnika smrti. Oni su bili ravnopravni protivnici i borba je naginjala čas na jednu, čas na drugu stranu; ponekad je izgledalo da zatočnik smrti ima premoć, skoro da je zadavio i slomio kičmu zatočniku prinčevog života. Izenada, publika bi povikala i zakukala i uzviknula ohrabrenja, pa bi zatočnik

prinčevog života došao k sebi, a posmatrači bi glasno odahnuli od olakšanja. Ovo rvačko nadmetanje je trajalo iz dana u dan bez jasnog pobjednika na vidiku. Pratilo je razvoj prinčeve bolesti; nadolazilo i povlačilo se, dizalo se i spuštalo, kao i prinčevo stanje. Onih dana kada je on bio u komi, zatočnik smrti se sam šepurio poljem, važan i nadmen, samouveren i siguran, borben i izazivački nastrojen prema svima, pozivajući pretučeno ležeće obličje zatočnika prinčevog života da ustane i nastavi borbu. Tada su gledaoci protestovali i siktali i bacali obredne predmete na zlog zatočnika smrti dok je on vladao pozornicom sa svojim zastrašujućim licem, tom ogromnom ružnom maskom. Kada bi pristigle vesti da je prinčeva koma popustila, zatočnik prinčevog života, načas, sa obrednom sporošću, kao da je preobraćen i preporođen snom, podizao se dramatično sa zemlje. Sa hrabrošću i neočekivanim lukavstvom počinjao je novu i žestoku borbu sa zatočnikom smrti uz klicanje živnule publike čiji se duh uzdigao visoko ritmovima iz bubnjeva punih strujnog naboja.

U toku prekida rvačkog nadmetanja, izlazili su akrobate i izvodili izvanredne predstave žongliranja, prevrtanja, držanja ravnoteže i hodanja po konopcu u vazduhu. Oni su oduševljavali narod svojom spretnošću i ponositošću. Vežbači koji prave kolutove oduševljavali su divnim okretima i izvijanjima tela i svoje vežbe su izvodili u tužnom i ozbiljnom raspoloženju, obrednom, jer je sve to imalo za cilj da ojača prinčev duh dok se u snu borio za život. A posle akrobata, nastupili su predivni grioti.

Jedan za drugim, u gustoj pomrčini koja je pala na selo, ovi tajanstveni pripovedači držali su pažnju gomile i povelili njen um na bajkovita putovanja kroz šume i kroz vekove, uz pesmu i moćne igre, napeve i zadivljujuća oponašanja. Gledaoci su uzdisali dok su se grioti u svojem nastupu pretvarali pred njihovim očima u zlatne tigrove ili čudovišta ili govorili sa sedam glasova koji su om odjekivali iz pluća. Iznenada, grioti su se pretvarali u džinovske ptice i poleteli među žene šireći tihu paniku, zamrznut užas, dok su i dalje pričali svoje uzbudljive priče. Grioti su držali gomilu u stanju zastrašujuće opčinjenosti dok su razvijali i oživljavali priče o čudima i bitkama s đavolima i priče o putovanjima na koja su plemenski junaci odlazili da donesu tajnu besmrtnosti.

Poznati lopovi i dobro znani prestupnici, koji su došli na veliko bdenje, šunjali su se među narodom sa svojim pomoćnicima i ovoga puta koristili svoju veštinu da obezbede da ne dođe do nekog prestupa ili krađe dok su svi na bdenju. Izgleda da je samo prisustvo ovih čuvenih prestupnika bilo dovoljno da spreči protivzakonite radnje, pre nego prisustvo bezbrojnih vojnika ili zakonski ovlašćenih zaštitnika sveta. Ovo, naravno, niko nije primetio osim samih ljudi; a njih niko nije ni pitao za mišljenje, jer i da jeste, saznao bi da u zemlji postoji posebna uloga za prestupnike, uloga u suzbijanju kriminala pošto oni najbolje znaju kako to treba raditi. Prestupnici na glasu su bdenju obezbedili jedinstveno okruženje sigurnosti i ispravnosti kakvo ni sam kralj i stražari nisu mogli zapovediti.

DVADESET TREĆE POGLAVLJE

Čarobnjaci su opčaravali decu i oduševljavali žene dok su prikazivali kako nestaju predmeti, gutali mačeve do balčaka, prikazivali kako ptice izleću iz savršenih belih jaja i pokazivali kako voda teče iz suvog kamena u njihovoj ruci. Čarobnjaci su, oživljavajući mrtve ptice, pretvarajući drvo u mačke koje su skakale u tamnu slobodu, pretvarajući mačeve u dugačke stabljike sa svetlucavim ružama, takođe izvodili obredne dodatke koji su obogatili vazduh u palati posebnom snagom isceljenja.

Sveštenici su predvodili taj ogromni raznovrsni skup čudnim molitvama i još čudnijim obredima; i ta magnetna sila mase je nastavljala s privlačenjem po celoj kraljevini. Duhovi su se noću

pojavljivali među žutim fenjerima i razgovarali na čudnim jezicima s muškarcima i ženama koji su savršeno dobro razumeli šta ovi govore. Duhovi su razgovarali i s decom i pričali im priče koje su bile toliko živopisne da ih deca neće zaboraviti čitavog života, priče koje će prenosili svojoj deci i koje se još, sve do današnjeg dana, šapuću na mesečini u mnogim selima gde neko dete, puno poverenja, sluša široko otvorenih očiju priče koje su duhovi ispričali njegovim precima davno, u vreme bdenja za čuvenog princa. A duhovi su lutali palatom, slušajući glasine, zavere, ogovaranja, laži, poveravanja i tajne; slušali su i nisu ništa govorili, jer su znali šta se sprema; slušali su i prolazili, kao duhovi budućnosti.

Okupile su se sve vrste muškaraca, žena, dece, duhova, predaka, životinja i insekata, iz svih zemalja i svetova, i ulogorili se ispred palate. Sve ih je privukao prinčev blagi duh o kojem su čuli iz promrmljanih glasina sveta. Okupili su se i dalje su se okupljali; pojali su, pevali, molili se i bili tu u dugoj tišini, držeći svoje fenjere za princa i hrabreći ga da ozdravi kako bi zemlja opet bila cela.

DVADESET ČETVRTO POGLAVLJE

Starci su bili zaprepašćeni i uplašeni uticajem prinčeve bolesti na narod. Oni su bili čuvari predanja i istorije i svih ovih godina, u zajedničkom sećanju, nikada nisu prisustvovali izrazitijem iskazivanju ljubavi prema jednom princu, niti za takvo saznali, niti čuli. Kralj, naravno, može zaslužiti takvo divljenje ukoliko je dobar i mudar kralj, ali princ je ipak nešto drugo. Pored toga, bili su zbunjeni činjenicom da je princ uspeo da postane toliko čuven.

Starci su mislili da su oni nadzornici i upravljači slave i ugleda. Mislili su da su oni čuvari kapija kroz koje se nečije ime i delo razglašavaju svetu. Oni nisu ništa slično razglasili o princu jer su očekivali da umanje njegovu moć kada postane kralj. On je izgledao tako slabašno i krhko, odličan kandidat, u stvari, za kraljevsko unazađenje, za nadzor, za zaplašivanje drevnim predanjima. Tada su starci nameravali da postanu moćniji. A onda, na kraju, možda bi mogli potpuno da se oslobode budućeg kralja i da oni, savet staraca, zauvek vladaju zemljom.

Sve to su, naravno, bila samo nejasno šaputana nagađanja, snovi, nade, prikrivane i spominjane tako zaobilazno, takvim zakukuljenim poslovicama da su samo najveštiji starci mogli otkriti ovaj neopipljivi tok razmišljanja. Na izgled, starci su bili uzor odanosti i najglasniji i najostrasćeniji branioci postojećeg poretka. Bilo bi izdaja misliti drukčije, čak i na trenutak. U takvoj atmosferi, starci su se našli začuđenima i zatečenima velikom ljubavlju koju je narod gajio prema princu, narod koji ga i nije poznavao, niti ga je ikada video, a verovatno nikada i neće. Postoji izvesna vrsta izražene ljubavi koju je lako potkopati. Kada se neko voli zbog njegovih dela, njegovih osvajanja, njegovog junaštva, njegove dobrote, njegove ljubavi prema narodu, onda je lako tu ljubav uništiti. Glasine, sašaptavanja, laži, izmišljotine, otkrivanje činjenica – sve one mogu uništiti tu slavu, te veze. Ali postoji ljubav koja se oseća bez nekog vidljivog razloga, čisto zbog dopadanja ili bliskosti, jednostavno zato što narod ne može drukčije; ljubav koju, izgleda, podstiču bogovi, protiv koje se nije moguće boriti, koju nije moguće preokrenuti, uništiti ili oslabiti. Upravo pokušaji da se takva ljubav uništi jačaju je. A ako se ništa ne čini, to joj omogućava da nastavi da buja svojim prirodnim korakom, neumoljivo, sve dok ta ljubav ne postane ogromno i tiho obožavanje.

Starci su bili začuđeni tom čudesnom ljubavlju. To im je ulilo osećanje bespomoćnosti, nemoći. Njome su oni bili gurnuti u stranu. Najednom su shvatili da nemaju šta da rade. Jasno su osetili kako su pre svega beskorisni. Postali su posmatrači velike ljubavne priče između naroda i njegovog princa. Shvatili su koliko su bili nepoznati i nevoljeni. I začudo, bili su ogorčeni. Ta ogorčenost je za

njih bila nešto novo. Bio je to znak da njihov drevni položaj, njihovo mesto u sveukupnom poretku stvari nisu sigurni. Osetili su kako se rađa novo doba, a oni nisu u njemu. Prinčeva bolest ih je u stvari ubila. Umirali su zajedno s princom, u velikoj plimi ljubavi koju je narod osećao prema njemu. Starima nije dugo trebalo da shvate da nešto moraju preduzeti.

DVADESET PETO POGLAVLJE

Kralj je bio dirnut nežnošću svoga naroda. Posmatrao je s prozora palate tu veliku gomilu ljudi koja se sakupila iz sveg znanog sveta da pruži podršku njegovoj porodici. Odrpane žene, ribari, piljarice, svadljive kafedžije, krojačice, ratnici izdaleka, jednoruki, sakati, bogalji, slepi, ludi, izbeglice iz drugih kraljevstava, begunci, klovnovi, lude, proslavljeni junaci, bokseri, rvači, lakrdijaši, prosjaci, trudnice, albini, pobegulje, proterani koji su se prerušeni vratili kući, obeshrabreni, usamljeni, stari, oni na samrti, mladi, hrabri, trgovci, trgovci solju, graditelji, proroci i predskazivači, pustolovi i istraživači zabit, sanjari, mesečari, svi oni koji pate od preterane ljubavi ili teskobe ili straha od smrti, žene koje traže muževe, muškarci koji traže žene, svi oni preopterećeni mukom i u procepu, ljudi s priviđenjima, oni izrazito sujeverni, sve vrste muškaraca i žena bili su tu i dalje su pristizali i okupljali se, kao da je prinčeva bolest bila bolest sveta.

Kralj, koji je bio mudrog srca i velik u svojoj čistoti, u duši je prigrljio tu predivnu i raznoliku masu sveta koja je zaposela njegovu palatu. Čuda mu više nisu bila strana. Čitav svoj dugi život proveo je u čudima. Svemu što je video oko sebe on je sam na neki način doprineo; i sve to ga je zasmajavalo – zbog čuda koje je tu sakrio. Na prvi pogled je mogao spoznati dušu čoveka i žene; umeo je da pročita njihove namere. Poznao je osobine svih dvorjana, poglavica, staraca, svojih supruga, svoje dece, posluge, konjanika. Bila mu je poznata sudbina njihovih misli. Znao je kakve će nesreće i koje velike pustolovine naići. Znao je šta zvezde predskazuju u svojoj neujednačenosti, u svom neredu. I u svemu tome on je video smeh. Video je smeh kako u dobru, tako i u zlu. Video je smeh u svima onima što su mislili da mogu izbeći posledice do kojih su oni sami doveli svojim prikrivenim delima i snovima. Smejao se plimi dobrih i loših namera. Smejao se srcem punim ljubavi.

Kralj, koji je iznedrio nove tajne u kraljevstvu, koji je čuvao tajne obrede davno donete u njegovu zemlju karavanom magova, istočnjačkih mudraca; kralj koji je bio uveden u čuda mudrosti iz zemlje čudesne reke gde su stene izranjale u savršenim oblicima pred zadivljenim suncem; kralj koji je odavno stupio i prošao kroz odaje smrti i živio među višim bićima što su šaputala tajne načine u tišini svih bezvremenskih trenutaka večnog života koji je sijao nad afričkim peskom. Kralj je sve to spazio jednim pogledom unutra i taj svet, kakvim ga je video, mračan a ipak jasan, bio je pozornica na kojoj se drama odigravala radi prosvećivanja bogova kroz razvoj duha ljudi. Tako je kralj te ljude video kao decu svoje ljubavi, kao što ratar voli seme koje će doneti plodove i cveće kraljevstva kao hranu snova velikih predaka i vrhunsko obogaćenje zvezda.

Kralj je posmatrao svet okupljen oko palate s neobičnom jednostavnošću duha; i tiho se smejao nežnom prizoru drame što se odvijala, bogobojažljivosti, ljubavi. Kralj je poslao hranu i pokrivače okupljenim ljudima; poslao je svoje vidare kako bi obezbedio da bolesni budu lečeni, da trudnicama bude udobno i dobro, da se žene porađaju u zadovoljavajućim uslovima. Poslao je dvorske službenike da budu svedoci njihovim izjavama; poslao je istoričare da zabeleže njihovu stvarnost; a noću, dok su spavali, izlazio je među njih, jednostavno prerušen, i čuvao njihova usnula obličja i učestvovao u njihovim snovima i delio s njima njihovu patnju. Za njega je to bila velika škola; znatno je obogatila njegov smeh.

DVADESET ŠESTO POGLAVLJE

Ipak, princ je i dalje bio bolestan. Prevrtao se u snu na svom omiljenom krevetu od stvrdnute gline. Vrteo se od straha. Probudio se dok je spavao i živeo je u odvojenom svetu, kao da se oslobodio svoga tela i izgubio se u bespuću slika i priča. Zaista je bio teško bolestan i bolest ga je otrgla od kuće i vukla kroz šume, prolazeći pored staraca koji su bili napravljeni od kovine i groma. Starci su postali gorostasi koje je svuda sretao i isprečavali su mu se na putu, a uvek je morao da nalazi put kroz njih da bi mogao nastaviti traganje. Bolest ga je vukla po blatu, kroz doline, preko reka, preko planinskih venaca, i dole u mračnu zemlju. Putovao je s bolešću po zamračenom svetu gde nije bilo meseca, samo glasova. Ti glasovi su odjekivali u tami, kao u nekoj ogromnoj prostoriji. A onda je prepoznao glasove staraca. Bolest ga je odvukla duboko u zemlju i konačno je izronio u neki sivi svet gde je sve bilo sačinjeno od pepela, a bleđa, bolesna svetlost, koja i nije bila svetlost, ravnomerno je sve pokrivala. Nikoga tu nije bilo – u tom svetu. Nije bilo duhova, ni senki, ni predaka, ni glasova, niti smeha. Samo svet pepela i bleđa, nejasna, bolesna ravnomerna svetlost koja i nije bila svetlost. Princ je mirno sedeo u tom svetu bez senki i strpljivo čekao da bude pretvoren u ništa. Ili pak u sve.

Druga knjiga

**VRHUNSKI
MAJSTORI UMETNOSTI**

Prvi deo

PRVO POGLAVLJE

Mnogo se može pročitati u svetskim zapisima. Mnogi od njih predstavljaju činjenice, datume, vreme, događaje, a mnogi su takođe znaci i predznaci, oznake i odjeci, skrivene poruke, nagoveštaji, zagonetke, tajne i izazovni blesak značenja koji treba da se oseti u svetskim zapisima. Mnogi likovi se mogu videti u pukotinama na zidu, u obrisima oblaka, u vedrima s vodom, pod čudnim uglovima i u određenom duhovnom stanju. Mnogi ljudi se mogu primetiti kako mirno stoje u šumi kao štapovi, ili kao nešto što se u daljini u mraku čini kao gomila žbunja, a trenutak pre toga to je bio skup žena ili grupa muškaraca što je kovala neki zli plan. Mnogo je odreda promarširalo, ploveći kao skupina oblaka, pravo u rat. Mnogo ima dana i večeri kada se čini da sunce krvari svetlošću, kao da iz njega curi sva krv prosuta u ratovima, pogromima i genocidu, ubistvima i tajnom zlu, krvareći nazad u naš svet zbog svih onih nedela koja smo poslali na nebo naočigled svevidećeg oka sunca.

Ima trenutaka kada se mesec poveća i izgleda kao da drhti u svojoj ogromnoj prividnoj moći, kao da su ga mnogi proroci u predskazanju naduvali ili kao da su ga providne posude palminog vina opile svojom prejakom magnetnom snagom, iznad duha svih tečnosti. Ima mnogo onih trenutaka kada mesec razgovara nepoznatim jezikom sa okom, kada ga sunce ili mrak dopola pojedu, kada je crven, ili isuviše plav, ili išaran raznim slikama koje zbunjuju razum, ili kada je pun slova neke mračnjačke azbuke, ili naprsao, ili mu je ivice načio neki kosmički miš kao da je to mitski sir, ili kad mu je lice išarano znacima. Ili kada se, pred našim začuđenim sujevernim očima, na mesečevom licu pojave likovi starih i nepoznatih, ili lik stranca primećenog u gomili, ili lik koji odaje osećanja isuviše složena da bi ih ljudsko srce razumelo.

Ima mnogo carstava koja razotkrivaju svoju propast mrljama i tragovima na kamenim zidovima. Mnogi narodi se pokazuju na zaostalom blatu dugo posle kiša. Mnogo se vidova proricanja pokaže u mrljama od kafe na belim listovima ili stolnjacima. Mozak vidi hiljade stvari na prividnoj površini sveta prepunog jasnih značenja.

Međutim, ima dobro izučениh oblika proricanja – proricanje budućnosti iz rasporeda listića čaja na dnu šolje; iz uglova i rasporeda kauri školjki koje majstorski duh razbaca i tumači; iz pravca vetra i načina kako u zoru razbacuje latice određenog cveća; iz zveckanja zvončića na povetarcu; iz rasporeda ptica proročica u vazduhu kada ih bogovi sudbine pozovu da se obrate zemljama koje neće da slušaju.

Ima mnogo načina na koje bogovi opšte s nama – kroz snove, koje mi obično pogrešno tumačimo, koje ne doživljavamo jasno, koje zaboravljamo, koje ne shvatamo, te stvaramo još veći nered u glavi umesto da nam bude jasnije; snove po kojima neposredno postupamo, kao da su knjiga; snovi kojih se plašimo; snovi koji nas zbunjuju i za koje tražimo objašnjenje od drugih, a njihova poruka i ključ su u našim rukama.

Ima mnogo načina da se baci pogled u budućnost, osvrćući se na prošlost. Neki gledaju u kristalnu kuglu, u čistu vodu proročanstva; neki posmatraju kako i gde pada plod kole⁵ u emajliranu posudu; neki gledaju oblik i pravac otisaka nogu čaplji, kokošaka ili retkih ptica; neki posmatraju prošlost u trenutnim vanvremenskim prikazima; neki koriste Bibliju ili druge svete knjige; neki se okreću vračarama i razgovaraju s čarobnjacima koji možda znaju, a možda i ne znaju, tajnu zvezda; neki

putuju kroz sećanje kornjača do početka čovečanstva; neki lete do meseca na zracima svetlosti; neki lutaju gluvi među anđelima; neki se obraćaju drevnim prorocima i razmišljaju o nerazumljivim porukama bogova datim sibilama⁶ u stihovima. Neki pak slušaju predskazanja koja izlaze iz usta brbljive dece ili iz jezika vrana, ili iz nasumičnih reči koje dopru do njih na tržnici, ili mnogo pažnje obraćaju rečima koje izgovaraju stranci ili ludaci. To su sve iznenađenja na putu ljudi i žena u svetu gde prošlost i budućnost ne govore, a sadašnjost se još u potpunosti nije otkrila pred našim očima, koje samo delimično vide. I tako mi provodimo dane između znanja i neznanja, slepi i gluvi u širokom polju otkrivanja božije istine, na stalnoj pozornici vanvremenskih događaja na kojoj istorija predstavlja budućnost isto koliko i prošlost, u beskrajnoj knjizi u kojoj se sve nalazi. Mi živimo u tim čudima, a ne vidimo ih.

Mnogo se čuda može videti u knjizi života – početak vasiona, smrt zvezda, mračni život lupeža, bogati, prikriveni devojački život, zamišljeni život kraljice, poslednji dani muzičara koji se naslanja na stub, tajanstvena poplava, život drevnih filozofa, veče na Atlantidi, obično popodne u gradu u pustinji, prizor detenceta izgubljenog u podzemnom gradu piramida, slavni san Aleksandrov, srećni dani izbeglištva moje majke, čarobno odrastanje mog oca i sve poznate i nepoznate priče, doživljene i nedoživljene u beskonačnom lancu života vasiona.

Mnogo čuda može se videti u ovoj večnoj knjizi; ja sam izabrao ovo, ali ne znam zašto.

DRUGO POGLAVLJE

Toga dana, pored reke, kada je čula ona tajanstvena pitanja nošena vetrom, život devojke se zauvek promenio. Pre toga dana živela je duboko u snu. Svet joj je bio stran. Sve joj je bilo strano. Kao da je bila iz drugog sazvežđa, drugog sveta, kao da se nalazila na nekoj čudnoj planeti; bila je potpuno izgubljena. Imala je sreću jedino što se rodila u plemenu umetnika, u porodici koja je obrađivala zlato i bronzu, porodici sanjara.

Njeno pleme je bilo nomadsko, s jednim mestom, jednom zemljom kao svojim skrivenim sedištem. Živeli su po šumama, daleko od sela i gradova. Život su u celini posvetili slušanju proroka i stvaranju vajarskih dela u tajnosti koja su noću izlagali u centru sela, kao najavu i upozorenje o događajima, nevoljama i poremećajima koji se dešavaju u zemlji, svetu, plemenu, porodici ili u duši jednog čoveka ili žene. Pa tako nije bilo neuobičajeno da, kada se pleme ujutru probudi, nađe drvenu skulpturu čoveka lancima privezanu za drugog čoveka i da se zapita šta li to znači.

Ti prizori vodili su ka velikim raspravama, tumačenjima i pogrešnim tumačenjima. Bilo je to kao da su snovi obelodanjeni. Ponekad bi mnogo godina prošlo pre nego što neki čuveni prizor, tajanstveno izložen pored svetilišta, otkrije svoj pravi cilj i društveno značenje ili svoju duhovnu vrednost. Tada je, nenadno, poznati prizor postajao stran pošto je progovorio i počeo da otkriva u čemu se sastoji upozorenje plemenu, budući događaji koji čekaju da se odigraju, skriveni događaji koji su polako izlazili na videlo, prošli događaji u novom svetlu. Ovi događaji su zahtevali vrhunske tumače, tumače slika i znakova koji bi ih rastumačili, inače će njihova dalja tajanstvenost mučiti i zbunjivati pleme. Često bi prizivali mudrace izdaleka da dođu i pomognu u odgonetanju zagonetnih prizora koji se vijuu po njihovim svetilištima. Malo šta ume da bude tako nepodnošljivo kao nerastumačena slika, prizor.

Koliko je samo gladi, kuge, ratova, zemljotresa, otmica, nasilja ublaženo zato što je jedan od tih nevidljivih plemenskih umetnika osetio nadirući pritisak nekog prizora i stvorio sliku koja je tu

predstavu oslobodila, izložio je i postarao se da ona bude pravilno protumačena za dobrobit zemlje. Bilo ih je mnogo, toliko mnogo, u stvari, da je pleme ušlo u legendu. A po toj legendi, steklo je slobodu da živi kako hoće i onako kako će na najbolji način služiti svom providenju i boginji umetničkog otkrivanja.

Oni su bili jedinstveno pleme, ali za mnoge su bili samo priča, legenda. To je plemenu sasvim odgovaralo – omogućavalo mu je nevidljivost, oslobađalo ga je spoljnih ograničenja i na taj način su postali dobri stvaraoci, slušaoci, rukotvorci, vodiči, otkrovitelji, rukovaoci tajnama, glasonoše nepoznatih božanstava, putnici između svetova, nosioci prikaza i vrhovni stvaraoci lepote u zemlji.

Bili su slobodni. Nisu sva njihova dela bila vezana za božanska otkrića, predznake i upozorenja. Oni su takođe stvarali slike prosvetljenja, slike pobedničkog slavlja, odlivke u bronzi koji slave život u dobrim, obilnim žetvama, mladića u lovu, i čuvenog atletu, ljubavnike, majku i dete. Stvarali su dela koja su jednostavno bila divna sama po sebi, dela koja nisu imala posebnog značenja, ali su pružala veliko zadovoljstvo, radost i zdravlje svima koji su ih gledali. Dela koja su bila kao sunčeva svetlost, kao duga, kao svetlucanje rečne površine, kao iskričave oči srećnog deteta. Ta dela su zamišljena u snu, rađena u tajnosti i jedno jutro bi se samo pojavila na najistaknutijim i najneobičnijim mestima u selu.

Nekada bi umetnici postavili svoja dela pred poglavičinom kućom ili pored najkorišćenijeg bunara ili ih sakrili u šumi kako bi na njih naleteli lovci, putnici ili deca u igri. Ponekad bi umetnici dela stavili nasred staze koja vodi iz sela ili ih vešali o drvo, ili bi ih dali grupi dece da ih nose gore-dole po trgu pevajući stih neke pesmice.

Umetnici su uvek bili neznani. Niko nikada nije znao ko je stvorio neko umetničko delo. Na taj način sanjar je bio slobodan da otkrije svoje najdublje strahove, nade, viđenja. Često se mnogo razgovaralo o ovim delima i u zavisnosti od njihove snage, tajnovitosti, lepote ili značaja; ona su smatrana nepisanim zakonima koje treba protumačiti, a zatim postupiti po njima.

Neka umetnička dela nisu godinama pronađena i otkrivena su u svojim skrovištima godinama, čak decenijama pošto su tamo bila ostavljena, ali kada god da su otkrivena, bilo je to u trenutku kada je jedno od njihovih mogućih značenja bilo najpotrebnije zemlji. Mnoga dela još nisu pronađena, a ona na šta ukazuju još spava, neviđeno. Ponekad dela budu otkrivena baš u vreme kada ono na šta ukazuju samo što nije nanelo nesreću ljudima i onda takvo delo pomogne ljudima da vide ono što inače ne bi videli. Pronalaženje dela nije bilo od manjeg značaja za pleme nego njihovo stvaranje ili tumačenje.

Jedinstveno je to pleme iz kojeg je picala devojka. Njen otac je bio tajanstven čovek. Izgledalo je kao da ništa ne radi. Niko nije znao šta on radi u zajednici, pa ipak napredovao je mnogo. Neki kažu da je bio veliki vrač, da je mogao stvoriti zlato samom pomišlju da to čini ili tako što bi dovoljno dugo držao kamen pod jastukom. Neki kažu da je trgovao s duhovima. Drugi opet tvrde da je bio omiljeni tajni vodič jednom nepoznatom kralju. Često je izbivao iz kuće na duže. Niko nije znao kuda je išao. Pa, ipak, znao je šta se dešavalo u plemenu i u zemlji. Bio je to čovek koji je malo govorio, retko se smejavao i imao prodorne oči kao u ćubastog orla. Verovalo se da je on jedan od najvećih umetnika u plemenu i glavni čuvar drevnih plemenskih tajni.

Devojčina majka takođe je bila neobična pripadnica plemena. Često bi se nadugo zagledala u svoju kćerku i kazala:

„Ona nije odavde. Neće ona dugo ostati ovde. Kada pronađe ono što traži, otići će. Moramo odložiti to njeno otkriće.“

Odložiti njeno otkriće – to joj je bilo osnovno u životu.

TREĆE POGLAVLJE

Pre nego što je čula pitanje pored reke onoga sudbonosnog dana, devojka je bila stidljiva, čudna, obična i vredna. Niko je nije naročito primećivao. Nije bila lepa. Niko od muškaraca nije je birao za ljubav ili brak. Nikoga nije uspalila. Na izvestan način, ona je svojoj majci bila teret, briga. Malo je govorila i bežala bi čim bi je neko pogledao. Nije mogla dugo da izdrži ni u čijem društvu i izgledala je izgubljeno i usamljeno. Uvek bi sama odlutala u šumu ili sedela na usamljenim mestima pored reke gledajući u prazno, žudeći za srećom koju mogu doneti samo smrt ili velika ljubav. Sakrivena na svom usamljenom mestu, uvek je za sebe pevala tužne pesme, odsutno, tiho.

Ponekad, tako samu, uhvatilo bi je neko divno raspoloženje i onda bi se smejala i kikotala i trčkarala lako duž obale izigravajući kola ili točak, raka ili pticu. Razgovarala bi s vetrom, duhovima, izmišljenim i besmrtnim prijateljima, poveravala svoje najdublje nepoznate žudnje vazduhu, obuzeta iznenadnim veseljem koje ju je teralo da poželi da iskoči iz sopstvene kože. U tim prilikama, smišljala je pesme i muziku za njih. Ili bi požurila kući u očevu radionicu i počela tajno da radi neki drvorez.

U jednom od takvih raspoloženja, podstaknuta mračnom i snažnom srećom, srećom toliko dubokom da ukoliko ne bi našla šta da radi, poludela bi ili bi sebi oduzela život, ona je, začarana tom tragičnom srećom, počela da stvara novi drvorez. Ovaj drvorez je pretvorila u kalup. Posle dana i nedelja provedenih u potpunoj tajnosti u radu sa svojim ocem, učeći umetnost livenja u bronzi i rada sa zlatom, u tom kalupu je napravila bronzani odlivak lica, tako čist, tako tajanstven, tako vedar da je i sama bila iznenađena lepotom koja je izašla iz njenih ruku.

Zamišljala je da je to poprsje neke kraljice. Blistavo, spokojno, sa lepo ukrašenim kraljevskim plaštom i osećajnim, uvučenim, zamišljenim očima, bilo je to lice koje ona nikada nije videla, ni uživo, ni u snu, ali bilo je to lice njene opasne mladalačke sreće. Kada je bronzani odlivak bio gotov, koristeći ugled svoga odsutnog oca i radnike iz livnice, sakrila ga je među svoje stvari dok ne bude mogla da ga iskoristi.

Svako jutro, zorom, iznosila ga je napolje i provodila vreme nad njim. Uveče, pre nego što zaspi, ljuljala ga je i oduševljavala se njegovom tajanstvenošću. U to vreme, još čudnije je izgledala svojoj majci kojoj je bila velik teret.

„Šta da radim s tobom?“, govorila je njena majka. „Niko se tobom neće oženiti. Nisi lepa. Ne govoriš. Čudna si, kao da si došla iz zemlje duhova. Baš nemaš sreće. Ti nemaš onu žensku veštinu, veštinu ulepšavanja života. Isuviše si odbojna. Tvoje oči premnogo vide; prevelike su i zastrašujuće. Takva kakva si, ostarićeš sama i nevoljena. Šta ću ja s tobom?“

„Ništa, mama“, rekla bi devojka.

Onda bi otišla napolje, uradila nešto oko kuće, ili do bunara da donese vode, ili bi otišla do reke da opere rublje, ili do šume da luta usred njenog tajanstvenost huka, ili do trga da vidi skulpturu koja je otkrivena prethodne noći, a o kojoj je čitavo selo pričalo.

ČETVRTO POGLAVLJE

Za nekoga tako mladog, devojka je već bila vešta u umetnosti, u radu s bronzom i zlatom, a da toga nije ni bila svesna. Kao jedinica, provodila je mnogo vremena posmatrajući svoga oca u njegovoj tajnoj radionici dok je kovao i oblikovao čarobne znake u zlatu ili u bronzi. Posmatrala ga

je u njegovoj začaranosti dok je kovao svoje čarolije i radio kao neki tajanstveni vrač s drvetom i gvožđem, s vatrom, kremenom i topljenim predmetima. Radio je uz čarobne reči i pesme, kao da je uvek bio obuzet najvećim životnim tajnama. Posmatrala je u tišini kako otac radi u svojoj tajnoj radionici, s varnicama u vazduhu, s biljem i uljima. Posmatrala je kako kamen i gvozdene šipke pred njim postaju nevidljivi samo od njegovog pogleda. Posmatrala je kako ruža nastaje na belom stolu, samo njegovim usredsređivanjem na taj prostor. Ponekad, kada bi čuo da se ljudi približavaju njihovoj radionici, požurivao ju je da izađu kroz tajni prolaz u šumu i uhode one koji neovlašćeno ulaze u njegove snove. Zaprepašćeno je posmatrala kako radionica postepeno nestaje, postaje nevidljiva i kako samo bela izmaglica, zajedno s mirisom ruža, obavlja okolni prostor.

Jednom, kada je kraljev konjanik došao da ga odvede zbog neke lažne optužbe, devojka je zaprepašćeno gledala kako njen otac nestaje i pretvara se u čist beli vazduh. Samo je jedna ptica ostala na svom mestu. Vojnici su uhvatili pticu, ali zadovoljni smeh njenog oca čuo se kako odjekuje šumom dok su oni odlazili na konjima sa zarobljenikom svog sujeverja.

Devojka je bila vešta i u umetnosti sa zlatom jer je odrasla u očevoj tišini. I u čaroliji njegove radionice. On joj ništa nije objašnjavao. Ali kada je hteo da ona nešto nauči, nakašljao bi se, pogledao je na određeni način i izveo taj postupak polako. Učila je u tišini i primerom njegovog zanosa. Učila je iz raspoloženja koje je oko sebe širio. Sve velike tajne i izražavanja su jednostavni, naučila je, ako poznaješ prave zakone. On je te zakone otelotvoravao. Sve što je radio bilo je obavijeno običajima. Ipak, bio je tako prostodušan, tako jednostavan, tako neuobražen da ste ga mogli zameniti sa bilo kime. Ako bi ga neko upitao šta radi, a ako je u tom trenutku pio u društvu, u tišini, s drugarima, on bi se nasmešio i verovatno rekao:

„Slušam proročanstvo.“

To mu je bila omiljena rečenica i ona je postala omiljeni izraz plemena. Oni su bili poznati kao ljudi koji slušaju proročanstva. Kad god bi drugi pitali nekog pripadnika plemena šta radi, uvek su dobijali taj isti odgovor, bez obzira na to da li je ovaj radio nešto sasvim beznačajno ili ne. Tako su mnogi njegovi izrazi ušli u jezik plemena. Nije moglo drukčije. Govorio je da zbuni, a to je bilo zarazno. Uglavnom je ćutao, pa je zato njegov govor privlačio pažnju. Sve što je rekao odjekivalo je zemljom i menjalo je putanje misli toga doba. Neki su verovali da je on stvaralac većine dela izloženih pred pleme, onih koja su izazvala duboke posledice ili vršila ogroman uticaj. Neki su tvrdili da mogu odrediti raspoloženje njegove duše po duhu određenih dela. Potajno su ga smatrali umetničkim majstorom i plemenskim magom. Činjenica da nikada nije raspravljao o umetničkim delima pronađenim u pećinama ili šumama, da nikada nije učestvovao u razgovorima podstaknutim tim pronalaskom, činila ga je još sumnjivijim. Okružen takvom tajnovitošću, sjajnog zdravlja, obdaren čudnom veštinom da izgleda obično, odišući neizrecivom čestitošću, poštovan od moćnih, dok su ga se veliki plašili, bio je neko na koga se gledalo sa strahopoštovanjem i sumnjom, te nije bilo čudo što su tom čoveku pripisivali većinu bajnih i užasnih dela u plemenu i u zemlji. Pa ipak, on je na neki način bio nedodirljiv. Niko ga nije mogao dugo gledati u oči. Njegovo lice, blago i fino, kao da je odbijalo poglede; ljudi su se osećali neobjašnjivo slepi u njegovom prisustvu. Devojka je odrasla okružena njegovom legendom. Samo to ju je spaslo od potpunog udaljavanja od sveta.

Kada joj otac nije bio tu, njen svet je ponovo postajao prazan i čudan. Često je osećala kako drveće, ptice, cveće i oblici u vazduhu pokušavaju da joj nešto kažu. Osećala je stalnu potrebu da nauči skrivene jezike svega postojećeg, da čita tajne jezike cveća. Osećala je da svet ima poruke za nju, a da one ne stižu do nje. Zato je privlačila pažnju pogleda koza i mačaka, govora očiju antilopa, naslućenih razgovora kornjača, značajnog dolaska ptica. Čula je skrivena značenja onoga što su ljudi govorili i osećala prisustvo anđela na neobičnim mestima. Često je imala osećaj, dok je gledala u

prostor, sanjareći pri obavljanju poslova, da se vratila svojoj pravoj kući na nekoj udaljenoj zvezdi i živi punim životom među zaboravljenima voljenima. To ju je zbunjivalo. Ponekad noću, dok je spavala, bila je otac plemena, njegov mudri rodonačelnik s bezbrojem dece koja su sva mogli leteti; gradili su stvari svojim umom, pružali su ljubav kroz vreme i prostor, bili su gospodari zvezda i galaksija, veći od divova, veći od zemlje, a njihov um se napasao u predvorjima nebesa, i njihovi snovi su ih odvodili na mesta gde su boravili anđeli u čijem prisustvu su postajali mali. A kada bi se devojka probudila, bila je zaprepašćena, jer bi shvatila da ne može leteti, da joj telo ima težinu i da joj misli uopšte nisu slobodne. Osećala se u tom stanju kao rob, kao zatočenik sopstvenog tela. Osećala se kao u izbeglištvu, kao neko ko je isteran iz svoga doma koji nikada nije ni upoznala. I često je zorom plakala zbog poniženja što je ljudsko biće, ne znajući zašto; kao da je sumnjala da bi trebalo da bude anđeo, biće u miru među zvezdama.

PETO POGLAVLJE

Zato je ćutala. Ćutala je čak i onda kada je celo pleme bilo uznemireno novim otkrićem na trgu – velikom drvenom skulpturom tri muškarca i jedne žene vezanih zajedno lancima oko članaka u položaju krajnje patnje i poniženja, ali ipak mirno dostojanstvenih, kao da su bogovi postali robovi budala.

Devojka je otišla na trg da vidi tu skulpturu. Svi su bili u nedoumici. Niko nije imao pojma šta ona znači. Toliko je dubok utisak ostavljala da se činilo da je oživela, kao da se pojavljivala usred ljudi koji o njoj razgovaraju. Kao da su je njihove reči oživele. Polako, brzo, nenadano, skulptura je bila svuda; u umu plemena, u njegovim snovima, radu, igri. Skulptura je pratila i općaravala svaku njihovu delatnost, kao neki duh koji grozničavo pokušava da privuče pažnju na svoje postojanje, ili kao san ili košmar kojega se čovek ne može otresti. Ili kao neka neizbežna bolest koja čoveka ispunjava nemirom zato što niti dolazi niti odlazi, samo lebdi tu. Ili kao nagoveštaj smrti usred tihe sreće.

Skulptura ih je optuživala, proganjala, zastrašivala, umirivala, zabrinjavala, iznenađivala, živcirala, kočila, hvatala u zamku, obuzimala. Bila je kao neka kletva, anatema. Jača je bila u njihovoj mašti nego u stvarnosti. Videti je prvi put značilo je opaziti je, samo je obuhvatiti pogledom. Posle toga, njen užas i tajanstvenost rastu kao neka strašna upala duboko u telu, tamo gde ruke ne mogu dopreti. Isto tako raste i u mašti, strašna i moćna, a njena čudovišna uzvišenost je takva da oni koji su je videli ne znaju gde se nalaze posle toga. Ne mogu pročistiti svoj um od tog prizora, ne mogu otvoriti svoj mozak i fizički odstraniti tu uvredljivu sliku. Ne mogu je isprati iz glave. Tako hodaju okolo opsednuti, neispavani, izmučeni, besni, neraspoloženi, nezadovoljni, pomereni. Svet im se menja. Osećaju potrebu da umru ili da učine nešto strašno, ili da nekuda daleko otputuju ili da odu na veliko duhovno hodočašće ili, još bolje, da pronađu svrhu skulpture, zašto je nastala, da shvate njenu poruku i nešto učine u vezi s tim.

Ali pošto to nisu bili u stanju da učine, starci su počeli da šapuću nešto nezamislivo. Osećali su da skulptura u svojoj tajanstvenoj snazi postaje toliko moćna i nametljiva da plemenu uzima dušu, tako da bi je možda trebalo sakriti kao opasan predmet ili uništiti pre nego što uništi moždano tkivo i duhovnu povezanost plemena.

Nikada ranije neka skulptura ili delo nisu ostavili tako dubok utisak na ljude.

Mudraci su sumnjali da je u njeno stvaranje umešana vrhovna veštica.

Tumače su smutila mnogobrojna značenja koje je delo nudilo i što su više raspravljali, sve više je

značenja, nagoveštaja i upozorenja isplivavalo. Došlo je dotle da su se tri tumača posvađala oko svojih tumačenja dela i jednoga su ubili. To je bilo prvi put da je neko umro zbog nemogućnosti razumevanja nekog plemenskog umetničkog dela.

Nedugo posle toga jedna žena je u zoru vrisnula da razume šta to delo znači – da je to veliko upozorenje na najgore prokletstvo koje će pasti na zemlju – i malo potom, vrišteći da je bolje umreti nego patiti zbog onoga što će naići, ta žena je izvršila samoubistvo blizu svetilišta gde je delo stajalo u svoj svojoj žestokoj, a ipak uzvišenoj snazi.

Ubrzo je svako, kilometrima naokolo, čuo za ovo tajanstveno delo koje uništava razum. Dolazili su u velikom broju da ga vide. U podne se čula kreštava kuknjava mladih devojaka koje su se onesvešćivale pred njim. Jedan čovek, urlajući, poludeo je od bola kada ga je ugledao. Jedan mudrac se vezao za skulpturu i tako postao peta figura kao živi nastavak tog nepodnošljivog prizora. Mudrac je odbijao hranu sve dok delo ne bude shvaćeno, dok ga on ne shvati, a to znači da spozna sam sebe, kazao je. Umro je četrnaestog dana i dalje vezan za grozno i čudno delo. Mudrac je objavio da ne sme biti sahranjen sve dok neko ne pronikne u tajnu. Njegovo telo je trulelo pored skulpture mesec dana, šireći bolest među ljudima, dok starci nisu odlučili da ga sahrane pored skulpture, blizu svetilišta, ili da mu makar telo pokriju zemljom, ili da ga spale, da zaustave dalje zagađivanje okoline.

Tako je skulptura, s kojom pleme nije moglo ništa učiniti, nastavila svoje čudno razorno delovanje. Ljudi su dolazili, okupljali se i gledali je, logorovali ispred nje i odbijali da odu. Činilo se da skulptura govori o velikoj svetskoj nesreći, o drami ogromnih srazmera, u stvari, takvih razmera da je predstavljala pretnju svetu. Izgledalo je kao da svet više nikada neće biti isti zbog nesreće i nepodnošljive tuge i uzvišene patnje kojom je odisalo to delo svojim raspuklim srazmerama i bolnim oblicima koji su slamali srca, ali ipak govorili o božanskom razrešenju izvan ljudskog poimanja.

A onda, jedne večeri, kada je bela ptica sa žutim cvetom u kljunu sletela na vrh skulpture, odjednom su svi okupljeni počeli da plaču. To se desilo samo od sebe, postepenom promenom raspoloženja. Izgleda da je neka tajanstvena svetlost iz same skulpture, probuđena prisustvom ptice, prouzrokovala ogromnu promenu u osećanjima. Plač je trajao satima, čitavu noć. Žene su ridale, deca plakala, a muškarci takođe glasno briznuli u plač; i nisu mogli prestati zbog neke duboke neizazvane tuge koju je u njima probudila skulptura. Na mesečini, s belom pticom na glavi jedne od figura, kao da je Bog naterao skulpturu da se obrati dušama ljudi.

Plač je potresao pleme. Neko je pokušao da pokrije delo belom tkaninom kako se ne bi videlo, ali ipak se njegova snaga uvećavala kroz priče, u glavama onih koji su ga videli. Mudraci su vikali da je bolje videti delo nego biti u pameti progonjen do ludila njegovom uvećanom snagom; jer, govorili su, viđeno delo na neki način umiruje ono ludilo koje preti da donese.

Ali jedne noći grupa staraca je, ne obraćajući pažnju na ono što su mudraci rekli, ukrala skulpturu. Umesto nje, sad je stajala praznina koja je prouzrokovala još veće glasine i okupila još više sveta jer mesto na kojem se nalazila postalo je moćnije nego ikada. To mesto kao da je zadržalo, u čistom belom obliku, isti onaj prizor koji su se oni postarali da uklone. Ukratko, delo je još jače sijalo u svom nevidljivom prostoru. Ljudi su mogli videti skulpturu, tu u tom praznom prostoru, čak i oni koji je nikada ranije nisu videli. Bila je još snažnija, veličanstvenija, tragičnija, uzvišenija i dirljivija u svom nevidljivom obliku, kao nikada do tada. Ta snaga je prouzrokovala da samo to mesto postane privlačnije nego bilo koje plemensko svetilište; i mase su se okupljale da se dive skulpturi koja nije bila tu, a koju su videli kako sija u tami, kao kakav živi duh.

ŠESTO POGLAVLJE

Ova strašna prikaza, ova neobjašnjiva pojava obuzela je selo. Svake noći prostor oko nevidljive skulpture sve je više sijao, kao mesec, i poprimao sve veći oblik, kao da dobija veću snagu od uma okupljene gomile koja je tu dolazi i vidi je na tom nevidljivom mestu. Zajedno, kao jedan, ta ogromna gomila je svojim umom i očima oživela odsutnu sliku. Mnogo jecaja, onesveščivanja, bolesti i kuknjave. Skulptura je usporila selo. Trg je bio zaražen. Prividenja su iskakala među ljudima; i uskoro je skulptura počela da se pojavljuje svuda.

Ljudi su je viđali pokraj reke, videli su je na nebu kako plovi. Seljaci su je viđali na poljima, među stabljikama kukuruza. Lovci su je viđali u šumama kako nestaje među stablima baobaba. Žene su je vidale na dnu bunara kada su išle po vodu. Danju ili noću, u podne ili u suton, iznenada bi se čuo uzvik i neko bi istrčao iz kolibe vičući kako se nestala skulptura pojavila pored njegovog kreveta. Kao da je kuga zahvatila ljudski mozak.

Lutala je zemljom. Nestajala je iza brda. I ubrzo se proneo glas da bezglavo juri po zemlji i postaje stvarna u tami, pošto su ljudi javljali da se slika umnožava. Više nije bilo četiri figure vezane jedna za drugu već deset, zatim dvadeset, onda sto. Zatim je bilo celo pleme, onda čitav narod, pa ogroman lanac ljudi koji se protezao poljima, šumama i savanama i nestajao u bujnom okeanu gde su ga progutali sveti talasi bezimenog i strašnog okeana. A onda, posle izvesnog vremena, ljudi više nisu videli skulpturu. Nestala je. Umrla je u svom prostoru. Prostor gde se nalazila ostao je prazan. Njen duh je otišao. Niko više nije video taj prizor. I neki čudan mir se vratio u pleme.

SEDMO POGLAVLJE

Devojka je otišla da vidi skulpturu malo pre nego što su je starci uklonili. Otišla je da vidi to delo koje je bilo najznačajnije otkriće u umetnosti, kakvo pleme do tada nije videlo, i bila je toliko utučena da nije mogla spavati nedeljama. Postoje umetnička dela koja ne treba videti. Postoje umetnička dela koja su toliko užasna da ih treba videti samo kao odraz u ogledalu, poput Meduzine glave. Postoje umetnička dela koja treba da vide samo oni uvedeni u tajne ili majstori jakoga duha, a onda da se pokolenjima čuvaju u tišini kako bi im se snaga vremenom pretvorila u zlato njihovog najvećeg ostvarenja, dela koja treba opisivati mladima, nagoveštavati im, sve do trenutka kada sami ljudi budu dovoljno jaki za tako strašnu istinu. Ovo delo, koje je izazvalo takvu pometnju u plemenu, donelo je veće uznemirenje i tajanstvenost nego ma koje od pomenutih.

Kada je devojka, u cvetu svoje mladosti, u svojim čudnim, sanjalačkim godinama, videla ovo delo, predosetila je da je to početak kraja jednog velikog kruga, celine. Ona nije znala koji je to krug, ali je znala da na neki način to delo označava kraj sveta. Kraj sveta. Kraj poznatog sveta. Kraj snova i duše. Kraj plemenskih igara. Kraj jasnih zvezda i meseca koji priča priče. Kraj jasnog prostora između živih i mrtvih. Kraj umetnosti koja je umela zaceliti bolesti tela i uma. Kraj mitova. Kraj života uz priče, s razdobljima stvaranja umetničkih dela. Kraj raspevanog cveća. Kraj nagosti. Kraj života bogova koji će sada umreti u planinama u praznim srcima plemena koja su skrenula pogled, zbog razaranja, ka novim i neobičnim obzorjima. Kraj snažnih bubnjeva koji govore, razigranih frula, raspevanih cimbalu. Kraj plesa koji je bez reči govorio o svemu pod kapom nebeskom. Kraj sunca i njegove svetlosti i njegove moći da podstakne pleme na svoje duhovno putovanje. Kraj smisla života ili cilja življenja. Delo koje je devojka videla u trenutku ju je ispunilo svim tim predosećanjima. I

zaista nije mogla spavati nedeljama pošto je spustila pogled na delo koje je probolo i naj snažniji um u plemenu i slomilo duh naroda u svom uzvišenom predskazanju.

Zato što je bilo delo iznad umetnosti. Bila je to nesreća duše. Bilo je to raspamećivanje. Bilo je to razdiranje nebesa. Bio je to znak da su bogovi na neki način napustili ljude. Šta bi drugo moglo da bude ovo delo, ovaj gorostas od tri čoveka i jedne žene; svi ogromni, vezani zajedno, pognutih i pokunjenih glava, svi oslepljeni i unesrećeni, kao da se na njih natovarilo najveće poniženje. A ipak, kako su samo sijala ta bića, kao da su bila bogovi, nepokoreni i u najgнусnijoj patnji. Kako su samo sijali, a da to nisu ni znali, u svojoj snažnoj božanskoj patnji. Izgleda da božanska patnja pogađa samo najveća bića, jer je samo ona mogu to podneti, podneti zla ljudskoga roda a ipak dozvoliti da svetlost njihove uzvišenosti prodire. Činilo se da je patnja koju podnose kao žrtvu i pročišćenje radi nastavka istorije ljudskog roda na Zemlji. Samo izuzetno veliki mogu podnositi tako nepodnošljivo ogromnu patnju. Njena nepravda, zajedno s njenom nagoveštenom uzvišenošću, zapravo je slomila srce devojke koja je to delo videla i više nije bila ona ista, kao da je otrovana jednim pogledom na vlastitu sudbinu...

OSMO POGLAVLJE

Devojka nije mogla spavati posle susreta sa skulpturom. Noću je posmatrala mesec ili zvezde i pevala tužbalice i plakala. Zorom su je zaticali kako mumla nepovezane rečenice o patnji i o zlu, progonjena do ludila đavolima i belim duhovima, sve dok se ne udavi u moru usred hora čudnih slavopojki. Postala je opčinjena, progonjena najčudnijim mislima, okružena decom koju joj je rodila jedna debela sluškinja s plavom perikom. Um joj se otvorio ka uznemiravajućim vidicima. Opsednutost joj je okrenula oči ka unutra. Skulptura ju je kinjila, optuživala je; u snu joj je jedna od figura bila otac. Naginjući se nad njom, okovan, krvareći, ali ne slep, rekao joj je:

„Kćeri moja, ako Bog razbije vrg, sam Bog će se u njega uliti. Ono što Bog polomi, to i ispuni. Ništa se ne prolje iz svete posude ljudskog roda, a da se ne ispuni svetim nebeskim duhom. Mi razbijamo da bismo mogli biti blagosloveni. Imali smo izbor, ali smo pogrešili i zato patimo jer nismo izabrali moć na Zemlji; oremo zemlju, kao životinje, a kasnije, kada vreme protekne, kao krv, natrag u kraljevstvo, posle mnogo nesreća, ratova, patnje, gluposti, nepravde, besa i muzike, kćeri moja, posle toga će krv poteći natrag, kao duh svevišnjega, promenjena u zlato duše. A istorija će biti čudan san koji se čita u nevidljivoj knjizi među zvezdama.“

Ali devojka nije razumela te zbunjujuće reči i sanjala je i mrmljala u zoru i vikala o užasima skulpture. A njen otac, smešeći se, davao joj je lekovite napitke i nežno svirao frulu kraj njenih ušiju i šaputao joj nežne napeve koji su umirivali njenu opsednutu dušu. Teško ju je bilo smiriti; možda je ona dokaz da zlo nastaje kada delo postane isuviše uspešno. Njen otac je razmišljao o tome; razmišljao je o odgovornosti vrhunskih rukotvoraca. Ako ono što stvaraju donosi tolike nevolje ljudima, oduzetost, ne moraju li oni onda biti i vrhunski isceljivači te preterane snage koju su oslobodili? Kako isceliti ono što mora biti razoreno da bi raslo? Čovekov vrg mora biti polomljen da bi se Bog ulio; kako isceliti ono što će, u čudovišnosti vremena, biti na višem stupnju slave svega postojećeg? Otac je razmišljao o svojoj oboleloj kćeri.

„Šta te boli, dete moje?“

„Sva zla ovoga sveta.“

„Kako ti taku mlada znaš za njih?“

„Videla sam ih u skulpturi.“

„To delo nije ništa drugo do zajednički san mnogih sanjara.“

„Ono nas je probudilo usred užasa, ali nam nije pokazalo kako da živimo probuđeni u tom užasu. Bolje je da umremo nego da saznamo.“

„Ti kriviš skulpturu?“

„Svi proklinju skulpturu i njenog tvorca za remećenje našeg sna“, uzviknu devojka.

Otac je bio zaprepašćen, ali je ćutao zagledan u ćilibarsku boju svega oko sebe, prašinu i crveno zlato kalupa koji je video kako u sebe zatvara svetlost što se probija kroz rane krvave istorije ljudskog roda na nevidljivoj pućini. Otac je ćutao. Lavovi su urlali iz svetilišta. Smrt je dozivala s vrata, a život je odgovarao na vetru, kao blizanac. Mir se uselio u oca. Istorija je urlala u šumama; drveće je dozivalo imena palih, odvedenih, onih koji će biti ugrabljeni, slomljenih; ali niko nije ćuo drveće, niti imena koja su nestala i nikada se ponovo neće ćuti, ćak ni u sećanju onih koji su plakali za njima, kao što reke oplakuju mesec.

„I tvorca je bio u snu“, reće otac konaćno, umorno.

„Onda kunimo san ako se moramo probuditi iz njega i videti sve to. Ne možemo podneti da to gledamo, oće moj, od toga ćemo poludeti.“

Otac je i dalje ćutao; devojka je spavala. Uz napeve i reći upućene njenoj budućnosti dok je spavala, otac joj je umirio dušu i pripremio je za buduću veliku i tešku sudbinu.

DEVETO POGLAVLJE

Svi u plemenu su bili umetnici. U umetnosti su roćeni i umetnost ih je izrodila. Umetnost ih je začela; umetnost ih je porodila; umetnost ih je othranila; umetnost im je pomogla da odrastu, održala ih u životu i vodila ih kroz moćne tajne do svetla. Kroz umetnost su starili, umetnost ih je gutala, od umetnosti su starili. Starili su u umetnosti i od umetnosti umirali. Sahranjivani su u umetnosti. I u umetnosti su ih se drugi sećali i postali su besmrtni kroz stalno ponavljanje i obnavljanje u velikim obredima i uvoćenju u svet odraslih u plemenu.

Umetnost je bila njihov bog i njihov đavo; njihovo uništenje i obnavljanje. Sve je dolazilo od umetnosti i sve se njoj vraćalo, bar što se plemena tiće. Umetnost je bila njihova vera, nauka, san, izazov, zov, okrepljenje. Umetnost je bila njihov pakao i raj. Svaka propast ili nesreća, svaki preokret je dolazio od umetnosti ili se u nju utapao. Na kugu su gledali kao na promašaj svoje umetnosti, na neki naćin, kao da su propustili da ćuju, vide, sanjaju, tumaće, predvide, sagledaju i ostanu nemi pred proroćanstvima. Na glad su gledali kao na prokletstvo boga umetnosti zbog nemoći plemena da stvara, predvića, prilagodi se, radi, menja se, seli se na plodnija mesta, bude slobodno. Pošasti bolesti, nesreća, grozota, sve se to smatralo neuspehom umetnosti jer nije bila dovoljno pokorna u tajnim svetilištima stvaralaštva ćija je uloga da održava ravnotežu i slogu u vasioni.

Njihova velika sreća, lepota njihove dece, obilje u svemu, bogate žetve, plodna godišnja doba, radost i slavlje, u plemenu su vićeni kao uspeh zajednićkog bavljenja njihovom umetnoću. Jer tada su bila otvorena sva vrata između neba i zemlje, između predaka i sadašnjice, između duhova i živih, između prošlosti i budućnosti, između prirode i ljudskih bića, i ništa loše se neće desiti jer se zlo neće moći pojaviti, ni videti, osloboditi, ni prevazići, niti izdići.

Njihovi zakoni su bili zakoni umetnosti, oni oćigledni i potajni, znani i neznani, poznati zakoni i oni malo poznati, oni za široke mase i oni za uzak krug ljudi, javni i tajni, površni i duboki. Sloga, ravnoteža; ali i nesloga je bila jedan od zakona, na pravom mestu i na pravi naćin; dok je neravnoteža bila tajni zakon koji je takoće imao svoju ulogu. Opšta zbrka je bila dubok zakon koji je mudro

primenjivan. A opšti poredak mu je bio protivteg. Asimetrija je dobar zakon ako se primenjuje uz osećaj uravnoteženosti.

Pleme nije uvažavalo one malenkosti u umetnosti kao što su red, ravnoteža, sklad. One su lake i njih su pokolenja u potpunosti istražila. Pleme se podiglo na stepen višeg sklada prekinutih kadenci, neslaganja u harmoniji, kao što su na primer lepota, ratništvo, žestoki oblici poput oluja koje blešte čistim munjama prolazne lepote i kidaju dušu na komade dok se ne pojavi svetlost. Pleme je davalo prednost odmerenoj sirovosti, izopačenosti, očima na mestu pupka, jer pupak i jeste vrsta oka, a oko je vrsta pupka koji nas povezuje s nepoznatim svetom. Ono je davalo prednost nepovezanom metaforičkom mišljenju, spoju nezamislivih elemenata. Što je veći nesklad, to je potrebna veća umešnost da se izrazi najuzvišenija lepota i, izvan očekivanja, najveća jednostavnost. Najsloženije delo mora delovati jednostavno i jasno, kao portret ili stih ili kao poznata pesma koju deca pevuje. Dela velikih majstora moraju imati sposobnost da opšte i s najmanjim detetom ili sa seoskom ludom.

Osnovno, neizrečeno plemensko verovanje bilo je da umetnost predstavlja most ka stvaraocu, a na taj način i prema svim stvarima, svim tajnama na zemlji i nebu. Umetnost je bila njihova molitva i njihovo ispovedanje, njihovo razmišljanje i njihov počinak, njihov rad i njihova igra, njihova bolest i isceljenje. Mamili su jedni druge umetnošću. Ostala plemena su smatrala da je posedovanje kamila, slatkog krompira, proslavljenost u rvanju, zemljoposedništvo primamljiv preduslov za brak, a isto tako i lepota, moć, hrabrost, poreklo; ali u ovom plemenu to je bila umetnost. Muškarci su se utrkivali za ruku žene svojim umetničkim delima. Dela koja su pružala zadovoljstvo, koja su oduševljavala, iznenađivala, zapanjivala, koja su najviše zabavljala žene, uticala su na njihov bračni izbor. Ako niste dobar umetnik, slaba vam je prilika da dobijete ženu kakvu želite. I muškarci biraju žene prema njihovoj umetnosti – dela koja pokažu najveću tananost, strpljenje, ljubav, nežnost, otpornost, lepotu, duhovnu snagu, pomirljivost, plodnost u stvaralaštvu i osetljivost na lepe snove pridobijala su najbolje muževe. Ako niste uzvišena umetnica, teško ćete doći do najboljeg muža. Kada je porodica htela da dovede proscu na upoznavanje s budućom ženom, prvo bi razmenili nekoliko umetničkih dela. S njima bi se živelo, spavalo, o njima bi se razmišljalo. Tako bi se unutrašnjim osobinama mladog para omogućilo da isplivaju, a poznati tumači osobina ličnosti, koji su čitali iz samog umetničkog dela, unajmljivani su da protumače naklonosti i dušu budućeg muža ili žene.

Pleme je verovalo da ništa ne može bolje otkriti nečiju ličnost nego njegova umetnost. Kao pojedinci, mogli su mnogo šta prikriti, uviti ili zabašuriti. U njihovoj umetnosti, sve je tu, nepokriveno, razgolićeno. Stoga, u umetnosti nije dovoljna lepota. Jer lepota ponekad otkriva samoubilačku sklonost ili teškoće ličnosti ili neuravnotežen um. Čak i ono što je u umetničkom delu prikriveno, otkriva ono čega nema. Tako hladnokrvnost može i prikriti i otkriti preveliku strast. Prevelika strast u delu može ukazati na premalo osećanja ili na lakomislenost ili na preosetljivost ili pak na nedostatak viđenja stvari u širem smislu. Veličina se ne računa uopšte. Nešto što je malo može otkriti velike težnje. A nešto veliko može ukazati na lenjost, neurednost. Malo isto tako može ukazati na preveliku sitničavost, naklonost ka držanju svega u svojim rukama. Veliko može otkriti jednostavnu duhovnu darežljivost ako je povezano s velikom brigom i pažnjom pri izvođenju dela. To tumačenje duše iz umetničkog dela bilo je suštinski važno za pleme. Svi su oni rođeni tumači, sudeći po njihovim osobinama, ali postojali su oni koji su bili naročito stručni za to i koji takođe moraju biti veliki umetnici i mudraci, te su sedeli u najvišim plemenskim savetima.

Poljoprivreda, ratništvo, atletika, sve su to za pleme bili vidovi umetnosti. Imanja i način obrade zemlje su se zasnovali na čvrstim umetničkim načelima. Ratovi su vođeni na osnovu najvišeg umetničkog načela velikog učinka uz malo truda. Ukratko, pobediti bez borbe, osvojiti bez ratovanja. To pleme je bilo jedino pleme koje je usavršilo umetnost ratovanja. Oni su se retko borili. Kada su

se morali boriti, borili su se duhom. Umetnički. A njihove pobjede nikada nisu bile javne niti vidljive. Nije bilo krvoprolića. Niko se nije osećao osvojenim ili pokorenim. Pobjeda nije stvarala neprijatelje. Često se činilo da su izgubili. I tako su oni napredovali. Za njih je rat bio prokletstvo jer smanjuje broj umetnika u svetu.

Drugo važno plemensko verovanje bilo je da su svi muškarci i sve žene umetnici, na ovaj ili onaj način, samo što toga nisu svesni. Biti živ značilo je biti stvaralac ili saradnik. Bar pomažeš u stvaranju sudbine. Stoga, pošto su svi stvaraoci, ljudski rod se smatrao najvećim umetničkim delom koje je ikada stvoreno. Na neki način mi svi doprinosimo najvećoj mogućoj dalekovidosti svega što se nalazi gore i dole, u životu i smrti, na zemlji i na nebu. Pleme je, stoga, bilo u osnovi spokojno u pogledu svega i živelo je u tajnoj slobodi tog saznanja koje je bilo više od saznanja.

Od rođenja, decu su bodrili da stvaraju, da prave, da sanjare i da budu umetnici. Zato nisu ni imali u svom jeziku reč za umetnost jer je ona bila u njima, kao što je bog u vernicima, s tom razlikom što plemenu umetnost nije bila bog, već jedan od božijih načina stvaranja svemira. Prema tome, plemenu je osnovna bila vizija – vizija stvaralaca, onoga što oni sanjaju, njihova stremljenja, njihove nade, ono što nose sa sobom, skriveni ciljevi, čak i onda kada cilja nema. Nepostojanje cilja bilo je najviši stupanj jer je to ukazivalo da se umetnik priklonio viziji većoj od njih, kojoj su oni bili pokretačka snaga, prenosnik, sredstvo pomoću kojeg se dolazi do tajni. Samo loš umetnik zna šta je stvorio. Najveći majstori ne govore ništa o svojim delima zato što nema šta da se kaže sem da su stvorena, viđena, neviđena, iskazana, upamćena, preneti, doneta ovamo, nesavršena. Što manje neko stvori, više je stvoreno.

Nesavršenost je važan plemenski zakon; zato su uvek učili da se odučavaju. Počinjali su kao majstori, a završavali kao deca. Završavali su kao novorođenčad, nevini i ne sasvim prisutni, s korenom u središnjem mestu koje i nije mesto, na nebu i na zemlji istovremeno. Profinjenost, životna snaga, oštroumnost, pamet, nagoveštaj, bogatstvo, metafora, tananost, um, moć, dubina, mnoštvo, raznolikost, jednostavnost, politika i lepota na delu, to su sve obeležja mladosti i njene veličine. Međutim, veliki majstori nisu imali ništa. Njihova dela su bila prazna. Svet je sve pročitao u toj praznini, naročito o njihovom strahu, željama, nagađanjima i zajedničkim proročanstvima. Ponekad, neko snažno umetničko delo predstavlja samo ispunjen prazan prostor gde se mnoštvo ljudi okuplja i prisustvuje opštem otkriću koje se tu odigrava. Prostor koji je stvorio umetnik. Kao prostor koji je postao oblik, a upravo je takvo bilo ono delo koje je toliko opčinilo devojk.

DESETO POGLAVLJE

Sve što bi se dogodilo plemenu, pojedincu, postajalo je umetnost; moralo je postati umetnost ako nije postalo bolest. I tako, kada su bili bolesni ili opsednuti ili kada su imali duševne teškoće, bilo je određeno da moraju stvarati, stvarati umetnička dela koja će ih izlečiti. Druga plemena su dolazila kod njih samo u tu svrhu – da dođu do umetničkih dela koja će izlečiti bolest u njihovoj zemlji jer je ništa drugo nije moglo izlečiti. A to je, pre svega, važno za pojedince.

Postojalo je umetničko delo, ove ili one vrste, koje će ih izlečiti ili povesti put ozdravljenja. Mogao je to biti drvorez, neko kulinarsko delo, šare na tkanini, nova igra, šetnja obalom reke, razmišljanje o listu, pesma sa čudesnim pripevom, ples sa okretom tela baš kako treba ili odmereno disanje, dok se stoji na suncu pod najpovoljnijim uglom. I ugodan razgovor je bio umetničko delo. Dobra rasprava, takođe. Čak i odličan primer kletve. Smišljanje zagonetki, poučnih priča, igre reči, dvosmislenosti, zvukova bez značenja ali sa skrivenom snagom, uvid, predosećaj, osmišljen ili već

stvoren znak, mešavina trava; sva ova dela bila su umetnička. Uvođenje u tajne bilo je veliko duhovno delo, takođe. I tako, dok je devojka ležala opsednuta delom koje je zaposelo svačiji um, postalo joj je jasno da mora stvoriti umetničko delo za vlastito isceljenje.

Pleme se tome unapred radovalo – kada bi se neko razboleo i morao da stvori umetničko delo sopstvenog isceljenja. Tako stvorena umetnost je uopšte privlačila pažnju svih, jer je otkrivala tajni uzrok izvora teškoće. Često bi otkrivala i nešto o plemenu. Najčešće je to bilo nešto lično, a ishod toga je bogatio plemenska ogovaranja. Kao što je to slučaj kod ljudi koji se bave duhom, ogovaranje je bezmalo bilo vid umetnosti. A glasine su bile ili nagoveštaji onoga što će se obistiniti ili onoga što je u biti tačno, ali čeka pojašnjenje.

Ubrzo se proneo glas da se devojka, kćerka najzagonetnijeg umetnika u plemenu, priprema da se povuče u samoću radi traženja novih vidika. Neki su govorili da je izabrala pećinu. Uzbuđenje je raslo oko toga šta će stvoriti i da li je nasledila tajanstvenost očevog dodira. Ona je bila provera snage njegove puti, njegove krvi. Ako se pokaže prosečnom, to će umanjiti bogatstvo mita koji njega okružuje, mada ga on nikada nije izazivao, niti je znao za njega, niti ga je to zanimalo. Takvo je ogovaranje – čovek postane moćan ili niko i ništa, *in absentia*⁷, što je njemu samome svejedno, ali se pleme beskrajno zabavlja.

JEDANAESTO POGLAVLJE

U to vreme devojka je često pratila putanju mrava da vidi kuda ona vodi. Posmatrala je male puževe i satima proučavala njihove ciljeve. Majka ju je hranila nedozrelim trputakom⁸, sirovim spanaćem i potočarkom sa udaljenih pijaca. Majka ju je kupala kao devojčicu i molila se za nju i umotavala je u novoobojenu tkaninu. Bdela je nad svojom kćerkom, pevala joj, ulepšavala ju je, posmatrala kako odlazi ka reci i kako se vraća, ljuljala ju je s posudom za vodu ili vedrom opranog rublja na glavi, ili je nežno pevala neku tužnu pesmu vetru; ti trenuci su rastuživali i uveseljavali majčinsko srce.

„Šta ćemo mi s tobom, čudno moje dete“, govorila bi majka uzdišući.

Od rođenja je njenog kćerki bila predskazana, u zagonetki, pitalici, neobična sudbina. Kao da se neka neodređena zvezda nadnela nad nju od trenutka njenog začeća. To dete kao da nije odavde. Ne iz ovih krajeva. Ona je sa zvezde koju još niko do sada nije video. A njeni preci nisu ljudskog roda. Oni su ogromni i snažni kao munja. Oni putuju s kraja na kraj sveta kao mesečeva svetlost. Oni su još kao deca već hiljade godina stari. I svaki čas odlaze na druga mesta među zvezdama da pate i gledaju i da izžive priču koja ima jedno značenje za ljude na toj zvezdi ili planeti, a drugo za njihove ljude iz stvarnosti. Ono što ljudima kojima se takva deca rode može izgledati kao paćenički život, možda je za njihov narod samo tren na igralištu. Patnju osećaju samo ako zaborave pravi smisao svog života, ako zaborave da su na igralištu, na vašaru, u snu. Mnogo pate samo ako preozbiljno shvate pozornicu na kojoj igraju svoju ulogu i zaborave da su slobodni i da su božiji sinovi i kćeri. Oni pate zato što zaboravljaju. Ne, ona ipak nije odavde. Međutim, neće otići kao što neka deca odlaze zbog užasnog života koji vide. Ona je sa drugačije zvezde. Ona će veći deo svog života provesti kao da je izgubljena. Onda će se jednoga dana probuditi, njeno telo će se sećati nečega i biće joj lepo u životu. Zatim će početi njen pravi život, preko mora i ona će postati veliki svetski glas koji donosi muziku sa udaljene zvezde u tesne prostore ove zabačene zemlje. I ona će vratiti ljude njihovim zaboravljenim domovima.

Ali ko to govori? Ko šapuće, u snu, majčinskom srcu? Glasovi u vazduhu, u mislima šapuću po celoj vasioni u majčinskom srcu i snovima. Stvari koje su viđene govore iz nevidljive budućnosti. Poruke izlaze iz knjige života. Prošlost je neispričana, sadašnjost se nije dogodila, budućnost je bila i prošla, i šapati u snovima i znacima, i pesma. Plemenski vračevi hvataju priče udaljenih zvezda u snu, pored svetilišta, u času proročanstva, dok svi sanjaju snove na trgu. Kako išta dolazi ovamo? Priče dolaze niotkuda. One su uvek ovde gde su bogovi, u središtu nebeske vatre koja leži skrivena u kamenu, u drvetu, u telu svakog živog deteta i u letu kolibrija. Šapatom ukazuju na put. Put ka kući koja je u srcu. U srcu umetnosti. U umetnosti plemena. U plemenu živih. Majka ih je sve slušala dok je hranila, mazila i gajila svoju kćer koja se pripremala da stvara umetnost sopstvenog isceljenja.

Majka je hranila kćer hranljivim povrćem i nestvarnim mineralima od čiste vode. Majka je hranila kćer ljubavlju. I posmatrala je kako joj kćerka raste sve običnija, čudnija, krhkija, kao da postaje ljudska ptica, tanana, odsutna, zbunjena tajnom letenja, mada nije umela da leti. Kao da ju je mučila veština letenja za koju nije ni znala da je poseduje, pa ipak kao da je već mogla okusiti oblake.

Majka je gajila kćer i posmatrala je kao nekoga ko se ne snalazi u zapovestima bogova...

DVANAESTO POGLAVLJE

Itako su rasle zagonetke oko devojčinog srca i učinile da njen jednostavni život postane čudan. Plemenski obredi su joj postali strani i osećala je da nikada nije bila dalja od svoje zemlje, svoga tela, vlastitog života, a nije znala zašto. Često bi se budila noću u zagušljivoj vrućini kolibe od blata, izvadila bi lutku koju je napravila za sebe i šaputala tajne, koje je sama izmislila, na uho mirišljavog drveta. Često bi izvadila poprsje mlade kraljice koje je izvajala, i obraćala mu se kao sebi samoj. Tih noći se osećala kao da je i ona sama mlada kraljica koja se nalazi na pogrešnom mestu u svetu. Osećala se nekako zaturenom, izgubljenom za svoje kraljevstvo, da je lako mogla biti i služavka. Dopadala joj se misao da bi mogla biti ili kraljica ili služavka, ali joj se nije sviđalo da ne zna ko je i šta je. Zato je igrala ulogu služavke poprsju mlade kraljice. Šapatom je u tami pitala da li kraljica nešto želi i, pokretima kojima je podražavala radnje u velikom svetu, počela je da sluša i ispunjava želje svoje kraljice.

Tih noći ona je bila i kraljica i služavka; i u toj ulozi bi zaspala i proživljavala mnoge pustolovine kojih se kasnije nije sećala, s ljudima koji su joj bili veoma poznati, ali koje nikada ranije nije videla. A onda bi se budila u čudu kada bi se našla na uzdignutom krevetu od gline, u toplom staništu od zemlje, u sobi koja joj je bila potpuno strana. A tada bi je ponovo obuzeo očaj, isti onaj koji ju je uhvatio pri susretu sa onim nezaboravnim umetničkim delom, kao neka duševna bolest.

Krenula bi da obavlja svoje dnevne poslove kao neka podeljena ličnost, rascepljena nadvoje. Napola u snu, napola začuđena, išla je po vodu, pomagala majci da spremi doručak, prala rublje, išla u šumu po drva, čistila kuću metlom i mokrom krpom, a kada obavi jutarnje dužnosti, žurila je u očevu radionicu da vidi šta majstor-umetnik radi. A to je zavisilo od toga šta će joj on dozvoliti da vidi.

Sedela bi mirno na podu i posmatrala kako majstor radi, ili hoda, ili sedi zagledan, ili kako se iznenada baca na neku poludosanjanu skulpturu. Onda bi on, brzim i sigurnim pokretima, oblikovao snažniju uverljivost iz figure koja samo trenutak ranije nije htela da oživi.

TRINAESTO POGLAVLJE

Radionica njenog oca bila je bogata snovima i dubokom tugom. Ona je bila ubeđena da tu dolaze duhovi i da njen otac stvara svoja čudesna dela uz njihovu pomoć i sasluženje. Koliko ga je samo puta čula kako im tiho izdaje jasna naređenja, ozbiljnim glasom, kao nekim nepokornim slugama. Koliko ga je samo puta videla kako govori ili izdaje naređenja ovom ili onom delu praznog vazduha, kao nekim glupavim slugama kojima se sve mora reći reč po reč, inače će stvoriti opštu zbrku ukoliko previše doslovno izvrše nalog.

Radionica njenog oca bila je prepuna tih nevidljivih slugu; i dok je dremala, u tom tikovom i zadimljenom okruženju, često ih je videla u preobraženom prostoru radionice kako pripremaju, glaziraju, glačaju, lakiraju, uobličavaju i nose drvene tvorevine kojima je radionica bila popunjena. Ona ih je videla dok je dremala kao sasvim prijatna, pametna, bistra i smešna bića. Oni su radili, ti duhovi, tačno onako kako im je rečeno da rade, ni manje, ni više. Pratili su uputstva doslovce. Uvek su bili veseli, na neki čudno bezizražajan način. Ništa nije uticalo na njihovo raspoloženje. Izgledali su potpuno neuništivi iako su bili sazđani od čistog vazduha i svetlosti. Radili su neumorno, neprekidno, čak i kada bi otac zatvorio radionicu na kraju dana. Posao je uvek odmicao, nikada nije prestajao, jer su duhovi uvek bili na nekom beskrajnom umetničkom zadatku koji im je majstor zadao.

Ali kada se devojka probudila, uopšte nije videla duhove. Izgledalo je kao da su u trenutku nestali. Videla je samo brojne skulpture koje su se tiskale za prostor u krcatoj radionici. Skulpture su bile svuda i delovale su nekako prijateljski, nekako vragolasto žive. Činilo se kao da dišu na svoja drvena usta. Činilo se da nekako sažaljivo posmatraju svoje okruženje. Izgledalo je kao da slušaju, veoma pažljivo, i da sve čuju. A iznad svega se činilo da misle, a njihova konačna mišljenja i sudovi bili su skoro opipljivi, kao zdrvenjena rosa u tamnom, senkama punom, prostoru radionice. Stoga se po vazduhu motalo mnoštvo raznih misli, raspoloženja, mišljenja, ideja, sudova i duhovnih rasprava.

U radionici, zbijene zajedno, stajale su skulpture đavola s divljačkim očima i nepomičnim obrvama, dece s pametnim očima odraslih i ušima antilope, blizanaca i trojki okrenutih u različitim pravcima, naizmenično uspravno i naglavačke, reljefno urezanih na ogromnim pločama. Bilo je tu krokodila, divova, čudovišta, velikih i žustrih ratnika, mudraca koji su prodrli kroz koprenu ljudskih varki i koji gledaju sa uzvišenom ravnodušnošću na sve pojave oko sebe, razuzdanih, okrutnih i lukavih kraljeva, zrikavih lavova kojima nije ni na kraj pameti da pogledaju dole na svoje slabašne podanike pod njihovom vlašću. Bilo je tu skulptura sićušnih ljudskih bića i poluljudskih bića nezamislive lepote, kao i blistavih obličja bogova i boginja koji su stajali na senovitim mestima na nepomućenoj svetlosti sopstvene čudesne uzvišenosti. Bilo je statua budala koje su bile dopadljive, seoskih luda, ludaka, usamljenih starica, zaljubljenih devojaka, začuđenih zakonodavaca. Ukratko, sve vrste i oblici zamišljenih i stvarnih bića živeli su u drvetu, kamenu i bronzi i činilo se da svi oni dišu i kreću se u tamnom prostoru radionice. Među devojčinim omiljenim umetničkim delima bila je jedna kornjača, tako stvarna da je izgledalo da se neprekidno sporo kreće; tajna tog kretanja, u koje nije mogla da ne veruje, nikada nije prestala da je očarava i oduševljava.

ČETRNAESTO POGLAVLJE

Njjen otac je sada bio za stolarskom tezgom. Na sebi je imao radno odelo. Ruke su mu letele kao da ih je imao sedam. Radio je za trojicu. Često je mogla izbrojati da joj je otac bio na četiri

mesta istovremeno, planirajući ovde, kucajući čekićem onde, navlačeći kožu neke životinje preko drvenog kalupa da zavara oko, ili u senci, kopajući u svom tajnom svetilištu; uvek je radio uz čini i napeve koji su uvećavali, pokretali i menjali raspoloženje u radionici, a nju slali put snova.

Kakve je sve čudne snove sanjala u očevoj radionici. Trenutno je sanjala da se nalazi na nekom brodu koji se ljulja na talasima pobuđenim đavolima iz dubina. Ona je bila na brodu, u njegovoj utrobi, u lancima, naglavačke, ili postrance, gledajući u noge nekog drugog ko je takođe bio vezan. Krv na lancima je bila kao rđa. Njena patnja je postala nepodnošljiva i imala je samrtničke bolove, lebdeći iznad figura koje su ležale u suprotnim pravcima, noge prema glavi i glava prema nogama, u groznom smradu potpalublja, prevrćući se u đavoljem košmaru. Kuknjava se čula svuda u razbijenom prostoru, žene su umirale, dozivajući mračna imena svojih predaka na jezicima koje niko nije razumeo. A smrt i sudbina bili su gusti u njenom snu dok je lebдела i videla stotine tela kao izuvijane skulpture od slonovače koje krvare i dave se u belim talasima. Jaukala je u snu, u belom prostoru i prešla u večnost, među zvezde, odakle su je likovi u zlatnoj izmaglici odveli u jednu zemlju gde su mrtva tela bila zasađena, a iz njih je rasla dugačka zelena slatka trska; i ona je konačno videla more drugačijim očima i vratila se kući među divove od zvezda.

Kakve sve snove nije sanjala u radionici svoga oca dok je slušala njegove zvonke napeve koje je koristio za uobličavanje zlata u čarobne predmete.

A onda, usred snova što se raspršuju, videla bi duhove kako se pojavljuju u radionici, kao da su prizvani iz mračnog, tajanstvenog okruženja.

PETNAESTO POGLAVLJE

Pojavljivali su se jedan po jedan. Prvo se pojavio duh kovačnice. Bio je sazdan od vatre i sijao je kao uglačana bronza. Lice mu je bilo bezizražajno, upečatljivo, snažno, strogo, neduhovito, a oči pune plamena. Po njegovom dolasku, varnice toplote su zaplamsale u vazduhu. Čutao je i čekao uputstva. Devojčin otac, i dalje mrmljajući turobne napeve, poslao ga je u kovački viganj u dnu radionice i istoga trenutka užareni bakar je zasijao na pločama i kalupima. Oni će začas postati živa poprsja kraljeva i kraljica koji će ubrzo umreti ili svetlo obličje svemoćnog boga oca što je stvorio sve iz velike reči koju su na zlatnoj ploči doneli tajanstveni plemenski preci, došavši odnekud van ove zemlje i nestali pod morem, a njihova ostavština je došla do ovoga majstora koji je sada delao, pod okriljem vekovne tajne, dok je njegova kći spavala.

Drugi koji se pojavio bio je duh stvaranja. Lice mu je bilo nasmevano i imao je sedam ruku i tri glave sa mnogo očiju, i bio je snažan, mišićav i vitak, a oči su mu sijale kao mesečina. Pošto je primio uputstva, on se, lepo raspoložen i s velikim osmehom, našao među nedovršenim predmetima, drvetom koje je iščekivalo svoje snove, i počeo je iz njegovih sirovih oblika da rezbari statue koje je majstor obeležio. Drugi duh je bio srećan dok je deljao, kuckao i dubio.

Treći duh je bio duh nadahnuća. Bio je lagan kao vazduh, svetao, lep, tajanstven. Stalno je menjao oblik i imao čist sjaj oduševljenja. Lice mu je bilo okrenuto ka unutra, a oči od najčistijih vazdušnih dragulja sijale su jasnim bleskom svuda naokolo pretvarajući grubu radionicu u obećanu zemlju, u raj snova. Činilo se kao da među kamenjem i senkama svuda ima cveća, i otvoreno nebo se videlo između greda radionice, i majušne zvezde među ruševinama vidljivih oblika, i svi bogovi kao jedan i sve boginje takođe kao jedna. Izgledalo je kao da neka nežna pesma isijava iz srca tih obličja, a muzika zveckala među alatom. Treći duh je bio biće čiste nestalne čarolije i čari, kao neki vazdušasti anđeo koji čeka jednostavno uputstvo da bi sve stvari pretvorio u zlato i sve žive oblike u njihov

vlastiti raj i čudo.

Devojka je bila srećna kao srećno dete kada se pojavio treći duh; divila se kako je duh, pošto je primio uputstva od njenog oca, nestao u vazduhu i postao svetlost koja je sijala iz svega, kao da sam veliki bog sebe otkriva u svemu postojećem.

Sada je njen otac sijao veličanstvenim sjajem, njegova zategnuta koža kao da je zračila preobražujuću svetlost kroz znoj na njegovom čelu i iz tri oka koja su snažno sijala u tamnom svetlu radionice.

ŠESNAESTO POGLAVLJE

Devojka je slušala radove koji su bili u jeku u svim delovima radionice. Videla je sjaj užarene kovačnice u daljini i svetlucavi blesak zlata koje se uliva u buduće oblike. Čula je jednoličan zvuk glave koja je dobijala oblik iz mrtvog drveta. Slušala je kako otac mrmlja za svojom čudesnom tezgom i priziva u život nove oblike dok radi na jednom liku u kamenu.

Duhovi su bili zaposleni po čitavoj radionici. Ruke su im bile svuda. Prolazili su u tišini. Nisu progovarali. Nisu se sudarali ni sa čim niti činili neki pogrešan korak, nikada nisu pali, nikada nisu ništa razbili, nikada uništili skulpturu i stalno su odlazili njenom ocu po nova uputstva ukoliko su prethodni zadatak obavili. Zadatak su završavali isto onako mirno kako što su započinjali novi; nikada nisu bili umorni, nikada ushićeni, počinjali su i završavali u istom raspoloženju, kao da su ove dve etape iste ili kao da obavljaju neki dugačak epski posao u kojem su početak i kraj bili samo kratki predasi.

Kako su samo bili jasni, uzvišeni, čudesni ti duhovi u toku tog čudesnog radnog vremena, nezaboravnih sati njene mladosti, među tajnama, u snu njenog oca. Videla ih je sasvim jasno, te joj nije bio potreban nikakav drugi dokaz. Sva šaputanja i glasine bili su tačni. Izgledalo joj je sasvim mogućim da je njen otac bio nevidljivi tvorac one velike skulpture koja ju je proganjala. Izgledalo joj je mogućim da je on tvorac najčudesnijih i prevrtačkih skulptura koje su začudile i zapanjile ljude i naterale pleme da se seli tri puta u poslednjih dvadeset godina zbog nagoveštaja da nailazi nesreća. Moguće je da njen otac radi s duhovima, da su oni pronašli retke i naročite materijale, da ponekad donose te retke materijale iz zemlje duhova, a drugi put iz prekomorskih zemalja gde ružičasti ljudi žive u srebrnim kavezima. Moguće je da je njen otac naterao ove duhove da tajno rade za njega po čitav dan. Šta drugo može objasniti genijalnost i čudnovatost tog čoveka? Odakle mu dolaze izuzetne ideje i stvaralačka plodnost ako ne od duhova? Oduvek je htela da ga upita o tome. Danas, u snu, setila se da to učini. I tako, polako se budeći, meškoljeći se na klupi i primetivši kako duhovi nestaju u mračnom prostoru zbog njenog buđenja, držeći se svoje namere, a nemajući dokaza, i plašeći se da ne prekine očevu duboku usredsređenost, reče:

„Oče, je li istina da koristiš duhove da obavljaju tvoj posao?“

Nastupila je duga tišina, jer je tišina govorila u radionici. Šta je to tišina govorila? Tišina je rekla: „Dete, ne treba da pitaš dok ne znaš odgovor. Dete, na pitanja nikada nema odgovora. Dete, ne pitaj ono što zaista želiš da pitaš. Dete, ako želiš glasne odgovore, pitaj u sebi. Dete, pitanja remete opšte ustrojstvo. Dete, pitanja slabe svet. Dete, pitanja donose odgovore koji će te zauvek uznemiriti. Dete, pitanja menjaju svet. Dete, pitanja donose odgovore koje bismo radije da ne čujemo. Znaš li šta činiš postavljanjem pitanja, dete? U pitanjima se krije strah, kao i kraj tvojih srećnih dana, početak dana znanja i tuge koji s njima dolaze, sve dok ne pobedi dan svetlosti, daleko u budućnosti, posle mnogo patnje. Dete, sada je prekasno da ćutiš i da produžiš svoju sreću u godinama začaranosti kada je sve

bilo dobro u šumarcima detinjstva gde su snovi tako stvarni, kao reke.

Sve to je izgovorila tišina dok je devojka slušala kako se paukove mreže šire u pomrčini, a gušteri protrčavaju između zamišljenih oblika kamenih glava. Mnogo godina je prošlo pre nego što je tišina nestala. Mnogo snova. Silovao ju je gospodar robova tamo preko mora, uzastopno; izdržala je, u podne, dok je kuća spavala. Rodila je troje dece dvojici gospodara robova. Jedne noći je pobjegla i prepešaćila devetsto kilometara da se pridruži naseobini oslobođenih robova. Ostarila je pričajući priče iz svog čudesnog detinjstva nepoverljivoj deci. Umirala je pri svetlosti sveće. Bila je s precima, u miru, radosna zbog tajanstvenog shvatanja punog značenja i cilja svoje životne patnje i zaboravljene lepote, pre nego što je tišina prestala, a onda čula svog oca kako joj nežnim dubokim glasom odgovara na pitanje koje je mislila da je postavila.

„Vidiš li duhove?“, rekao je.

Devojka se sada razbudila. U tišini je čula nežni let vremena; njegova krila su joj dotakla lice, blago je ostarivši, započinjući njeno dugo i tiho sazrevanje. Nije videla duhove; nikada ih nije ni mogla videti tako mada je bila sigurna da su tu.

„Vidim ih kada spavam“, odgovorila je.

„U snovima?“

U očevom pitanju je se osećao podsmeh. Ne ismejavanje. Zabava. U njegovom osmehu se osećala zabava. Jesi li spremna za otkriće, dete? – činilo se da kaže vazduh posle njegovog pitanja.

„Da, mislim u snovima.“

„Znači ti sanjaš duhove?“

„Da, mislim da sanjam, ali oni su stvarni i obično su ovde, rade s tobom.“

„Ali u tvojim snovima.“

„Da, oče, u mojim snovima, tako bar mislim, ali oni su stvarni.“

„Ali ti ih sanjaš?“

„Da, oče.“

„Znači, ti si odgovorna za njih.“

„Ne, oče.“

„Kako nisi?“

„Zato, oče, što im u snu ti naređuješ, tebe slušaju.“

„Da li ja stvaram tvoj san?“

Otac se sada široko osmehivao, pitajući. Jesi li spremna da se prosvetliš, dete? – kao da je govorila tišina.

„Ne znam, oče.“

„Misliš, sumnjaš da ja to mogu učiniti ako hoću?“

„Meni se čini, dragi moj oče, da ti možeš sve.“

Duboka tišina je prekrila devojku, kao neki ogrtač spokoja. Hladan osećaj. Je li se svet malo promenio? Osećala je da jeste, ali nije znala kako, kao da je neki nečujni samoglasnik izmenio prostor u radionici i preneo je kroz vreme na mesto gde žive samo čarobnjaci, među drevnim tajnama. Odjednom, njen otac je izgledao blago izmenjen, kao na ivici da postane nevidljiv, kao da je i sam postao umetničko delo koje se uglavnom nije videlo i ako bi se najpažljivije gledalo.

„Tvoja pitanja i sva pitanja koja ćeš ikada postaviti dobila su odgovor pre nego što si se rodila, dete moje. Sve što treba da uradiš jeste da se setiš ili da se vratiš.“

„Ali, oče moj, ti me zbunjuješ. Kako to može biti?“

„Mi u našem plemenu stvaramo od snova, ali pravimo po danu. Naša dela nose više smisla i više istine nego što mislimo u tom trenutku, ali mi ne tražimo smisao ni istinu.“

„Šta mi to tražimo?“

„Tražimo da služimo onome što nas vuče da stvaramo. Ipak, malo smo ravnodušni prema onome što stvorimo zato što to služi cilju višem od onog koji mi možemo shvatiti. Nije bitan stvaralac, već samo ono što on stvori, što napravi. Oni koji su najbolje sluge višim silama imaju više slugu da im pomognu u radu. Zato neki imaju snagu deseterice, dok drugi imaju samo svoju sopstvenu snagu koja je, dalekosežno gledano, ravna nuli, prašini, ništavilu. Kroz naša dela ne sme da blista snaga čoveka, već snaga moći. Pravom slavom treba ovenčati snagu koja nas vodi kroz tamu.

SEDAMNAESTO POGLAVLJE

Otac se zaustavio; devojka se našla na nekom drugom mestu. Slušala je još jednu pouku dok je njen otac govorio. Samo je kroz prenetu zbrku očevih reči mogla čuti one druge tajanstvene reči. Kao da je glas njenog oca bio neka vrsta mosta ka drugom svetu gde se zaista uči, svetu sveopšteg znanja, gde majstori na uho šapuću tajne svojim đacima-neznalicama, kao latici cveta. A kada je otac prestao, činilo se da je njena lekcija gotova. Srce joj je obuzela čudnovata radost. Je li čula ijednu reč od onoga što je njen otac rekao? Tek kasnije, mnogo kasnije, u drugoj zemlji, u mirisu cveta divlje magnolije, jednog od onih retkih dana njenog života odrasle osobe kada je spoznala pravu sreću, čula je šta je otac rekao, i više od toga; ali čula je samo zato što je ponavljala, kao da govori svom detetu koje će jednoga dana promeniti svet, na nevidljiv način, kroz tajnu moć umetnosti.

Njen otac je duboko disao; duboko, slušala je devojka. Sada je ponovo bila u radionici, među senkama i glavama od drveta iroko⁹, koje samo o ratu sanjaju, gušterima na zidu koji trče, paukovim mrežama što sakupljaju prašinu, očima koje gledaju a ne vide i licima koja će u budućnost poneti jedini živi trag plemena što je zauvek nestalo sa lica zemlje.

Vratila se i slušala. Njen otac neko vreme nije govorio. Onda je progovorio u nepovezanim odlomcima, kao da ponavlja reči prošaputane u njegovoj glavi, reči namenjene ušima njegove kćeri, a preko kćerke namenjene onima širom sveta, kroz vreme, kojima će one nešto značiti u tom posebnom trenutku. Otac je, kao kroz san, rekao:

„Mi smo slušaoci proroka. Neki slušaju, a ne čuju. Neki pak čuju, ali ne slušaju. Oni koji čuju su dirnuti i izmenjeni.“

A onda je još rekao:

„Slobodni da budu iskreni prema svojim snovima.“

Zatim:

„Kako žive nevidljivi.“

Zatim:

„Posle patnje, zlato.“

A onda:

„Kada ne primećuju, najbolje rade.“

Zatim:

„Mračnjački život majstora.“

I onda:

„Kada te vide, ponovo se sakriju.“

OSAMNAESTO POGLAVLJE

Dok je govorio, kao da je bilo negde na drugom mestu, a ipak ovde, devojka se začarala tim čudnim odlomcima. Izgledalo je kao da se spajaju, igraju i razdvajaju u njenoj glavi. Isto tako joj se činilo da te reči ne izgovara samo njen otac, već i duhovi koje više nije videla, kao i kamene glave i bronzana poprsja i statue koje su se gomilale i izrastale u noćnom prostoru radionice.

Ti odlomci su prerastali u reči koje su se kristalizovale iz zvezda i snova. Slušala je dok joj se život menjao.

„Mi i ne vidimo ono o čemu sudimo.“

„Sada nije sadašnjost.“

„Pobednici su izgubili.“

„Život je maskarada. Ono što vidimo se zapravo ne događa.“

„Nad sve pobeđe se nadvija senka.“

„Sve je san.“

„Raste i pada.“

„Samo se na svetlu može naći istina.“

„Pravo stanje stvari se ne pokazuje.“

„Umreti nije sve.“

„Posej onde, žanji ovde.“

„Potraži svetlost, koja dolazi od ruže, i krst, i zvezde i nestalo kraljevstvo pod morem.“

„Napredak i siromaštvo nisu ono što se naoko čini.“

„Dole, ispod je mesto odakle sve počinje.“

„Robovi i gospodari u raju.“

„Šta god da se desi, biće bolje.“

„Onda će sve postati jedno.“

DEVETNAESTO POGLAVLJE

Ovi odlomci su sada prerasli u šapat koji je devojka jedva čula. A onda je nastupila duga tišina. Kažu da vraći mogu preneti vašu dušu u daleke zemlje da živi u mračnim pećinama ili u nekoj bajkovitoj palati nepostojećeg kralja, napustivši vaše telo. Odlomci koje je otac izgovarao preneli su devojku na mnoga mesta koja su joj izgledala kao san. I sada, u tišini, nije bila sigurna u svet u kojem se našla. Nije bila sigurna čak ni u očevo postojanje.

Bila je zbunjena. Dobila je odgovore na pitanja koja nije postavila, a postavila bi ih narednih godina. Očevi imaju svoj način kako da izvedu decu na dugi, tajnoviti put koji je pred njima.

Devojčin otac je uzdahnuo i nasmejao se u mraku. Ali, je li on uopšte bio tu? Ili je samo ostavio uzdah i osmeh za sobom? Devojka je, ne videći ništa, čekala. Čekala je da se stvari razjasne. Ali činilo se da tišina govori: Dete, ovde ništa ne postaje jasnije, samo tamo. Jasnije, nejasnije. Ovde se ništa ne završava, samo tamo. Ovde postoji samo nesvršenost. Odlomci. Nedovršene stvari.

Šta je još rečeno? Devojka je slušala. Onda, iz tame, bez ikoga ko bi ih izgovorio, dođoše reči:

„A ipak im rad ne da spokoja.“

I ništa više.

DVADESETO POGLAVLJE

Devojka se našla sama u radionici, samo sa lepim raspoloženjem svoga oca koje se vilo tu u vazduhu. Možda on nikada nije ni bio tu. Devojka ustade sa stolice i pođe kući. Hodajući šumskom stazom, u tami je udisala miris cveća.

Postojalo je u njoj nešto što još nije bilo sasvim dobro. Ali ma šta da je to bilo, samo se produbilo, nije se izmenilo. Da, još ju je proganjala ona skulptura. Zagonetke su rasle oko njenog srca i mrsile njen jednostavni život.

Vreme je postajalo dragoceno i novo; kao da je završeno, prošlo, i sve što joj je preostalo bio je miris života koji je nestao zauvek u zamirućem snu.

Drugi deo

DVADESET PRVO POGLAVLJE

U međuvremenu, očekivanja plemena u vezi sa umetničkim delom koje će devojka stvoriti kako bi iscelila boljku svoje duše nastavila su da je pritiskaju. Mnogo je pitanja upućeno njoj i njenom ocu o tom samoisceliteljskom delu. Ono je postalo predmet glasina, ogovaranja i razgovora. Nije bilo ništa neobično da se dvoje ljudi sretnu u šumi i da jedno od njih kaže: „Ima li već nekih vesti o delu što naša devojka treba da stvori?“

A drugi bi možda odgovorio:

„Nema još vesti. Kažu da razmišlja, ali još ne stvara.“

„I ja sam to čuo. Čuo sam da hoda unaokolo i priča sama sa sobom, gledajući u nebo, i da svakim danom postaje sve čudnija. Ali, ipak, još ništa od nje. Čak ni san u drvetu ili kamenu. Bolest koja ne stvara umetnost zaista je teška bolest. Plašim se za njenu porodicu.“

„U pravu si“, rekao bi drugi. „Ali nije to ništa iznenađujuće. Konačno, njen otac je najčudniji čovek u plemenu. Je li iko ikada video njegovu senku? Zar se ne priča da on radi među đavolima? Zar ga nisu nedavno videli na mesecu kako igra s duhovima koji nikada ne dolaze na zemlju? Da li iko zna kuda on odlazi i gde provodi veći deo godine? Je li on među nama ili radi za kraljeve, zajedno s vračevima? Je li on čovek kao mi ili uhoda iz čudne zemlje duhova? Jesi li ga ikada čuo kako se smeje? I da li poznajemo njegovu ruku? Da li su nam poznata njegova dela? Neki kažu da on stoji iza one skulpture koja je gotovo izludela naše pleme, one koja je sada zatrovala um njegovoj kćeri! Možda je njegova umetnost kletva, možda nas on proklinje, a svi znamo koliko je on moćan u tajnom plemenskom savetu! Jedna njegova reč i mi se svi moramo seliti odavde, promeniti prebivalište, kao stoka po brdima. Ne, nisam iznenađen što se njegova kći ponaša ludo. Lavovi s krvavim očima ne rađaju petlove.“

I možda će se to dvoje ljudi nasmejati i cela šuma će odjekivati od njihovog smeha.

„Ali za pleme nije dobro kad postoji bolest, a nema umetnosti.“

„Kada postoji bolest koja nije plodonosna.“

„Kada postoji ludilo, a nema čarolije.“

„Kada je duša u teškoćama, a ne peva.“

„To znači da su bunari u plemenu zatrovani.“

„I reka zagađena.“

„Loša žetva.“

„A voće nema slasti.“

„Od bolesti jednoga čoveka bez pesme, celo pleme se razboli.“

„Od bolesti jednoga čoveka, koja nema nikakvo značenje, celo pleme se razboli.“

„Ludilo jednoga čoveka bez stvaranja čini da celo pleme poludi.“

„Ona će uskoro zaraziti naše snove.“

„Uskoro ćemo se razboleti samo od gledanja u nju.“

„Njena nemoć da sebe izleči postaće zarazna.“

„Deca će se razbolevati od novih bolesti zbog njene senke.“

„Mlade devojke će postati neplodne zbog njenog lošeg primera.“

„A kćerka jednog od naših najmoćnijih majstora će postati propast i kletva za nas.“

„Teškoće moćnika razaraju zemlju.“
„Moramo mi njih uništiti pre nego što oni unište nas.“
„Ukoliko ne reše vlastite teškoće.“
„I ne obezbede nam umetnost koja utiče da vazduh postane dobar za disanje.“
„Vazduh sada nije dobar.“
„Zbog te devojke.“
„Trebalo bi da stvori nešto pre nego što svi poumiremo.“
„Ili ćemo je morati ubiti.“
„Ili je odstraniti iz plemena.“
„Poslati je u planine.“
„Da se pridruži ludima.“
„I svima onima koji su neplodni u umetnosti.“
„Nesposobnima da sebe izleče.“
„I da izleče pleme.“
„Neće pleme nestati zato što je jedna osoba nesposobna da sanja.“
„Bolje je da se ona ne vidi.“
„Bolje je da postane nevidljiva.“
„I da nas više ne podseća na naš strah.“
„I šta nailazi.“
„Naš kraj.“
„I kraj našeg sanjarenja “
„Naše umetnosti i naše pesme.“
„Koje su dugo trajale.“
„Naših snova, naše slobode.“
„Boljih od svake kraljevine.“
„Našeg pogleda u budućnost.“
„Naše uloge.“
„Mi ćemo ih sve zaštititi.“
„Ta bolesna devojka neće uzrokovati naš pad.“

I tako će se dvoje neznanaca rastati. I raširiće svoj nemir po plemenu, kao što su to i ostali činili. I polako će taj nemir, to veliko iščekivanje i na nju uticati i pogoršavati njenu boljku.

DVADESET DRUGO POGLAVLJE

Itako, nešto pre nego što se devojčin život promenio susretom na reci, malo pošto se oporavila od nesanicice koja ju je uhvatila već od samog pogleda na veliku tragičnu skulpturu, devojka je ponovo bila obuzeta čudnom, mučnom dosadom, naročitom bolešću i vrtoglavom žudnjom u telu.

Bilo je to kao da bi trebalo da joj se nešto značajno dogodi, a ne događa se. Telo joj je bilo puno zrelog, bogatog iščekivanja nečega što je izvan njenog poimanja. Srce bi joj počelo da lupa čudno, kao da će se svakoga časa pojaviti neko za kim je žudela čitav svoj život i odneti je u zemlju snova.

Postala je razdražljiva. Piljila je u lice svakoga stranca u nadi da će prepoznati nekoga koga nikada nije videla ili nekoga koga je videla veoma davno. Čekala je glas, dodir koji će je odvesti u pravi začarani san njenog života.

Zapala je u stanje slično gluposti, hodajući okolo okružena sjajnom i sažaljivom nevinošću, u

iščekivanju širom otvorenih očiju.

Na neki čudan način, isto to se događalo i plemenu. Ono je živelo u iščekivanju širom otvorenih očiju, očekujući da se nešto iznenada desi, bez upozorenja. U pleme su se uvukli bezvoljnost i nemir, kao neka kobna bolest; prepuštanje, dosada, osećaj kraja obuzeli su sve živo. Bilo je to očigledno po malodušnosti s kojom su umetnici radili na svojim maskama i duborezima, pospanosti s kojom su se žene upućivale na reku, po sporosti koja se videla u deci dok se igraju i u zgusnutom povetracu koji donosi vrućinu, zaborav i mesečarenje danju. Pleme je bilo nekako prazno, skupljeno, smanjeno. Skulpture, maske i duborezi, koji su čekali pokret, odeždu i litiju svojih duhova, visili su na seoskom trgu bez moći, bez značaja. Nešto čudesno je proždimalo duh plemena. Nešto tajanstveno je, čini se, izjedalo srce i dušu čitave zemlje, jer je to pleme bilo tajno srce zemlje.

DVADESET TREĆE POGLAVLJE

Ovaj novi smrtonosni vazduh nije nigde bio vidljiviji nego na tajnim sastancima veća tajnih plemenskih majstora. Nisu se često sastajali, ali jesu redovno. Okupljali su se uvek u gluvo doba noći. Dolazili su bez sveća i ikakvog svetla i uvek su nosili maske kako ih drugi pripadnici ne bi prepoznali po glasu ili liku. Samo određeni znaci i javke, određeni glasovi, određeni način rukovanja na kapiji zagonetki omogućavao im je ulaz u dugačku odaju moći.

Birali su ih tajno na osnovu pokazane mudrosti, ugleda i lične duhovne snage oličene u njihovim umetničkim delima ili u dostignućima koja se graniče sa čudesnošću i koja se mogu ponavljati, uz prihvatljiva odstupanja, što je bio znak vrhunske veštine. Samo oni koju su umeli da rukovode duhovima, koji su mogli učiniti da se cvet stvori od čistog vazduha, koji su mogli ući u snove mnogih, koji su umeli da predvide budućnost, koji su dostigli stupanj svetlosti u velikim plemenskim tajnama, koji su se borili sa zlom, koji su bili majstori u svojoj umetnosti, koji su dostigli uzvišenu nepristrasnost, nadahnutu ravnodušnost i kosmički osećaj duhovitosti, samo su takvi primani, uvođeni i prihvatani kao tajni plemenski majstori.

Njihove moći bile su mnogobrojne i neiskazane, neuhvatljive i smišljene, u skladu sa umetničkim i duhovnim potrebama plemena i vremena. Oni su morali da prodru u koren stvari i pročitaju šta budućnost nosi ili da protumače šta sadašnjost kazuje, ili da slušaju proroke ljudske umetnosti. Oni su morali da postignu sklad s bogovima, precima i nebesima, da uče, da ukažu na nesreće, da se bore sa zlom tamo gde se ono rađa i da usavrše snove i disanje ljudi. Ako vrednost majstora opadne, pleme je u opasnosti. To se već ranije događalo u vreme kada su savetom preovladavali manje vredni i površni pojedinci koji umalo nisu uništili plemenske temelje. Stekli su važan nauk – narod je onoliko velik ili jak kolika je vrednost tajnih majstora koji ga na njegovom putu kroz vreme vode ka njegovoj sudbini. To nikada nije bilo jasnije nego kada se narod nađe suočen s teškoćama. Međutim, ima raznih teškoća: onih vidljivih i onih nevidljivih. Najteže je nositi se s nevidljivim teškoćama jer one predstavljaju najveću pretnju opstanku naroda.

Ljudi najviše trpe od nevidljivih opasnosti. Bezimena ili bezoblična opasnost; opasnost koja se ne može videti; opasnost bez lica; opasnost koja ulazi u zemlju i razara je pre nego što iko shvati da je tu. Posle toga, samo nekoliko uspravnih kamenova, komadi krhotina u pesku i tajanstvene lobanje koje se kotrljaju na vetru odaju da je tu nekada živelo jedno žilavo pleme u plodnosti i radosti, na mestu obraslom drvećem ili neplodnom od prašine koja ga guta.

Videti nevidljivu opasnost pre nego što ona donese razaranje najveća je darovitost koju mudri imaju. Velika je sreća za ljude da čuju njihova upozorenja; blagosloveno je verovanje kako ono što

se ne može videti može doneti kraj. Civilizacije nisu bile te sreće – istorija je ispisana njihovim kostima i nestajanjem.

Upravo s takvom opasnošću, koja nije ličila na opasnost već na običnu bolest, bili su sada suočeni pleme i čitava zemlja, ali to nisu znali. Međutim, pritajeni majstori, koji su se kradom okupljali sa raznih strana, osetili su nešto čega ni sami nisu bili svesni.

DVADESET ČETVRTO POGLAVLJE

Pristizali su po mraku, kao duhovi, u zakazani sat. Majstori se poznaju po svojim delima. Svi su stigli u tišini, bez reči.

Čak ni starci nisu narušavali tminu. Uskoro će naići propast i opustošiti srž zemlje, ali dotad će još vladati ona stara jasnost i živost. Pre razdoblja prašine, majstori su još bili majstori. Malo pre nego što će se dogoditi pad, još malo poslednjeg sjaja je preostalo čak i u tom raspoloženju poslednjeg dana kada su tmina i svici bili toliko opčinjeni tim sudbonosnim danom da su se uvukli u srce zemlje.

Na tom poslednjem sastanku, oni su sedeli, ovi majstori, u potpunoj tišini i nisu imali šta da kažu ni o čemu da pričaju. Pili su jak alkohol u tišini i žvakali orahe kole i kaolin, kao da su u zanosu. Obredi na početku svečanog postupka bili su nezanimljivi i činilo se, prvi put posle mnogo godina, da su nebitni. Ništa da se kaže. Ništa da se vidi. Ništa da se pomisli. Samo tišina, kao otrov koji se ispija u tami. A onda, s prvim znacima zore, svi su ustali i razišli se kućama kao senke.

Protaklo vreme je trovalo novo. Stekli su novu naviku kao bolest. Sada su sedeli u tišini. Starost, snaga zrelih godina, vreme provedeno u proročanstvima, koža ogrezla u legendama, oči iscurile od začaranosti, srca koja su živela u zlu koliko i u velikom dobru, um koji je poznavao izopačenost, usta koja su politički lagala o prorocima i izokretala poruke bogova, kosti koje su radile za dobrobit plemena čak i kada su se savile i uvrnule od jakog vetra, sada sa svim tim sposobnostima umešanim u jedinstveni duh veća u srcu plemena, bili su nemi, tupi, nesposobni da deluju. Neka bolest je obuzela i samo proročanstvo. Izvor predskazanja bio je zatrovan. Polako, nesvesno, bogovi su napuštali narod. Dogodio se neki vrhunski zaokret u sreći.

Istorija, spuštена sa visina gde na terazijama zlo preteže nad dobrim, ta istorija je izricala neku čudnu presudu zemlji – pouku, znak, poruku budućnosti, koji su svojevremeno imali različito značenje nego onda kada su preispitivani kroz prizmu vremena. Istorijska zagonetka se prvi put ukazala na savetu i niko nije umeo da pročita znake niti da rastumači pouku koju su doživljavali. Da li pero oseća smrt sunca?

Tišina bez reči. Majstori su sedeli i gledali u međusobne tamne prostore u mraku. Nisu mislili ni o čemu. Praznina u njima. Pustinja se pojavila usred šume. Razbacani ostaci bronzanih poprsja, koja izbijaju iz zemlje, pričaće priču koju niko neće čuti. Tu je počelo. U tmini.

Onda iznenada, kao nevidljivi tračak svetla koji je prodro kroz zid od blata i osvetlio bitnu tačku, među majstorima je progovorio nepoznat glas. Taj glas je pričao o snu koji su oni stalno sanjali i stalno ga zaboravljali. Konačno, sada su ga se setili.

DVADESET PETO POGLAVLJE

Bio je to san o zlatnoj čaplji, izgubljenoj u sopstvenom snu. Prelepe bele ptice sletele su na čaplju i počupale joj sve perje i polomile joj krila i ostavile je da umire na obali reke, gde je ostala da leži devedeset devet godina, bolesna i na samrti, ali ipak nije bila mrtva. Ptice su takođe sletele na čapljino gnezdo i odnele mnogo njene dece, od kojih su neka umrla na morima, a mnoga druga bila odneta i rasejana po svetu u užasnim uslovima; nisu se više ni poznavala, a i zaboravila su da su nekada bila deca zlatne čaplje.

U snu su deca patila, rasla i menjala se, ženila se i udavala u raznim zemljama, dok im je majka čaplja ležala bolesna i umirala pored reke na suvom pesku. Odneta deca čaplje nisu više bila ona ista; i ona su se razbolela i veći deo vremena provodila boreći se međusobno i umirući.

A onda, jednoga dana, sve ptice sveta su se probudile i shvatile da one sve potiču od iste ptice na nebesima i da su sve u srodstvu s čapljom na samrti i da ako ta čaplja umre, umreće i one.

Glas, koji je pričao ovaj san, u tom trenutku je začutao i nije više progovorio do kraja sastanka veća. Ostali majstori su slušali i ravnodušno i zainteresovano. Osluškiivali su i tišinu. I nisu imali ništa da kažu, nikakvo tumačenje da pruže. Ispunjavalo ih je bolesno raspoloženje koje je zarazilo sve vidove života snom okovanog plemena. A kada se zora počela da nazire na rubovima neba, članovi veća su se u tišini vratili svom prerusenom životu.

DVADESET ŠESTO POGLAVLJE

Devojka je i dalje patila čekajući široko otvorenih očiju. Mučilo ju je sopstveno telo. Činilo joj se tako čudnim i stranim, kao neka teška stvar koju treba stalno nositi. Imala je neobičan osećaj da u stvari ne bi ni trebalo da ima telo, da ju je ono na neki način sputavalo i sprečavalo njen let i budućnost. Devojka je bila veoma bolesna od teške bolesti srca i uma, ali bila je vesela i zdrava. Osećala se kao da umire, ali bila je živahna i živa. Veoma se loše osećala, ali izgledala je mladoliko i rascvetano. Čudno se osećala, a ipak je sticala uzvišeno dostojanstvo. Osećala je da joj je telo teško, a ipak je trčala i skakutala kao mlada gazela u polju. Pritiskala ju je duboka nesreća, pa ipak je bila bezglava od zanosa i u glavi joj se vrtelo od iznenadnih naleta radosti. Osećala se kao da umire, a ipak je volela život kao ptica proleće pokraj reke.

Devojka je hodala u snu. Nije čula ničije reči. Obavljala je svoje dužnosti pogrešno i mrmljala glupave i bezvezne stvari. Iznenada bi prsnula u smeh bez ikakvog razloga osim što je osetila kako joj u dnu stomaka, ili pokraj srca, narasta mehur sreće. Ili bi iznenada briznula u plač dok sluša plemenske bubnjeve pored svetilišta, ili gleda oblake, ili se šeta po šumi, ili skakuće na pesku pored njihove kuće. Ili bi, bez razloga, obavila ruke oko majčinog vrata i ljubila je. Ili bi nenadno počela da delje lice u ebanovini, a onda bi prestala baš kada je njegova lepota počela da se ukazuje...

DVADESET SEDMO POGLAVLJE

Isto to, samo na drugi način, događalo se majstorima tokom njihovih važnih noćnih sastanaka. Oni su imali mnoga predosećanja, ali nisu sve jasno razumeli. Osećali su neke nagoveštaje, ali im je jezik ostajao bez reči. Pritiskala ih je okrutna tama a ipak su se osećali lakima u svojoj tišini. Duhovi upozorenja su se vrzmali oko njih, ali im je tumačenje izmicalo. Proroci su im slali razne

znake, ali oni su bili gluvi. Zemljotresi su se dešavali, ali oni su osećali samo udaranje vetra po slamnatim krovovima u tami.

Njihov govor je uglavnom bila tišina. Sedeli su i gledali i razmišljali u beživotnom raspoloženju. Snovi su prolazili pored njih neprimećeni. I u toj tišini, čuli su kako svetovi propadaju u uzaludnom krik u ptica u usnulim šumama.

Međutim, nekoliko dana iza poslednjeg sastanka, onaj nepoznat glas nastavio je sa snom koji su sanjali, to jest sanjali su više od onoga čega su se sećali, kao neku nedovršenu priču. Glas je rekao:

„... I bele ptice su shvatile užas koji su njihovi preci počinili. Zbog toga više nisu mogle spavati. A želeli su da promene taj užas koji je naišao. U međuvremenu, deca umiruće čaplje takođe su saznala za svojeg roditelja na samrti i sva njihova plemena rasturena po celom svetu krenula su na veliki put ka svom prvobitnom domu. Ponela su sa sobom izgubljene kiše. One kiše kojih nije bilo vekovima ponela su sa sobom. Vratila su se na žutim splavovima i u zlatnim kanuima. I okupila su se na obali reke. Bio je to velik dan u istoriji zlatnih čaplji. Majka čaplja, dirnuta ljubavlju i blagoslovom koje su doneli njeni potomci iz čitavog sveta, živnula je od divnih izraza kajanja potomaka belih ptica i potreslo ju je saznanje o velikom srodstvu svih ptica s moćnim ocem ptica na nebu. Dirnuta svim ovim, majka čaplja, koja je bila bolesna i na samrti na sasušenoj obali reke, počela je da se čudesno oporavlja i doživljavala je čudnovat preporod. Zatim je konačno postala ono što nikada ne bi mogla postati bez tih zlokobnih događaja – predivna zlatna ptica među pticama, koja je obogaćivala nebo i zemlju svojim iznenađujućem sjajem. Postala je dar sunca. Zbog njenog preporoda, kraljevstvo ptica je podignuto na viši stepen u divnom poretku stvari. I počelo je novo istorijsko razdoblje na zemlji koje je vodilo ispunjenju istinskih i tajanstvenih proročanstava o ptičjem rodu.“

Plemenski majstori saslušali su u tišini sećanje na ovaj opširan san. I kada je priča o njemu završena, tišina je nastavila da vlada. I ništa više nije rečeno.

Međutim, osećaj čekanja i zadržavanja se nastavio, kao da su osetili nailazak kraja vremena.

DVADESET OSMO POGLAVLJE

M Među majstorima, u tami, ponekad se dešavaju izuzetne stvari. Ima znakova prolazne izopačenosti. Neke čudesne pojave se moraju pročistiti. One uzdižu priče o čudesima koje oslepljuju hodočasnike na putu ka stvarnoj čaroliji. Od njih narastaju priče o velikim delima koja odvlače putnike od njihovih skromnih traganja i preobraćuju ih ka želji za velikim delima, čudnovatim perobražajima, božijoj kazni, opseni.

Među majstorima, pojave koje vode pričama bile su nečiste. To je traganje za jednostavnošću, vanzemaljskim mirom, tihim pogledom u nebesa, predosećanjem u kojem, u trenu, sve postaje jasno. Razumevanje je samo čaša čiste vode. Velika istina nema ukus. Tragovi slasti su obojeni potrebom za čudom.

Među majstorima, zapanjenost izaziva sumnju. Pad, srozavanje, želja za nečim sjajnim – to su znaci da merila opadaju. Ubrzo posle toga, ljudi gube pravac. Nijedan hodočasnik ne sme predugo da se zadržava na čudesnim pojavama na svom putu. Obmana veoma godi oku.

Pleme je dugo bilo stecište mitova i maštovitih priča. Preveliki mitovi, višak čarolije i puta u raj nestaje. Ono što zadivljuje oko zaslepljuje dušu za krajnji cilj. Plemenski majstori su to morali znati i biti svesni kobne privlačnosti potrebe za čudesnošću. Kada je ljudski rod zapanjen, pogled neba u sebe se gasi.

U to doba, kada su po savanama i prašumama plemena do iznemoglosti igrala bogovima i ubijala i

prinosila kao žrtve jedna druge i bila skrenuta na stranputicu lažljivim brbljanjima proroka i lažnih sveštenika ogrezlih u tajnama gluposti muškarca i žene; u to doba, činilo se da jasno svetlo dolazi od strogih likova plemena umetnika. Nekadašnji stari majstori su bili mudriji; oni su ovladali čistijim znanjem običaja. Međutim, glupaci, slabići, vlastoljupci su takođe upadali na taj put i kroz izobličavanja se uvlačili, neopaženo, u Savet; i tako nečistote truju čistije običaje zauvek. A nema majstora-baštovana da opleve baštu od ovog zlokobnog duhovnog korova koji će jednoga dana dovesti do uništenja te bašte.

DVADESET DEVETO POGLAVLJE

Ipak, među majstorima onoga vremena dešavale su se divne stvari. Neki put, na sastanku Saveta, u tišini, pojavio bi se duh i progovorio na nerazumljivom jeziku i u kratkim crtama ispričao priču o tuzi i čudu na zemlji. Ponekad bi se pokazalo da on nije iz ovoga sveta i u tišini bi govorio o bezbrojnim svetovima u beskrajnu vasionu gde živa bića bitišu u neverovatnom broju različitih oblika. Nekada bi trio tih međuzvezdanih bića, zračeci zlatnom i plavom svetlošću, pričao majstorima o putevima svojih civilizacija i kako su one skončale. Govorili su kako oni sada lutaju vasionom tražeći poznat vazduh i prostor u kojem bi ostavili svoju priču kao vodilju i opomenu onima iz budućnosti koji seju razaranja u svojim traganjima za svemoćnom silom nad svim što vide.

Ponekad, usred tišine pune iščekivanja majstora zadubljenih u tajne, koje se ne mogu ispričati onima koji u tajne nisu uvedeni, neka simbolična životinja, tajanstveni jednorog, pojavila bi se i gledala ih sažaljivim pogledom i prošaputala bi, u tišini, obrazac za preporod rase muškaraca i žena... Međutim, majstori, isuviše navikli na pasivno prisustvovanje čudima, nisu shvatili sve pojedinosti ovog najjednostavnijeg obrasca; i tako, bez ikakvog osećaja gubitka, propustili su jednu od najvećih tajni koju im je priroda želela da saopšti.

Izgleda da oni koji postaju plenom čuda uvek veruju da će im više i sve više biti otkriveno i, začudo, prestaju da veruju u ono što im čudo može reći. Prema tome, oni koji vole priče ne moraju učiti iz njih, već ih gutati u njihovoj beskrajnoj plodnosti, onda kada je jedna istinska priča koja se sluša probuđenom svešću dovoljna da povede čoveka stazom zlata i jednostavnosti...

Tako je samo jedan od majstora shvatio obrazac i zadržao ga za sebe i gajio ga kao što se gaji iskrena ljubav koja se mora kriti od ljubomornih očiju sveta.

TRIDESETO POGLAVLJE

Među majstorima, ptice se pojaviše iz praznog vazduha; reči bejahu izgovorene u tami, ne iz usta, već iz usta nekog neobičnog; bela obličja, pevajući na vetru, dođoše u posetu; pojaviše se kraljevi tražeći pomoć za svoja kraljevstva na izdisaju; ukazaše se deca proseći zbog izgubljenih roditelja; stvoriše se devojke vapeći za izmenom starinskih običaja koji im uništavaju život pre nego što su se rode, pa sve do sudnjeg dana.

Među majstorima, pojaviše se žrtve koje su bile žrtvovane osvetnički proklinjući svoje pleme zbog njegovih surovih obreda; smenjivanje bića, duhova, mrtvih i onih na samrti dovelo ih je tu da viču o zlu u zemlji, izopačenosti njihovih plemenskih običaja, ludilu njihovih kraljeva, gluposti staraca koji dozvoljavaju da mnoge grozote prolaze kao predačko nasleđe.

Duhovi su pohrlili među majstore i postali svedoci da ogromna zemlja vapi za pročišćenjem, velikom osvetom, strašnom vatrenom kletvom i patnjom koja će je očistiti od vekovnog sujeverja, zla, nepravde, ubistava, ugnjetavanja, zlostavljanja, čedomorstva, ratne okrutnosti, jezivih obreda među toliko onoga što je dobro, veselo, gostoprимljivo i puno ljubavi. Ta obličja su došla i lebdela tu, među majstorima.

I ne samo kao svedoci, već kao obični prisutni. Neiskorišćeno perje na krilima svetlosti. Dete koje se moli na mesecu. Krhko stvorenje iz druge zemlje. Vila s čarobnim štapićem od tuge. Beli šesir. Slika retke lepote koja se okreće u vazduhu. Sonet koji šapuće vetar. Počeci priče o konjaniku. Vitez u polomljenom oklopu. Bradati čovek sa sjajnim čudesnim mačem. Knjiga koja sija i čije reči ističu u obasjani vazduh. Čak i jedan majušni zamak. Sve se to pojavilo među majstorima u Savetu i stvorilo u njima naviku ćutanja i nespremnost da tumače ono što mora ostati neviđeno kako bi se videlo.

I tako su se te stvari pretvorile u priče o čudima kako bi se odvojile od prave prirode njihovog zadatka.

TRIDESET PRVO POGLAVLJE

Među majstorima, mnoga čuda se nisu više pretakala u priče, jer ih je već toliko bilo viđeno... A sad im je neko nepoznat ispričao ovaj san u tami. Bilo je to u vreme neshvatljive dosade na prekretnici poslednjih godina začaranosti pod starim suncem. Jer se novo sunce, snažno i čudno, dizalo na nepreglednom nebu.

Na sledećem sastanku, kada se svet promenio, među majstorima u Savetu vladala je tišina. Sve dok iznenada jedan nije progovorio:

„I ja sam sanjao taj isti san, ali u mojem snu čapljina deca se nisu vratila, a bele ptice nisu ništa naročito uradile. U svakom slučaju, to nije ni bila čaplja već zlatni orao koji se oporavio od bolesti uz pomoć nebeskih sila i na kraju postao velika ptica i dao veliki doprinos ptičjem rodu.“

Ovaj dodatak tišini samo je doprineo čudnom i bremenitom raspoloženju. Snovi nikada nisu sami. Tišina nije bila navikla na takav dodatak. Drugi glas progovori mrgodno:

„U mojem snu, sva plemena su se vratila ocu na nebesima; a onda je počela nova velika istorija na zemlji.“

Mada nakratko, šteta je počinjena. Raspoloženje se pokvarilo. Nastupilo je novo iščekivanje. Ko je još pronašao istu vodenu struju iz koje je ovaj izvor izbio? Nakratko, vetar zaduva. U mračnoj daljini se čulo neko tuljenje. Svuda okolo bujala je šuma, a u njoj su neviđeni oblici bili živi; i oni su držali svoje sastanke. A ovde, među majstorima, još jedan glas:

„I ja sam sanjao isti san. Ali to nije bio orao već kolibri. A deca rasejana po svetu nisu se vratila kući. Nisu se sećala svoje majke. Mnoge je bilo sramota što se za pticu na samrti pored reke mislilo da im je majka i ona su to poricala. Neka od njene dece su joj se čak i rugala i smejala joj se tamo, u svojim zemljama. Zlatni kolibri se, pak, uz pomoć neba i svoje velike isceljivačke snage s vremenom oporavio i postao izuzetna ptica među pticama. A onda jednoga dana, u dalekoj budućnosti, on postaje spasitelj ptičjeg roda na zemlji.“

Opet tišina. Onda jedan stariji glas, star i izdaleka. Iznenadenje – mnogi su mislili da taj glas dolazi od predaka. Progovorio je, očito uz dosadu.

„Sva ta priča o pticama u trenutku kada se nešto strašno dešava, što ne možemo videti.“

Tu se snovi prekinuše na neko vreme i oni se vratiše u neznanje i ravnodušnost koja ih je, zajedno s vrućinom, pritiskala kao neka teška čarolija.

TRIDESET DRUGO POGLAVLJE

Tako je isto bilo i s devojkom. Bila je kao u magli i postala je nepredvidiva. Uplašila je svoju majku, koja je počela da nagađa da joj je možda vreme za udaju. Međutim, ocu se činila normalnom. Rekao je:

„Njena sudbina se rodila u njoj, jadnici, i njen se život bori protiv toga. Prema tome, njeno telo trpi te promene kao što voda trpi promenu svetla na nebu.“

„Ti uvek govoriš u zagonetkama o sasvim prostim stvarima, ljubavi moja“, rekla je majka ocu. „Ona je bremenita potrebom da bude trudna. To je to. Vreme je da razmišljamo o njenoj udaji i pronađemo prihvatljive prosce od ovdašnjeg slabog izbora.“

Otac se nasmeja, ali ništa ne reče.

A devojka, promenjena kobnim odjecima one skulpture koja joj je uništila život, hodala je među oblacima, ni na nebu ni na zemlji. Bila je zbunjena osećanjima koja su joj bujala i besnela u utrobi i srcu. Iščekivala je da joj se bog obrati ili da joj neka naročita ptica donese cvet i da je oslobodi mračne radosti nepoznatog.

Treći deo

TRIDESET TREĆE POGLAVLJE

Svaka zemlja i svako pleme su vođeni svojom tajnom potrebom, svojom najbitnijom istinom. Čak i kada ljudi izgube svoju osobenost ili utonu u izopačenost, ili nestanu sa lica zemlje, ono što od njih ostaje da lebdi ili što ostane negde iza njih jeste ta tajanstvena bitna istina, ta tajna potreba. To je kao neki san sanjan na više načina kojeg se nikada ne sećamo, ali koji je uvek poznat. To je kao kada ljudi zaborave svoju otadžbinu, a onda je ti isti ljudi ponovo nasele, nešto kao izgubljena pa ponovo nađena ljubav koja se ne prepoznaje.

Međutim, ljudi nekada zaborave ko su i izgube svoju tajnu potrebu, te polako počinju sami sebi da postaju strani mada to ne znaju. Onda sanjaju o običajima, vrše obrede i činove, pokreću ratove i izvode najrazličitija dela na pozornici Zemlje kako bi zaboravili svoj zaborav ili pokušali da se prisete ili ponovo odrede sebe same. Takvi poduhvati su osuđeni na propast. Ono što otpadne, otpalo je. Gubitak je gubitak.

Kažu da treba nešto da izgubimo kako bismo pronašli ono što je istinitije. A to što nađemo može biti ono što smo izgubili, a pronašli ga nekog drugog dana, kada smo se promenili. To što smo izgubili i pronašli različito, može biti čudesni kamen s kojim možemo spremno nastaviti svoje beskonačno putovanje.

Ipak, zaboraviti ono što jesmo, i to više ne znati, prokletstvo je. To dotiče ljude na sto načina, kao što su mnogobrojni načini na koje se mrak prikrada preko neba svetlih zemalja. A onda se, jednoga dana, na obzoru pojavi osvajač noseći lažna ogledala i pleme, narod, nestanu u ropstvu i budu zaboravljeni na zemlji osim što ostanu nekoliko uspravnih kamenova u mahovini u šumi koje vekovima niko ne vidi dok neko zalutalo dete ne nabasa na njih. Onda je zagonetka otkrivena; kamenje bez istorije, bez svoje priče, osim one koja se može spaziti u odlomcima snova, u velikoj knjizi života među zvezdama.

TRIDESET ČETVRTO POGLAVLJE

Kako ispričati priču o plemenu umetnika, koji su moji preci, od odlomaka sakupljenih iz prizora viđenih pri dodiru kamena ili među zagonetkama zvezda...

Kako je pleme živelo nevidljivo, kao čaplja, uvek u pokretu, ali uvek savršeno mirno kada je lovilo nadahnuće koje će se pokazati u njegovoj umetnosti...

Kako su uvek menjali mesto kada je to bilo potrebno, kao begunci, zato što nikada nisu želeli da budu deo spoljašnjeg iskvarenog sklopa, već su samo želeli da doprinesu duhovnom i umetničkom životu zemlje. Da budu slobodni. Da budu iskreni u svojim snovima i viđenjima, upozorenjima i vođstvu koje im je stizalo preko tajanstvenih posrednika umetnosti i života...

Kako reći da je ta potreba tako zasitila njihov život da je takođe zasitila i njihovo umeće da vole...

TRIDESET PETO POGLAVLJE

Upravo onda kada je devojčina majka odlučila da je devojci vreme za udaju, prosci su ušli u njen život. Udvarali su joj se umetnošću. Tako se to radilo u plemenu. Devojka se opčarava i osvaja umetnošću. Prosci su počeli da stvaraju umetnička dela kako bi pridobili devojčino srce.

Često je najživlje doba godine bilo onda kad su se brojni prosci nadmetali putem umetnosti za ruku žene. Zvuci rezbarenja, bubnjanja, oblikovanja čuli su se svuda po trgu. Žrtve prinete svetilištu su se umnogostručavale. Mladići, živahni i napeti, mogli su se videti kako u grupama rade za prosce za koje su navijali. Ogovaranja su bila milozvuk ušima žena dok su se češljale. One su malo o čemu razgovarale osim o proscima, njihovim porodicama, pričama o njihovoj prošlosti, skorašnjim ili davnašnjim skandalima i o prigodnom ili pak nepriličnom ponašanju devojke ili njene porodice.

To je uvek doba velikog stvaralaštva i svetkovina. Pokloni prosaca takođe opčaravaju, posredno, devojčinu rodbinu i prijatelje. Neuvežban ples, iznenadne priredbe, na brzinu spevane pesme bili su namenjeni devojci u trenucima kada im se nije nadala. To je bilo najlepše doba devojačkog života.

Čitavo pleme je usredsređivalo svu pažnju na devojčinu udaju. Njeno ponašanje je preispitivano, a njena vrednost se ocenjivala ne samo prema obimu, mahnitosti i stepenu umetničkog savršenstva koji su nadahnuli njene prosce (a to se zaista izuzetno uvažavalo), već naročito prema ljupkosti i otmenosti njenog ponašanja, njene nevinosti, njene skromnosti, njene umilnosti i odavanje utiska da sva ta pažnja nema uticaja na nju. Jer pleme je takođe želelo da se zaljubi u devojku koja je opčarana. Ako je njeno ponašanje primerno i očaravajuće, ona nadahnjuje celo pleme do savršenstva. Onda su žetve bogate, umetnost ljudi dostiže nove vrhunce promene i sjaja, staro se podmlađuje, žene se osećaju mlađima, a muškarci sanjaju snove o jedinstvenoj slavi. Ukratko, svaki delić života je dirnut i obogaćen, kao da je u milosti neke boginje.

TRIDESET ŠESTO POGLAVLJE

To je doba godine kada je umetnost plemena najšarenija. Crvene i žute boje, blesak zlatne, bleštava plava i duboka jasnozeleno boja ispunjavale su vazduh i privlačile poglede na sve strane. Prosci bi često stvarali velike toteme u slavu moćne loze devojke kojoj se udvaraju ili su, pak, pokazivali velikodostojnost svoje porodice. Stvarali su velike i izazovne drvoreze koji prikazuju lice ratnika iz tri ugla istovremeno ili statuu boginje toliko uzvišene u svojoj lepoti da su se ljudi zaljublivali u tu umetnost više nego devojka kojoj je bila namenjena. Prosci iz bogatih kuća pravili su bronzane odливke, a ponekad, u slučajevima retke začuđenosti, pravili su statue od zlata.

Neretko, stvarana je čudesna umetnost koja je ulazila u legendu i kasnije bi deca govorila da su rođena one godine kada se taj i taj oženio, one godine kada je stvoreno veliko umetničko delo.

Jedne takve godine je devojčin otac prosio i pridobio njenu majku. Prosaca je bilo mnogo, jer je devojčina majka bila izuzetno lepa i ljupka. Poticala je iz porodice jednog od velikih plemenskih poglavica, jednog od pravih majstora. Prosci nisu bili samo mnogobrojni, već i vrlo natprosečni. Mnogi od njih su bili čuveni kao najveći umetnici u zemlji. Neki od njih su bili prinčevi iz dalekih mesta koji su čuli legendu o lepoti i ljupkosti devojčine majke. Umetnici, ratnici, ljudi s dvora, prinčevi, bogati trgovci došli su iz raznih zemalja. Priče o njenoj poželjnosti su se nadaleko pronele; i svaki dan su dovodile nove prosce na konjima, kamilama, s velikom pratnjom i plaćenim sviračima i pevačima. Bilo je to nesvakidašnje doba za pleme. Slava se vraćala plemenu pošto je imalo lepu kćer kojom čitav svet želi da se oženi.

Devojčina majka se ponašala besprekorno. Držala se jednostavno, ljupko i pomalo stidljivo. To je

opčaralo sve prosce i nadahnulo ih da streme najvišim vrhovima umetničkog i duhovnog dostignuća. Ta godina, kada se devojčina majka udala, donela je plemenu više nego jedna decenija žetve u umetnosti. Novac je pristizao; umetnička dela su donošena u velikom broju; trgovina je cvetala; a priča, pesama i epova je bilo na pretek.

Bilo je to doba legende i mudraci su to znali. Ko god da osvoji njenu ruku, mora biti zaista izuzetan i odmah će ući u legende zemlje i steći će doživotnu slavu. Bilo je to pravo vreme za sticanje velikog imena, jer oni koji budu pričali priče pevaće o tome dugo pošto pleme bude nestalo sa lica zemlje.

Prinčevi su doveli svoje zanatlije, grioti su spremili epove, ratnici su veličali svoje veštine, umetnici su doveli svoja dela do savršenstva, neki u potaji, a neki javno. Oni su uglavnom bili uzvišenog ili slavnog roda. Svi osim jednog koji je bio siročić, kog niko nije primećivao. On je živeo sa svojim stricem, majstorom za bronzane odlivke. Nikada nije bio priznat kao umetnik od nekog značaja i ugleda. Međutim, postao je mudar radeći za svojeg strica i bio je uveden u tajne zbog svog dubokog zanimanja za uzročnost stvari.

Da je hteo da bude poznat, mogao je u plemenu postati čuven zbog svoje duhovitosti. Međutim, godine provedene u posmatranju, dubokom poimanju skrivenog znanja, godine osmehivanja samome sebi i detaljnog izučavanja tajni njegove umetnosti okrenule su ga ka uzvišenoj nevidljivosti i uzvišenoj bezbrižnosti.

Mogao je on biti i princ rođen u nesrećnim okolnostima, međutim, on je ipak bio neko sa malo izgleda, ali neko je više u središtu života i umetnosti nego iko od njegovih vršnjaka, što niko nije znao, a ponajmanje on. On je postao prosac iz čiste ljubavi, tihe ljubavi koja je rasla i održala se godinama. Od kada zna za sebe bio je zaljubljen u devojčinu majku, rastao je sa svojom tajnom ljubavlju i izrastao u čoveka raskošnih i prikrivenih osobina. Ta ljubav je bila jedan od osnovnih podstreka i nadahnuća njegovog života. Ljubav ga je nagnala da saznaje o svojstvima i uzrocima stvari, da izučava zakone prirode, ličnosti i moći i da usavrši svoju izabranu umetnost.

Kroz svoju ljubav prema njoj bio je otvoren za viši stepen ljubavi koja ga je odvela u drevne tajne donete karavanima majstora čija je prapostojbina potonula u zaborav mora. Vreme, njegovo stanje i ta dvostruka ljubav su ga obogatili i načinili od njega ono što većina onih od plemenitog roda nije bila – pravog čoveka među ljudima, koji je video ono što drugi nisu, koji je predosećao ono što drugi nisu mogli, koji je sanjao ono što drugi nikada neće, koji se raspitivao za ono što su drugi mislili da ne bi trebalo, koji se popeo do svetova za koje drugi nisu znali da postoje i koji je znao ono što drugi nisu ni slutili da se može saznati.

Uzvišen rod nije mogao dati čoveku uzvišenost duše; to stiže samo onaj ko stremlji najvišem, na najsvetlijem putu, s duhovitošću duše, vođen osećajem za nevidljivost onoga što je najbolje. Kako ljudi to dostižu? Ljubavima načina da civilizuje duše koje su možda bile predodređene da budu ponizne. Devojčin otac je stajao kao slobodan čovek i pravi princ među živim bićima, oblikujući se iz prašine koju je pronašao i iz ljubavi koja ga je odvela do zvezda iza vidljivih zvezda.

Ta ljubav koju je nosio omogućila mu je da postane prosac mada su mu svi oko njega rekli da je lud što gaji takvu nadu ili želju ili san. Kako se može jedan običan čovek, nepoznat svojim vršnjacima, bez senke u svojoj zemlji, takmičiti s takvim veličanstvenim skupom imena? Ipak, on je to učinio; jednostavno, što i jeste bio njegov način.

I dok su ostali stvarali neuobičajena i predivna dela, velike maskarade, ogromne bronzane, kamene statue, ushićene plesove, duge epove kako bi pridobili srce devojčine majke, on je učinio nešto najjednostavnije i najčudnovatije od svih. Napravio je skulpturu samo od vazduha i sunčeve svetlosti, delo koje su svi mogli i nisu mogli videti, delo koje je podstaklo veliko sanjarenje u čitavom plemenu, duboku začaranost i tišinu koja je zaustavila pamet majstora i dece i naterala žene da plaču

od lepote. Skulptura je bila sazdana od same ljubavi. Otkrivena je na otvorenom prostoru, iznad svetilišta.

Ostali prosci su tvrdili da je ne vide, da je to prevara, čin zlih vradžbina koje prikrivaju umetnost. Međutim, svi ostali su je videli i bili omađijani. Devojčina majka je bila zadivljena i veći deo dana je provela sedeći ispred svetilišta gledajući to delo veličanstvene duše sa izrazom lica kakav imaju samo ljubavnici utonuli u duboku zadivljenost. Bila je više nego opčarana i izjavila je da želi da provede ostatak večnosti s čovekom koji je stvorio takav san. Tad je jedan jedini put ona promenila ponašanje i delovala kao da ju je zaposela neka sila jača od nje. U stvari, ona je, zajedno s čitavim plemenom i svim zvaničnicima, bila krajnje opsednuta tim tajanstvenim novim delom. I njeni roditelji su bili njime opčarani mada su smatrali da je žurna izjava njihove kćeri neprimerena.

„Moramo nešto više znati o ovome proscu“, rekli su.

„Sve što treba da znamo“, odgovorila je ona, „jeste valjanost njegovog sna. Pogledajte, svi su se zaljubili u njegovu dušu. Ne marim i da je prosjak. To je čovek za koga želim da se udam.“

„Ali šta ako je lud?“

„Onda je to ludilo koje mi prija“, odgovorila je drsko.

„Nisi ga još ni videla, a pogledaj samo šta ti čini njegovo delo. Zar ne shvataš? Ponašaš se kao da su na tebe bačene čini. Kakva li bi bila da živiš sa njim?“

„Srećna i luda do kraja života.“

„To je nečuveno šta je on učinio. Promenio je prirodu naših običaja. Ako dozvolimo da se ovo desi, on će nam uništiti pleme.“

„Ili će ga možda spasti od izumiranja.“

„Da li mi to umiremo, kćeri moja? Zar mi ne cvetamo kao pleme? Pogledaj oko sebe.“

„Stvari na umoru izgledaju kao da su u cvatu. Bez novih snova, sigurno ćemo umreti.“

„Možda su ljudi u pravu, kćeri moja, kada kažu da je ovaj čovek bacio vradžbine na nas.“

„Nisu to vradžbine, dragi moji roditelji, već nova vrsta vina za dušu, nova umetnost. Ako je vradžbina, onda je to umetnička vradžbina. Nikada do sada nisam čula za tu vrstu. Ovaj čovek je redak i on će biti moj muž. Neću drugog.“

„Rađaćeš mu čudnu decu.“

„Biće jedinstvena. Biće vam ponos i radost.“

„Sudbina će ti zbog njega biti nesvakidašnja.“

„Sve sudbine su takve. Nemam ništa protiv neobičnog života. Možda će o nama pevati u budućim pričama zato što sam se udala za ovoga vrača, kako vi kažete.“

„Nepoznato može samo doneti nepoznatu patnju.“

„Ne postoji zaštita od budućnosti osim ljubavi, mudrosti i nade. Moja ljubav će biti moja vodilja.“

„Znači, tako mora biti.“

„Ali samo uz vaš blagoslov, roditelji moji.“

„Dakle, mora. Da se onda pripremimo za novu priču u našem životu.“

I tako je i bilo. Delo nepoznatog prosca ne samo što je promenilo ponašanje devojčine majke već je izmenilo nešto u vazduhu. Prvi put se desilo da je jedno umetničko delo uzrokovalo zajednički doživljaj sličan prisustvovanju božijem čudu, čudnovat osećaj, dodir neshvatljivog. U čudu se oseća jak strah. Bilo je to prvi put da je plemenu predstavljeno delo potpuno novo za njihovo iskustvo, nešto što do tada nije stvoreno, nešto što je izmenilo njegovu istoriju i mogućnosti. Jer to delo nije samo promenilo njegovu umetnost, već je izmenilo način na koji pleme vidi sebe. Obnovilo je poglede plemena na budućnost i otvorilo, zauvek, vrata sudbine i uticalo da njegova sudbina ponovo postane nova.

Najednom, pleme je osetilo da njegovu budućnost ne određuje prošlost. Preko noći je pleme osetilo da njegova budućnost može krenuti mnogobrojnim putevima. Sada su imali mnogo budućnosti. Oslobođeni su prošlosti. Čak su oslobođeni bilo koje budućnosti koju bi izabrali. Jer osećaj stalne slobode je sastavni deo čarolije dela nepoznatog umetnika. Kao neka vrata koja se nikada niti otvaraju niti zatvaraju. Kao nebeska vrata koja se otvaraju na obe strane. Ta sloboda je bila nova. To delo je podstaklo ljude da ponovo sanjaju kako nisu ono što su mislili već više od toga. Izazvalo ih je da osećaju kako učestvuju u nebeskoj slavi i moći.

Bilo je to prvi put da je majstorima predstavljena nevidljiva skulptura koju svi mogu videti, san, umetnost nesamerljivog čiji su sastavni delovi van domašaja ljudske ruke, uzeti od božanskog. U umetničko stvaralaštvo se umešala božija ruka.

Nije bilo nadmetanja. Opšte zaprepašćenje, srećni snovi ljudi, čak i znaci proroka bili su jednoglasni. Taj mladić bez izgleda na uspeh, nepoznat, sklon nevidljivosti, skrivene duhovitosti i čudne otuđenosti koja je skrivala veliko sažaljenje, sitne građe i čudnih očiju, koji se nije mnogo trudio u svojem pokušaju, u očiglednoj tišini usred poznatih i velikih imena s njihovom pratnjom, njihovom velikom galamom i njihovim mnogobrojnim navijačima i bodrenju; usred svega toga, taj momak bez izgleda se probio. U svakom slučaju, pleme, iako je bilo isuviše ponosno da to prizna, neće više ni u kom pogledu biti ono isto.

Venčanje je proteklo mirno, mada je pleme bilo izvan sebe od slavlja. I tako su njih dvoje mirno uplovili u bračni život, kao da su proveli mnoge nevidljive vekove uvežbavajući se. On je različitost stekao kroz zaprepašćenje, a ona kroz predačko nasleđe. Zajedno su rasli, smejali se, razvijali se i napredovali i izrodili jedno jedino dete, devojkicu iz ove priče.

TRIDESET SEDMO POGLAVLJE

Za razliku od svoje majke, devojkica je bila čudna, neobična, nepredvidiva, sanjar, promenljivog raspoloženja, strana. Neko je rekao da liči na neku bubu, da ima oči kao u bube. Neki su, pak, govorili da liči na masku, na duborez; na onu koja se koristi da plaši nepoželjne duhove. Neko je opet rekao da i sama liči na duha, onoga što plaši ljudska bića. Oni blagonakloniji su govorili da je samo obična i čudna i da se takve devojkice, kao i neke ptice, promene s godinama i postanu zaista veoma lepe. Rekli su da se u njenom slučaju ne može reći da li će joj lice prerasti u nov sklad iznenadne lepote, ali da je ipak najsigurnije pretpostaviti, budući ko su joj roditelji, da će s vremenom ona postati čarobna. Ipak, većina ljudi nije ju videla takvom.

„Ona nije lepa, već je nekako daleka“, rekli su.

„Nije lepa, muškarci se ne jate oko nje, ali se ponaša kao da je izuzetna prilika“, rekle su ostale devojkice.

„Kao da neće raširiti noge kad joj dođe vreme.“

„Kao da se neće začas ugojiti.“

„Kao da se neće nama obratiti kada je muškarci iznevere.“

„Kao da neće liti krvave suze onda kada bude morala izgurati dete na svet.“

„Kao da joj krv neće curiti niz noge dok ponosno hoda prema reci.“

„Curiti joj niz noge i sramotiti je.“

„Kao da i njeno telo neće uvenuti.“

„A još nije stvorila delo koje svi očekujemo.“

„I ne smeši se, a drugarice su joj sve same beskorisne devojkice.“

„Žao mi je njenih roditelja što imaju tako beskorisnu kćer.“

„Tako ružnu kćer.“

„Tako ludu kćer.“

„Tako usamljenu osobu koja ne želi da upozna nikoga od nas.“

„I nje mi je žao.“

„Meni je nije žao. Zasluguje da bude usamljena. Ona misli da je bolja od svih. Ne vidim zašto.“

„Ona nije kao njena majka, koju svi vole.“

„Majka joj je kao cvet, a kćerka kao insekt.“

„Kako to da tako lepa žena rodi tako neprivlačno stvorenje?“

„Da je u pitanju muškarac, rekla bih da kćerka nije njegovo dete.“

„Život je pun čudnovatih stvari.“

I jeste tako. Majka je bila ponos plemena i žena neponovljivog ugleda, kao princeza koja nikada nije učinila pogrešan korak prema svom narodu. Ali kći joj je bila drugačija.

Lice joj je bilo čudno uglasto, a oči neobične i previše su videle. Bilo je nečeg uznemiravajućeg i ocenjivačkog u hladnoj inteligenciji njenih očiju. Imala je krupne oči, malo vodene, prelamale su svetlost i sadržale sanjalačko i mračno raspoloženje, kao da je bila veštica koja poseduje neobične sile nekog drugog čula vida te je mogla videti budućnost u svakom licu koje pogleda, a ne dopadne joj se.

Nije bila ljupka ni otmena. U stvari, bila je trapava, kao da su joj svi prsti na ruci palčevi, a stopala od olova i svako okrenuto na suprotnu stranu, odnosno kao da je imala dve leve noge. Malo je govorila, mnogo je pevala u sebi, a rodila se sa tako jedinstvenom sposobnošću opažanja sveta da je bila bojažljiva još odmalena. Većim delom njenog života, nešto u njenoj duši je zastrašivalo ljude, mada je bila sitna.

Ona sama ne bi privukla toliko čuvenih prosaca, ali kao kći legende, bila je veoma zanimljiva. Njeni prosci nisu bili od one vrste koja stvara mitove kao što su to bili prosci njene majke, ali su bili dovoljno poznati plemenu da bi se o njima ispredale priče u budućnosti. Najbolji iz plemena pristupili su da zadobiju ruku devojke koja je bila poznata kako po svojoj tajanstvenoj naravi, tako i po svojem poreklu.

Umetničko nadmetanje za njenu ruku pokazalo se jedinstvenim. Najdarovitiji iz plemena, koji su se vinuli u vrhove novatorstva kako bi pridobili uvažavanje majstora-umetnika kakav je bio njen otac, nadmašili su sami sebe u tom naporu.

TRIDESET OSMO POGLAVLJE

I sve to vreme, pleme je očekivalo od devojke umetničko delo za njeno vlastito isceljenje. I sve to vreme, ono veliko zlokobno delo koje je uticalo na sve i dalje je uticalo na sve. I sve to vreme, dosada, duboka kao vekovi, i dalje je uterivala dubok očaj u koren ljudskog srca.

Nije sve bilo kako treba. Crne slutnje su plesale po šumama. Senka nezamislivih događaja uhodila je njihove snove. Predznaci puni nerastumačenih značenja pojavljivali su se među velikima i malima. Kornjače upetljane u konopce nađene su na drugoj obali reke. Jedna ptica bez perja mahnito je skakala ispod drveta iroko. Čopor prelepih antilopa nađen je kako umire od neke tajanstvene bolesti. Godišnja doba su gubila svoj redosled. Nadali su se da će ovo vreme devojčine prosidbe možda doneti napredak i promeniti sreću zemlje.

Ali devojka nije marila za to. Oni su joj se udvarali kroz pesmu i nadmetali se za njenu ljubav

svojim raznim skulpturama, raznovrsnim umetničkim delima, a ona je posmatrala njihove velike napore s blagom nezainteresovanošću – među njima nije videla umetnost; samo ruketvorine. Posmatrala je sva dela svojih prosaca nepristrasnim okom i s blago odsutnim osmehom. O čemu li je sanjala? Kud su joj misli lutale? Kakve su se to slike, koje su rađale nesrazmerna raspoloženja, vrzmale u njenoj duši? Nije videla ništa osim osrednjosti svojih prosaca, osrednjost zabašurenu snagom. Njihova dela su je samo naterala da žudi za neopisivim raspoloženjem, nekakvim svojstvom bića koje samo ljubav ili vrhunska umetnost mogu doneti ili zadovoljiti. I ta žudnja je polako prerastala u skoro ludačku želju za slobodom, u strast za neprevaziđenim. Žudela je da izbegne ono što je neće učiniti ni savremenom ženom, ni starovremenskom, ni tradicionalnom, već izuzetnom ženom. Njena žudnja je predstavljala nemoguće uspostavljanje mesta u prostoru, pretočeno u sliku orla vezanog za zemlju sve vreme, gospodara ovozemaljskog sveta, ali sve više opsednutog snovima o letenju, snovima u kojima leti povremeno.

Onda je ta slika postala još snažnija. Orao je, u snu, kratko leteo. Takvo je bilo raspoloženje devojčine duše. Sanjala je orla na zemlji (koji je mislio da je kokoška), sanjala je letenje, vazduh, oblake, zemlju ispod oblaka i čisto nebo, gore, sa svetlucavim zvezdama.

Dela prosaca, njihove ruketvorine, maske, nemani, pesme, kratki epovi, njihove izuzetne igre, njihova bronza, njihove divovski izvajane boginje; ta dela su zaista bila privlačna i dopadljiva i ostavljala su dobar utisak. Ali dok su se svi oduševljavali tim delima, ona je bila hladna. Nije bila dirnuta svom tom pratećom grajom i slavom koje bi mnoge device oborile s nogu.

Ona je odrasla u čaroliji, u pravom majstorstvu. Rano je zaronila u tajne. Legende i mitovi su pratili njeno najobičnije bitisanje. Oči su joj bile pune svetlosti zvezda. Njen um se obrazovao u kovačnici najprosvetljenije plemenske laboratorije. Taština lepote, umetnost ženske duše, lepota majčinstva, mračne tajne ženske ćutnje zadojile su je zajedno s majčinim mlekom. Umetnost je bila jezik kojim je ona spoznavala svet. Kada je posmatrala svet, sve je videla kao umetnost – drveće, lica, sovu, pacova, sve oblike i obične sklopove stvari. Ona je na čitav život gledala snagom umetničkog uma. To je bilo tiho nasleđe njenog oca. Bez muke je videla samu bit. Znala je da stvarno savršenstvo, istinsko majstorstvo, dođe jednom ili dva puta u životu, gotovo nikada u istom pokolenju, i zato nije bila razočarana što kod svojih prosaca ne vidi ništa što liči na ono pravo. Nije ništa ni očekivala. Odakle bi i došlo? Istinsko može proizići samo iz istinskog, iz skrivenog. To predosećanje je ona dobila od oca. Čekala je da se iznenađenje pojavi odnekud sa strane. Do tada je podnosila udvaranja i trpela je promene i žudnje zbog nečeg nepoznatog što će tek doći.

TRIDESET DEVETO POGLAVLJE

Prosci su bili raznovrsni. Bilo je čuvenih izrađivača maski, uvažениh stvaralaca u bronzi i likopisaca čiji su se likovi šepurili snagom i čudnovatošću, a koje su neka strana plemena koristila kao ratno znamenje. Bilo je ratnika i igrača, velikih majstora-muzičara i dvorske svite. Bilo je poglavica iz udaljenih kraljevstava i pripadnika kraljevskih porodica. Pleme je ponovo živnulo kako bi prisustvovalo takvom skupu hrabrih mladića koji su se okupili radi ruke jedne od slavni kćeri te zemlje.

Međutim, devojka je bila ravnodušna. Poneo ju je živi san. Bila je gluva za serenade, slepa za dela velikih stvaralaca doneta da je zadive, hladna prema darovima u zlatu i kravama, posetama bogatih posrednika i neosetljiva na molbe svoje majke da bude umilnija.

Njena odsutnost je nenamerno činila čudo u razbuktavanim strasti prosaca za njenu ruku i za njen

ponosni nepripitomljivi duh.

Činilo se kao da iz nekog njenog vlastitog sveta dolazi poruka koja govori da ne znači da oni nisu dovoljno dobri za nju, već je ona iznad toga da se zanima za njih...

Morali su nečim da privuku njenu pažnju i urežu svoje prisustvo u njenu svest.

Njoj su oni svi izgledali kao neka izmaglica; svi su oni bili različiti pojavni oblici jednog istog prosca.

ČETRDESETO POGLAVLJE

Negde u to vreme, devojka je sa svojim drugaricama odlutala do reke. Ona se inače igrala sa nekoliko drugarica kada je mogla, ali uglavnom je posmatrala reku, njene odbleske, njenu svetlost. Ponekad je, dok je tako gledala utonula u duboko sanjarenje, videla buduće događaje, u odlomcima što čile, na svetlucavoj površini reke kada je tiha u svom mirnom toku.

Slušajući vodu kako grli obale, posmatrajući ptice, uvek odsutna, lebdeći na granici između ovdašnjeg i tamošnjeg, sanjala je stvari koje je njen razum jedva beležio, ali koje su je ispunjavale divnom slatkim setom od koje su njeni mladalački dani bili satkani.

Ponekad, u magnovenju, u trenutnom raspoloženju sna okruženog zlatnim trenucima, videla bi, ali nije beležila, brod kako se tetura na podivljanim talasima okrutnog mora, osetila bi, a da to nije znala, miris krvi i raspadnutih tela bačenih na drvene grede u tesnoj ljušturi broda. Osetila bi, ne osećajući svoje nožne zglobove u lancima, nepodnošljiv bol u ručnim zglobovima i od tela ljudi koja su je pritiskala. Videla bi sebe, ali nije videla da stoji gola na nepoznatoj pijaci i da je prodaju kao kozu, i osetila bi žestinu biča, primetila bi bela lica i svilu, čula bi, a da ne čuje, neizreciv krik napuštenosti. Upila bi, a da nije znala da upija, raspoloženje strane zemlje, hladne oštrice u vazduhu i pod nogama, svemir bez nade...

A ponekad je u glavi zamišljala razgovor, sanjajući. Je li to bilo njeno razmišljanje? To bi je malo iznenadilo kada bi se budila iz tog zlatnog stanja, stojeći. Onda bi nastavila svoje dnevne obaveze, kao da je ovo ovde i ono onde istovetno. Ponekad bi taj njen razgovor tekao ovako:

„Ispričaj nam neku priču“, neko bi rekao.

„Ispričaću vam priču o jednoj devojci pored reke u Africi“, rekla bi ona i nikada ne bi izgovorila ni reč od te priče. „Ali priče se ne mogu pričati uz prevelik bol, drago moje dete“, rekla bi zatim.

Da li je sanjala ili smišljala san dok je mislila o tome? Vreme vrši pritisak na mozak, kao i bezvremenost, vrši pritisak na stvari iz mnogobrojnih prostora.

„Sećaš li se meseca?“

„Mesec je umro u velikom moru.“

„Sećaš li se zemlje?“

„Zemlja je umrla s lancima oko mojeg vrata.“

„Sećaš li se svoje majke?“

„Moja majka je umrla dok sam stajala gola i prodavana kao koza.“

„Sećaš li se svoga oca?“

Zatišje. A onda:

„Sećanje je najgori vid patnje. Duhovi me muče govoreći mi kako prošlost ne može biti stvarna. Samo je smrt stvarna. Žudim da umrem. Onda ću možda pronaći istinsku sreću.“

A onda bi se probudila na granici između ovdašnjeg i ondašnjeg...

...divna slatka seta od koje su njeni mladalački dani bili satkani, pored velike reke.

ČETRDESET PRVO POGLAVLJE

Devojka je zavolela reku i jedne noći je sanjala da će joj se bog ili boginja obratiti sa njene obale. Takođe je sanjala da će se rečna vila podići u zlatnom slapu i doneti joj svadbene poklone od čisto belog cveća, i haljinu koju su napravile sirene i prsten koji su napravili oni mali ljudi što rade kod kralja.

Sanjala je da će joj muž biti mladi bog iz jedne tajanstvene zemlje; ona ga neće prepoznati, ali će ga spasti od smrti ne jednom, već dva puta...

Sve iz reke.

Tako je reka postala njen san. Bio je to trom san o prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Čitav njen život bio je tu. I mnogi životi i smrti i rađanja meseca i neba i sunca u njegovim vodenim dubinama i na površini. Čitava istorija njenog plemena bila je tu; čarolija i tuga stvari svetlucala je u sjaju zraka na licu vode. Sve što nije znala, sve što je došapnuto njenom srcu, koje se razigralo od radosti i straha od dolazećeg sve je bilo tu. I ona bi često od tolike sreće zaplakala zbog tajanstvenih osećanja. I često bi pogledom uhvatila lice onoga ko ju je više voleo nego mesec i zemlju. Pogled na lice u reci.

Tako je reka postala njen san. Čekala je da joj ispuni svoja obećanja; mnogo meseci je prošlo, a samo su joj snovi dolazili i neprepoznatljivi pogledi u budućnost. Čitav njen život se vezao za reku, za njenu površinu, za ukradene ali ne i zadržane likove iz budućnosti.

Ponekad je plovila rekom u kanuu; sa svojim drugaricama pevala je tužne pesme sirenama da im donesu darove sada, dok su još mlade...

Negde u to vreme, u stanju iščekivanja, čula je jedan glas iz žbunja, glas koji joj je postavljao tajanstvena pitanja pored reke. Na kraju je pomislila da je bog, ili boginja, održao svoje tajno obećanje...

ČETRDESET DRUGO POGLAVLJE

Muškarac koji se pokazao kao najbolji prosac bio je lep, muževan, izvrstan lovac, dovoljno dobar umetnik, slavan ratnik i odgovarajućih godina. Imao je prodorne oči, jak nagon i veliku veštinu. Gornji prednji zubi su mu bili malo razmaknuti, što je mlade devojke obično zanosilo. Međutim, devojka je bila ravnodušna prema njemu, što je samo raspalilo njegovu požudu za njom, probudilo lovca u njemu i najveću veštinu. On je znao da venčati se sa tom devojkom znači venčati se s legendom i da će na taj način biti obezbeđen ne samo doživotno već i u dugom sećanju plemena. U stvari, ona je bila njegova najbolja prilika za besmrtnost, bar je on to tako video.

I tako je on krenuo u osvajanje devojke svom svojom mudrošću, okrutnošću, tajnovitošću i proračunljivošću. Počeo je da stvara najsnažniji niz skulptura koji je u sebi nosio. Ovaj prosac, kojeg su zbog njegovog stila u rvanju zvali „Mamba“, bio je poznat po svojoj lukavosti, ljigavosti i izuzetnoj odvažnosti. Kažu da kad se on za nešto uhvati, ne ispušta, ono za šta se opredeli i uzme u ruku, ne može mu izmaći. Ubio je bar dvojicu u čuvenim rvačkim nadmetanjima u kojima je učestvovao kilometrima daleko od plemena, rvačkim takmičenjima u udaljenim selima, sa kojih je donosio pobedničke krune. Taj isti um, koji kada se baci na nešto ne ispušta, odlučio je da ostvari želju da osvoji i oženi se devojkom.

Baš kao što je u svojim rvačkim nadmetanjima nemilosrdno izučavao stil onih s kojima se borio,

hladnokrvno raščlanjajući njihove najmanje slabosti, i baš kao što je stezao ruku oko vrata i nije puštao sve dok protivnikove noge ne prestanu da se trzaju, isto tako se usredsredio na umetnički zadatak udvaranja devojci. Hladnokrvno je proučavao, izdaleka, tajne umetnosti devojčinog oca. Plaćao je uhode i sluge da ga obaveštavaju. Pokušao je da vidi što veći broj dela koja su pripisana tom majstoru. Razmišljao je jednostavno. Devojčin ukus se obrazovao pod uticajem njenog čuvenog oca. U umetnosti će joj se dopadati sve što je podseća na ono sa čim je odrasla u delima svoga oca. To je njena slabost – njen ukus je vezan za njenu ljubav kćerke.

Tako je Mamba proučavao sve što je mogao od majstorovih dela. Ali kako da bude siguran da su ta dela zaista njegova? To je bila ozbiljna teškoća u čije srazmere nije mogao proniknuti. Jer majstor krije svoj rad čak i onda kada je očigledan. Majstor otkriva samo ono što je najmanje njegovo. Ono što se smatra majstorovim delima obično su odlivci, ono što je odbacio, njegova premišljanja, njegova odstupanja, ono za zamazivanje očiju, njegovi neuspeli pokušaji namenjeni da zavedu one koji traže samo obično, očigledno, površnu snagu, materijalnu snagu, oblik i sklop sveta, one koji traže ovozemaljsko savršenstvo i slavu. Takvima majstor postavlja kao zamku lavirint neuspelih dostignuća.

Međutim, majstorova prava dela, koja su vodila ka prosvetljenju i savršenstvu duha, slobodi od vladavine materije, ovozemaljske sile i varke; prava dela majstora, koja vode istinskog istraživača do kapija njihovog samootkrivenog raja, prikrivena su, sakrivena; ona su nepostojeća za sve namere i smeranja, nevidljiva, a postaju vidljiva samo za one na pravom putu i čija srca su čista.

Tako je Mamba proučavao sve do čega je mogao doći od majstorovih dela i podražavao je, skoro do savršenstva, nesavršenstva, obmane, greške, lažnu lepotu i lavirint sakriven u svim takvim delima. Izučavao ih je, podražavao uz sopstvene varijacije i stvarao skulpture naopakih blizanaca, reljefe riba koje plivaju u suprotnim pravcima, drvorez velike majke sa zvezdama po celom telu, velikog boga sa suncem u glavi, velikog mudraca sa zmijom umesto tirsaa¹⁰. likove prosvetljenih, što on, Mamba, nije razumeo i zato ih je koristio otprilike, kao kada neko ne zna jezik dovoljno pa govori koješta.

Mamba je prikazao svoja dela plitkom zaprepašćenju onih neuvedenih u tajne i hladnom dopadanju devojke, koja ih je pogledala, videla neuspelo podražavanje vrhunskih dragulja njenog oca i nastavila dalje ne obazirući se. Ta dela su samo potvrdila ono što je mislila. Majstori se rađaju samo jednom ili dva puta u životu jednog naroda ili u jednom dobu. Čak i oni zaista daroviti su retki, u najboljem slučaju su samo vrlo marljivi radnici ili dobri podražavaoci, ili i jedno i drugo, koji su pronašli svoj lični jezik mada njim ne izražavaju ništa duboko. Duboko može proizići samo iz dubine, kao što je njen otac uvek govorio, koliko je ona upamtila.

Iako nije u potpunosti napustio udvaranje devojci kroz umetnost, Mamba je izabrao drugi pristup kako bi osvojio ovu sjajnu i neuhvatljivu devojku. Odlučio je da je prati, uhodi, kao senka...

ČETRDESET TREĆE POGLAVLJE

Sve što se dešavalo oko udvaranja devojci ugušilo je u plemenu osećaj da se čudnovate stvari zbivaju u podzemlju sveta. Ne treba biti gluv pa ne čuti glasne zvuke oko sebe; dovoljno je da se neki drugi zvuci izvode blizu nečijih ušiju. Najmanji zvuci nadjačavaju grmljavinu koja se svuda okolo razleže. Ne treba biti slep pa ne videti; samo treba obratiti pažnju. Neko jače svetlo u blizini može odvući naš pogled sa užasne nesreće koja se dešava tu ispred nas.

Sve ono što ljudi čine – maskarade, slavlja, sahrane, žetve, obredi i događaji vezani za godišnja doba – nije ništa drugo do stalno odvratanje pažnje s neodređenih događaja koji će zauvek promeniti život naroda. Plemenski mudraci su imali običaj da zagovaraju duga razdoblja bez obreda i proslava, bez javnih događaja i svečanih priredbi, kako bi mogli biti neuznemiravani i na taj način otvoreni prema znacima onoga što dolazi ili što je već tu, sada. Međutim, preko tih predloga se prelazilo proteklih godina zato što je ljudska potreba za događanjima, za uništenjem, bila tako velika da bi došlo do gorih nereda da su nastavili da zagovaraju uzdržavanje od tih događaja. Tako je pleme postepeno gubilo sposobnost za zajednički mir koji je omogućavao bolji predosećaj za buduće događaje, za primanje predznaka, znaka i upozorenja.

Velik nemir je vladao u podzemnim strujama toga razdoblja. Pleme je to osetilo, ali ga nije spoznalo. Plemenski majstori su ga osetili, spoznali su ga, ali nisu mogli odrediti njegov oblik. Bili su onemoćali od sile koju su osetili. Od budućnosti. Bili su kao neko ko gleda u bezdan i ne zna više da li još gleda ili pada ili sanja. To su bili savršeni uslovi za opsednutost tim bezdanom u koji su gledali; dok nisu postali deo njega i pali u njega, kroz samozačaravanje.

Kada narod oseti svoje gašenje, šta on čini? Ili se baci u pir uništenja, ili pokušava da se odupre neizbežnim delima koja dovode do tog užasa, ili ne rade ništa kao da ništa nisu osetili; ili pak stvaraju, u uzvišenoj groznici nade, čarobna dela kako bi skrenuli nesreću, ili da svoje sećanje učine besmrtnim kako zemlja ne bi zaboravila da je on nekada postojao i bio pun strasti pod kapom nebeskom.

Bilo je onih koji su nejasno opazili ovo gašenje, a ostali su potpuno mirni, kao da je to neminovni deo sveopšteg plana...

Bilo je drugih koji su odolevali toj neminovnosti...

Međutim, njihov različit pristup i odupiranje svodili su se na isto.

ČETRDESET ČETVRTO POGLAVLJE

Sećanja na zemlju su široka i duboka; veća od same zemlje. Sećanja su mesto, svet za sebe, zaseban prostor i kontinent gde sve stvari bitišu istovremeno, a što je nekada izgledalo da se dešava po redosledu.

Duboka su bila sećanja na zemlju u vreme u kojem je pleme živelo. Rođenja i smrti, običaji i obredi, ubistva i ratovi, ljubavne priče i silovanja, samoubistva i samoća. Miris zapaljenih sveća, nagomilanog kaolina u znak prinošenja žrtve, zaklane živine, koza, krava na oltarima svetilišta i pragovima. Duhovi koji zbunjeni lutaju kroz sive bezvremenske oblasti zemlje. Zalasci sunca koji krvare čudnim znamenjem u toplim noćima. Novorođenčad rođena u tamnoj šumi i napuštena, koju su progutali mravi. Obeležene žene, muškarci iz čudnih plemena uhvaćeni kao robovi i zaklani, visokoumne poslovice koje začinjavaju suton, mesec na zahodu koji iz sela izvlači priče kao plimu koja raste, dečaci koji igrajući se otkriju razliku između sebe i devojčica, bolesti i čini, svade u porodici oko zemlje, žetva na poljima, proslave, a onda duhovi i nestanak celog jednog naroda koji je progutala bolest ili glad ili ratovi, zatim pridošlice sa starim pričama u novom krugu koje grade kolibe, pecaju, love, obrađuju zemlju, umiru, preživljavaju, žive u teškim danima i vrelin noćima, i duhovi, i smeh, perje na vetru. Prašina u vazduhu. Lišće s drveća. Veličanstveni vijugavi tok reke. Kostii davno umrlih. Duhovi u šumi. Lavovi u divljini. Ptice koje kruže u vazduhu. Putujućii oblaci. Mesec nad zemljom. Sunce s kopljima svetlosti. Staze koje se vijugaju oko drveća. Insekti pod zemljom. Seme koje prska i pupi na zidovima, odećii, u očnim dupljama umrlih. Izvanredna plodnost

zemlje. Stvari svuda rastu. Muve i insekti dosađuju novim selima. A onda se i sela sele.

Duboka sećanja na zemlju, duboka s tragedijama, s komedijama, s duhovima, s tišinom, s krvlju, sa zagonetkama, sa smehom, sa smrću.

Ipak, ima još dovoljno prostora za nova sećanja, milione i milione više nego što ih ima. Toliko je beskrajna zemlja u svojoj dubini. I van onoga što će tek biti, a ne predoseća se. Taj prostor će primiti sve što naiđe. Ko može izmeriti dubinu tog prostora? Ko može iz njega iscrpsti sve ono što je potrebno za obnovu?

Kada narod oseti kraj puta, doba, sna, uvek ga oseti kao kraj sveta.

Ko može zaustaviti kraj sveta?

ČETRDESET PETO POGLAVLJE

Majstori su osetili sve što se dešava u plemenu. Neki od njih su osetili sve što se dešava u zemlji. Jedan ili dvojica su osetili sve što se dešava u celom svetu.

Neki od njih su znali da događaji oko devojčinog venčanja nisu bili izdvojeni događaji u istoriji plemena, ili zemlje ili sveta, već su bili povezani s nekom ogromnom nesrećom i nekim velikim budućim iskupom kroz vatru.

Neki su osetili da je kraj vremena sadržan u zametku nekog beznačajnog događaja. Priče u svojoj celosti su neispričljive. One se protežu odavde do neizrecivih prostora i stvari, tamo gde priče ne žive, kao ni slika, ni zvuk, ni boja. Priče se začinju u njihovom sadašnjem bitisanju i prestaju u međuprostoru, a ostatak se gubi u nevidljivom.

Samo nam delići ostaju da od njih sačinimo sklop koji nam godi, koji nas navodi i oduševljava nas kroz lavirint.

Odlomci opaženi u nevidljivoj knjizi života.

ČETRDESET ŠESTO POGLAVLJE

Mamba nije bio beznačajan čovek. U stvari, on je bio čovek od ugleda koji je već prešao granicu koju starci pripisuju onima što obećavaju. On je obećavao ispunjenje, stamenu oznaku plemena, čoveka od kamena i snage čija se hrabrost pokazala kako na bojnopolju, tako i na njivi. Spasao je mnoge živote – spasavao je ljude od davljenja, ljude na bojištu, žene iz strašnih čeljusti opasnih krokodila u močvari. On je bio gotovo pravi junak jer je već bio poznat po rvanju s aligatorom koji je zgrabio dete, a on mu je tom prilikom slomio debeli rebrasti vrat uz urlik koji je postao legendaran. A svoje čuveno ime je dobio zbog borbe sa smrtonosnom mambom, koja ga je uhvatila u žestok zagrljaj i s kojom se rvaio pred užasnutim pogledima nekolicine prisutnih iz plemena dok joj nije slomio vrat čvrsto je stežući skoro čitav sat.

Dovukao je mambu nazad do plemenskog svetilišta i svi su jedva do daha došli videvši koliko je velika i dugačka, veća od stabla drveta, a dugačka kao seoska reka. Smotao ju je ispred svetilišta kao posvećenje bogovima, a kasnije je izradio moćnu skulpturu mambe koja je zaprepastila i oduševila pleme zbog svoje sličnosti, snage i nepoželjnog prisustva.

Svi su se divili skulpturi osim nekih žena, mnogih suparnika i majstora. Majstori su u njoj videli dostignuće, čvrstinu, izražajnost, žestinu i trud; međutim, ne i tajnovitost i nadahnuće. Nije imala ono

što nazivaju senkom ili drugim životom ili skrivenim svetlom. Bila je moćna, ali nije imala lakoću da može da se uvija, sklupča i da se lako kreće. Imala je moć ali ne i jednostavnost ili tugu. Imala je snagu, ali ne i slabost, onu slabost koju sva živa bića imaju. Imala je slavu, ali ne i srce. Oduševljavala je oko, ali ne i pogled. Nije nagnala majstore da sanjaju. Skulptura nije ukazivala ni na šta za šta već nisu slutili da je prisutno, na nešto više od nje same. U stvari, sva ta njena izražajnost i moć i snaga ukazivali su na nešto zabrinjavajuće i neugodno u umetnikovoj duši. Neki od majstora su to otkrili u naginjanju ka samomitologiji, golemaštvu i ka tajni koja žudi za moći i vlašću. Nisu ga pozvali u gildu¹¹ majstora. Majstori su ćutali o njegovom radu u uzdržali se od suda. Ipak, Mamba je stekao ime i slavu, ali je bio ogorčen odbijanjem majstora i često je o tome pričao.

ČETRDESET SEDMO POGLAVLJE

Pored svojih ličnih dostignuća, Mamba je poticao iz dobre porodice. Bio je uglednog roda. Kuća mu je bila bogata. Njegov otac je bio uvažen stolar i likopisac, a majka mu nije bila beznačajna u oslikavanju tkanina raznim bojama.

Otac mu nije bio član saveta majstora niti je ma ko od njihove loze to bio. Ni majka mu nije bila u plemenskom veću mudrih žena. To nije bilo tako važno pošto su bili omiljeni i poštovani u plemenu, plaćali dažbine, izvršavali svoje dužnosti i često su od njih drugi tražili savet pri važnim odlukama koje su se ticale dobrobiti ljudi.

Mamba je odrastao, kao i ostali, pod okriljem filozofije svoga oca i majčinih saveta i nežnog vođstva. S vremenom je zadivio roditelje svojom velikom snagom, hrabrošću i veštinom. Izrastao je u odanog sina plemena, čvrstog mladića i vrlo rano se istakao kao budući član saveta. On bi bio prvi u svojoj porodici kome je ukazana ta čast i koji se tako visoko popeo. Međutim, uspeh je uticao da žuri, njegova snaga ga je učinila previše samouverenim, njegovi uspesi kod žena su ga učinili vidljivim, a njegova gruba muževnost podarila je neobuzdan, ali nestalan sjaj njegovim umetničkim ostvarenjima. Radio je brzo i sa ushićenjem, ali su mu nedostajali strpljenje i smirenost; sve ono što je bilo pod velom tajne, za njega je ostala prava zagonetka.

Ipak, snaga i živost njegovih ostvarenja, kao njegov stisak protivnika u rvanju, bili su snažni i omamljujući. Njegova sklonost ka golemom, ka stvarima velikih srazmera, težine i mase privlačila je mnoštvo ljudi i izazivala decu da se prema njegovim delima odnose kao prema stvarima na koje se treba penjati i iza kojih se treba kriti i igrati se. Pred njima bi ljudi zinuli, ali se nisu zadržavali. Kao da se usavršio za kratkotrajna zaprepašćenja. Čim bi se neko njegovo delo pojavilo, ljudi su odmah znali da je njegovo i voleli su da ga vide kako bi neko vreme imali o čemu da razgovaraju; nešto kao prisustvovanje nečemu neobičnom, ali ne tako dubokom. Ljudi su voleli ta neobična ostvarenja i na neki način su doprineli njihovoj slavi, samo zbog zadovoljstva da o njima pričaju. Činilo se da su ta dela potrebna da podstaknu razgovore i ogovaranja među ljudima, što nije beznačajan zadatak u društvu.

Međutim, ta svojstva i uspeh koje su mu ona donela uticali su da on nastavi svojim putem i nikada mu nije palo na pamet da ima drugih načina ili mogućnosti. A to što je postao – sa svojom omiljenošću, svojom sposobnošću, svojim poredama u rvanju, lovu, žetvi i na raznim bojnim poljima – polako je i osobeno uticalo na njegov ugled, što on nije ni primetio. Tako je vremenom onaj put koji je vodio ka veću majstora tiho iščezao iz njegovog života. Ipak, on je i dalje imao uspeha i ljudi su ga visoko cenili. Konačno, on je bio čovek koji je svoj položaj izgradio vlastitim rukama, rvaio se

s divljim životinjama i lomio im vratove...

Nije mnogo pio, ali mu proslave nisu bile mrske. Stoga je važio za trezvenog i ozbiljnog čoveka, a opet bilo je nečeg neiskazanog u njegovom zaštitničkom prisustvu i njegovoj krupnoj pojavi, njegovom snažnom i dobrom zdravlju i njegovim prodornim lukavim očima. Nije mnogo govorio, ali nije važio ni za nekog ćutljivka. Bio je više prisutan nego odsutan. To znači, kada je bio tu, bio je tu; u stvari, bilo ga je i previše. A kada nije bio tu, potpuno je bio odsutan; u stvari, kao da nikada i nije bio tu. U društvu je bio primećen, ali nikome nije nedostajao kad ga nema. Oko njega su se plele priče, ali ne o njemu. Podsticao je glasine ali ne i ogovaranja. I što je najčudnije od svega, nije izazivao priče. Ljudi nisu ispredali priče o njemu uprkos njegovim velikim delima. Ili možda te priče nisu kolale niti trajale. Brzo bi naletele i brzo bi se potrošile i bilo je potrebno još njegovih dela da se stvore nove priče. Činilo se da on živi, i ne znajući, u trci s vremenom koje guta njegova dela. Živeo je jureći za događajima koji stvaraju priče. To je davalo očajničku, nemirnu energiju njegovom životu i od njega načinilo čoveka čije je celokupno bitisanje bilo stalno na oprezi prema mogućnostima da čini dela koja će se brzo pretočiti u priče.

Izgedalo je kao da ima neobičan predosećaj da zna kada se o njemu pričaju priče. Onda je bio na svome. Jedino je tada zračio određenom količinom vedrine.

Oči su mu uvek sevale, dok je gledao okolo, kako bi video da li je primećen, da li je ušao u mit. Postojalo je nešto u njemu što se odazivalo magnetizmu te obelodanjene mitologije, bez obzira na to koliko je plitka. Ta osobina ga je učinila jednim od najbudnijih ljudi svog vremena. Da je bio strpljiviji, mogao je biti dobar glumac.

Ta svojstva koja je posedovao terala su ga da čini stvari koje su bile mračne, stvari koje nije prepoznavao u sebi. Mislio je da je dobar čovek... Ali njegova ličnost je bila čudna, čak i njemu samom...

...kao da je u sebi nosio i neke druge ličnosti, prikrivene, iz daleke prošlosti...

...ili budućnosti.

ČETRDESET OSMO POGLAVLJE

On je zaista bio poznat po tome što je slomio kičmu velikom rebrastom krokodilu koji je bio zgrabio dete u močvari. On je zaista bio neka vrsta junaka, ali je takođe bio sumnjiv zbog zlokobne đavolske atmosfere koju je širio oko sebe. Šušalo se da spaja mračne duhove sa zlim i da je to izvor njegove moći. Takođe se pričalo da primenjuje te mračne čini na devojkama i ženama i njegovo uspešno zavođenje i posedovanje mnogih žena, koje su odbijale da o njemu pričaju kasnije, pripisivalo se njegovim mračnim nagodbama.

Žene nisu toliko padale pred njegovim čarima koliko su se okupljale, privučene nekom neprijatnom, ali neodoljivom silom da se odazovu njegovim pozivima. Međutim, ta njegova moć, taj sirovi magnetizam, nije imao uticaja na sve žene. Zaista, kod nekih određenih žena ili devojaka njegova moć bila je uperena protiv njega i delovala je na njega samoga; bacala je na njega strašne čarobne čini kojih se retko mogao otresti. On je namerno izbegavao takve žene ako bi na vreme otkrio kojoj vrsti pripadaju. U tome je uglavnom uspevao, jer je znao da osobine tog jedinstvenog ženskog roda okreću ka njemu njegove vlastite đavolske sile i od njega prave zatočenika i roba njegovih sopstvenih čudnih, strastvenih vradžbina, što je pretilo da ga izludi zbog nemoći da se odupre čudovišnim činima koje je bacio na sebe samoga. Ove žene su imale neke zajedničke osobine – jednostavno, za njih nije bilo objašnjenja i to je sve. Nisu morale biti lepe, pametne, hrabre, bogate, osećajne, debele, mršave,

vešte, neiskrene, ranjive, ponosite, lukave, sklone očijukanju, muški mudre, zavisne, niti ma šta drugo.

One su jednostavno bile drugačije. Bile su jedinstvene. One su posedovale neku neobjašnjivu, posebnu protiv čaroliju. Na njih ništa nije uticalo. Sve što bi neko pokušao protiv njih, vraćalo mu se. I uvek su bile nedužne u svojoj moći. To je nešto što su posedovale, nešto s čime su se rodile, jednostavno – duh. To nije imalo nikakve veze s voljom ili namerom, niti se moglo urediti, isključiti, pojačati. Te čudne bezimene osobine on se najviše plašio, a i najviše ga je oduševljavala kod žena. Tu osobinu je najpre tražio kod žene; za njega je ona predstavljala najveći izazov njegovoj prirodi, izazov strašniji od borbe s lavom ili aligatorom ili od rvanja u udaljenim selima s legendama borilačke veštine. A tu osobinu, tako retku, tako čarobnu, tako nepogrešivu, posedovala je baš ova devojka.

ČETRDESET DEVETO POGLAVLJE

Njegova želja da poseduje devojku, da pridobije njenu ruku, opsedala ga je, pomalo izluđivala, bio je stalno na ivici priviđenja, skoro lud.

Noću nije mogao spavati jer je mislio na nju. A i kada bi spavao, toliko je bučno škrgutao zubima da je često uzbunjivao susede. Zbog tog blagog ludila uvek je bio napet, stalno je stiskao vilice i stezao pesnice. Oči su mu dobile neku čudnu, mahnitu svetlost, a lice mu se grčilo. Bacio se u razmišljanje i u njemu su, iz neslućenih dubina, počele da isplivavaju čudne sklonosti. Postao je svestan da je nenadno postao sposoban za najneočekivanija dela. Njegov mozak je iznenada razvio čudne naklonosti. Ubistva, nejasne zle misli, neobjašnjiva želja da učini nešto zadivljujuće i stravično zavladali su njime zbog povratnih čini od devojke.

One su izrasle u njemu iznenada, preko noći, iz njegovog sopstvenog razmišljanja, iz neugasive želje da naređuje, lomi, iznuđuje, da bude moćan, da gospodari, da prebrodi sve prepreke na putu svoje volje. Često je razmišljao o moći i o vladanju plemenima. Nešto u njemu je htelo da vlada svetom...

Ali prvo, znao je, morao je osvojiti ruku devojke i prevazići njenu nevinu moć nad njim. Znao je da ako je ne osvoji i ne podvede njenu tajnu pod svoju silu, nikada neće biti u stanju da vodi pleme. Počevši s plemenom, zatim susednim plemenima, mogao je ovu veliku zemlju učiniti svojom i pronaći legendu o sebi do najudaljenijih zvezda.

Nemoguće je odrediti kada mu je sinula ideja da je devojka ključ njegove sudbine. Ona je postala tako moćna u njegovoj glavi da mu je postalo jasno da ako je ne bude osvojio, nikada više neće ništa i nikoga osvojiti. Ona je postala prepreka, zagonetka, vrata, mač, stena, tajna, tamna noć, veliki strah, čarobni ključ koji stoji između njega i njegove uzvišenosti.

Kada se takva ideja rodi u glavi muškarca, on razvija najčudnije nagone. Nema ničeg snažnijeg nego kada se velik nagon veže za ogromnu želju. Takvi ljudi osvajaju svet – ili ga unište.

PEDESETO POGLAVLJE

Bio je nadaren šestim čulom i u svojim snovima je o ljudima saznavao neke stvari koje su njih uzbunjivale. Zbog te svoje sposobnosti bio je nenadmašan suparnik u većini poduhvata. Bio je

sposoban da pronikne u tajne ljudi, a ni sam nije znao kako. Sanjao je unapred borbe i znao je koje će poteze koristiti njegov protivnik, te ga je stoga mogao pobediti. Imao je predosećaj i često je čuo šta ljudi govore o njemu, tako da je znao kako da iskoristi glasine ili kada da ih prekrati. Čak i kod žena je znao gde se nalaze njihove nežne tačke, gde leže njihove slabosti, jer ih je često uspešno zavodio u svojim neobjašnjivim snovima, pa je u stvarnom životu tačno znao šta treba da radi kako bi mu se svojevremeno potpuno predale.

On je imao nekakvu unutrašnju snagu i dar za te stvari mada ne uvek. Dolazili su i odlazili. Imao je urođenu sposobnost, a nije bio majstor, što ga je dovođilo do besa. Bio je prepušten na milost i nemilost tog svog povremenog dara za šesto čulo, do te mere da je bez vidovidosti koja mu je davala prednost, bez sna iz kojeg je mogao zaključiti o načinu, bio bez ikakve nade, bio je u tami. To ga je ispunjavalo strahom. Mogao se prihvatiti samo onoga u šta je već stekao uvid pomoću svoje nestalne darovitosti. To mu je davalo jednu zagonetnu crtu koja je opsenjivala neprosvećenu većinu i bila sasvim prozirna za majstore, za one koji su uvedeni u tajne i za one nevine.

On je bio čovek koji je živeo u stalnom strahu da će ga nadarenost napustiti. Za nekoga sa stremljenjima kakva je on imao, bilo je to zaista veliko i opasno opterećenje, čega je on bio svestan, ali ništa nije mogao učiniti u vezi sa tom težnjom oko koje se njegov život odvijao. On je želeo da vlada svojim darom, da upravlja njime, ali nije, niti je mogao. Šesto čulo bi mu se javilo onda kada se pojavilo. Nije mogao njime upravljati, a nije mogao zamisliti da živi bez njega, vodeći život malih izvesnosti zasnovan na marljivom radu, isprobanim mogućnostima i blaženom neznanju.

Mamba je više voleo svoje povremene, ali izuzetno korisne uvide u život nego život u borbi bez dodatnog znanja. Zato je bio nepredvidiv, čak i sebi samome; samouveren kada je to znanje imao; uplašen i prisiljen da se krije iza obmana kada ga nije imao.

Zbog tog nedovoljnog gospodarenja talentom da vidi više nego što većina ljudi vidi, osećao se kao varalica u opipljivim i uzvišenijim životnim stvarima. Na sreću, otkrio je, kada je bio stariji, da je većina ljudi ionako potpuno slepa za to. Otkrio je da je čak i bez svog šestog čula bolji od većine. Sa njim, skoro da je iznad svih.

Ta sposobnost se pokazala beskorisnom u njegovom nadmetanju sa ostalim proscima za ruku devojke.

PEDESET PRVO POGLAVLJE

Onoga dana kada je bio u šumi, dok je razmišljao i sekao drvo za skulpturu devojke u njenom najvećem sjaju, pao je u dubok san i video kako devojku uhodi neko strano i čudno vitko stvorenje sa očima kao u srndaća. U snu je odmah video da je devojka to otkrila i zaljubila se u oči tog stvorenja i plakala je i glasno vikala da samo to stvorenje želi za muža. U snu, pleme je bilo užasuto zato što devojka želi da se uda za životinju koju niko nikada nije video. To je izazvalo takav bes i zabunu da su starce poslali kod Mambe. Molili su ga da ubije to stvorenje i oslobodi istaknuto pleme pretnje užasom.

U snu, Mamba je krenuo u šumu, lovio je stvorenje sedam dana i doveo ga nazad u selo živo. Onda ga je pred svima oslobodio i izazvao na pošteno rvačko nadmetanje. U toku nadmetanja, slomio mu je vrat uz glasan prasak koji je izazvao zaprepašćenje. Stvorenje je odmah uginulo, a Mamba je istog trenutka postao junak, slavljen pesmom i igrom.

Međutim, sedmog dana svetkovine, stvorenje se ponovo podiglo. Pretvorilo se u čoveka koji je stajao kao gorostas ispred svetilišta. Stajao je tiho, bez reči, dok su mu oblaci prelazi preko jasnog

mekog lica, čas ga zamračujući, čas ga otkrivajući. Selom je vladala najneprijatnija tišina dok je gorostas tako stajao, ne čineći ništa; samo je potpuno mirno posmatrao Mambu koji je sada bio sličan kao neko mače u prisustvu te tihe snage.

Mamba se probudio iz sna i znao je da nešto mora preduzeti. Čitav njegov svet bio je u opasnosti, ali on nije znao na koji način. Uverio se da i pleme takođe oseća da je čitav svet u opasnosti, a nije znalo zašto.

Prvo mu je bio potreban dokaz za ono što je nagonski osenio. Počeo je da uhodi tajni život devojke.

PEDESET DRUGO POGLAVLJE

Privučen njenom tajanstvenošću i pogođen njenim omalovažavanjem, Mamba je krišom pratio devojku ma kuda da je pošla...

Na javnim mestima, među ženama u selu, kada je bila u zajednici, nije bilo potrebe da je uhodi. Oko javnosti je to dovoljno dobro radilo i obavestavalo ga kroz svoju dnevnu porciju ogovaranja. Ali kada bi se iskrala u šumu ili odlutala niz smeđu stazu ka reci, sama ili s probranim drugaricama, on se šunjao za njom i posmatrao je iza plašta delimične nevidljivosti.

Više je voleo da je prati kada je sama. Hteo je da je uhvati u nekoj tajnoj navici ili nestašluku, ili nekom činu koji bi razodenuo njen ugled nedostižne žene, devojke vrhunskog savršenstva i čistote. Želeo je da je ulovi kako čuči ili pravi bilo kakav prirodni zvuk koji nije dopušten savršenoj ženi. Onda bi možda njene povratne čini prestale delovati na njega; onda bi on, nadao se, počeo da slama robovanje svoga uma njenoj tajni. Međutim, devojka je bila nedostupna kako nasamo, tako i na javnom mestu...

...što ga je još više izluđivalo, opčinjavalo, i činilo podatnim jasnim viđenjima i priviđenjima.

U njegovoj glavi, ona je bila mnoštva ljudi. On ju je uveličavao. Umnožavao ju je. Sumnjao je da poseduje duboku čaroliju. Dodelio joj je moć veštice. Njen osećaj samoće je za njega bio siguran znak da se tajno sastaje na skrovitim mestima sa ostalim vešticama. Onda je posumnjao da je možda sveštenica neke boginje, sluškinja velike majke, kćerka tajanstvene majke. Izgledala je veoma nežno, hodala je nestašno ljupko i delovala je neobjašnjivo zaštićeno, tako da je njen život sigurno bio pod zaštitom nekog božanskog bića. Ko je ona? Kome se molila? Mamba ju je pratio i tumačio sve što je radila kao znak, zavetno delo, žrtvu, kao obred u nizu nepoznatih obreda koji doprinose važnom činu velikog bogoslužjenja. Svakoga trenutka je očekivao da otkrije središte njene vere, a donekle je očekivao i da će biti zaslepljen samom svetlošću i snagom tog otkrića.

S druge strane, isto tako je donekle očekivao da se nađe na ivici užasa kada vidi to čudovišno središte njenog obrednog nestajanja. Šta će to biti?

Njena tajna ga je ispunjavala strahom.

PEDESET TREĆE POGLAVLJE

Posmatrao ju je u šumi kako razgovara s pticama. Pevala je paucima u mrežama, smejući se. Šaputala je detinjasto dupljama stabala drveća. A kada je bila sama, ponekad je dizala ruke i skakala od radosti ka bogatom zelenilu iznad nje i hladovitim senkama drveća. Često bi uzela puža i sklonila ga sa staze. Govorila bi mu da bude pažljiviji kuda luta.

Ponekad, dok ju je posmatrao, činilo mu se da ona nestaje i on bi se prestravio od zbunjenosti, a onda bi je našao na nekom drugom mestu, daleko, u drugom delu šume, kao da su je tamo prenele izvorne sile.

Jednom ju je video okruženu vilama koje su bile u žutom, plavom i zlatnom, sve devojke, sićušne i svetle, sa zelenim i zlatnim krilima; a ona je sedela na jednom oborenom drvetu i pričala im priče...

PEDESET ČETVRTO POGLAVLJE

Osećajući da je ona sklopila neki sporazum sa samoćom i sa stvorenjcima u šumi, iznenadio se kada su njena bektva promenila pravac i noge joj krenule put reke. Hodao je njenim stopama pokušavajući da joj ukrade moć i naseli težinu i oblik njenog bića, ali njegova velika stopala samo su rasturila otisak njenih stopa na belom pesku i on je ostao zbunjen onim što je postigao.

Cveće koje je dodirivala i on bi dotakao; posle toga bi uvenulo. A kada je pokušao da priča priče vilama, nedugo posle toga je uvideo da ga jedna ptica zloslutnica posmatra s drveta koje nije bilo tu.

Vile su ga često zbunjivale. Često je mislio da vidi devojku na dva različita mesta u isto vreme. Često je viđao devojku s njenim pratiljama kako pevaju boginji reke, sve obučene u blistavobeke haljine. Jednom ih je sve video u krugu kako se drže za ruke i igraju i okreću se tako brzo, smejući se detinjasto, da je izgledalo da se podižu od zemlje, sve zajedno, dok su njihovi milozvučni glasovi ispunjavali vazduh. Mamba je pao od straha i zaprepašćenja pri tom prizoru, a kada je ustao, ustanovio je da je delimično obnevideo.

Dva dana nije mogao jasno videti, a jedan tajanstveni prsten mu se vatrom urezao u mozak, urezao se i pretvorio u čist vazduh. Ponekad su ga čuli kako vrišti, iz nejasnog razloga.

PEDESET PETO POGLAVLJE

Kada mu se vid popravio i vatra prestala da gori u mozgu, nastavio je da uhodi devojku. Jednoga dana se zapanjio kada je utvrdio da nije jedini koji je uhodi...

Dva dana ju je posmatrao izdaleka i primetio da je bila kao u snu ili nekom tajnom obredu, ili kao da je zaista opazila prisustvo nekog višeg bića pored reke. Posmatrao ju je kako govori vazduhu u pokušaju duboke poniznosti. Bio je zanesen čistom lepotom koja je isijavala iz njenog čudnog i ljupkog lica kada je pala na kolena i počela da odgovara na tri pitanja koja joj je, izgleda, sam vazduh postavio. Ispunilo ga je ljubomornim strahopoštovanjem to što je zapazio svetlost što je isijavala iz njenog obličja, sada pročišćena zaslepljujućim jutarnjim suncem koje je pokazivalo njene obrise, kao da je skupilo svetu vatru oko njene savršene vitkosti. Izgledala je kao da je opsednuta lepotom, tako nežnom i prefinjenom da se Mamba zagrcnuo od ovog čudesnog ovaploćenja devojke u sopstvenoj svetlosti.

Posmatrao ju je dok je obavljala čudni obred molitve, bogopoštovanja. Tiho se približio. A onda je čuo jedan glas na jutarnjem vetru kako kaže: „Vrati se ovamo sutra ujutru u isto vreme. Dođi sama.“ Video je kako je sinula na zvuk tog glasa koji je govorio na vetru.

Odmah je postao sumnjičav. Palo mu je na pamet da bi možda neki od ostalih prosaca mogao stajati iza ove nečuvene prevare. Onda je primetio komešanje u udaljenom žbunju i video obličje čoveka kako nestaje iza zaklona od bogatog zelenila. Zapanjen drskošću toga čina, požurio je prema žbunju,

hodajući okolo kako ga devojka ne bi videla. Međutim, kada je stigao tamo, samo je na trenutak spazio bajkovitu životinju s rogom kako nestaje među drvećem na ostrvcetu zlatne svetlosti koja je padala s neba na ogoljeno tle među visokim granama. Rogata životinja je imala zaslepljujući zlatni oblik, čista legenda; i kao neka varnica čudesne spoznaje, isparila je u senci, ostavljajući Mambu skoro obnevidelog već drugi put.

PEDESET ŠESTO POGLAVLJE

Ležao je na zemlji u šumi, usred blagog i slatkog mirisa lišća. Osećao je kako mu kasna jutarnja rosa kaplje za vrat i osluškivao hiljadu koraka nevidljivih stvorenja u šumi. Ležao je sasvim mirno, čekajući da mu se oči razbistre. Negde u daljini čuo je divljeg vepra kako rije. Čuo je neprekidno zujanje i pomešane sitne zvuke insekata koji se komešaju i kruže okolo. Jedan glas je pevao i uzdizao se visoko iznad drveća. Reka je urlala u njegovim venama.

Počeo je da smišlja neki nejasni čin pakosti kao naknadu za svoje slepilo, svoje poniženje. Nije mu iz glave izlazilo ono drugo uhođenje i kad god bi se setio onog obličja, bajoslovna rogata životinja mu je padala na pamet i nije mu izlazila iz glave. Šta da radi? Mora se, osećao je, nekako osvetiti. Ogroman bes je rastao u njemu, kao rečna bujica. Pustio ga je da raste i čekao je da počne da opada. A onda je tačno znao šta treba da radi, ne samo kako bi zadobio nevestu već i kako bi krenuo odlučnim korakom ka vlasti.

Kao kroz maglu, napipao je put do ivice reke, umio se i isprao oči. Ležao je na suncu. Zaspao je, a kada se probudio, oči su mu bile znatno bistrije.

Krenuo je kući; usput nije ni sa kim razgovarao, samo je neraspoloženo gundao kada bi mu se neko obratio. U tome je bila prednost ugleda. Svoju ranjivost mogao je zaogrnuti režanjem.

Kod kuće je razmišljao šta mu je činiti. A onda, sa sigurnim nagonom borca koji zna kada je nastupio pravi trenutak i sreća mu se osmehnula, pružajući mu odličnu priliku za pobednički udarac, krenuo je sa ostvarivanjem svog izuzetnog plana. Sasvim jednostavno. Njegove posledice su neproračunljive. I dan-danas on još zaokuplja svet, kao neki neskladni zvuk koji nikada ne zamire.

PEDESET SEDMO POGLAVLJE

Mamba je uradio dve stvari. Prvo je proneo glas da devojka ima nedozvoljene odnose s rogatom životinjom pored reke. Ništa ne putuje brže od zlog glasa, a glasine je najlakše proizvesti. Pojave se kao čarolija, zaodenu se istinom, užasnom istinom u koju bi svako potajno voleo da poveruje. Takva pakosna glasina pronela se veoma brzo i uskoro je svako bio zaokupljen idejom da nedostižna devojka vodi ljubav s nekom izuzetnom životinjom u šumi.

Dobra vest putuje brzinom gazele, ali loš glas leti brzinom vetra. Ubrzo su kod svetilišta počele da se pojavljuju skulpture koje prikazuju čin sodomije, odnosno, na uzvišeniji način, ljubavni čin rogate životinje i prelepe devojke.

A drugo što je Mamba uradio bilo je da obavesti devojčine roditelje da neko sa strane, neka tajanstvena i opasna osoba, uhodi njihovu kćerku i može joj pokvariti priliku za dobar brak... Mamba je mislio da će time zadobiti posebno mesto u njihovom srcu.

U međuvremenu, devojka uopšte nije bila svesna grozota koje su pričane o njoj i držala se, kao i

uvek, ponosno; mirno i kruto. Pevala je kada je bila s drugaricama, a ćutala je u svojoj zajednici. Nije ni primetila kako se krug njenih drugarica postepeno osipa. Nije shvatila prirodu muka koji bi zavladao među ljudima kada se ona pojavi. Čarobni uticaj glasa koji joj se obratio pored reke obasjao joj je svest i uzdigao joj je misli u svet nežnih razmišljanja. Posmatrala je svet i ljude s umilnošću nekoga ko je zaljubljen, ali ko nema predmet ljubavi. Lebdela je od nežnosti. Bila je sva zaokupljena nekom posebnom srećom koja ju je terala da se nenadno smeje i plače, a onda gleda ljutito oko sebe, a zatim padne u nespokoj. Kao nebo na kojem oblaci u stalnom pokretu menjaju svetlost, tako je i ona bila promenljivo stvorenje beskrajne osećajnosti.

Nije znala šta će sa sobom. Zato je pravila stvari, rezbarila, crtala likove na drvenim pločama, smišljala pesme, izmišljala nove šare za bojene tkanine i obavljala zamorne poslove; sve to kako bi pokušala da zaustavi osećaj snažne i lomne lepote koji ju je rastrzao iznutra.

Život je pun tajni na koje ne obraćamo pažnju, tako da se značajni događaji dešavaju, a mi i ne primećujemo da su ikada postojali. Značajni događaji ionako često izgledaju beznačajno, skoro nevidljivo, a ipak, oni su sićušni pokretači promena u životu. Posle susreta sa onim glasom na reci, devojka je te noći sanjala, kao u magnovenju, mladog princa. U tom trenutku jedva da je i primetila taj san, ali prinčeva kratka pojava u snu ostala je urezana negde u njenom mozgu, čekajući događaje koji će udvostručiti njegovo prisustvo. U snu, ona je samo videla obris za koji je mislila da je princ; on ju je gledao i ništa nije govorio, posmatrajući je i ne posmatrajući je, kao da gleda neko tajanstveno umetničko delo koje on ne želi da razume, već samo hoće da nauči kako da ga posmatra.

PEDESET OSMO POGLAVLJE

Devojka je živela blago odsutno, kao da je u mislima daleko od graje prosaca i nagomilanih glasina. Međutim, nije bilo moguće izbeći glasine. Sama devojka nikada nije saznala za njih jer ju je božije providenje štitilo da ne bude ukaljana lažima koje bi slomile njen mladi duh, ali to nije bio slučaj i s njenim roditeljima.

Kada je njen otac saznao da postoji neki čovek koji nije zvanični prosac, koji uhodi njegovu kćerku na reci, i kada je čuo sašaptavanja u plemenu, znao je da mora da deluje brzo kako bi sačuvao njen ugled. Bio je svestan da nema drugog izbora nego da je skloni iz plemena, a znao je i da njeno izbeglištvo može da bude gorko.

Međutim, pošto je on bio čovek tajni, koji nikada ništa nije radio dok ne sasluša nevidljive proroke i dok se ne posavetuje s precima, počeo je s obredima kojima su se nepoznate stvari otkrivale kroz nagoveštaje i poruke, znake koji se pokazuju u svetu, a tumače ih vrhunski tumači otkrovenja. Od predaka je primio znake da se stvari moraju razložiti ako treba da izrode besmrtno plodove vremena. Od prikrivenih plemenskih majstora je naučio da zlo mora pobediti u jednom godišnjem dobu ako to znači da će se roditi neko veće dobro, koje će promeniti svet; tom dobru, uprkos njegovoj blagosti, potrebno je proveriti pravu prirodu i konačnu svrhu, potrebno je pripremiti ga i ojačati patnjom koju je donelo zlo; tek onda će dobro imati duhovnu snagu, veliku čestitost i duboku izvesnost, kao i bezgraničnu snagu da istupi i pobedi zlo i preobrazi svet u stvarnost višeg providenja.

Od proroka je saznao da samo onaj ko nije podoban za prosca može dobiti ruku njegove kćerke, da samo onaj kojeg niko ne primećuje može istinski vladati, da samo onaj ko je nezvaničan može zaista biti zvaničan, da samo onaj ko je nisko može biti visoko. Od proroka je takođe saznao da će jedno neobično nadmetanje odlučiti o svemu; i da je budućnost mračna rupa iza koje će se, vremenom, naći jedno veliko kraljevstvo nezamislivog sjaja. Sve će biti dobro, mada kroz tugu i bol. Sve će se stvari

preobraziti. Sve će se obnoviti. Neopisivo veselje će ovenčati sve priče. To su rekli proroci.

Devojčin otac se utešio i postupao mirno. Nije obraćao pažnju na glasine i počeo je da sprovodi dugoročni plan, jer je on bio čovek koji je uvek smatrao trenutne probleme opravdanjem za dugoročne poglede i pripreme.

Sada je razmišljao o budućnosti plemena posle njegovog odlaska sa ovoga sveta. Počeo je pripreme za svoje ponovno rađanje iz razgrađivanja sadašnjeg stanja, za život posle smrti plemena.

Prvo je pozvao svoju ženu i do duboko u noć su razmatrali bezbednost svog deteta i budući preporod svog naroda. Samo oni koji prihvataju smrt svojih bližnjih mogu sanjati tako jasnu, tako čudesnu budućnost. Samo oni koji prihvataju smrt mogu jasno videti da se nemoguće može ostvariti izvan postojećih granica.

PEDESET DEVETO POGLAVLJE

Majci je pripalo da saopšti kćerki o njenom iznenadnom odlasku. Jer te noći, usred odlučnog razgovora, otac je rekao, sasvim iznenada, njenoj majci:

„Vreme je za njeno uvođenje u tajne ženskog roda i boginje.“ Njena majka ga je pogledala raširenih očiju punih tuge. „Kakvo je tek vreme prepuno iskušenja čeka, dragi moj, usred njenih snova.“

„Zato će posle biti žena kojoj ravne nema, kao njena majka, žena čiju ljubav ni kraljevi ne zaslužuju.“

„Ali patnje i umiranje...“

„Jeste, draga moja, a ozareno lice nove žene kada izađe iz pećine...“

„A tama i samoća... rekla je majka.

„Da, draga moja, i gubitak straha zauvek i svetlost mudrosti u njenoj duši. I snaga uma i probuđeno zlato u njenoj duši, dar boginje, ako je posluži sreća.“

„Ali sve se to pokazuje posle dugog vremena, ako se uopšte pokaže. Većina devojaka prođe kroz uvođenje u tajne, ali ih ono ne preobrazi.“

„Ne i naša kći. Sve što ima neko značenje na nju deluje, ostavlja utisak. Ona je spremna. Možda će biti potrebno vremena da se to iskustvo u njoj rascveta, ali ona će ga upijati kao što zemlja upija kišu. Onda, jednoga dana, u doba kada se veličine prizivaju, u doba poremećaja, kada svi budu ukočeni od straha, moć boginje, moć pećine, našeg drevnog običaja narašće u njoj i ona će se zadiviti kad shvati kakva neočekivana čarolija u njoj živi.“

„Znam da si u pravu, ljubavi moja.“ reče majka, „ali deca nisu uvek dorasla mogućnostima koje mi u njima vidimo. Ona ne donose uvek plodove koje njihova rana bistrina obećava. Ne postaju uvek mudri i uravnoteženi ljudi kako smo se nadali. Često iznevere svoje roditelje i izrastu u sasvim obične ljude, baš kao što su i ostali. Sve one pripreme, uvođenja u tajne, pažljivo usmeravanje u mladosti nestanu u njima i nikada se ne pokažu. Ne želim da očekujem isuviše od naše kćerke pa da provedemo starost odmahujući glavom u tihom razočaranju.“

„Imaj vere u nju“, rekao je otac. „Ona jeste čudna, priznajem. Ali ima nešto u njoj što vapi za razumevanjem tajni života, a to je samo po sebi poseban dar.“

„Mnogi bi želeli da razumeju“, odgovori žena, „ali malo njih ima sposobnosti za to. Potrebna je određena priroda da se to prihvati, sačeka, sasluša, posluša, sazna, poraste, usavrši, da se ostane na pravom putu, da se čine greške i ispravljaju se pre nego što predaleko odu i da se nikada ne zaboravi koje su to najvažnije stvari u životu pored bogatstva, uspeha i slave. Ona će možda poželeti da zna, pa ipak će se možda odlučiti, kao većina ljudi, za najobičnije, prosečne stvari. Možda neće imati

ustrajnosti da postane prava žena. Plašim se njene preosetljivosti; možda će je ona razmaziti. Možda će zbog toga postati samo nemilosrdna kada je u pitanju ono što želi – mekan i lagodan život. To je može učiniti okrutnom. Možda neće uspeti da vidi da se ono najbolje često najteže vidi i da je najizazovnije. Ili će pak uspeti. Videla sam premnogo devojaka koje su sebi uništile život jer su želele ono što je lagodno, nasuprot istinskom šapatu svoga srca.

„Naša kći nije takva. Ona ima majčin duh, ali u drugom obliku. Ona nam je podarena da nas nauči kako i različit put može takođe dovesti do kraljevstva blagoslovenih. U svakom slučaju, šta možemo izgubiti? Ako ispadne kako treba, ona će biti dar svetu. A ako ne ispadne, bar će provesti zanimljiv život zahvaljujući bogatoj veri našeg plemena. Već je dovoljno videla i čula da ima dovoljno da razmišlja za ceo život. Ma gde u svetu, ona bi se već isticala kao naročita osoba. Ona zna više nego što zna. Ne plašim se ja za nju.“

Majka se nasmeja i, zagledavši se duboko u muževljeve oči, reče:

„A šta sa svim ovim glasinama?“

Sada je bio red na njenog muža da se nasmeje.

„Znamo mi oboje ko stoji iza njih. I oboje znamo zašto. Glasine mogu da unište samo ono što nije istinito i duboko. Glasine su kao pacovi koji glođu temelje kuće. Ako temelji nisu dovoljno jaki, kuća bi ionako pala i bez pacova. Te stvari nam mogu ići naruku. Moramo ih pustiti da dođu i prođu. Ljudi postaju uvaženi ako prežive laži koje se o njima pričaju. Zbog vlastite sramote, svet posle više uvažava one koje je oklevetao, ali samo ako oklevetani vrede onoliko zlata koliko su teški. Čestitost naše kćerke će, jednoga dana, te glasine pretvoriti u pohvale, pesme o legendi. Oni koji srozavaju nečije ime biće primorani da sagrađe palatu za njegovu buduću slavu.“

„Toliko veruješ svojoj kćeri?“

„I ti isto. Ona ima tvoju posebnu narav, ali je ona sama neobičan dar.“

„Znam“, reče majka, „i zato sam tako stroga prema njoj. Mnogo je volim i zato je puštam da luta i odsanja svoju mladost. Možda su joj to najlepši dani, najčistiji dani pod ovom teškom kapom nebeskom. Želim da joj potraju. Želim da zauvek živi u tim srećnim vremenima kada i ne zna koliko je srećna. Želim da ne obraća pažnju na prosce, da ne brine o isceljivačkom delu koje se od nje očekuje, da je ne muči ljubavni nagon koji raste u njoj, da je ne poremete šapati bogova u njenom biću. Želela bih da stalno luta pored reke i razgovara s puževima i da se najednom nasmeje zato što je sreća zaigrala u njoj kao ponoćni dodir voljenoga. Ne bih joj nikada poželeva da hoda putem posutim trnjem, niti da se probudi u pomrčini, niti da vidi kako se svet pretvara u kavez, niti da vidi kako se široki put sužava i postaje stazica, niti da svuda vidi čudovišta, niti da je ispune sumnja i strah, da sumnja u one koje voli i da u životu vidi zlo u dobrome. Ne želim da zaboravi šta znači ljubav i da nauči da mrzi život zbog svih nevolja koje život nosi. Međutim, ja jedino mogu da je pripremim u mladosti na sve te nevolje i na istinoljublje. Jedino što mogu da učinim jeste da joj pokažem ogledalo u kojem sama može videti svoju sudbinu i iznenaditi se njome i pobuniti se protiv nje i u tom buntu okretati se i skretati tako da izađe na pravi put. Do tada, nas više neće biti. Ona će se osvrnuti i ponovo videti ove dane kao čarobne dane koji nisu prošli već čekaju. A nas će naći u sebi kako se smešimo, rastemo u njenom buntu, cvetamo u njenom ostvarenju. Mi ćemo biti najbolji plod njenog života, njeno najbolje delo. Čovek se mora služiti takvim lukavstvima kako bi izazvao budućnost da donese najbolje plodove. Zasada, moram joj pokazati veštinu odlaganja, pokazati joj bez upiranja prstom kako da vreme preobrazi u plodonosca, učitelja, prijatelja, vodiča, alhemičara, čarobnjaka, preobrazitelja, a sve to putem odlaganja, što je jedan od naših drevnih načina, a nova pokolenja ga zaboravljaju. Sada moram biti zla majka i brzo uneti neželjene promene u usnuli život naše kćeri. Zašto je to uvek majčin zadatak, mužu moj?“

Oboje se nasmejaše, u kasne noćne sate, tajnama tih stvari.

ŠEZDESETO POGLAVLJE

Tog predivnog dana kada je devojka trebalo da poslušā nalog onoga glasa pokraj reke i održi svoje svečano obećanje tom tajanstvenom glasu koji je čula kroz vetar s reke; onoga dana koji je trebalo da bude najsudbonosniji, najboljši dan njenog života, kada je trebalo da joj bogovi budu tako blagonakloni kako nije mogla ni sanjati; onoga dana koji je željno iščekivala, ali nije sebi dozvoljavala da o njemu razmišlja, i kad ju je to iščekivanje činilo uzdrhtalom, i razdražljivom i punom radosti zbog najmanje sitnice, tako da je ponekad osećala da će se neki važan deo njenoga bića uzdići iz njenog tela u blesku neviđenog ushićenja – toga dana njena majka ju je pozvala drugačijim glasom, užasnim glasom, tvrdim, grubim i zemljanim glasom i rekla joj, veoma grubo, da će je povesti na put i to odmah.

Devojka nije imala vremena da razmišlja, pa čak ni da spremi stvari za put. Morala je da krene onako kako se zatekla. Iskrslō je nešto veoma hitno i mora da ode radi svog dobra.

„Ali, mama“, povikala je devojka, „moram li poći baš sada?“

„Da, draga moja, upravo sada.“

„Ali tek što sam se probudila.“

„Tim bolje. Onda moraš zamisliti da sanjaš.“

„Moram li poći ovoga trenutka, odmah?“, upitala je devojka u neverici.

„Da, sada, takva kakva si. Treba da krenemo dok razgovaramo.“

„A da li tata zna za ovo?“

„Naravno.“

„Šta on kaže?“

„To je njegov nalog, njegova volja. Ja samo izvršavam njegovo naređenje.“

„Ali zašto?“

„Nema vremena za objašnjenja. Uzmi sada šta ti treba; što manje, to bolje. Uzmi sada da ti kasnije ne bude žal.“

Potpuno zbunjena, zbrkanih misli, dok joj se činilo da se svet ruši oko nje i nestale, ona je brzo, kao u magli, kao u snu, prikupila odeću i druge obične ali neprocenjive stvari koje će joj biti potrebne. Bila je na ivici suza, ali isuviše zbunjena da bi plakala. Um joj je bio uskovitlan; misao o kraju svega, kraju sveta, obrušila se na nju. Nije znala šta da misli i oseća. Bila je bezgranično uznemirena što odlazi tako iznenada i što neće održati obećanje bogu reke koji ju je udostojio obraćanja. To ju je ispunilo neizmernom tugom i osećajem poremećenosti. Šta će bog učiniti? Hoće li bog biti ljut na nju zbog neposlušnosti? Koga da poslušā: božiji glas ili naređenje roditelja? Devojka je bila unezverena dok je bacala razne stvari u zavežljaj. Kako da pošalje poruku do reke da kaže da je odvode iznenada, protiv njene volje i želje? A i kada bi poslala poruku do reke, da li bi bog saslušao ikoga osim nje? A glasnik, kako bi on mogao razgovarati s bogom kada je bog izabrao samo sa njom da govori? Da li bi mogla – da li bi trebalo – da sve to objasni majci? Međutim, nije bilo vremena, jer vreme se oko nje rušilo. Stvari su čilele. Nije mogla pronaći polovinu odeće i predmeta koje je tražila. Zidovi, kuća, selo nestajali su pred njenim očima. Njen život je nestajao. Šta joj se to dešava?

Njena majka, misleći da joj je kei zbunjena zbog iznenadnog odlaska i tajanstvene prirode puta, obratila joj se majčinski:

„Dete moje“, rekla je dok ju je požurivala da sveže zavežljaj, „ovaj naš život je čudna priča koju

samo bogovi mogu čitati.“

Vreme je letelo. Kao da je bila u snu i kao da je sam bog počeo da joj menja život. Devojka je, slušajući i ne slušajući majku, osećala kao da je bog nosi u drugom pravcu. Osećala se kao da je uzeta iz jednog života i spuštена u drugi. Imala je čudan osećaj kao da joj neko pomaže, kao da je neko gura kroz vreme i prostor i sudbinu. Sve je bilo čudno. Najednom je bila pod nebom. Onda je selo prošlo pored nje. Lica su je gledala, smešeći se. Onda se obrela u očevoj radionici. Klećala je. On je sipao žrtveni napitak i prizivao bogove, pretke i majstore. Molio ih je da zaštite i prosvetle njegovu kćer na njenom putu ka tajnama, na putu da postane žena. Molitve su snažno delovale na nju; potpuno su joj začarale um. Duhovi su joj se pojavili pred očima, a um joj se malo zamutio i svet je promenuo pored nje. Umetnička dela, blistajući od proročanstava, zaslepila su njen začarani razum. Put je vodio u brda. Ubrzo, majka je bila opet pored nje, onda je nestala, pa se ponovo pojavila. Hodala je po zemlji, a onda se uzdigla u snu. Sunce je peklo zracima oštrim kao mačevi ratnika. Od vrućine i oštih zraka, zavrtelo joj se u glavi. Iznad zemlje, iznad reke, visoko u planinama za koje nikada nije čula, čije su pećine vrvele legendama, dugo je išla, laka koraka, slušajući vetar i orlove i kolibrije i ptice belih krila koje su letele iznad njene glave uz tih lepet kao zvuk koji prethodi glasu proroka u svetilištu.

Ušla je u svet izvan svojih snova, u doline stenja, divljeg zelenog rastinja, kamenja s licima starih majstora koji kao da gledaju na ovaj svet iz nekog drugog, lešinara poređanih na vrhovima stena, čudnih životinja koje žure svojim putem. Koliko dugo su hodale, ponete snovima, nematerijalnim oblicima?

Idu li ka kraju sveta, u predeo vanzemaljskih bića, u dom duhova? Vode li je na žrtveni obred iz nekog nepoznatog razloga? Često je slušala takve priče. Neku devojku odvođe jer je bog nju izabrao da bude žrtvovana kako bi odagnali nesreću pogubnu za pleme. Jesam li pošla mirno i voljno?, pitala se devojka, ali nije mogla naći odgovor. Bila je opčarana. Osećala se kao da ide u smrt kako bi se svet mogao obnoviti. Ona je bila božiji izbor za obnovu sveta i otklanjanje propasti. Sada je osećala kako je nosi snaga jača od nje same. Užasavala se svega toga, a ipak je uprkos strahu bila mirna.

Sada je otkrila da voli svet koji napušta. Shvatila je da ga se nije dovoljno nagledala. Planine su bile divne, nazubljene, sure i tajanstvene. Ovde žive duhovi, pomislila je. Duhovi su stene. Planine su bogovi. Nebo je bilo vedro, jasno kao svetlucava bronza i zlato i duboko plavo kao da se dubina nebesa spustila bliže zemlji. Vazduh je bio čist. Osećala je miris sveg bilja i trava koje je volela. Mesto po kojem je hodala bilo je staro; stare plemenske priče koje su se davno izgubile u snovima pričale su same sebe njenim stopalima. Videla je bradate čarobnjake i decu, opterećene i bremenite žene, ratnike i njihovo kamenje, očeve koji se smeju i sinove koji se moraju pobuniti da bi postali muškarci. Videla ih je dok je hodala; nestala plemena, iščezla u stenama, kako lebde u vazduhu u nevidljivim snovima. Osećala je krv ratova i žrtvenih obreda.

Odmah je znala da je živela, pa ipak nije videla kakav je život; viknula je, a začaranost joj je nežno stegnula um i njena majka se pojavila pored nje i počela da priča.

ŠEZDESET PRVO POGLAVLJE

Dete moje, dete moje, budi spokojna i nađi utehu svojem srcu“, rekla joj je majka. „Takav je život žene. Stalne promene. Šta je postojano na ovom svetu? Sve se menja, beži. Jednoga dana devojka, ponosna kao boginja, zbunjena kao stonoga koja broji svoje noge, a sledećeg dana žena, majka, prezauzeta, pomalo ljuta i potpuno bespomoćna, a ipak moćna. Promene u telu. Svakog dana ti

tle izmiče pod nogama. Čovek koji te je do juče voleo, je li danas to isti onaj čovek? Jednoga dana si voljena, a sledećeg dana ljubav postaje strana. Jednoga dana majka ti je ovde, a sledećeg je mrtva, otišla precima. Ko išta zna? Sve je kao vetar, promenljivo kao voda. Stvari nestaju. I zato žena mora naučiti da bude spokojna, da natera stvari da ostanu kakve jesu, da ih nadahnjuje da se vraćaju, čak i kada odu. Žena mora naučiti da ushiti život kako bi vraćala ono što je nestalo. Žena uči veštinu zaustavljanja vremena; ili razvlačenja vremena, primoravanja vremena da čeka, lebdi. Ti si ta koja nastanjuješ vreme u tvojoj kući dok se stvara istorija. Ti čuvaš vreme pod svojim jastukom, sa svojim snovima. Ti od vremena praviš veliku silu. Reći ću ti zašto. Zato što sve odlazi – lepota, ovozemaljska moć, bogatstvo, sreća, bratstva, plemena, carstva, sve prolazi, nestaje. Ali ti možeš da utičeš da sporije nestaju; možeš da utičeš da čekaju; možeš ih ushititi tako da ostanu još jedan dan; a ako to činiš iz dana u dan, onda možeš ostvariti skromnu večnost. Čak i stvari koje prolaze – možeš čarolijom zadržati njihovo prisustvo ovde, njihov miris, njihov duh. Ako je njihov duh ovde, onda su i one ovde i ubrzo će se njihov oblik vratiti na neki drugi način. To su ženske stvari, ženski način, ali ga ne znaju sve žene, kćeri moja, već samo one u kojima je živa drevna ženska mudrost, one koje su naučene, one koje su uvedene u tajne velike majke...“

ŠEZDESET DRUGO POGLAVLJE

Te reči su imale cilj da odvuku devojčinu pažnju. Imale su cilj da je pripreme. Stari su verovali, kao i ja sada, da čovek mora čuti nešto tri puta da bi ga čuo jednom. Reči koje joj je majka govorila među brdima, pod promenljivim sjajem neba, sa oštrim kamenjem pod nogama koje ih je bockalo pri hodu, te reči su bile sredstvo, most između daljina, između doma i nepoznatog.

Da li je devojka čula ijednu reč od onoga što je majka govorila? Nije svojim ušima. Da li je majka mislila da je kćerka čula ijednu reč od onoga što je govorila? Ne, nijednu reč. Međutim, znala je da je kćerkina duša čula duh njenih reči. Toliko je znala. Duh njenih reči je ušao u njenu kćerku neobičnim putevima i čekaće u njoj kao neočekivana trudnoća; i jednoga dana izrodiće se neočekivano razumevanje. Devojčina majka je odavno izučila veštinu usađivanja duha reči u ljude. Znala je da se ljudi opiru samim rečima jer ih čuju, ali duhu reči se ne mogu odupreti jer se on ne čuje ili se čuje dubljim, nevidljivim sluhom. Malo ljudi poznaje veštinu duha reči; a da bi se upoznala ova veština, čovek treba prvo da poznaje veštinu duha stvari; upravo, veštinu duha. Devojčina majka se usavršila u toj veštini dok je tkala svest svoje kćeri i dok je noge obijala prevaljujući razdaljine preko planinskih vrleti i reka do neznanog mesta uvođenja u tajne.

Devojka nije ništa čula dok se teturala u svom polumesečarskom hodu preko stenja i oštrog kamenja. Kada joj um nije bio prazan ili pun predskazanja ili zaslepljen i opčaran nemilosrdnom sunčevom svetlošću, ona je razmišljala samo o strašnom gubitku zbog toga što nije održala obećanje božanskom glasu s reke. Bila je sigurna da će patiti i biti kažnjena što nije otišla u zakazano vreme na sastanak sa svojom sudbinom. Tek mnogo kasnije će saznati da ima mnogo sudbina; često ne odemo u zakazano vreme da se sastanemo s jednom sudbinom kako bismo to učinili s drugom. Ima mnogo drugih sudbina koje čekaju pod krilom naših propusta.

Ove misli o budućnosti nisu utešile devojku. Dok je posrtala uzbrdo po neravnim stazama, pod vrelinom sunca, oslabljena nebom, ranjiva od zemlje, uma iscrpljenog od nepodnošljivog premora koji je prelazio u priviđenje, uglavnom je razmišljala o glasu i reci koje je zauvek ostavila iza sebe.

ŠEZDESET TREĆE POGLAVLJE

U međuvremenu, Mamba, ne znajući kakve je posledice njegov plan načinio i ne znajući za nestanak devojke, nastavio je sa svojim zlobnim delovanjem. Počeo je da govori o nepoznatim strancima koji zaposedaju njihove živote. Toliko je opsednuto pričao o tome da je zaboravio koliko je pleme otvoreno prema strancima. U stvari, pleme je zavisilo od stalnog priliva ljudi sa strane u njegov život. Oni su sa sobom donosili trgovinu, dobra, kao i umetnička dela i rukotvorine iz udaljenih kraljevstava i državica. Bez njih, pleme ne bi imalo pojma šta ostali svet radi na umetničkom polju. Bilo bi izdvojeno od vidljivih tokova umetnosti i snova.

Pleme se razvijalo na svom osećaju za čudesa. A bilo je još vrlo malo toga čemu bi se moglo više čuditi nego novoj bronzanoj skulpturi neke nepoznate rase ili duborezu ili novom obliku ili načinu prikazivanja poznatog ili nepoznatog. Ništa nisu voleli više nego da se dive nečemu što nisu razumeli.

Za njihovo zadovoljstvo i priznanje bilo je bitno da (isprva) ne razumeju umetnost koja je do njih došla tajnovitim svetskim putevima trgovine. Za pleme, razumeti nešto nije značilo i videti. Razumeti nešto prebrzo značilo je neuspeh. Zaslepljivanje. Razumevanje ih je sprečavalo da vide i gledaju. Čak i onda kada bi shvatili tajnu, tražili su je u nekom značajnom delu koje do tada nisu razumevali, niti su to bili u stanju; to im je bila osnovna i najtajanstvenija osobina. A kada bi se ta tajna tačka pomerila ili promenila, kao što se to dešavalo s vremenom i u svetlu novih događaja, oni su takođe menjali težište tajne toga dela.

Kao žene koje se dive novoj odeći na tržnici ili voću u plodnom godišnjem dobu, tako se i pleme poput dece tiskalo oko novih dela koja su trgovci donosili iz belog sveta. Noževi s jedinstveno urađenim drškama, figurice od pečene gline, stare statue nepoznatih predaka, predmeti izvajani u kamenu, crteži na pergamentu, rukopisi iz naprednih kraljevstava, slike na pergamentu, žive boje na propustljivom drvetu, seme neobičnog voća, lobanje čudnih životinja, predmeti koji su bili čudesni jer su bili čudni i lepi sami po sebi, po svom obliku, po idejama koje su progovarale iz njihovog oblika – sve to je kod plemena izazivalo veliko i trajno uzbuđenje. I sve je to bio život njihovog neprekidnog stvaralaštva.

I tako su oni slobodno prilagođavali, upijali, preobražavali i spajali ideje i mogućnosti u tim umetničkim delima i predmetima na koje su nailazili. Oni su ih upijali i prihvatili; jer za pleme je prihvatanje bilo krajnji znak zahvalnosti koji je omogućavao viši stepen stvaralaštva. Verovali su da se bogovi stvaralaštva mršte na neprihvaćeno upijanje, a kazna za to je jalova umetnost u budućnosti.

Svemu tome je Mamba, u svojoj slepoj opsednutosti, bio suprotstavljen. I ne samo tome; bio je protiv trgovine u kojoj su trgovci, stranci, kupovali njihova dela. A isto tako se protivio i prisustvu ostalih prosaca devojčine ruke.

Ubrzo se Mamba našao osamljenim, što ni sam nije znao. Bio je izvan toka svojeg naroda, što mu niko nije kazao. U nekim plemenima ćutanje je najviši oblik kako osude, tako i divljenja. Međutim, tišina može biti različita. Lud čovek izvikuje nepristojnosti od jutra do mraka i pleme ćuti. Ludak postaje još luđi i onda, jednoga dana, ne čuje se više. Postoji tišina koja proguta ličnost i dušu onoga ko isuviše priča.

ŠEZDESET ČETVRTO POGLAVLJE

Devojčin otac nije čuo glasine i šaputanja iz usta ljudi, ni od prijatelja i drugova, ni od rodbine, već od nagoveštaja koje je pleme vešto slalo. Znao je da se pesme, sa određenom ciljanošću i lukavom slikovitošću, koje je čuo na pijaci, odnose na njegov uvaženi dom; posrednim putem, naravno. Viđena umetnička dela, zapažene skulpture blizu svetilišta, načute određene reči u razgovorima i nepodnošljiva značajnost u određenim pogledima, koji se dugo zadržavaju, uz nepoštovanje koje je ranije bilo nezamislivo – i tad nije bilo teško čuti i ono neizgovoreno. To neizrečeno grmelo je na još sto načina osim kroz izgovorenu reč. Tako, kada je učinio taj korak i uklonio kćerku, to ne u tajnosti, već usred dana, tako da je svako mogao videti, te stoga ne videti, postupio je na najuzvišeniji način.

Kada je do duboko u noć razgovarao sa ženom pod skoro ugašenim zvezdama, često su govorili ovako: niko ne postaje žena samo zato što postaje starija. Niko ne postaje živo biće samo rađanjem. Da bi postao ono što jesi, potrebno je mnogo vremena i nimalo vremena. Oni koji koriste samo svoju pamet ne mogu pronaći u tajanstvene dubine stvari. Sadašnjost neće zauvek biti ovakva. Sadašnjost nije onakva kako ljudi to misle – postoji sadašnjost koja je prošla, sadašnjost koja prolazi i sadašnjost koja će tek doći, ali koja je već ovde, a sve one su u istoj sadašnjosti. Ljudi vide samo onu koja je prošla i koje više nema. Nikada ne vide onu koja je već ovde, ali nevidljiva.

Muž i žena tako su govorili jedno drugom pod skoro ugašenim zvezdama i nebom koje je počinjalo da svetli. To su govorili uzgredno, vezano za nešto drugo, opipljivije, kao na primer šta da rade sa svojom kćerkom.

Njen nestanak iz zajednice joj je uvećao ugled i položaj među proscima i pospešio bezbrojne priče o njoj. Glasine zamenjuju činjenice, popunjavaju praznine, dopuštaju ljudima da budu maštoviti u užasima koje izmišljaju i iznalaze. Pričalo se da devojci nije dobro, da je poludela, da se na smrt razbolela, da su bogovi poslali strašne znake u vezi s njenom sudbinom. Šaputali su da je nestala zato što je zatrudnela s roгатom životinjom koja je imala odnos sa njom. Nagadali su o čoveku-zveri kojeg će roditi i pitali se da li će mu dozvoliti da se mota oko svetilišta po danu. Pomišljali su da su pritisak i očekivanje da stvori novo delo koje će je isceliti možda načeli njenu pamet. Pitali su se da nije poklekla pod pritiskom nemilosrdnog udvaranja prosaca. Neki su pričali da je otišla da povрати snagu. I kao što uvek postoji trunčica slučajnosti u nagomilanim glasinama, tako uvek postoji i trunčica istine u nečemu što se zajednički sašaptava dovoljno dugo, čak i kada je ta istina u prenesenom značenju ili znakovita. Jer, bilo je i onih koji su naturalisti da je možda otišla da duhovno ojača, da se uzdigne.

U stvari, odveli su je u pećinu buđenja, u božije planine. U toj pećini započeo je njen pravi život. Zakopana je živa, ostavljena tako danima, dopušteno joj je da umre, a onda su je digli iz mrtvih...

U toj pećini je počela da sanja o princu na umoru.

ŠEZDESET PETO POGLAVLJE

Uvođenju u tajne moramo ćutati. To je često sveti i lični događaj. Prateći obredi pripadaju samo onome ko se uvodi i ne bi trebalo da se razgolićuju pred očima radoznalog sveta željnog bombastih otkrića. Ljudi uništavaju moć obreda uvođenja kada ga otkriju ljudima sa strane i onima koji se takvom obredu ne podvrgavaju. Uzvišeno uvođenje treba da se sprovede u dubokoj tišini, s prstenom od vatre okolo, kako bi onaj ko se uvodi mogao proći kroz obred preobraženja u sili tog moćnog prostora. Uvođenje unutar toga prostora je tiho i ne vidi se; i tako mora da bude za one koji

stvaraju obredne promene tame u svetlo, dečaka u muškarce, devojčica u žene, čaura u leptire. Ove postupke oslobađanja bića mora da vodi mudrost.

Æutaću na svoj razotkrivajući način o devojčinom uvođenju u tajne, iako sam ga video u knjizi života. Čuvaću tajnu razotkrivajući je. Ona je kroz sve to prošla sa mnogo bola, teškoća i patnje. Živela je sama nekoliko dana u pećini preobraženja. Živa je bila pokopana mnogo noći. Samu sebe je rodila u svojoj smrti i iznikla iz zemlje u stanju nesređenosti i bezglavosti. Ništa nije jela osim bilja i vode. Živela je među stenjem i čekala je boginju. Izgovarala je molitve svetlosti koje su joj dali sve dok ne bi klonula i plakala ceo dan. Onda se osećala kao da umire i legla je na belu stenu da umre na bleštavom suncu, sa ispucalim usnama i raspuklim umom. Zrak svetlosti ju je okružio i u njemu je bila ptica koju je pratila u nebo i lutala dvoranama čiste bele slave. Onda je videla princa kako je čeka na vratima zlatnog sjaja; ispružio je ruku i ona ju je uhvatila i zajedno su ušli u odaje anđela. Bili su tihi među anđelima, oboje su bili jedno, srećni i savršeni u svom raju izvan najnemogućnijih snova smrtnika. Tu su večno živeli u savršenoj ljubavi i slozi. Onda ju je vreme povuklo i ona se našla sama osluškujući šapate boginje u svetoj dvorani. Dugo je slušala te šapate koji nisu bili reči, već nešto više od reči, a zatim je zrak crvenog svetla pao na nju, ona se probudila i našla se u pećini, sama, s devojčkama što su postale žene, koje pevaju napolju i zovu je da izađe iz pećine i bude žena i rodi novi svet.

ŠEZDESET ŠESTO POGLAVLJE

Na kraju se pojavila i, posle silnih ohrabrivanja i nagovaranja, igrala je kao nova žena i učili su je obredu rađanja. Tada je iz nje provalila krv i potekla joj niz noge, a oni su je slavili kao ženu koja krvlju nosi težinu i vatrenu mudrost sveta, koja krvlju žrtvuje svoj život kako bi svet učinila lepim i bogatim značenjem, koja krvlju nastavlja da ulazi u svet usnulih duša i što čekaju da se pojave u istoriji i vremenu i koja krvlju rađa legende i mitove.

Ona je igrala i jela s novim ženama; hranili su je bogatom hranom. Naučila je poslovice, tišinu, legende zemlje, istoriju plemena, porodične priče, ženski način da prevaziđe i omekša često tvrdoglavo i kratkovidno muško ponašanje. Učili su je da muškarce gleda kao saveznike u vasioni koju je bog stvorio i za jedne i za druge kako bi uzvisili budućnost rase i zemlje. Učili su je veštini posrednog puta, nauci o bilju, lepoti kićenja, mestu sloge i nesloge i putevima dostignuća. Naučili su je da je mudrost bolja od sile, milost bolja od moći, ljubav viša od mržnje, da se gorčina i hrana ne mešaju, da je čisto srce lepše od vedrog neba, da je nesloga neprijatelj napretka i naučili su je još hiljadu drugih stvari koje će zaboraviti i kojih će se ponovo setiti i koje će se prenositi s pokolenja na pokolenje, duže nego planine...

Zajedno s drugim novim ženama, igrala je, rasla, učila, odučavala se, menjala i nije se menjala. Nije ni znala šta je od nje postalo uvođenjem u tajne. Vlastito lice joj se činilo čudnim u ogledalu od jezera u planinama. Dobila je novo lice, s novim pogledom u očima. Plašila se nove sebe, plašila se svoje nove tajne snage i znanja i krila ih je dugo vremena.

ŠEZDESET SEDMO POGLAVLJE

Otišla je u planine kao devojka, a iz pećine izašla produhovljena, pa ipak blaža, nevinija i tajanstvenija nego ikad. Takođe je bila čudnija. Uvođenje u tajne čini čoveka još dubljim. Zaista, nema promena. Čak ni najveća iskustva i otkrića ne menjaju život. Ona samo otkrivaju ono što je već tu, duboko i istinito, u dubini ličnosti. Ona samo otkrivaju samoga čoveka. Ona samo utiču da ljudi postanu ono što su bili sve vreme. Kada ljudi kažu „Ovo ili ono iskustvo mi je promenilo život“, oni misle da je „ovo ili ono“ poguralo ono stvarno u njima, pokazalo njihovu istinsku prirodu. Mi se nikada ne menjamo. Od mladosti do zrelosti, od bezbrižnosti do ozbiljnosti, pod uticajem nekog značajnog iskustva, mi samo postajemo ono što zaista jesmo, dobri ili loši. Zbog toga, kada ljudi kažu da su se promenili, to ne znači, kao što oni misle, da su se promenili nabolje.

Ali uvođenje u tajne se razlikuje – ako je uzvišeno, ono te preobražava u tebe samoga kako bi samoga sebe video u ogledalu i, stoga, kreni u dalje otkrivanje. Jer uvođenje u tajne je otkrivanje, samootkrivanje.

Devojka je sišla s planine u svojoj novoj tajni.

Svet koji je osećala nije više bio isti.

Videla ga je drugim očima.

Videla je ono što ranije nije videla. Čula je ono što ranije nije čula. Radila je ono što ranije nikada ne bi radila.

Ipak, da li se ona promenila?

ŠEZDESET OSMO POGLAVLJE

U skladu s pradedovskim običajima, pleme je devojku dočekalo pesmom i igrom namenjenim junacima i junakinjama. Primili su je nazad u zagrljaj. Postupali su prema njoj kao prema nekom posebnom biću napravivši slavluk od palminog lišća da ispod njega prođe, kao da je sveštenica koja se vraća iz hrama-proročišta s dobrim predznacima za svet.

ŠEZDESET DEVETO POGLAVLJE

Upravo je tada, kada se vratila sa uvođenja u tajne, u zanosu, u trenutnom nadahnuću, stvorila neobjašnjivu skulpturu princa na umoru. Nije mnogo vremena prošlo otkako se vratila kada je počela da opseda radionicu svoga oca, lutajući između usnulog drveta i neprizvanih duhova. Ubrzo zatim videli su je kako posećuje šume tražeći nešto za šta je govorila da se ne može naći, već samo dobiti. Jednoga dana, u svojoj opsednutosti i u stanju duhovne otvorenosti, sreća je jednog starca, koji je sedeo u vazduhu, prodornih očiju i mladolikog lica. Imao je blag osmeh na licu. Ništa mu nije rekla, a on je samo gledao kroz nju dok je prolazila pored njega tražeći ono što se može samo dobiti. Onda, u tišini, čula je kako neko kaže:

„Ono što tražiš je temelj.“

Nije bila zbunjena ovim glasom, već je otišla pravo kući i sledećeg dana je našla savršen komad drveta blizu svetilišta, kao da ga je neko tu ostavio za nju. Drvo je zračilo svetlošću i tajanstvenošću zore. Odnela ga je kući i spavala pored njega, a onda, jednoga dana, usred svojih obaveza, nesvesna bilo čega, videla je u tom drvetu ljubavni san i potpuno mu se predala. Nije postavljala pitanja, niti

davala odgovore, zaboravila je tehniku, odbacila je veštinu, napustila svoje srce, ostavila razum iza sebe, prestala je da bude devojka, žena, čak i ljudsko biće, postala je slepa i prestala da govori i u potpunoj praznini, kao što je ona bez kraja i konca, dobila je ono što je iz nje izašlo sanjajući u drvetu.

Kada je bila gotova, izložila je skulpturu princa na umoru ispred svetilišta.

SEDAMDESETO POGLAVLJE

Niko nije shvatao. Samo delo, lepo i grubo veoma dirljivo, a ipak donekle duhovito, izazvalo je zbunjenost u plemenu. Ali u njoj je stvaralo samo teškoće. Ono ju je uznemiravalo. Nije imala pojma odakle je došlo niti šta ju je nateralo da ga stvori.

Delo ju je zbunjivalo i često je o njemu razmišljala i gledala ga kada god je mogla da bude neopažena, piljila je u njega kao u proročansko ogledalo. Zbunjena tajnom svoga vlastitog dela, počela je da se zaljubljuje u njega. Nije se zaljubila u umetnost, ni u lepotu, ni u delo; zaljubila se u nagoveštaj princa kojeg je stvorila. Zaljubila se u tajanstvenu mogućnost figure koja leži nemoćno u opčaranom drvetu njenog nadahnuća.

Zaljubila se u lik, u spokojnu tugu umiruće mladosti i potajno je postala opčinjena njime. Ta tajna opčinjenost počela je da utiče na njenu pamet; tajna toga dela počela je da je remeti. Počela je da traži onoga ko liči na skulpturu, ali nije pronašla nikoga ko bi bio ravan zanosnoj lepoti dela koje je stvorila. Tražila je takav lik u svim licima koja je sretala. Onda ju je obuzela nada, koja se izrodila u njenom snu, da bi se ta figura u drvetu mogla probuditi iz svog samrtnog sna u drvetu i stati pred nju sveža kao tek orošen cvet.

Bio je to čudan san, izuzetno živ i bogat bojama, u kojem je umirući princ polako protegao noge i ruke pošto mu se krv vratila u blede obraze, seo, okrenuo se ka njoj i progovorio tihim glasom, toliko poznatim da je zadrhtala od dragocenog ushićenja. Umirući princ ju je dugo gledao svojim, kao u srndaća, krupnim očima iskričave tuge. Usne su mu bile blago rumene i podsećale na meke ružine latice. I nos mu je bio fin, jedino su mu vilice bile jake. Gledao ju je i nije govorio. Čutao je, gledao i nije mislio, samo je gledao ne pomerajući se, a njegove oči kao da su bile središte vasion; njegovo disanje kao neverovatna nežnost koja je ličila na neki bol koji nije mogla da odredi i od kojeg nije mogla pobeći. Budio je u njoj želju da zaplače zbog nekog neiskazanog kobnog stanja sveta, neke velike sveopšte nepravde, nekog užasnog zločina protiv nekoga potpuno nedužnog. Nijedna misao nije izbijala iz njegovog spokoja i njegovog prisustva. Samo miran pogled koji ju je posmatrao kao duboku tajnu. Nežna jačina njegovog pogleda duboko ju je dirnula, do srži, gde nije bila samo devojka ili žena, već živo biće od čiste ljubavi. A onda, iznenada ali polako, umirući princ je ponovo legao i zauzeo svoj položaj na umoru i vratio se u oblik umetničkog dela u drvetu.

Sanjala je ovaj san nekoliko puta i svaki put bi se probudila nevesela. Nikad nije ni reč da priča. Sve dok nije govorio, osećala je da ni ona sama ne može da priča; njegovo buđenje iz zatočeništva u drvetu bilo je čudo koje joj je moglo osloboditi glas u snovima. Ali pošto on nije mogao govoriti, nije mogla ni ona.

Devojka je sa sobom nosila čudnu tajnu u časovima budnosti – želela je da se princ probudi iz drveta i oživi i da progovori kako bi naučila da voli.

Njeno delo ju je takođe činilo zatočenikom. Ona ne može biti slobodna dok i on ne *bude*. I tako su njen povratak iz planina i stvaranje umetničkog dela, koje je trebalo da je izleči i duhovno je ojača, samo uticali da se još više razboli i postane podložna maštanju i sanjarenju.

Razbolela se zbog nemogućnosti da život bude isto onako očaravajući i tajanstven kao što je to umetnost.

SEDAMDESET PRVO POGLAVLJE

Pleme je bilo zabrinuto zbog njene umetničke žrtve. Očekivali su od nje neki isceliteljski lik. Očekivali su lepotu. Očekivali su delo koje odiše veličinom njenog nasleđa, njene znamenite loze, njene slobode, njene jedinstvene ličnosti i mitom od kojeg je njena čudnovatost dobila odjeka. Nadali su se od nje da to bude proročanstvo novog pokolenja, ogledalo razbijenog ritma vremena, vrsta dela koja će odgonetnuti zagonetke koje kao da su držale pleme u zatočeništvu. Nadali su se da će im ona, kao prva kćerka novog pokolenja, svojim svežim i neuprljanim očima pokazati ono što oni sami ne mogu videti, sudbinu koja ih pritiska, nevidljivu ali opipljivu, kao kobno predupozorenje.

Pleme je osetilo da je skulptura, pronađena jednog jutra ispred svetilišta, njeno delo; vekovi umetničkog predanja su im omogućili da osete vezu između dela i stvaraoca. Pleme je umelo zajednički reći ko je stvorio koje delo, umelo je da čita veze između dela i njegovog stvaraoca, kao oni koji umeju da proniknu u ličnost na osnovu rukopisa. Prema duboko uvreženom mišljenju plemena, lice stvaraoca se nalazi u njegovom delu. Prema tome, kada je pronađena skulptura princa na umoru ispred svetilišta, prvo je nastupilo čuđenje, zatim osećaj tajanstvenosti, pa opčaranosti, uz mnogo priča i rasprava, a onda su predosećajem uspostavljene veze. Tajni potpis ličnosti je otkriven po samom delu. A onda se do očiglednog stvaraoca polako došlo zaključivanjem. Tada je nastalo zaprepašćenje.

To je bezmalo izazvalo bes, uvredu. Izgledalo je kao nekakvo namerno osujećenje, odvratanje, nebitnost, umišljaj, nekakvo lično, nepotrebno udovoljavanje mašti i lepoti ukusa. Delo je izgledalo kao da je bez poruke, bez proročanstva, bez šireg pogleda. Nije ništa govorilo. Nije doticalo potrebu vremena. Nije odslikavalo raspoloženje plemena. Nije se odnosilo ni na šta što se ma koga ticalo. Izgledalo je lepo i tužno i dobro izvedeno, samo sebi cilj. Skulptura je delovala kao napor da se izrazi lično umetničko dostignuće, izraz duhovnog otvaranja, san lepote i samilosti u drvetu. Ništa nije značila ljudima. Nije umirivala. Nije usmeravala. Nije se mogla smatrati glasom novog pokolenja koji govori veličinom mladosti što vidi bistrim okom ono što stariji više ne vide ili ne mogu videti od koprane iskustva i znanja i od previše vremena sakupljenog u očima i srcu.

Pleme je osećalo da to delo ne pruža novu viziju. Nije zastrašivalo. Nije donelo nov pristup izradi koji bi mogao nagovestiti potrebu za različitim uglom gledanja. Izazvalo je dubok bes jer je rasplinulo velike nade koje je pleme polagalo u delo kćerke novog pokolenja, delo koje će započeti njihovo oslobađanje od sudbine koju su svi osećali, ali nisu umeli da je imenuju.

Ili je to možda bio bes izazvan nepoznatom činjenicom da je ono zaista prikazalo sliku oslobođenja, a oni su to znali, ne znajući da znaju; želeli su da znaju šta osećaju neposrednije u svojim osećanjima, što je delo nekako zaobišlo baveći se njihovim dušama, samim temeljima i čvrstom podlogom onoga ko su i šta su kao pleme i kao pojedinci. Međutim, bes plemena je bio istinski i ubrzo je postao nasilnički.

Prvo su bili besni; zatim su počeli da ismejavaju delo i mnogo manjih, na brzinu napravljenih skulptura, izloženo je da ismeju skulpturu umirućeg princa. Pesme su se orile po kafanama, njivama, radionicama, pijacama i zajedničkim kuhinjama – pesme koje su ismevale beznačajnu i lošu skulpturu. Podsmeh je bio do tada nezabeležen i neobjašnjiv. Broj onih koji su poslali svoje skulpture da se narugaju ovoj skulpturi bio je neverovatan. Mudre glave su se pitale da li je plemenu, obuzetom

nevidljivim zlokobnim strahom i ludilom, bilo potrebno da pronađe nešto čemu bi se smejalo, da sebi da oduška od težine predskazanja koje nije razumelo. Podsmeh je, stoga, bio njihov način hvatanja u koštac s nerazumevanjem i zbunjenošću u vezi sa sudbinom koja ih je pritiskala i od koje nisu videli načina da pobegnu. Kao histeričan smeh nekoga ko zna da je uklet.

Podsmeh je prestao, ali je zapanjenost ostala. Sve dok umetničko delo ne bude upijeno i shvaćeno na neki način, zapanjenost i izvesno neprijateljstvo prema njemu traju. Istina, pleme je od devojke očekivalo čisto isceliteljsko delo koje će umiriti podrhtavanje što se čuje u zemlji i koje će ih osloboditi paralize što čeka u prikrajku i koja im se kradomice približava iz vasiona. Velike nade su polagali u devojku. Mnogo su očekivali od njene tajnovitosti. Zbog legende o njenom rođenju iščekivali su veliki znak, novo uputstvo i pothranjivali verovanje da će tamo gde su ljudi slepi, jedno od njihove blagoslovene dece videti i predstavljati njihove oči dok se vid ne povрати svima. Umesto toga, ona im je dala neodređeni lik umirućeg princa. U plemenu nije bilo prinčeva. Kakve veze ovo ima s njima, pitali su razgnevljeni.

Devojka je bila uplašena tim besom, nerazumevanjem, ismevanjem, rušilačkom opsednutošću i iznenadnom potrebom da se ukalja ugled njene porodice, što je samo delo nametnulo i izazvalo pleme. Bila je prestrašena njihovim srdžbom i pretnjama, nasiljem, njihovom grdnjom. Bila je zapanjena kakvom brzinom je odbačena, izbegavana, optuživana, njena darovitost proglašena bezvrednom, ugled njenog oca viđen kao prevara. Bila je zapanjena iznenadnom željom da se ona i njena porodica izvrgnu ruglu, a istovremeno i svesna koliko je pleme znatiželjno i opčinjeno tajnom njene porodice. I sve to zbog običnog lika jednog princa na umoru, lika čiji je plen i ona sama postala i koji ju je zaveo; tako je ona sada bila u stanju dvostruke odsutnosti, uhvaćena između dve besmislice – jedne javne i druge lične.

Sve to vreme njen otac je ćutao, nastavljao svoja tajanstvena putovanja i svoje zagonetne umetničke poduhvate uz uobičajenu hladnu spokojnost. Kao da se ništa nije događalo. Ne samo što nije bio zabrinut, već nije ni primećivao da se ma šta dešava, niti da ima besa usmerenog na njega i njegovu porodicu. Obavljao je svoje poslove redovno kao da je živeo u nekom izdvojenom svetu gde su zakoni značajnosti događaja potpuno različiti od onih u plemenu, odnosno u takozvanom istinskom svetu. Ta mu je osobina davala utisak nepobedivosti. I jeste bio nepobediv. Taj utisak je pomagao njegovoj tajanstvenosti i učvršćivao snagu njegove zaštite. A kada je njegova kći došla kod njega, zabrinuta zbog svega toga, on joj se blago osmehnuo i pomalo odsutnog pogleda rekao:

„Onoga trenutka kada su ljudi postali nepravedni prema tebi, već su izgubili bitku. Onoga trenutka kada su te napali, izgubili su rat. Onoga trenutka kada su pokušali da te povrede, ponize, napadnu, omalovaže, unište, obezvrede, toga trenutka su izgubili istinu. Izgubili su svu svoju zaštitu. Tog trenutka su ti predali svu svoju moć i vlast, a to i ne znaju. Kraj im je izvestan. Njihov poraz je neizbežan. Ostalo će učiniti vreme. Prema tome, gledaj svoja posla, budi ozbiljna, drži se svoje savesti i nemoj se plašiti. Zakoni koji vladaju svetom jesu nevidljivi zakoni i oni su veći od snage i moći ljudi i žena. Na te zakone se možeš osloniti. Neki ljudi unište malu stvar i na sebe navuku snažnu nepogodu koja ih zbríše. Sažali se na one koji pokušavaju da te unište i pokušaj da im oprostiš, jer onome što oni sebi prizivaju užasno je teško suprotstaviti se. Ponekad je bolje podneti njihovu glupost nego učestvovati u velikoj sili koja će zbrisati čitav jedan narod, a možda i tebe sa njim. A ponekad je bolje boriti se, za njihovo dobro, kako bi se zaustavila još veća i neumoljivija vojska nevidljivog koja će se boriti za tebe. Dakle, zasada, idi za svojim poslom pa ćemo videti šta će vreme doneti, kćeri moja.“

I tako, veoma utešena, devojka je pošla za svojim poslom i zauzela držanje nedužne nepobedivosti kakvu imaju izvesni cvetovi ili novorođenčad, kao da znaju da mogu biti uništeni, a ipak ne mogu biti

uništeni. Kao da znaju neku običnu tajnu večnosti. I zato se smeše nevino, bez ikakve zagonetnosti.

SEDAMDESET DRUGO POGLAVLJE

Međutim, plemenski majstori su razmišljali, u noći tumačenja, o značenju lika umirućeg princa. Bila je to velika noć tumačenja, kada su se svi okupili da razmišljaju o svim zagonetkama koje su im se nametale. Pokušali su da razotkriju bilo kakvo predskazanje ili izraz koji su u plemu došli od proroka ili od nebrojenih i neočekivanih predstavnika proroka, bilo kroz reči nekog ludaka, neobične slučajne reči deteta, reči koje su se čule od reke, poslednje nepovezane reči čoveka ili žene na samrti, ili kroz celu rečenicu koja se razabrala u buci grmljavine ili urliku nadahnute divlje zveri u šumi.

Okupili su se da izvuku ili predosele skrivena značenja novih pouka, suprotnosti, tajanstvenih izreka, priča, legendi, pesama ili bilo kojeg umetničkog dela koje zbunjuje ili koje izgleda kao da se ne može lako razotkriti, već zahteva duboko razmišljanje i osluškivanje. Ta umetnička dela mogu se ceniti samo kroz nadahnuće i predosećaj. Ceniti, ali ne i razumeti. Jer majstori su znali da se umetnička dela ne mogu razumeti; i da želja za razumevanjem nije samo kobno polazište i oholost, već i način gledanja i slušanja ili uopšte nadahnutost umetničkim delom. Jer, kako su verovali, kada se jednom pomisli da je delo shvaćeno, njegova čarolija se zamagljuje – ne u samom delu, već u osobi koja teži razumevanju. Takve ljude privuče njegova svetlost, njegova snaga za neprekidno nadahnuće i preporod. Svet se tako smanjuje, jer svetlost, njen izvor, biva zaklonjena lažnim razumevanjem. Stoga majstori teže da budu otvoreni prema tajnama dela, njegovom jeziku, nadahnuću, putokazu.

Noć tumačenja je bila velika noć bratstva majstora. Nijedan od njih nije propuštao tu noć, čak ni kada bi bio bolestan. Poznato je da su i oni na samrti prisustvovali. Smatralo se velikim isceljenjem biti tu te noći. Smatralo se velikom čašću umreti među majstorima u noći tumačenja. Jer, tada se umire u stanju najvećeg ushićenja.

Ove noći majstori su se okupili da razmišljaju o liku umirućeg princa. Oni pametniji su se uzdigli od ismevanja devojke. I oni su joj, u velikom broju i na primeren način, uputili tople reči i znake, podršku i ljubav kako bi joj pomogli da to prebrodi. Majstori su znali da ne može postojati brzoplet odgovor na delo nekoga ko se tek rodio u obredu uvođenja u tajne, posebno nekoga ko je nadaren legendom svoga rođenja i jedinstvenošću svoje naravi, a uzgred još i kao da privlači i dobro i zlo u neobičnom sklopu. Majstori su znali da moraju gledati duboko u delo i čekati dok ono ne progovori ili dok svet ne da jedno od svojih neočekivanih, nenadnih značenja, jedno iz beskonačnog lanaca prosvetljenja.

Ove noći, čekali su da delo progovori, ali ono nije progovaralo. Razmišljali su o njegovom značenju – i nisu ga otkrili. Ili su otkrili previše značenja koja sama sebe isključuju. Je li zemlja umirući princ? Je li opasnost njihov način života? Jesu li izgubili svoj put pod kapom nebeskom? Da li njihova sloboda ili svest umiru, a oni to ne vide? Da li duh plemena zamire? Da li njihova umetnost iščezava?

Majstori su bili zbunjeni i zabrinuti. Što su više mislili, bivali su sve zbunjeniji i zabrinutiji.

Međutim, samo delo nije progovaralo. Ništa nije reklo.

SEDAMDESET TREĆE POGLAVLJE

U međuvremenu, prosci devojčine ruke nastavili su svoje mračno nadmetanje za njenu pažnju i blagonaklonost. U međuvremenu je Mamba nastavio svoj dvostruki pohod širenja glasina i zavodjenja. U međuvremenu je devojka postala još čudnija, još nevinija, još udaljenija i još opsednutija tajnom umirućeg princa. Ubrzo se razbolela. Smatralo se da predmet njene skulpture vrši nečastan čarobni uticaj na nju i da sad ona umire zajedno sa umirućim princom. Padala je pod čini sopstvenog dela. Tu se ništa nije moglo učiniti. Postojao je osećaj da ona mora proći kroz to stanje kako bi izašla kao čistiji, veći plemenski umetnik, umetnik na kojeg ne utiče ono što drugi stvaraju, jer je razvio, kroz veliko iskazivanje i jačanje, duševnu zaštitu od snage sopstvenog uma, neko duhovno protivtelo protiv zakona umetnosti koje utiče na stvaraoaca.

Drugi put u životu, devojka se predala smrti. Toliko je bila bolesna od vlastite tajne da je „umrla“ za sedam dana.

SEDAMDESET ČETVRTO POGLAVLJE

Ne može se reći da je umrla, ali nije ni živela. Bila je vrlo bolesna, a ipak prilično zdrava. Nije htela da jede. Postala je mršava, slaba i puna nezaobilazne čežnje. Mnogo je žudela za nemogućim, neopisivim stanjem, kao oni koji žude za nekim predašnjim životom neizmerne lepote među dalekim zvezdama. Bila je izgubljena u vremenu i prostoru, odsutna za roditelje i proscu, a govorila je, u nepovezanim rečenicama, samo o ljubavi izvan granica razuma, o ljubavi slađoj od ludila; ili ludilo beše slađe od ljubavi? Veći deo vremena je spavala, kada god bi je san savladao. Spavala je kao telence. Ako bi joj se prispavalo pored reke, sklupčala bi se na zemlji i zaspala. Ako bi joj se san prikrao na pijaci, smestila bi se na bale tekstila, ili na gomilu pomorandži ili ispod ribareve tezge i spavala bi nedužnim snom, blago opčinjena, kao da je začarana.

Ponekad, u radionici svoga oca, slušajući kako njegov čekić priča priču dok udara u dleto koje obrađuje mudro otporno drvo, sklupčala bi se između bajkovitih maski, likova neviđenih na zemlji i lica koja su bila živa i stvarna na dalekim galaksijama i otisnula bi se u san dok je slušala priče pripovedane preko ogromnog prostora. Priče koje su brzo putovale kroz snove, u vazduhu, nošene svetlosnim talasima na sve strane.

Tako bi zaspala u očevoj radionici, a probudila bi se na pijaci; ili bi zaspala kod nogu boginje ili u udubljenju svetišta, a probudila bi se u maminoj kuhinji ili u maminom krilu slušajući raskošne priče prenete iz davnina, priče o mudracima koji su doneli izgubljene tajne iz bajkovite zemlje svojih stvarnih predaka koja je sada pod morem. Ili bi zaspala u maminom krilu, upletene kose, a probudila bi se dok se vraća sa svojim novim drugaricama s reke, s vedrom vode na glavi da okupa i pročisti boginju na dan njene svetkovine.

I kada god bi spavala, sanjala je, pored ostalog, princa na samrti; i on je uvek gledao u nju, ali nikada nije progovario.

SEDAMDESET PETO POGLAVLJE

Aonda jednoga dana, u snu, princ koji je bio njena skulptura seo je i gledao u nju kao i obično, kao da je ona prvi cvet koji je ikada video, kao da je hteo da dobro pogleda taj cvet i shvati čime ga je taj cvet toliko dirnuo, da shvati kako je nastao, njegovu svrhu, njegovu lepotu i tajnu.

Gledao ju je kao umetničko delo, mada ne sadrži zagonetku, koje je bilo izvan moći poimanja. Ona je trpela njegov pogled duže vremena, iščekujući.

A onda joj je postalo jasno da ona mora prva progovoriti. Uostalom, on je njeno delo. Ako ona kao stvaralac ne progovori, kako može očekivati da njeno delo govori? Njen govor će ga osloboditi da progovori. Mora da uvede život u svoj san. Predugo je bila nema, očekujući svoj san, svoju umetnost da joj se obrati. Kakav neuspeh stvaraoca, najednom je pomislila. Ako delo u sebi nosi nešto od stvaraoca, onda njegova duša mora biti probuđena ljubavlju, dodirom, molitvom, čarolijom reči.

Tada je shvatila da je princ, sedeći i otvoreno je posmatrajući, smatra najvećom i najnedokučivijom tajnom, neshvatljivim bićem, sve dok ona ćuti. Shvatila je da ako se ne otkrije, ne utvrdi srodstvo, ne uspostavi dijalog, to znači da će princ zauvek ostati da živi u tom svom nerazumljivom stanju. Večito će biti delo bez povezanosti i sa čim drugim. Zauvek će ostati nepovezan sa onim što je isključiva žiža njegovog bića i njegove ljubavi. Ništa neće imati da joj kaže. A ona će, stoga, uvek sanjati taj isti san. I tako nikada neće spoznati sebe kroz oči nekoga drugoga. Nikada neće sebe upoznati, niti videti svoj odraz. Sama sebi će biti nerazumljiva tajna.

Devojka je odmah znala da joj je potrebno da princ progovori, mnogo više nego što je ona potrebna princu. Shvatila je da ako princ ne govori, ona će postepeno prestati da postoji. Zato što je njeno biće zavisilo od toga da ga neko drugi poznaje i voli, odnosno da ona samu sebe poznaje i voli kroz nekog drugog.

Tada je devojka shvatila prinčev pogled. On ju je gledao s potpunom ljubavlju, potpunim obožavanjem, s ljubavlju bez početka i kraja, ljubavlju većom od čovečanstva, čistom ljubavlju; međutim, bila je to ljubav bez znanja, bez razumevanja. Bila je to ljubav bez tajanstvenosti. Ljubav isuviše čista za stvaraoca. Jer je to bila ljubav bez života, bez patnje, bez suza, bez krvi, bez bola, bez prošlosti. Bila je to ljubav bez vremena, ljubav pronađena u savršenstvu, ljubav bez priče, bez putovanja, bez zapleta. To nije ljubav do koje se došlo rađanjem, ljubav koja zbunjuje. To je, dakle, bila ljubav bez samospoznaje. U stvari, to je bila ljubav koja sebe nije poznavala, ljubav koja nije znala šta je to ljubav. Bila je to ljubav koja nije odrasla, nije se razvila, nije izgubila put, nije se spotakla i živela je u tami.

(Bila je to ljubav koja nije znala kako je to živeti bez ljubavi, kako je pakleno, jalovo, smrtno, suvo, samotno, kako je jadno, hladno, usamljeno, prazno, beskorisno, gorko, očajno, bolno, uvrnuto i kako je ružno biti i živeti bez ljubavi.)

Bila je to ljubav koja nije poznavala ushićenje nekoga ko konačno sazna, posle sve te tame, šta zaista znači voleti, nositi ljubav u srcu.

Bila je to ljubav kao nešto čisto što nije živelo.

Takav je bio pogled koji je devojka videla u prinčevim očima. Znala je da čistota te ljubavi mora da se ukalja da bi princ uopšte mogao govoriti, biti slobodan i voleti je, ne kao delo, već kao slobodno živo biće, po svom izboru, svojoj želji, svojoj vlastitoj naklonosti, svojoj potrebi. Princ mora biti slobodan kako bi je voleo kao što sebe voli. Zato mora biti probuđen iz svoje začaranosti, iz večite čarolije svog prirodnog obožavanja devojke, svoga tvorca.

I tako je devojka govorila tihom umirućem princu koji je bio njena skulptura, njen san; bila je potresena i dirnuta duboko, do suza, kada je princ progovorio prirodno, odgovarajući joj potpuno slobodno i sasvim samouvereno, glasom koji je ona već poznavala, koji je prepoznala i volela i kome

se divila, dubokim, neobičnim, čudesnim glasom koji je do nje dopirao s mesta starijeg od snova.

„Ko si ti?“, upitala je ona.

„Ja sam onaj koji je postojao i koji postoji sada.“

„Kako se zoveš?“

„Moje ime je zapisano u tvojim suzama.“

„Zašto umireš?“

„Zato što ne živim.“

„Zašto ne živiš?“

„Zato što ne znam šta je ljubav.“

„A znaš li sada šta je to ljubav?“

„Da.“

„Šta je ljubav?“

„Ljubav je život, živeti.“

„Govoriš napred-nazad.“

„Jeste napred-nazad.“

„Zašto si ti princ?“

„Zato što sam kraljev sin.“

„A ko je kralj?“

„Kralj je kralj.“

„Čega je on kralj?“

„Kralj je kralj kraljevstva.“

Devojka je zastala i pažljivo posmatrala princa. Princ je uzvratio pogled svojim čistim, široko otvorenim, nasmejanim očima. „Je li to kraljevstvo nebesko ili zemaljsko?“

„Ne znam u čemu je razlika.“

„Jesam li i ja iz tog kraljevstva?“

„Da.“

„Kako to? Ja sam te stvorila.“

„Jesi li me ti stvorila ili otkrila?“

„U čemu je razlika?“

„Ponekad stvorimo ono što otkrivamo. Ponekad otkrijemo ono što stvaramo.“

Prvi put, devojka je bila zbunjena.

Onda joj je na pamet pala čudna misao.

„Umirem li i ja?“

„Možeš stvoriti samo ono što i sama jesi.“

„Znači, i ja umirem?“

„Možda.“

„Zašto umirem?“

„Iz istog razloga iz kojeg ja ne živim.“

Devojka je ćutala. Bila je zapanjena istinom.

Bilo je to kao da je pogledom uhvatila svoj lik u jasnom ogledalu jezera i ustanovila da uopšte ne izgleda ni približno onome kako je sebe zamišljala. Uznemirila se. Videla je sebe sasvim različitom od onoga što je mislila. To ju je poremetilo i zapanjilo. Nije znala šta da kaže. Biće joj potrebno mnogo vremena da se privikne. Tada joj je na pamet palo da mora odložiti svoj život. Odložiti ga dok ne sazna ko je, dok ne stekne malo mudrosti i samospoznaje da bi mogla naučiti kako da stvarno živi.

Neće donositi nikakve nagle odluke. Živeće polako. Iskoristiće vreme da uči.

Umirući princ je ponovo bio nem, posmatrajući je umilno i otvoreno.

I ona je našla mir u dubini svoga sna.

SEDAMDESET ŠESTO POGLAVLJE

Posle toga, počela je da se oporavlja. Manje je spavala i više se kretala. Postala je ćutljivija, smirenija, poniznija, nesigurnija. Manje nepredvidiva.

Izgedalo je kao da stalno osluškuje. Izgedalo je kao da sve osluškuje, kao da će život, šta god ima da joj kaže, to reći tiho, između zvuka stvari, na najmanje očekivan način.

Postala je pažljiva, previše pažljiva, onoliko pažljiva i svesna koliko je ranije bila nepažljiva i nesvesna. Međutim, prevelika pažnja je srodna prevelikoj odsutnosti, baš kao što previše gledanja vodi slabijem uvidu. Propuštala je sada isto koliko i ranije. Mnogo šta nije videla zato što je pokušavala da vidi ili je mislila da je videla. Iscrpla se od tog novog napora. Nije mogla dugo da izdrži; to je postalo kao neka vrsta jadne pokornosti, s duhom koji je u njoj čekao. Bila je svesna i čekala je da je život nauči.

Njen otac je na sve ove promene gledao sa osmehom u sebi. Majka se uzrujavala jer je znala šta se događa s njenom kćerkom. To saznanje joj nije davalo mira.

„Tako smo sazdani“, rekla je mužu. „Da brinemo i onda kada znamo.“

Prosce je izluđivao devojčin neobjavljen plan odlaganja. Jedan po jedan su otpadali. Dok nije ostalo samo šest prosaca.

SEDAMDESET SEDMO POGLAVLJE

Vreme je prolazilo sporo, kao u snu. Reka je neprimetno promenila svoj tok. Pleme je neprimetno promenilo način bitisanja; izgubilo je svoje središte. Ljudi su umirali i rađali se. Predznaci su se polako uobličavali, ali ih niko nije opazio. Bogovi su tiho umirali, a niko nije video da se to događa. Svet je polako osvajao snove zemlje i niko nije video senke u daljini koje su se prikradale kao veče. Izgubljena u snovima, zemlja se izgubila u svom snu. U svojim obredima, običajima, okrutnosti, prokletstvu. U svojem sujeverju. Izgubljena u prastarim običajima, zemlja se izgubila u svom drevnom dremežu. U svojim snovima, svojoj moći, svom zlu. Duboko u sebi, zemlja je bila izgubljena i nije čula muziku spoljnog sveta, niti njegov govor. Izgubljena u svojoj čaroliji, svojoj začaranosti, svom načinu života. I tako je vreme sporo prolazilo, kao u snu gde se stvari menjaju, gde sanjar nije svestan, a ipak je svestan, budan, a ipak u snu, opažajući šta dolazi u proročanstvu, a ipak slep za ono što vidi, gluv za vlastita proročanstva, kao da je proklet da ne zna da je proklet ili da je blagosloven da ne zna da je blagosloven.

Tako se vreme polako vuklo usnulim putem. Mnoge stvari su zaboravljene, čak i dok su bile žive. Lik princa na umoru bio je zaboravljen. Bruka je zaboravljena. Nemir je zaboravljen, jer je postao još gori, te stoga još neprimetniji. Treperenje umetnosti je zaboravljeno. Glasine su zaboravljene. Prosci su zaboravljeni. Cilj je zaboravljen. Način bitisanja je zaboravljen. Majstori su polako padali u zaborav sve dok o njima nije počelo da se priča kao o zaveri ili čudnom tajnom društvu. Svetilište je zaboravljeno. A sve to u prostoru sna, bez vremenske odrednice, ili u vremenskom razdoblju koje je potrebno da se ljudi izgube, promene, a onda, jednoga dana, neobjašnjivo da nestanu sa lica zemlje

kao da nikada nisu postojali ili kao da su odneti, u celini, i preneti na neko drugo mesto, drugi svet, drugo sazvežđe u vasioni.

Dok se sve to dešavalo u njihovim životima, dok su zaboravljali a nisu to znali, dogodilo se nešto neobično.

SEDAMDESET OSMO POGLAVLJE

Jednoga vedrog dana, kada se ništa neobično nije dešavalo, dogodilo se sledeće. U zemlji se čuo tajanstveni smeh. Bio je to silan, neizmeran smeh, neobjašnjiv, gromoglasan, dubok, srećan, tužan, uzvišen, lagan, veseo, podrugljiv, podsmešljiv, jasan, razumljiv, pametan, mudar smeh. Celo pleme ga je čulo u snu. Čuli su ga uzgred u poslu, dok su bili potpuno obuzeti onim što su radili. Čuli su ga u trenucima strasti. Čuli su ga u tišini. Majstori su ga čuli u svom međusobnom opštenju. Reka i ptice i drveće su ga čuli. Deca i odojčad, kao i ljudi na samrti, čuli su ovaj smeh izuzetno jasno. A gluvi i priglupi, slepi i sakati čuli su ga jasnije od svih. Oni koji su umirali čuli su ga s tajanstvenom dirljivošću koja je pomogla njihovoj mirnoj smrti. Prestupnici su ga čuli i uzdrhtali od zadovoljstva. Zli su ga čuli i zadrhtali. Mamba ga je čuo i naježio se, što je bio predznak zamiranja njegove moći. Prosci su ga čuli i čudili se. Svetilište ga je čulo i u njemu je nepoznata sveštenica prenosila odjek smeha treperenjem koje je uzdrvalo temelje plemena. Devojka ga je čula i pala u san. Njen otac ga je čuo i nadahnuo se da stvori poslednje vajarsko delo posle kojeg neće više vajati. Njena majka ga je čula i susrela se s proročanstvom koje se odnosilo na budućnost rase. Svi oni su, na svoj način, čuli taj skoro nebeski smeh; i nisu prestajali da ga čuju, jer se širio po zemlji i postao sastavni deo vazduha i preporoda stvari. I dugo pošto je njihov svet skončao, smeh je ostao, sve do današnjeg dana i dana koji dolaze.

Treća knjiga

BELI VETAR

PRVO POGLAVLJE

Mnogo će se čuda doživeti, u trenutku, neopaženo, u knjizi života među zvezdama. Ima mnogo užasa lišenih strave, zla lišenog svoje žaoke, smrti lišene tragedije. Ima mnogo laži lišenih svoje moći, patnje lišene preteranosti, hropca bez neizdrživog smrtnog bola. Ima mnogo ljubavi koja još lebdi, izdaja koje još zapanjuju i gluposti ljudi i žena u slepoj, ponosnoj, neispunjenoj taštini njihovih dana i noći, lišenih svega onoga što ih čini tako besmislenim i neproduhovljenim. Ima mnogo velikih događaja lišenih svakog čuda, ratova koji su izgledali tako značajni, a sada se vide kao trenuci nekog nestvarnog stepena u kojem su ljudi umirali i puzili u krvi kao u nekom velikom preglednom snu. Ima mnogo neprimećenih trenutaka, dece koja posmatraju nevidljive oblike i razgovaraju sa anđelima, mrtvih koji prolaze pored živih oblića u ljubavnom zagrljaju, zvezda viđenih kao šljokice među lišćem na drveću, mladih devojaka koje kipe od neopisive životne sreće, bubnjara izgubljenih u divljoj radosti ritma, strasnih ljubavnika koji uništavaju svoju ljubav strahom od ljubavi, trenutaka u prašini kada prašina sebe sanja u smrtnom obliku i doživljava pustolovine u maglovitom ogledalu varke s besmrtnim svetlom koje iz njega sija neviđeno...

Ima mnogo života koji međusobno stupaju u vezu i ukrštaju se i razgovaraju jedan s drugim preko zvezda i ogromnih vasijskih prostora, povezujući se, a ne znajući to. Ima mnogo onih koji misle da su sami, a u stvari su u stalnom razgovoru s mnogima u udaljenom svetovima, u svojim snovima i u trenucima buđenja u dubini svoje duše, gde vreme i prostor i materija ne sputavaju duh. Ima mnogo onih koji ne vide čuda stvari u

slepom svetu smrtnosti. Sve ovo, i više od toga, proživće se na uzvišen način i izvan dosega uma, u otvorenoj knjizi života u čudesnom prostoru među zvezdama...

DRUGO POGLAVLJE

U to vreme, u kraljevstvu tako velikom da nije poznavalo sve svoje krajeve, i tako velikom da mnogi njegovi krajevi nisu znali da mu pripadaju, upravo u to vreme pojavila se u zemlji tajanstvena kuga.

Kraljevstvo se širilo i prostiralo daleko i u okviru njega su postojala mnoga potkraljevstva. U stvari, kraljevstvo je bilo toliko ogromno da nije poznavalo sebe. I kralj ga je poznao samo kroz kartografiju snova, svojih snova. On je sanjao sve zakutke i mračne zabitosti kraljevstva i video veoma raznolike ljude, ogromne šume, moćne reke, bezbrojne potoke, nebrojena brda i doline, mnoštvo predačkih običaja i neverovatan broj jezika kojima se govorilo. Sve je to video u snu i vladao je posredstvom snova tim velikim nepokornim i nepodeljenim, a ipak podeljenim kraljevstvom. Drukčije nije moglo. U zemlji je imao poglavice, izaslanike, zamenike, uhode, glasnike, podvladare koji su putovali prostranstvima, noseći zakone, uredbe, pravo, obznane, proglašenja, uputstva, naloge. Imao je veliku skalu poglavica i potkraljeva koji su vladali manjim kraljevstvima u njegovo ime i u njegovom duhu. Međutim, nije bilo dovoljno vladati putem poruka i proglašenja koje su nosili glasnici, dvorjani i poglavice. Često su prolazile nedelje pre nego što izaslate poruke stignu i često bi poruke

izgubile važnost pre nego što stignu. Zakoni su prestajali da budu na snazi od trenutka izdavanja do prijema. Vreme je progutalo svaku mogućnost vladavine velikim kraljevstvom; a prostor se rugao preustroju, promenama, poslatim obznanama; prostor ih je izobličavao kada bi prispele. Jedino što vreme i prostor nisu mogli da izobliče i na šta nisu mogli uticati, već su mogli samo da mu pomognu i ojačaju ga, bila je vladavina kroz snove, kroz misli. Kralj je slao svoje zakone noću na krilima sna; po vascelom kraljevstvu, zvaničnici, poglavice i potkraljevi su se budili u zoru znajući šta treba da čine i sprovodili bi zakone kao da su to bile njihove vlastite ideje.

Snovi su bili prepuni uputstava, hitnih zakona; noću su putovale obznane, nacrti, poboljšanja, preustrojstva, prigovori, unapređenja, odbijanja, pohvale, predlozi, ispravke, razrade i znaci. Kraljevstvo je bilo najzaposlenije noću, kad ljudi spavaju. Onda bi kralj, poslavši zakone, posećivao usnule podanike, slušao njihove snove i ispitivao ih o njihovim potrebama i strahovima. Toliko je mnogo razgovarao sa svojim podanicima i slušao ih da je u potpunosti učestvovao u njihovom životu, kao da je jedan od njih. Oni su to i osećali, kao da je on jedan od njih, da poznaje njihovu dušu i oni njegovu, mada toga nisu bili svesni, ali su to osećali. Kralj je tako pažljivo slušao svoje dvorjane, starce, prestupnike, mesare, piljarice, izdajnike, vojnike, siročad, robove, poslugu, napuštene, gladne, bogate, ljude slomljenog srca, tako da je znao nade, bes i želje naroda bolje nego da su lično dolazili kod njega da ih primi... On je to činio kroz snove, slušao ih je i ispitivao ih i skretao im pažnju u njihovim snovima i bdeo nad njima, takođe šaljući im utehu i putokaz, savete i predloge, zaštitu i blagoslov, a često šireći snažne čini i pouke njihovim unutrašnjim svetovima kako bi ih ojačao u njihovom svakodnevnom životu i da bi bio siguran da se ne osećaju napuštenim; i da znaju da im je njihov kralj, iako daleko od njih, blizak i da nikada ne spava, već uvek ima na umu njihove potrebe i uvek radi za njihovo dobro na hiljadu načina o kojima oni nemaju pojma, nezavisno od toga jesu li dobri ili loši, kao da su mu deca, što i jesu, kao da pripadaju njegovom nepreglednom bezimenom kraljevstvu...

Stoga je izgledalo da kralj vlada bez vladavine. Bilo je mnogo onih koji nisu imali pojma da uopšte imaju kralja, niti su znali šta je to kralj, niti ko je on. Mnogo je bilo onih za koje je kralj postojao kao nejasna glasina, šapat, lik sazdan od mnogobrojnih priča, neko ko živi na vrhu planine ili duboko na morskome dnu, ili u velikoj tajanstvenoj pećini; ili kao osoba koja ponekad prerušena dolazi u selo, starac s čudnom bradom ili starica mladolikih udova, ili pak dete sa zlatnim štapom, ili prelepa devojka koju niko do tada nije video, ili životinja, bela i obasjana svetlošću, ili kao vetar, kao oblak ili kao sama noć, a ponekad kao sunce.

Mnogo je bilo onih koji nikada nisu pomislili na svoga kralja, ali su marljivo radili u kovačnici ili na njivi, na svom poslu, od zore do mraka. Mnogi su živeli životom koji nije ličio na život, već na dugu borbu i kulučenje, kao životinje, bez cilja osim da prehrane porodice i piju na mesečini i spavaju bez odmora i bude se naglo. Međutim, kralj ih je sve poznavao lično, iz njihovih snova, i znao je njihove najdublje istine.

Mnogi su smatrali da kralj ne postoji, već su priznavali mesne poglavice, starce svojih bratstava i ljude od vlasti u svojim selima, svojim krajevima.

Stoga se činilo da je kralj odsutan iz kraljevstva i onda kada je bio najprisutniji. Međutim, njegovo odsustvo je značilo da ih tako može bolje upoznati. Njegovo odsustvo je značilo da ih može ostaviti slobodne, da im bude najbolje. Ostavio ih je slobodne kako bi bili u stanju da izaberu kako žele da im bude.

Jedini način na koji je kralj mogao biti poznat onima koji su te stvari znali bio je njegov tajanstveni smeh koji se čuo svuda gde je uteha bila potrebna. Njegovim smehom sve se povezivalo, ispravljalo, odgovaralo, priznavalo, uravnoteživalo, obgrljavalo i dodirivalo neshvatljivom začaranošću.

Jedini drugi način na koji je kralj bio poznat bila je tiha figura u njihovim snovima, ona koja je uvek u njihovim snovima, koja je tu i nije tu, koja opaža, a nikada nije opažena i koja ponekad posreduje kako bi dala najzanimljiviji predlog, koji se skoro uvek zaboravlja jer čuti ne znači uvek i saznati. A onda, naredne noći, u narednom snu, ta tiha figura je ponovo tu, ponizna, nepoznata i to je kralj, opet na svoj način obraćajući pažnju na najdublja mesta, na najbitnije ili najnebitnije stvari u duši njegovih ljudi, budno...

TREĆE POGLAVLJE

Mnogo šta se događalo u kraljevstvu što je unosilo zabunu. U to vreme u zemlji se, na primer, pojavila tajanstvena kuga. U početku se pojavila u vidu novog vetra koji je duvao s velikih mora. Bio je to hladan beli vetar i kad god bi zaduval, stvarao je prazne prostore. U početku je to bio lep vetar koji je donosio melodije, mirise i prijatne snove. U početku je to bio umirujući vetar koji je nosio nagoveštaje novih pogleda u budućnost sveta i nebesa. Činilo se da je pročistio nebo, a zvezde, koje su oduvek bile na nebu, prvi put su se jasnije videle. U početku je vetar bio svež, pročišćavao je, obgrljavao i hladio vlažni vazduh suncem okupane zemlje. Beli vetar je doneo svežinu telu i duši i pogled u nov način bitisanja i osećanja i divan nagoveštaj jednog šireg sveta nego što se mislilo, obzorje gde raznovrsni snovi putuju na belom vetru da obogate snove zemlje. U početku je vetar bio čudo, neobična i divna pojava. Duvao je zemljom menjajući izgled stvari i donosio novo svetlo jarkoj svetlosti dana i novo svetlo sjajnoj tami noći.

A onda se, neprimetno, priroda belog vetra promenila. Počeo je da briše ono preko čega je ili kroz šta je prolazio. Beli vetar je počeo da briše brda i doline, brisao je sećanje ljudi, zbrisao je sela i gradove, šume i rudnike zlata, reke, životinje i cveće, kao i čitave delove zemlje. Polako i tajanstveno, stvari su počele da nestaju. Vreme se promenilo. Godišnja doba su se izmenila.

Pesme su počele da iščezavaju. Umetnička dela plemena su isparila u belom vetru. Zatim, što je najčudnije od svega, bogovi su počeli, jedan po jedan, da nestaju iz večnog panteona kraljevstva. Dugo vremena niko nije primećivao tu trenutnu tišinu događaja. Čutanje bogova se smatralo znakom mira, sreće, sloge i ispunjenosti u zemlji. Tako niko nije primetio kada su bogovi počeli da iščezavaju s vidljivih i nevidljivih panteona, izbrisani belim vetrom. Nemoguće je reći koji bogovi su prvi nestali, koji je prvi iščezao. Oni koji su videli ono što nisu videli u to doba kažu da se sećaju kako je velika boleština, velika napast, došla među ljude i uticala da postanu pospani, povučeni, nesložni, spori, podložni sujeverju i prespori u tumačenju znakova.

Neki kažu da je prvo čega su bili svesni bio novi čudni neuspeh i nespremnost da protumače znake i predznake kojih je po zemlji bilo sve više. Ljudi su izgubili volju i želju da tumače svoje snove, da slušaju proročanstva, da slušaju svoje proroke ili da obraćaju pažnju na likove koji su se rađali u nadahnutim snovima njihovih umetnika. Ljudi nisu više slušali, niti tumačili. To se moralo zapaziti u to doba, jer je zemlja uvek bila bogata znamenjima, znacima i čudima, predznacima, upozorenjima, nagoveštajima i porukama od zvezda, bogova i predaka. S približavanjem belog vetra, koji je duvao sa mora, ljude je obuzela iznenadna obamrlost uma, kao da je taj vetar izbrisao, nežno i zavodljivo, njihovu volju da budu svesni i da tumače, uvodeći mesečarenje u tu zemlju koja je obožavala tumačenje svega. Stoga se čini da je prvi koji je nestao ili bio izbrisan iz panteona belim vetrom bio bog tumačenja.

Tako važan i čudno neupadljiv bog, nikada primetljiv u dobrim vremenima, tiho iščezne, a niko to ne primeti. Zatim je, prema kazivanju onih koji su, dugo posle tog događaja, videli ono što nisu videli

svojevremeno, sledeći bio bog pitanja. Jer, posle pospanosti i bolesti koja se spustila na zemlju ljudi, koji su uvek bili veoma skloni da se suprotstavljaju tišini, prestali su da se raspituju o stvarima.

Prestali su da pitaju zašto i kada, čemu ovo služi i zašto je to tako; samo su prihvatili stvarnost koju su poimali kao svet kakav treba da bude. Prihvatili su ono što su videli. Prihvatili su to što je bilo. Prihvatili su i verovali u ono što im se kaže. Bio je to nov način spavanja. Bila je to usnulost uma. Usnulost koju je doneo beli vetar svojom blagošću, svojim čarima, zaveo je čula u uljuljkao duh ljudi u dremež. Zatim je bog pitanja nestao iz panteona i niko nije pitao zašto i kako, niti šta je to značilo.

Zatim, bog sloge... Jer, uvek su se vodile bitke između sela i plemena, bratstava i porodica, uvek je bilo nesloge i neprijateljstava, ali sve je to bitisalo u slozi u okviru kraljevstva, kao što u prirodi postoje različite boje i vrste energije ili kao što suparničke životinje žive zajedno u šumi. Iza tih razlika je stajala sloga, čak i kada je to bila sloga među ljudima koji su se strogo držali svog prostora. A onda, s dolaskom belog vetra, ljudi su počeli da se gledaju drukčijim očima, jer je beli vetar pročistio vazduh od mračnjaštva koje je navelo ljude da traže zaklon u tajnama, tajnama koje su se poštovala. Najednom, videli su se međusobno više nego dobro. Tajna je raskrinkana. Namesto nje je došla sumnja, zatim strah, pa glasine, pa onda pogrešna tumačenja, zatim otvoreno suprotstavljanje i tako su stvoreni uslovi za buduće, neshvatljivo zle ratove. I tako je bog sloge, obično nevidljiv u dobrim vremenima, bio zbrisan belim vetrom iz velikog panteona te zemlje.

Posle toga, sve ostalo bilo je lako. Bog sećanja je bio zaboravljen, nestao. Bog tajni je bio ogoljen i pretvorio se u prašinu. Bog ljubavi je bio obeščašćen i nestao u vazduhu. Bog groma je postao šapat. Bog žrtvovanja je nestao na oltaru promene. Sve boginje-majke i boginje žena su začutale i povukle se, postavši predmet vera koje su ispovedane u tajnosti, u lošim uslovima. Čak je i veliki bog, bog-otac, izbledeo pred belim vetrom i pokazalo se da je njega bilo najlakše ukloniti zbog njegove velike ozbiljnosti. Beli vetar se postarao da on izgleda smešno i neverovatno i ubrzo više niko nije verovao u njega. A kada su ljudu prestali da veruju u boga-oca, on je delovao beskorisno i nemoćno, a zatim je pao u zaborav i postao samo senka sećanja, i njegov oblik je zauzela druga ideja koja je došla posle belog vetra.

Ljudi će platiti visoku cenu za izgubljene bogove zato što su dozvolili da im bogovi nestanu, iščeznu iz panteona. Tek će platiti užasnu cenu, s vremenom. I nikada neće saznati da je patnja koju će trpeti u budućnosti nastala zbog gubitka bogova. Nikada to neće povezati, jer će postati drugi ljudi, izmenjeni ljudi. I nikada više neće moći da budu isti oni ljudi odranije. Izgubili su svoje bogove zauvek. Više se nisu mogli vratiti nazad. Nisu mogli vratiti iz mrtvih ono što su dopustili da umre. Postali su ljudi bez svojih bogova. Vremenom će pronaći druge puteve do iste energije panteona, svoje vlastite nove i buduće puteve. Međutim, do tada će ih zahvatiti velika zbrka i pomor, patnja i košmar i sve nevolje ljudi koji su izgubili svoj put. Mnoga plemena će nestati. Mnogi jezici će zauvek zamreti. Mnoge ljudske tajne biće izgubljene. Mnoga bratstva, mnogi mali narodi, mnogi ljudi će izumreti i nestati sa lica zemlje. Kada bogovi umru, mnogo toga velikog u ljudima umre zajedno s njima.

A onda se otkrije nešto veće od svih bogova. I u opštem krugu stvari, veličina se vraća ljudima.

ČETVRTO POGLAVLJE

Dugo vremena, jedini bog na kojeg beli vetar nije uticao bio je bog opsene, bog suprotnosti, preobraženja, varki, meteža, promena i duhovitosti; bog koji je u sebi nosio nešto opasno, čudno. Ovaj bog nije izbrisan jer se postarao da bude i da ne bude u panteonu. On je bio neizbrisiv

zato što nije imao lice. Odavno je bio izbegao iz sigurnosti panteona, odavno se oslobodio oblička panteona i prestao da ima svoj oblik. Taj bog opsene je smatrao da je zgodnije da se uvuče u život, u ljudski život, u svet, u stvarnost, u stalne promene stvari.

Promena je bila njegov dom. Bog opsene se uvek osećao kao kod kuće, bez obzira na poredak. On je postao deo života i same promene. Ljudi nisu nikada razumeli ni videli, niti cenili boga opsene, niti mu se molili. On je bio isuviše čudan, nedodirljiv, nejasan da bi ga prigrlili. Bogu opsene se to dopadalo. Nije ga zanimalo da mu se ljudi mole. On je želeo da deluje uzvišeno, nepredvidivo i nerastumačivo. Bio je veliki zastupnik božanskog. On je bio ratnik jednostavnosti, uzvišena zagonetka; sve što je činio, u trenucima božanske opasnosti, besmisleno i zagonetno, što je ljude skoro izbezumljivalo, bilo je smišljeno da ljudski um dovede do same ivice svega postojećeg, do ruba strašnog ponora razuma i da gurne ljude kako bi možda pali u nepodnošljivu belu prazninu u kojoj bi svetlost možda sevnula u duši ljudi, duboko usnulih, do najvišeg stepena.

Bog opsene izvrće sve stvari, vraća ih unazad, sučeljava, prevrće, u svim mogućim spojevima, kako bi nadigrao i prevario inteligenciju i probudio ono što je više od razuma, a što razum sprečava da se probudi jer misli da zna, a u stvari ne zna.

Bog opsene budi, na svoj neprijatan način, ono što zna sebe i zna sve ostalo.

Bog opsene je obožavao beli vetar. Taj vetar je doneo savršene uslove za njegovu vladavinu i njegov štetni procvat.

Ne zna se kada i kako, u kakvim užasnim okolnostima, koje nisu onakve kako izgledaju, ni u kojem divnom trenutku se krije seme nesreće, ne zna se kada i kako bog opsene deluje. Možda on i sada deluje na vaš um kroz ove reči...

PETO POGLAVLJE

Beli vetar bio je prvi znak kuge koja je zahvatila zemlju. Beli vetar je bio deo kuge. Prvo su počeli da nestaju bogovi, zatim drveće, filozofija i pradedovska predanja, a onda je postalo sasvim primetno da su počeli da nestaju zdravi mladići i devojke. Bilo je to veoma tajanstveno i čudno. Mladići su najednom nestajali. Čitava sela su izgubila svoju mladež. Niko nije znao kako. Nije bilo ratova da ih progutaju. Ali bilo je priča o ljudima zavedenih duhovima, mada niko nije znao kuda su otišli. Njihova tela nisu nikada pronađena. Te priče, iznoseći nepodnošljivu tajnu, nisu zadovoljavale...

ŠESTO POGLAVLJE

Ubrzo je svuda kolala priča da su u kraljevstvo došli beli duhovi i da kupuju i otimaju najjače i najhrabrije u zemlji i odnose ih velikim brodovima u daleka mesta ili na dno mora. Mnogo se pričalo o ogromnim imanjinama gde mladi, nestali iz zemlje, rade od jutra do mraka u zatočeništvu belih duhova na dnu mora. Ipak, samo su deca verovala u te priče.

Kuga duhova je bila velika tajna i unela je veliki strah u zemlju. Niko nije video te bele duhove. Videti ih, značilo je biti izgubljen, zarobljen. Oni koji su ih videli već su bili zarobljeni. Samo nekoliko predskazivača, mudraca i majstora u kraljevstvu, samo poneko dete, samo čudna, neobično obdarena devojka mogla ih je videti u snu i pričati o tome šta oni rade. U svojim zajednicama, oni su

pričali o gvozdenim lancima; pričali su o spravama koje bljuju vatru i smrt; pričali su o dugim redovima mladića i devojaka iz zemlje, zapušenih usta, koji su bili bičevani; pričali su o ljudima i ženama u lancima, o lancima kojima su im bili vezani zglobovi na rukama i nogama; pričali su kako su ih beli duhovi odvukli; pričali su o zglobovima na rukama i nogama kako krvare i o krvavom tragu koji su ostavljali iza sebe dok su ih vukli ka brodovima u kojima su nestajali; pričali su o krvavom tragu koji se završavao na obali mora.

Bile su to zaista užasne glasine i prikazi; toliko su neverovatne bile te glasine da im niko nije verovao. Niko nije verovao da bi čak i zli duhovi mogli biti toliko okrutni prema ljudskim bićima. Stoga su ljudi zanemarivali te prikaze kao glasine koje su korišćene da bi se prikrile veće teškoće.

Kralj je održao nekoliko važnih sastanaka sa starcima da razmotri tu užasnu kugu; svi su bili zbunjeni. Na sastancima kralj je slušao, ali ništa nije rekao. Noću, kada je strah rastao i kuga se širila, tajanstveni kraljev smeh se mogao čuti po čitavom kraljevstvu.

Medutim, mladi su nestajali i dalje, sve dok zemlja nije ostala bez zdravih momaka i devojaka. U mnogim mestima, oni koji su preživeli bili su ili srećnici, ili mršavi, ili sinovi i kćerke poglavica, kraljeva i moćnika; ili oni pod zaštitom moćnih staraca ili oni koji su pripadali plemenima što žive daleko od naseljenih putnih pravaca i centara, oni koji su živeli duboko u unutrašnjosti, u zabitima, zaštićeni mutnim potocima i opakim insektima. Preživeli su samo oni koji su bili sklonjeni od poznatih obala i luka, gde su se beli duhovi najviše bavili svojim neljudskim poslom, isisavajući iz kraljevstva mlade, njegovu buduću nadu, ponos i slavu zemlje, jake, hrabre, prestupnike, ratnike, darovite.

SEDMO POGLAVLJE

Umeđuvremenu, princ je ostao, lebdeći, u zemlji smrti. Nije imao pojma kakvo dejstvo njegovo umiranje ima na ljude. On ih nije čuo, ni video, jer je živeo u sivoj zemlji između života i smrti.

Dok je ležao tu, u svojoj sobi, okružen dvorjanima, služavkama i ženama iz palate u velikoj žalosti zbog njega, dok je tu ležao, u svojem krevetu, nepomično nekoliko dana i dok se mislilo da je mrtav, premda mu je lice odavalo nežnost i neki najblaži tračak osmeha, gomila ljudi koja se okupila da se moli za njegov oporavak toliko se uvećala da selo nije moglo da izdrži tako veliki broj ljudi.

Slivali su se iz svih krajeva zemlje i iz udaljenih zemalja, iz udaljenih svetova, Nikada ranije neki princ nije tako delovao na srce naroda. Izaslanici saučešća bili su poslani iz udaljenih kraljevstava kontinenta i iz udaljenih kraljevstava sveta. Slava ovoga princa, koji je umirao, postala je posebna; čak i oni koji nisu imali pojma ko je on, ni koje je njegovo kraljevstvo, ni ime, ni mesto, bili su dirnuti samom pomišlju na nežnog princa kojeg su svi voleli i koji je umirao i privukao toliko sveta. Ljudi su listom dolazili u selo na to izvanredno hodočašće zato što su drugi došli. Žene i devojke, očvrslu muškarci i žestoki ratnici, koji su čuli za ovu ogromnu masu ljudi što je doputovala da bdi nad umirućim princom, grunuli su u plač i nisu mogli prestati, iz čiste tuge zbog ove tihe smrti koja se dešavala u njihovom životu.

Taj događaj je bio tako velik i čuven da su ljudi dugo posle toga pominjali ma šta što se desilo u to vreme kao „ono što se dogodilo u vreme velikog okupljanja zbog princa na umoru“. Muzičari i pesnici su komponovali dirljive elegije i epove i očaravajuće melodije o tom tajanstvenom događaju, tom neobjašnjivom trenutku u priči ove zemlje.

Ima ljudi koji, mada izgleda da nisu ništa vidljivo postigli na svetu, uspevaju svojom sudbinom da

dirnu u srca miliona iz razloga koji prevazilaze razum. Tako je bilo i s princom. Njegovo umiranje je svim ljudima donelo kišu žalosti, onima koji su za to čuli, pa čak i onima koji nisu. Jer naširoko se pričalo da nikada kao tada ljudi nisu bili skloni bezrazložnom plaču, iznenadnim napadima neobjašnjive tuge i lupanju srca. Taj snažan osećaj žalosti i patnje širio se zemljom i silna nerazumna tuga se uselila u mnoga srca iz razloga koji nisu umeli da objasne.

U to vreme mnogo divnih pesama je spevano i komponovana je najlepša i najtužnija muzika po kojoj je zemlja postala poznata; i čudesni procvat umetnosti, vajarstva, slikarstva na stenama i pećinama, arhitekture, priča i legendi zabeležen je po čitavoj zemlji, nastao iz trenutne nežne žalosti koja je kružila u snovima ljudi kao mirisni povetarac skrivenog raja.

Usred toga, princ je živeo u zemlji smrti.

Njegov otac kralj noću je sedeo u tišini pokraj njega i u tišini se smejavao prema svim svetovima svoga kraljevstva.

OSMO POGLAVLJE

Aonda jednoga dana, jedan prorok se probio kroz tu ogromnu gomilu sveta do palate i zahtevao da ga puste kod kralja. Posle mnogo zadržavanja i dugih ispitivanja od strane dvorjana, konačno mu je odobren prijem kod kralja. Kralju je rekao:

„Vaš sin umire zbog sveg zla u zemlji. Njega samo ljubav može spasti.“

Kralj se nasmejao.

„Misliš da u kraljevstvu nema ljubavi?“

Zaljuljan snažnim kraljevim smehom, prorok je skrušeno začutao.

„Nisam tako mislio, vaše veličanstvo“, rekao je.

Onda je nastavio da govori kralju da njegovog sina može spasti jedino ako pronađu devojkicu iz plemena zlatara, plemena bronzara ili zaboravljenog plemena umetnika.

„Kako ti to znaš?“, upita kralj.

„U snu mi je naloženo da vam to kažem.“

„Ko ti je to rekao u snu?“

„Vi ste mi kazali u snu“, reče prorok.

„Ja?“

„Da, vi, kralju.“

Kralj se duboko zagledao u smeje, zaplašene prorokove oči.

„Jesam li ti još nešto rekao?“

„Samo ste mi to rekli, vaše veličanstvo.“

Kralj je zahvalio hrabrom proroku, obasuo ga brojnim poklonima i dao mu konja da ga vrati kući.

Zatim je kralj poslao izaslanike širom kraljevstva da pronađu pleme umetnika. Oni su proputovali zemlju uzduž i popreko. Išli su duboko u unutrašnjost, u sela kraj plitkih rečica, u najudaljenije zajednice, kod ljudi koji su živeli u planinama, među obrednim pećinama. Išli su kod ljudi s vode, ljudi iz pustinje, ljudi iz savane i kod ljudi iz sela i grada. Izaslanici su išli kod ljudi iz maskarada, kod lutajućih plemena i pastira, kao i kod onih koji su živeli na putevima karavana i kod onih koji su stalno putovali jer su trgovali robom po zemlji. Međutim, nisu mogli pronaći one koje su tražili. Niko nije mogao naći pleme umetnika. Niko nije znao gde je to pleme ni ko su ti ljudi. Najčudnije je bilo to što su se svuda u zemlji, kod većine sveta, mogle naći predivne ruketvorine, medalje, skulpture, štitovi, bronzani predmeti i zlatni nakit, a kada bi ljude pitali odakle im to, ovi bi odgovarali da su to

predmeti iz plemena umetnika. To su bili predmeti dobijeni u zamenu za robu, usluge, hranu, odeću, ili su bili naručeni. Međutim, nisu umeli da kažu kako, gde i kada. Predmeti su se samo tajanstveno pojavili u njihovom životu kada su im bili potrebni.

Sve je to bilo veoma zagonetno. Izgledalo je kao da je pleme umetnika tako odredilo svoj život da ga niko ne može pronaći. Oni su prisutni, stvaraju dela i obogaćuju život zemlje, ali su nevidljivi. Neviđeni. Kao da žive u odvojenom svetu.

Kralj je izaslao glasnike i sluge svuda i obećao bogatu nagradu svakome ko pronađe pleme umetnika. Sluge i glasnici su se razmireli po celom kraljevstvu i razglasili o važnoj porudžbini umetničkih dela i oglasili nadmetanje za najbolje umetnike u zemlji. Mnoga lepa dela su naručena i izrađena i mnogi su pristupili nadmetanju, ali niko nije došao iz plemena umetnika. Oni su i dalje bili neotkriveni.

Činilo se kao da ne postoje niti da su ikada postojali. Kao da je to bila samo neka glasina, izmišljotina. Kao da je pleme umetnika bilo san, legenda koja je bila potrebna zemlji i izmišljena da objasni njihovo stvaralaštvo; ili kao da je pleme umetnika bila jedna od legendi, jedan od mnogih snova o iščezlom narodu kraljevstva, narodu koji je prestao da postoji, koji je nestao i ispario u atmosferi i pričama te zemlje, narodu koji je nekada postojao, a više ga nema. Narodu koji živi samo u snovima.

Vesti o potrazi za ovim tajanstvenim plemenom su se provlačile kroz okupljenu masu koja je živela u nadi da će se to pleme ipak pronaći kako bi se princ povratio u život i ozdravio. Niko od te ogromne mase sveta nije nikada čuo niti išta znao o plemenu umetnika. Ali s vestima o potrazi, ljudi su se nadali da će ga pronaći. Ljudi su s velikom tugom primili vest da pleme nije pronađeno i da, što je još gore, čak i ne postoji. Tuga je surovo produbila njihovu žalost i njihovo bdenje i ispunila ih beznadežom koje nikada ranije nisu osetili.

Njihovo beznadežom je zagadilo vazduh u selu i palati. Okružilo ih je nepodnošljivim sivilom. To sivilo je bilo tako gusto, bez muzike, veselja, bujnosti, da je počelo da širi zarazu i mnogi od okupljenih su se razboleli i umrli, stoka je crkavala, a ljudi po selima su navukli boleštine i samrtničku malaksalost duha. Svuda je lebdela užasna potištenost. Usevi su propadali. Deca su ubledela i prestala su da se smeju. Ptica nije bilo u vazduhu. Vladala je velika neveselost. Masa sveta, u svojoj opakoj boleštini i tmurnom raspoloženju, postala je smrtonosna za okruženje, za selo i palatu. A sve zbog toga što se pleme umetnika nije moglo pronaći, niti je postojalo.

Međutim, kada je to saopšteno kralju, kažu da se samo smeja, tvrdo i dugo, kao da je to bila najneobičnija šala koju je čuo posle dužeg vremena.

DEVETO POGLAVLJE

Ipak, oni su i dalje dolazili, muškarci i žene, dečaci i devojčice koji su pobjegli od kuće kako bi bili deo najdivnijeg i najtužnijeg događaja u životu.

Nastavili su da dolaze, duhovi i neobjašnjiva bića, životinje na povocu, slonovi, psi, mačke, koze, konji, kamile, magarci; dolazili su u svim obličjima, spuštali se u selo i skoro ga uništili svojom žalošću, tugom i svojom željom da budu zajedno u tako tajanstvenom trenutku zajedničke žalosti.

Slava umirućeg princa postala je pretnja samom životu sela. Čitava okolina je bila zaposednuta. Njive su bile zauzete. Ubrzo su se seljani našli stešnjeni pritiskom hodočasnika i posetilaca, masom donosilaca najboljih želja. Seljani su ubrzo bili onemogućeni da žive i rade. Kraljevstvo je polako počelo da staje; njegove delatnosti su utihnule; previše ljudi je napustilo svoja mesta kako bi došlo i

izrazilo svoju tugu, kao pred velikim svetištem.

Starci su sazvali hitne sastanke i konačno izneli kralju da se ljudi moraju odvratiti, inače će kraljevstvo biti uništeno tom neprirodnom tugom. Smatrali su da se ljudi moraju vratiti kućama i da se život mora vratiti svom redovnom toku u svim oblastima kraljevstva. Predložili se da se izmisli priča da se princ oporavlja i da mu je želja da se svi vrate svom redovnom životu; da su svi iscelitelji jasno izneli da je to najbolji način da se pomogne princu da mu bude bolje, inače će umreti. Ova čista izmišljotina, nešto ublažena kitnjastim pohvalama i zahvalnošću za njihovu odanost i ljubav, činila je predlog rešenja za povratak ljudi kućama i redovnom životu. Ideja je bila da se njihov povratak kući predstavi kao istinska žrtva koja će pomoći njihovom princu na umoru.

Kralj je slušao starce kao kroz san. Osim što je slušao, ništa drugo nije radio. Starci su osetili tihi smeh u njegovom odgovoru i to shvatili kao ovlašćenje da deluju.

Starci su izdali neophodno obaveštenje za javnost; poslali su ugledne osobe da se izmešaju s narodom i puste vest; obznanili su izmišljene prinčeve želje.

Ljudi nisu verovali ni starcima ni objavi, niti ih je pak zavela izjavljena pohvala i zahvalnost. No, u međusobnom razgovorima ljudi su došli do istog zaključka. Shvatili su da štetno deluju na selo i da tako mogu zaustaviti život u kraljevstvu. Znali su da se moraju vratiti svom redovnom životu. Vreme začarane žalosti je prošlo. Čudesni trenutak zajedničke sveopšte tuge je prošao.

Ipak, želeli su da znaju pravo prinčevo stanje i starci su, preko svojih posrednika, obećali najopširniji mogući izveštaj o njegovom zdravlju čim oni sami budu obavešteni.

Polako, nevoljno, masa se rasturila. Većina ih se vratila kućama. Mnogi nisu, već su osnovali nova sela i gradove u blizini sela umirućeg princa. To su bila ostrvca onih koji su žudeli da pobegnu za novim počecima, onih koji se nikada nisu osećali kao kod kuće u svojem domu.

Nevoljno, svi su se rasturili. To više nisu bili oni isti ljudi. Nežna žalost ih je promenila. Život u kraljevstvu više nije bio isti. To je bilo kao da su stenovite planine prošarane nevenima i prolećnim cvećem.

Tako princ, koji je ležao u tišini, nikada nije saznao kakvo je dejstvo njegovo umiranje imalo na svet. On je ostao nedužan za svoju slavu i nije znao za promenu u ljudima do koje je njegovo stanje dovelo.

DESETO POGLAVLJE

Onda, jednoga bezimenog dana, dana izvan vremena, princ na samrti je sanjao devojkicu. Prišla mu je i rekla:

„Zašto ti umireš?“

„Zbog svih zala u kraljevstvu“, reče on.

„Šta bi ti pomoglo da ti opet bude dobro?“

„Ako sva zla nestanu.“

„Hoćeš li ti ukloniti zlo?“

„Da“, odgovori on.

„Hoćeš li u sebi patiti zbog zla kako bi pročistio kraljevstvo?“

„Da.“

„Tako će i biti. I tebi će opet biti dobro.“

„Ali ima još jedan razlog zašto sam bolestan“, reče on.

„Koji?“, upita ona.

„Zbog tebe. Zato što sam se zaljubio u tebe. Želim da te ponovo vidim. Umirem zato što te volim, a ne mogu te videti.“

„Da bi me ponovo video, tvoja patnja mora biti velika, a tvoja sreća još veća, jer ja sam tvoja sudbina.“

„Šta moram učiniti?“

„Ono što moraš.“

„Je li to sve?“, upita on iznenađeno.

„Da. I bilo šta da ti se desi, nikada ne zaboravi ko si i sve će biti u redu s tobom i s kraljevstvom.“

„A ko sam ja?“

„Ti si običan čovek. Voljen si. Ti si sin kralja koji se smeje. Ti si princ.“

„A ko si ti?“

„Ja sam tvoja najveća ljubav i tvoja sudbina, a ti si moja.“

„Hoćemo li biti srećni zajedno?“

„U životu i u večnosti.“

„Onda sam se oporavio. Dobro mi je. Nisam više bolestan. Uzeću zlo u sebe, a tebe ću zadobiti kao svoju sudbinu.“

„Učini ono što moraš. Čak i ako se čini pogrešnim. Biće dobro. Jer ti si vođen, ljubavi moja, prinče moj.“

Zatim je devojka nestala iz njegovog sna. Ujutro, on se čudom povratio iz smrti i otvorio je oči. Ležao je u svom krevetu osećajući se kao da mu je život promenio pravac, kao da mu je neko preokrenuo život ili mu dao drukčiju svest, drukčiji um.

Osećao se kao da je postao neko drugi, da je neko drugo, više, čudno prosvetljeno biće usađeno u nekadašnjeg njega. Osećao se življim, budnijim i svesnijim nego ikada u životu. Nova svetlost u njegovoj glavi bila je skoro neizdrživa. Njegova svest je bila skoro nepodnošljivo jasna. Njegov um je bio toliko bistar, oštar i svež da prosto nije znao šta da radi sa njim. Ta jasnost, živahnost se graničila s ludilom. Osećao se kao da će poludeti zbog sjaja i čistote svoje nove svesti pošto se povratio iz mrtvih. U šta god bi pogledao, bistro je video. Na šta god bi pomislio, bilo mu je potpuno jasno. U sebi je nosio novu vrstu svetla koje je prodiralo u sve. Čitav život, sve zagonetke, sve teškoće postale su jasnije i jednostavnije. Sada je sasvim jasno video cilj koji je stajao iza svega. Video je značenje svih stvari. Bile su mu otvorene tajne kako zida pred njim, tako i najudaljenije zvezde i čitavog prostora između njih, koji u stvari i nije bio prostor. Činilo se da sve razume, da sve zna, ne zato što je znao, već zbog te zamenjene svesti u njemu koja je bila čista svetlost i jednostavno sve znala, i to bez reči.

Ležao je tu, u svojoj sobi, u svom krevetu, odakle je na duže bio otišao iz sveta; jednostavno je ležao otvorenih očiju i potpuno mirnog razuma lutajući svetovima čuda, uz blag osmeh na licu, osmeh koji će zauvek, čak i u najvećoj patnji, ostati na njegovom licu, zajedno sa znanjem, svestan iskre u svojem oku.

Njegov otac kralj došao je u sobu i našao sina razbuđenog i potpuno novog, kao novorođenče, sa osmehom na licu kao da je postigao nešto neočekivano a da ni sam nije znao kako; kralj je bio veoma srećan. Kralj je bio toliko srećan da je objavio sedmodnevno slavlje širom kraljevstva. Nastalo je veliko veselje i svetkovina po čitavoj zemlji i sreća je obuzela kraljevstvo na vest da se princ vratio u život. Bilo je to kao da je ljudima dat novi život, kao da su se svi promenili, kao da je svima dat novi početak, kao da su se svi vratili u stanje začaranosti u kojem nisu nikada bili, ali koje im je poznato.

Ta sreća je trajala sedam dana i, kao veliki pljusak, utonula je u duh ljudi i ležala tamo kao reka

ponornica njihove radosti dok se život vraćao u svoj redovan tok.

Onoga dana kada je kralj ušao u sinovljevu odaju i zatekao ga živog, sa osmehom, nov neobičan smeh se orio od jutra do mraka i po celom kraljevstvu taj oslobođeni kraljev smeh je odjekivao u srcima njegovih ljudi i u rekama ponornicama.

JEDANAESTO POGLAVLJE

Prinčev oporavak je bio brz i divan. Čin umiranja ga je korenito promenilo. Kao da je i sam pronašao večni razlog da se smeši životu, bolje je razumeo prirodu velikog smeha svoga oca. Jasnije mu je bilo šta želi. Jasnije mu je bilo ko je on. Video je svoj kraj, proputovao je svoj životni put do iščeznuća nad neizbežnim ponorom i video je odakle sve priče dolaze i kuda odlaze.

U svojoj smrti je doživeo svoj život unapred, proživeo ga celog, propatio, izdržao, oplakao ga i bio blagosloven da ga zaboravi dok ga se još sećao kao neke daleke melodije koju je čuo samo nekoliko trenutaka pre nego što je odsvirana. Sve je on to prošao unapred, u smrti. Sada, njegovo telo mora da nadoknadi ono kroz šta je njegov duh već prošao. Za one koji su se probudili iz prave smrti ovo je naročit blagoslov i jedinstveno opterećenje. Oni nisu iznenađeni nijedan trenutak pred velike događaje u svom životu. Oni doživljavaju stalno, naglašeno *deja vu*.

Tako je princ ostao u krevetu i osluškivao svet iz kojeg je odsustvovao. Upitao je koliko dugo je bio odsutan, ali kralj mu je rekao samo ovo:

„Dovoljno dugo da sve bude u pravo vreme za tebe, sine moj, da odigraš svoju ulogu u poretku stvari u kraljevstvu.“

„Ali koliko je to dugo?“

„Dovoljno dugo da se stvore legende, mitovi narastu i zemlja da se promeni.“

„A koliko je to dugo u mesecima ili plimama?“

„Dovoljno dugo da ljudi prestanu da razmišljaju o tome u mesecima ili plimama, već u pričama.“

„Toliko dugo?“

„Nije dugo, već zgusnuto.“

„Kako to misliš, oče?“

„To se ne može izmeriti vremenom, već opčaranošću. Budi zadovoljan ovim odgovorom i čim budeš dovoljno ojačao da ustaneš, idi i zahvali ženama u selu i svim dvorjanima, muškarcima takođe, zahvali im na svim onim molitvama za vreme tvoje bolesti. Ljudi su ti pokazali više ljubavi nego što se u priči može ispričati, ali sada kada si ozdravio, neće hteti da je pokažu. Veliki događaji povlače u ljudima velika neočekivana osećanja koja se oni stide da priznaju. Zahvali im jednostavno, onda nastavi svoj život redovnim putem kao da se ništa nije dogodilo. Na taj način ćeš povratiti poverenje ljudi i oni će biti normalni, a postojanost će se vratiti u kraljevstvo.“

„Ali, oče, da li normalno znači ništa ne činiti?“

„Znači da stvarno budem svoj.“

„Stvarno svoj?“

„Da.“

„Bez obzira na to ko sam?“

„Da.“

„Bez obzira na to šta sam postao zbog onoga što mi je umiranje učinilo?“

„Šta god da si postao.“

„Dobar ili loš?“

„Dobar ili loš.“

„I to će biti u redu?“

„Biće u redu. To će dopustiti ljudima da budu ono što zaista jesu. Daće im slobodu da rastu i da se ne plaše. Verovaće tvojoj istini.“

„Hvala ti, oče, što si mi ovo kazao. Često čovek ne zna ima pravo da bude ono što jeste.“

„Mnogo vremena je potrebno, sine moj, da čovek sazna ko je i da bude svoj. Umiranje je, mislim, kod tebe to ubrzalo.“

„Nešto me jeste ubrzalo. Nadam se da je to dobro.“

„Jeste dobro. Blagosloveno providenje pazi na te stvari kao što dobar baštovan pazi na cveće i voćke u voćnjaku. Nema ubrzavanja koje nije praćeno najvećom pažnjom i ljubavlju.“

„I moja duša je mnogo veća, jednostavnija i lakša. Mislio sam da ću postati div, a osećam se beskrajno slobodnim, kao da sam leteće biće, kao neka neobična ptica koja poznaje samo vazduh među zvezdama.“

„Tako je to posle povratka kakav je bio tvoj. Pronađi način da sačuvaš to novo mesto, šta god da ti se dogodi u životu, i bićeš dirnut čarolijom. Biti princ ili kralj nije ništa posebno, sine moj, već biti živ u tajni života i spaziti istinsko čudo iza svega. Spoznati svoje prave mogućnosti – to je više nego biti kralj čitave Zemljine kugle, sine moj.“

„Shvatam sada, oče. Prvi put osećam to u svom biću. To priče ne mogu ispričati.“

„One su pokušale, ali su zaključile da je bolje da o takvim stvarima pričaju posredno ili, pak, da ćute. Kao što se kaže, samo dubina može razgovarati s dubinom. Odmori se, sine, ustani ujutru i pozdravi ljude i budi običan. Ja se vraćam svojim poslovima.“

„Hvala ti, oče moj.“

„Već si mi zahvalio time što si ono što jesi, poseban sin.“

DVANAESTO POGLAVLJE

Sledećeg dana princ se probudio s novom željom za životom i neograničenom i pokornom živahnošću. Skočio je iz kreveta i našao se suočen sa suncem na izlasku. Sa široko ispruženim rukama, kao da hoće ceo svet da obgrli svojom ljubavlju, duboko je udahnuo nov vazduh i čudesne sunčeve zrake. Duboko je udahnuo sedam puta, ne brojeći, i stajao je posmatrajući nebesa i zemlju, a iz srca mu je izbila najdublja i najjednostavnija molitva zahvalnosti. Taj izraz zahvalnosti što je živ ispunio ga je takvom radošću da je zaplakao iako nije znao zašto. Zahvaljivao je velikoj plimi života oko sebe za sreću što je živ. Zahvaljivao je vazduhu što je tu. Zahvaljivao je suncu za toplotu i njegovu tajanstvenu svetlost. Zahvaljivao je svetlu za njegove boje i raznovrsnost. Zahvaljivao je čaroliji života za oči kojima gleda, za uši kojima sluša, za osećanja koja oseća, za svoje srce, za svoju dušu, za usta kojima upućuje pohvale. Zahvaljivao je ovom velikom životu za lepotu sveta, životinje i biljke, za življenje i umiranje, za umilnost novorođenčadi i naboranost starih. Zahvaljivao je životu za reke i oluje, za hranu i glad, za drveće, cveće, divljač, pesme, za očeve i majke i za suprotnosti koje čine život.

Princ je bio pun ludačke, pobedničke zahvalnosti; duboko je disao i bio je svestan svakog dela svoga tela, od glave do pete, osetio je odraz života svuda po sebi i bio je zahvalan za svaki centimetar sebe. Otišao je da se napije čiste vode sa slatkih izvora, podižući tikvu za vodu prema suncu i pijući sa osmehom i pozdravio je svet i skrivenu slavu iza svega toga, a onda se okupao, s pesmom u srcu kojoj je dozvolio da mu pređe preko usana.

Kada se okupao, perući čitavo telo u znak jednostavne zahvalnosti za neobično čudo živog tela, obukao je čisto, jednostavno i dostojanstveno ruho i obišao dvorac i okolinu kako bi se svima pojedinačno zahvalio na molitvama i ulozi koju su odigrali u njegovom vraćanju u život. Zahvalio je svakome kome je trebalo zahvaliti. Zahvalio je kuvarima, zahvalio je slugama, travarima, glasnicima, robovima, baštovanima, čistačima, starcima, poglavicama, ženama, suprugama, kćerima i bebama.

Princ je izaslao glasonoše širom kraljevstva da prenesu njegovu ličnu zahvalnost svim ljudima na ljubaznosti i molitvama koje su, rekao je, bile tako snažne da je čak i kralj smrti bio dirnut i dozvolio mu da im se vrati zdrav i oporavljen. Poslao je jednostavnu poruku zahvalnosti svim ljudima, svim oblastima, svim uzrastima, podanicima svih kraljeva. Takođe je poslao poruke zahvalnosti izvan kraljevstva, drugim svetovima, nadaleko i naširoko, dokle god su se poruke mogle slati. Te poruke je slao uobičajenim putem i kroz snove i raspoloženje, kao što to njegov otac čini.

Zatim je obišao selo; od kolibe do kolibe, od kuće do kuće, pokucao je na svaka vrata, zahvaljivao je seljanima, rukovao se, grlio ih kada je mogao, zahvaljivao je zaprepašćenim muškarcima i začuđenim ženama, dirnutim mladićima i stidljivim devojkama sa suzama što su im svetlucale u očima kao dijamanti. Svima im je zahvalio. Provodio je dane zahvaljujući ljudima sveta. Nikoga nije izostavio. Zahvalio je starcima koji su sada slepi. Zahvalio je staricama koje se više nisu sećale ko su. Zahvalio je pustinjacima i usamljenicima u šumi. Zahvalio je vešticama i čarobnjacima. Zahvalio je prestupnicima, ludima, odbačenima, bolesnima, umirućima, a za njih se i molio. Zahvalio je ribarima pored reke i točiocima vina među visokim palmama. Zahvalio je lovcima u šumi, seljacima na njivi, ženama na pijaci i telalima na njihovim isturenim mestima, zahvalio je ratnicima, mudracima, sveštenicima u svetilištu. Potražio je u šumi čak i staricu iz bajke koja je živela izdvojena od društva; našao ju je loše raspoloženu i zahvalio joj se. Sočno ga je opsovala, misleći da je uznemirava u njenoj samoći. Kasnije se srčano molila za njega. Ipak, nije mu smetala njena nabusitost jer je bilo pustolovno sresti biće iz bajke.

Zatim je ispratio glasnike sa izvinjenjem svakome u selu kome je propustio da zahvali na molitvama.

Proveo je sedam dana zahvaljujući svakome u okolini sela.

Videli su ga čak kako zahvaljuje kozama i psima, a i kravama, drveću i reci, jer su i oni, na neki način, pomogli njegov oporavak i povratak iz zemlje smrti.

Kada je obavio zahvaljivanje, već je bio zreo za još jedan oporavak. Tako je ostao kod kuće i oporavljao se od iscrpljenosti od zahvaljivanja. Kada je kralj čuo da je legao u krevet da bi se drugi put oporavio, to mu je bilo toliko smešno da se smejavao tokom večere izuzetnoj nežnosti svoga krhkog sina.

Te noći, dok je princ spavao, kralj je bdeo nad njim i smejavao se do duboko u noć.

TRINAESTO POGLAVLJE

Prvog dana oporavka, pošto je obavio nove jutarnje radnje, princ je krenuo u šumu privučen neodoljivim raspoloženjem i žudnjom za zlatnom zorom koja je sada izgledala tako daleko u njegovom sećanju, tako daleko od sadašnjosti, gotovo kao nešto što se dogodilo u drugom životu, veoma davno. Iskrao se iz palate u zoru, pošto je svečano i uz duboke uzdahe pozdravio sunce na izlasku, i krenuo ka ivici šume.

Prvo je oklevao. Na taj način ga je život često uvlačio u snove. Često je u snu, u smrti, nalazio svoju istinsku životnu sreću u nevidljivom tragu kroz šumu ka sastanku koji nije održan, sa onom koju

nikada nije susreo, ali za koju je znao da je ljubav njegovog života. To što ju je izgubio, što nije ispunila obećanje, na neki način ga je odvelo u smrt. Pa ipak, ponovo je bio na istom tragu, izlažući se opasnosti od druge smrti pri drugom izneveravanju.

Osetio je, kad je zastao na ivici šume, da svaka ljubav nužno vodi u smrt, ovu ili onu. Svaka ljubav mora voditi u smrt. A iz te smrti se rađa novi čovek ili žena. Takođe je osetio da ljubav ne vodi samo jednoj smrti, već nekolikima; zbog ljubavi čovek mora s vremena na vreme stalno umirati i ponovo se rađati. Ljubav umire kada se odupreš smrti koju ljubav nosi kako bi se ponovo rodio i rastao. Na svetu i postoji samo malo stvarnih ljubavi jer se ljudi plaše da će morati proći kroz još jednu smrt. Oni broje smrti i ponovna rađanja kroz koja su prošli i kažu: „Koliko je bilo, dosta je, ne više; neću ponovo umreti za tebe, već hoću ostati ovde gde sam, onakav kakav sam, na ovom mestu. Nameravam da na ovoj litici izgradim zamak od sebe samoga.“

Princ je osetio da nema kraja smrtima koje ljubav donosi, kao ni ponovnim rađanjima. Svaka smrt nas čini lakšima, slobodnijima, jednostavnijima, ljudskijima, ranjivijima, jačima, duhovnijima, nežnijima i sveobuhvatnijima. Sve dok ne prestanemo da budemo predstavnici svog bratstva, plemena, zemlje, pola, vere ili bilo koje pripadnosti, već samo divno umiruća živa bića koja se ponovo rađaju, doživljavaju preporod, zauvek – sve dok ne postanemo neka vrsta sna svetlosti, pomislio je princ, bez reči, zadržavši, dok je uranjao u hladovitu senku šume.

Osetio je kako mu se orošena paučina lepi za lice. Zapahnuo ga je predivni miris šume, rastinja, usnule zemlje, stabala koja dišu, miris zelenih i sakrivenih živih bića, raspoloženje smirenih duhova, miris cveća, staze, trulog lišća, sunca koje donosi miris rose na travi, na stazi, bogati mermerni, neizbrisivi miris šume koji je on bio zaboravio sve ono vreme što ga je proveo u kraljevstvu smrti.

Je li zaboravio onaj trag i kuda on vodi? Da. Zaboravio je svoju omiljenu stazu ka onom mestu na reci. Ipak, nešto ga je vodilo drugom stazom, novom stazom, pored čuda koja nije primećivao ni video, ali koja su uticala na njegovu novu dušu, na novoga njega i koje će kasnije videti u snovima; a pošto se probudi, zapitaće se otkuda su ti prizori došli, gde je poreklo tim prelepim slikama. Prošao je kroz mnoge svetove u šumi, nevidljive i neopipljive, a ipak stvarne. I ovo je zapisano u knjizi života među zvezdama.

Princ je još bio prilično slab, ali je imao veliku volju za životom, bio je gladan da živi, gleda i oseća. Više nije želeo da sanja. Sve snove je proživio u zemlji smrti. Prosanjao je svoj život, odsanjao ga do dna. Odsanjao je sve unapred i znao je, negde duboko u sebi, da je nešto od onoga što je sanjao samo privremeno i da se može promeniti, u zavisnosti od toga šta radi i koje sile pokreće, ali bez obzira na to, sada je želeo da proživi. Želeo je da izivi sve, otvorenih očiju i prosvetljenog duha. Želeo je da doživi veliki izazov svog života i da zatvori nemogući krug sudbine delom kao ishodom svoje volje i vizije. Želeo je da postane osvajač svog vlastitog života, sebe samoga. Neki drugi su se, znao je, proslavili po osvajanju sveta. On je hteo da osvoji sebe samoga, svoju sudbinu, svoju kob, jednostavnom snagom ljubavi. To mu je bila skromna želja, tom krhkom princu iz sveta smeha.

ČETRNAESTO POGLAVLJE

Tako je on krenuo kroz šumu i dugo lutao, kroz zoru, dok je sunce sijalo svojim ostrim, jasnim, toplim zracima kroz prste lišća i grana. Njemu se šuma činila novom i u sebi je nosila više priča nego ranije. Zalutao je, ali je pronašao nove staze i sledio je nejasno nametnut put u pravcu koji mu je bio maglovit kao san koji nestaje s buđenjem. Izgubljen u šumi, tumarao je stazama koje su mu se

svidale i došao do mnogih otkrića. Naišao je na jedan broj koliba usamljenih stanovnika u velikoj šumi. I kada god je prolazio pored neke od tih usamljenih koliba, neki starac ili starica su sedeli pred vratima i posmatrali ga mirnim pogledom. A kad bi ih pozdravio, oni bi se osmehnuli, ali su ćutali. Princ je pomislio da stalno sreće istu osobu, istog starca koji se posle promeni u staricu, sedeći ispred kolibe koja u stvari i nije tu. Uvek sa osmehom, ali bez reči.

Princ je završio sa snovima. Hteo je da živi, da stvara, da radi. Nije mu smetala čak ni patnja. Šuma se promenila svuda oko njega. Prošao je pored mnogoljudne svetkovine mrtvih, ali nije prepoznao one koji su ga voleli kao dete, jer ih nije video. Oni su ga posmatrali kako luta kroz njihov skup u tuzi koju nije video. Međutim, zastao je kada je prošao između njih, okrenuo se i pogledao unaokolo, zadržtao i nastavio dalje. Jedan ili dvojica mrtvih htedoše da pođu za njim, da mu kažu koliko ga vole, ali su ih ostali sprečili. Posmatrali su ga kako odlazi, znajući da će im se uskoro priključiti, jer je vreme među mrtvima kratko, brzo prolazi.

Princ je ubrzo našao put kroz mnogobrojne staze i našao se pored reke gde je ostavio svoje srce među poljskim cvećem. Pronašao je ono poznato mesto u žbunju. Bilo je potpuno izmenjeno. Od kiša je rastinje sada bilo bujnije, a čistina među granjem, gde se on bio smestio i posmatrao obalu, zarasla je i potpuno ga zaboravila. Napravio je sebi novo mesto i, dok mu je srce ubrzano lupalo od iščekivanja, čekao je sanjareći da vidi hoće li se ono što je ranije sanjao ostvariti tog prvog dana posle njegovog oslobođenja od smrti.

Međutim, tu pokraj reke, ukazalo mu se blago priviđenje u kojem je video jedno svetilište kako plovi niz reku u žutom čamcu. Video je proroka kako hoda okolo mrmljajući. Video je kako prorok propada. Video je kako svetilište najstarijeg boga leti u vazduh. Obala je bila puna duhova i neobičnih bića; držali su sastanak. Zatim je video jedno belo razigrano obličje na vodi, u čistoj svetlosti, kako se okreće, vrti oko sebe, zračeći svuda unaokolo, što je bilo prava blagodet za slepe oči; a kada je nestalo, nastala je pomrčina.

Onda je princ video osobe s lancima oko nogu i ruku. Vodili su ih ljudi boje oblaka sa šeširima na glavama. Imali su puške i sluge koji su im nosile prtljag i čuvale okovane ljude. Često su bičevali okovane. Onda su ih potrпали u čamce i otplovili u zaslepljujući odsjaj reke. Čuo je njihovu prodornu kuknjavu iza linije neba i zemlje, kao da se dave u toj zemlji u koju je sunce otišlo pošto je napustilo nebo kraljevstva...

Princ nije razumeo ono što je video, te je smatrao da je to samo još jedan prikaz. Onda je otišao kući poznatijim putem. Bio je uznemireniji nego pre. Ono što je video probudilo je u duboki nemir koji je spavao u njemu i rastao u snu.

PETNAESTO POGLAVLJE

Svet koji je princ sada video nije bio isti onaj svet koji je video pre bolesti. Bio je to različit svet i mnogo šta se u njemu gotovo neprimetno izmenilo. Kraljevstvo koje je sada video razlikovalo se od onog koje je video pre svoje duge bolesti. Nešto se promenilo u vazduhu. Izgledalo je kao da ima više međuprostora, jazova između stvari, među drvećem, između koliba i kuća, među ljudima. Video je te praznine svuda i nije ih razumeo. Malo kasnije, nije više bio siguran da li je to što je video bilo odsustvo stvari ili su to bile istinske stvari. Ti jazovi, da li su oni materijalni? Ili su samo prazni prostori? To ga je zbunjivalo.

Sutradan je krenuo u šumu ka svojoj osmatračnici pored reke, gde se još nadao da će se san koji traži možda vratiti jednoga dana; i prvi put je primetio te praznine. Izgledale su stvarne. A kada ih je

jednom zapazio, počeo je da ih vidi svuda. Video je međuprostore između drveća kako se šire i polako ga zatiru. Video je te praznine duž obale kako zatiru ivice reke, sve dok nije video, zapanjen, očigledno smanjivanje vode pri obali. Video je kako se praznine pojavljuju među žbunjem, rastinjem, šipražjem. Protrljao je oči ubeđen da on to samo sanja širom otvorenih očiju postepeni nestanak prirodnog sveta koji je poznao. Protrljao je oči ali to se i dalje događalo i on je i dalje video kako praznine nastaju među stvarima. Video je kako se u reci pojavljuju rupe i očekivao da će voda oseknuti, ali nije. Video je kako se rupe pojavljuju na obali. Video je kako se jazovi šire nebom i ptice uleću u njih, ne vraćajući se. To ga je zaista uznemirilo, te je, ne zadržavajući se, požurio kući da razmisli o ovoj novoj jezivoj pojavi.

Kada je stigao kući, u palatu, otišao je pravo u krevet, pokrio se i zatvorio oči pred svetom. Međutim, i u snu su se međuprostori pojavili. Bilo je čudnih praznina u njegovim snovima.

ŠESNAESTO POGLAVLJE

Narednog dana, princ je ustao, spremio se i krenuo u obilazak kraljevstva. Toga dana nije išao na svoju osmatračnicu. Išao je po kraljevstvu kao prosjak i posmatrao, koristeći sopstvene oči kao nikad do tada. Ono što je video zaprepastilo ga je. Posvuda je video praznine kako rastu. Video ih je na licima ljudi, u njihovim očima, čuo je praznine u njihovom glasu, jazove u njihovim rečima. Neke majke su rađale decu koja su delom bila praznine, a delom u ljudskom obliku. To ga je uplašilo.

„Otkuda te praznine?“ sam sebe je glasno zapitao. „Jesu li one oduvek bile tu, a ja ih tek sada primećujem, ili su one novijeg datuma?“

Isto pitanje je postavljao ljudima i shvatio da je njihov um pun praznina. Bilo je praznina u istoriji, praznina u pradedovskim običajima i predanjima, praznina u njihovom razumevanju, praznina u njihovom znanju, praznina u njihovom smehu, praznina u njihovoj patnji. Video je ljude čije ruke nestaju, čija se lica pretvaraju u prazninu, one koji su hodali na jednoj nozi jer im je drugu progutala praznina, a da to nisu ni znali. Očigledno, niko nije video praznine u sebi ni oko sebe. Međutim, princ je video kako se praznine šire po selima, praznine u igrama, u udaranju u bubnjeve, praznine na njivama. Rekao je ljudima:

„Otkuda ove praznine?“

Međutim, izgleda da niko nije shvatao o čemu on govori. Zato je potražio mudre ljude i žene kraljevstva da dobije odgovor na bolno pitanje...

SEDAMNAESTO POGLAVLJE

Međutim, nije bilo lako pronaći mudre ljude i žene pošto oni uglavnom nisu ni želeli da ih on nađe. A dok se raspitivao i dok su ga upućivali u ovu kolibu ili na ono mesto, kada bi došao tamo, ustanovio bi da su mudri ljudi, saznajući da ih princ traži, nestali, odnosno, kako su sami govorili pokupili se i otišli. Princa je to zbunilo.

„Zašto mudraci beže od mene? Ima li praznina i među mudrima?“

Svuda je tražio mudrace koji ili nisu bili kod kuće, ili su viđeni kako napuštaju svoje stanište na stražnja vrata, ili su se pak preselili ili otišli na dugo hodočašće, ili se verovalo da učestvuju u velikim duhovnim svetkovinama na nekom drugom mestu u kraljevstvu. Ni jedan jedini mudri čovek

ili žena nisu se mogli naći. Možda njihova mudrost, pomislio je, obuhvata i nemogućnost da ih ljudi pronađu kada ih traže. Ipak, ostao je začuđen jer nije imao nikoga s kim bi podelio otkriće o pojavi praznina. Otišao je kući to veče zadubljen u misli, povremeno nestajući iz sveta kada bi odlutao u duboka razmišljanja. A onda, kada je došao k sebi, video je kako se mrak navlači i zvezde sijaju između tamnoplavih praznina na nebu...

Narednog dana je prizvao starce i pitao ih za praznine u ljudima, u pradedovskim običajima i predanjima, praznine u kojima ljudi bespovratno nestaju.

Njegov otac je saslušao ova pitanja sa osmehom na licu, ozaren radoznalošću i ponosan na sina.

Jedan od staraca reče:

„Praznine? Kakve praznine? Nema jazova u našem predanju, našoj istoriji, niti u našim ljudima, niti bilo gde. S nama je sve u redu. Temelji su jaki, kuća je čvrsta. Mi smo postojani. Među nama nema praznina.“

Drugi starac je istupio i rekao:

„Postoji jedna poslovice: 'Lud je samo onaj koji svet vidi ludim'. Ne mislimo na vas, dragi naš prinče, niti imamo nameru da vređamo. Međutim, vi se niste osećali dobro, niste sebi dali dovoljno vremena da se oporavite i stvari posmatrate strogo. Možda su praznine u vama.“

Zatim je prvi starac rekao blažim tonom:

„Ja ne bih tako daleko išao, ali možda treba, prinče, da se još malo oporavite. Onda ćete videti da je zemlja u redu i da su naši vekovni običaji bezbedni i da među nama nema nigde jazova.“

Princ je ćutao i tog dana nije dalje vršio pritisak sa ovim pitanjem.

Ali njegov nemir je potrajao narednih dana kada je video ptice na nebu kako iznenada lete u prazno, u čistu nevidljivost. Ili kada je video decu kako se igraju pored potoka, a onda bi potrčala, smejući se, i potpuno nestala za tren oka. Ili, pak, kada je video bubnjare kako sviraju izuzetan preludijum, udarajući složene i divne ideje i prepliću ih u žaru nadahnutog skraćenog sloga i kako polako, uz bubnjanje, nestaju u nevidljivost, kako se sve više gube što su jače svirali, kao da su zbrisani vlastitim bajnim otkrićima. Ili kada je video kako čitave njive nestaju u praznini, zajedno sa seljacima. Ili kada je video kako se delovi palate polako krune u vazduhu, kao da su zbrisani čudnim oblakom. Ili kada je video kako svetilišta polako isparavaju u treperavom toplom vazduhu nepodnošljivog popodneva, sve dok samo duhovi tamošnjih bogova nisu ostali drhteći u prostoru iznad svetilišta, da bi na kraju i oni bili oduvani u atmosferu privida neba.

On je sve to video, ali je zadržavao svoje mišljenje pošto mu je već bilo jasno da mu niko ne bi verovao. Pošto je morao ćutati o tako važnim stvarima koje je video, postalo mu je neizdrživo i to mu je remetilo san, a nigde nije mogao naći utehe.

Videti sve to a nemati nikoga s kim bi o tome mogao porazgovarati, unelo je neobičan nov pritisak i otuđenje u njegov život. Obuzela ga je strašna, tragična usamljenost i osećanje otuđenosti u sopstvenoj zemlji. Ljudi su izgledali dovoljno srećni, starci su nastavljali manje-više kao i uvek, namećući svoju igru i spletkareći; a njegov otac kralj bio je ćutljiv i tajanstven. Jedini znak njegovog prisustva bio je svojstveni sveopšti smeh, koji se mogao čuti s krovova kuća ili kako podrhtava na lakom povetarcu u dugim popodnevim u kojima su bogovi, jedan po jedan, iščezavali.

Tako se princ našao sam. Obuzet znacima sveta zbrisano tajanstvenom pojavom koju niko drugi ne vidi, nije znao šta da čini sa sobom. Ponekad je mislio da je poludeo. Ponekad je mislio da su svi ostali poludeli. Ponekad je mislio da svet sanja. Ponekad je mislio da živi u neprekidnom snu u kojem ništa nije stvarno osim praznina. Jedino su mu se one činile stvarnim. Činile su mu se stvarnim jer ih niko drugi nije video. Nekada je, pak, mislio da je mrtav i da je sve to što vidi već viđeno s tačke gledišta mrtvog čoveka. To ga je mučilo.

Mogao je sam sebi zaista strašno nautiti u tom stanju svesti da mu se jedne noći njegov otac kralj nije javio u snu, sa svim sjajnim kraljevskim odličjima, i rekao mu:

„Sine moj, potraži devojku iz plemena umetnika i budi sluga njenom ocu. Dobro pogledaj devojku. Onda osvoj njenu ruku. To neće biti lako. Ali tvoja deca će na kraju biti spasioci zemlje.“

Princ se probudio s nejasnim osećanjem da se nešto u njemu zauvek promenilo. Međutim, njegov nespokoj se nije promenio zbog onoga što je video. Jedino što je sada imao jasan znak šta mora učiniti. Tako je u zoru, pošto se spremio, otišao na ono mesto pored reke u nadi da će se jednoga dana, nekog dana, devojka ponovo pojaviti.

U međuvremenu je princ, kako ništa ne bi prepustio slučaju, uprkos zvaničnim protivljenjima sa izgovorom da je to već u velikoj meri urađeno i da nije donelo očekivani ishod, otpremio izaslanike širom kraljevstva da pronađu tajno pleme umetnika kako bi našao devojku s reke. Svi su se konačno, jedan po jedan, vratili i rekli da se to pleme ne može pronaći, da ono u stvari i ne postoji.

Princ je takođe, iz dana u dan, od rane zore, sveže nade kao rosa na travi, pa do podnevne vrućine koja je sve zaslepljivala, čekao devojku. No, ona se nije pojavila, niti se vratila. Kao da je njeno ranije pojavljivanje bio san ili kao da se dogodilo u nekom drugom životu, u nekom dalekom svetu kada je život bio mlađi i lepši i istinit.

OSAMNAESTO POGLAVLJE

Međutim, neki starci nisu bili zadovoljni prinčevim oporavkom. Starac koji je prvi govorio na sastancima što ih je princ sazivao zvao se Okadu i bio je voda nezadovoljnika. Poglavica Okadu je bio starac određenih sposobnosti, čovek koji je bio izuzetno zadovoljan svojim organizacionim i ratnim veštinama i koji je bio velika kraljeva ulizica. Imao je krokodilske oči, bledocrvene usne, opšti pristup mu je bio ljigav i bio je donekle samozadovoljan time što je za sebe prigrabio ekonomsko upravljanje kraljevstvom.

On sam nije imao moć, ali je uživao kraljevu naklonost. Prezirao je ljude, verovao je u starešinstvo samo ako je on sam na vrhu skale; u stvari, verovao je u bilo šta što bi njemu koristilo. Koračao je krupnim koracima, s rukama u džepovima, kao da je ceo svet njegov. Poglavica Okadu je bio na čelu onih kojima se nimalo nije dopadao prinčev oporavak. Osećao je veliku pretnju u prinčevoj izjavi da u kraljevstvu postoje praznine, jazovi u predanju, u istoriji. Poglavica Okadu se gnušao ideje o prazninama i otkako je princ pokrenuo tu temu, on je obilazio ostale starce i zapitkiavao ih da li oni nešto znaju o tim prazninama o kojima princ govori. Bez izuzetka, svi su rekli da ne znaju.

„Ja nigde ne vidim praznine. Šta on uopšte podrazumeva pod prazninama? Smatrate li da misli na nas?“

Starci su krenuli po selu i sami se raspitivali, gledali u svet, lutali i obraćali se onima s kojima je princ razgovarao, a onda su se ponovo sastajali i raspravljali o onome što su saznali. Ipak, dalje niko živi nije video praznine.

Krokodilske oči poglavice Okadua postale su još zloćudnije; i on je postigao, svojim tihim suprotstavljanjem i nadzorom nad sveopštom igrom stvari, čudnu moć nad umom staraca, moć koja je sve više rasla s njegovim ulizištvom i mirnim pristupom. Međutim, on je sada bio udarna snaga skrivena iza staraca koji su ga gledali s tihim strahopoštovanjem; može se reći da su, sasvim iznenada i potpuno tajanstveno, shvatili da se više plaše njega nego kralja. Tako je tiho u kraljevstvu, u senkama, u šapatima, u grmlju, u tami, u mrmorenjima, poglavica Okadu postao poznat kao Krokodil. Zvali su ga Krokodilom čije se oči nikada ne zatvaraju i čije čeljusti nikada ne spavaju.

Pod pritiskom Krokodila starci su zaključili da princ govori tajnim znacima i da možda hoće da natukne da su oni – starci – u stvari te praznine ili da su ih oni stvorili, ili da su postali nepošteni, ili preokrenuli zakone, ili zloupotrebili svoju moć, ili da krađu od kraljevstva i od ljudi te tako osiromašuju pradedovsko predanje, istoriju i zemlju; ili da na neki način ometaju kraljevstvo.

„Meni je sasvim jasno“, rekao je Krokodil, s veoma naglašenom pretnjom, „da smo mi oni na koje princ misli, a kako je počeo, pre ili kasnije će hteti da nas se otarasi i kao sloja i kao snage. On je naš prirodni neprijatelj. Mi njemu ništa loše ne želimo, a on nas vidi kao uzrok razaranja u kraljevstvu. Imamo mnogo razloga da se plašimo princa kada se bude uspeo na presto.“

Krokodil je zastao. Onda je rekao tihim zlim glasom koji je uterivao strah u prepadnute starce okupljene na tom mračnom sastajalištu:

„Osim ako više ne bude uspinjanja na...“

Ponovo je zastao. A onda, dajući znak posluži da ugasi fenjere u mračnoj odaji gde su se tajno sastali po njegovom pozivu, pošto ih je mrak pokrio kao debeli pokrivač na hladnoći, izustio je gotovo šapatom koji se nije mogao čuti ni ponoviti:

„... presto ili prestola...“

DEVETNAESTO POGLAVLJE

Praznine o kojima se princ raspitivao, čije postojanje su oni odricali, počele su da proganjaju starce i stvaraju praznine u njihovom umu. Počeli su da sumnjaju da je princ saznao izvesne stvari o njima, o njihovim tajnim delatnostima, njihovim nepoštenim radnjama, obrednim žrtvama, njihovim tajnim udruženjima, njihovom tajnom oporezovanju seljaka, piljarica i trgovaca, što su zadržavali za sebe, na štetu kraljevstva, dok su mnogi gladovali i patili. Starce su prvi put zabrinula otkrića za koja su se plašili da svakoga trenutka mogu isplivati na površinu.

Nije im se dopadao prinčev oporavak, njegova novonastala budnost, hrabrost i razboritost. A iznad svega, nisu bili zadovoljni što ga je narod mnogo voleo.

DVADESETO POGLAVLJE

Šta da učine starci suočeni s pojmom praznina koji im je princ natuknuo? Mrzeli su taj pojam praznina u stvarima. Izazivao je u njima negodovanje. Bio im je odvratn. Pretio je, duboko i tajanstveno, njihovom ustrojstvu. Pretio je njihovim temeljima. Pretio je njihovom nadzoru nad stvarnošću. Zbog toga su se starci, kao neki obrednici koji vrše užasne operacije nad prirodnim svetom, s vremenom uključili u delatnosti koje su neuvedeni u tajne smatrali izopačenim, čudovišnim, đavolskim činima, pošto su obredi imali za cilj da potvrde njihovu moć i njihovu nadmoć nad stvarima u opštem sklopu kraljevstva.

Oni su hodali noću okolo, s fenjerima, i počeli da kuckaju po stvarima. Kuckali su po zidovima, vedrima za vodu, drveću, zgradama, podovima. Kuckali su kako bi pronašli šupljine. Kuckali su batinama, štapovima i kostima. Kuckali su obredom osvećenim predmetima. Osluškiivali su kako šupljine zvuče. Zapazili su prostore između građevina, drveća, zemlje i neba, iznad potoka i među ljudima. Bili su zadivljeni otvorenim prostorom koji je vodio do zvezda i nebesa. Bili su zapanjeni mnoštvom prostora.

Svi su počeli ružno da sanjaju. Imali su košmare u kojima su ih ti prostori tištali. Razmišljali su da popune sve te šupljine, zatvarajući prostore. Hteli su da odstrane sve praznine, ali čineći to, nisu želeli i da stvore veće jazove. Postali su opsednuti popunjavanjem praznina, i kada god bi videli neku prazninu, videli su silu koja potkopava njihove temelje. Sanjali su o tome kako da stvarima zapreče sve te prazne prostore. Ipak, nisu mogli pronaći način da popune prostor koji je vodio ka zvezdama i nebesima. Pošto su te ogromne optužujuće prostore povezivali s princom, a stoga i prestolom, prvi put posle hiljada godina počeli su da kuju zaveru protiv kralja i da smišljaju kako da ga se otarase. Više nisu čuli njegov smeh u vazduhu.

DVADESET PRVO POGLAVLJE

Itako bi princ ustajao zorom, kada je sunce bilo kao novorođenče u blagoj zlatnoj izmaglici istoka i kad su se ptice takmičile koja će probuditi princa porukom svojih nepojmljivih melodija, pozdravljao svoj život i pokušavao da se priseti svojih snova i osvrne se na njih; i posle obavljanja obreda koje je naučio od svoje smrti, da ga uvek drže budnim pred čudima življenja, krenuo je u šumu. Nije tragao za pustolovinama, već je tražio ono što je izgubio pre nego što umalo nije umro.

Ta vizija je sada, svakim danom, sve više značila. A ljubav što je ležala uspavana u njemu budila se s mirom koji je njegov život činio nepodnošljivim mada on toga nije bio svestan. Onda, jednoga dana, uhvatio je sebe kako juri tajnu, zagonetku, po šumi. Jurio je u snu belo-zlatnu antilopu, što ju je video u šumi, još zaslepljen ljubavlju za koju nije znao da ga je opsela kao sam život u njegovim udovima.

Belo-zlatna antilopa ga je vodila pored potoka koji nikada ranije nije video, pored jedne bele kuće u kojoj je čuo devojkicu kako peva tako lepu pesmu da je skoro zaplakao, pored zdenca u kojem nije video vodu već zbijenu gomilu bisera i dijamanta, ali ipak nije zastao da pogleda zdenac, već je pratio belo-zlatnu antilopu. Ona ga je provela pored dva sela gde je video da je poštovan kao bog, a kada su ga seljani ugledali, svi su pali ničice i, vrišteći ushićeno, uzvikivali kako su blagosloveni što su videli svoje božanstvo. Princ se nije zadržavao da okusi zadovoljstva ove neobjašnjive moći, već je nepokolebljivo išao tragom belo-zlatne antilope koji ga je vodio među drveće i cveće u čijem središtu je bio prostor istog oblika kao jutarnje sunce. Antilopa je uskočila u taj prostor i iščezla. Princ je oklevao na pragu te tajanstvenosti, na brzinu se pomolio i, ne razmišljajući, s hrabrošću koju mladost često poseduje i od koje su sazdana ona što stare mudro i raskošno, takođe je uskočio u taj prostor i našao se na jednostavnom mestu u šumi, nedaleko od reke. Bio je bistre glave, osim što ga je malo čudilo kako se tu našao. Zaboravio je kako je tu stigao. Sećao se samo da je napustio palatu, ušao u šumu, a sada se našao kraj reke, blizu svog omiljenog skrovišta u rascvetalom žbunju i čuo je smeh mladih žena na vetru, preko šaputavih talasa. Čuo je smeh mladih žena i devojkica. Čuo je njihova zadirkivanja, njihove slatke pesme, njihove priče dopola ispričane, njihove igre, njihova imena dok su se dozivale. Čuo ih je onako kako se čuju omiljeni trenuci iz detinjstva, upamćeni u snovima.

Kao faun probuđen iz lakog sna dugom koja svira čarobnu melodiju na nebu, princ se trgao iz poluusnulog stanja i pohitao prema svom mestu među rascvetalim žbunjem. Kada je pogledao iz belog, plavog, crvenog i žutog cveća što ga je okruživalo sa svih strana, video je duž obale zlatne reke, zapaljene blagom ljubomorom sunčevih zraka na čistom tečnom sjaju, devojkice sve u belom kako igraju kolo. Imale su cveće u kosi i školjke oko vrata; plesale su kao da izvode čarobni obred godišnjem dobu cveća i bogatom zelenom daru sveta posle mračnjaštva smrti koje je prošlo zemljom.

Bile su tu, devojke u belim haljinama, igrajući ukrug, s narukvicama od svetlucave bronzne na lepim rukama i grivnama koje su sijale zlatom na njihovim tankim gležnjevima dok su plesale duž obale u lepoti mladosti, u vremenu bez sećanja, u punoj sreći koja ne može potrajati, u savršenoj lepoti koju su bogovi smestili pored reke u slavu sveg stvaranja. Princ je gledao ovaj prizor sreće s čuđenjem u srcu.

Slušao je ushićeno dok su pevale jedan napev, napev koji kao da je pokrenuo reku da se osmehne, ili se bar tako princu učinilo.

„Ako me dodirneš
I ja dodirnem tebe,
Onda je ovo istina,
A i to je istina Takođe.“

Poslednja reč, koja se odvajala ali i vezivala za ostale pesme, imala je čudan uticaj na princa. Postao je svestan osobe od čijeg prisustva mu je srce uzdrhtalo, svet se promenio i svetlo se malo zatamnilo kao kod pomračenja, a onda ponovo blesnulo, jače nego ranije i još izrazitija boja se vratila svim stvarima, kao da mu je neka koprena pala s očiju. Onda je među igračicama ugledao jednu devojku koja je bila odvojena od njih, ali ne i udaljena. Stajala je u jezercu vode na obali gledajući ka obzorju i okretala cvet u ruci, vrteći mu stabljiku tako da je plavi cvet plesao i vrteo se u njenoj ruci kako bi nadoknadio njenu nepomičnost.

Ona je stajala tu, kao u snu koji je vreme zaboravilo, u savršenoj životnoj opčaranosti. Pošto ju je ugledao princ je, ni sam ne znajući zašto, tiho zaplakao, sa osmehom u duši, toplim i nežnim kao tek izašlo sunce u trenucima rujnog zlata.

U tom trenu, devojka što je stajala izdvojeno pozva svoje drugarice i one se okupiše oko nje u krugu, a ona reče:

„Drugarice moje, danas osećam posebnu tugu, kao da mi je bog konačno podario sve ono što sam oduvek želela, ali ja to ne vidim jer sam luckasta. Kako to može biti?“

Drugarice se zakikotaše njenoj zagonetki i počеше da igraju oko nje u krugu, pevajući napev uz nežnu melodiju, i ne odgovarajući joj.

Ona se okretala i okretala uz njihovu igru, dok joj se nije zavrtelo u glavi i više od toga, a onda je i sama počela da igra, da bi sve počele da se igraju jurke, gore-dole po obali, u šumu i nazad.

Tada je princ primetio da je ona sama. Bile su došle da operu rublje na rečnom kamenju i za jutra su obavile zadatak; njihova igra se, u slavlje obavljenog posla, završila. Jele su voće, smejele se i razgovarale o proscima i podražavale razne muške likove iz plemena, i jedna drugoj pričale o snovima i mislima, a zatim su ponele na glavi vedra i otišle kući. Samo ona koja je stajala po strani sada se zadržala na reci, kao da iščekuje boga, ili glas, da joj se obrati, kao što se već jednom jeste obratio kada je bila još nevinija. Međutim, kada se ništa nije dogodilo, pošto je čekala, malo pevala, pogledala oko sebe u iščekivanju i vetar zaduvalao oko nje, od čega je malčice zadrhtala, odlučila je da se vrati kući. Sada je u ruci držala tri cveta kojima se igrala. Jedan je bio žut, drugi plav, a treći je bio crven i činilo se da ih ona sve voli.

Takođe se činilo da je na licu imala srećni osmeh polusna dok se vraćala kroz cveće ka šumi.

Dok je gledala oko sebe u iščekivanju, princ je želeo da joj se obrati, ali ipak je pomislio da je pametnije da ostane miran. Konačno je shvatio nauk od čaplje, njegovog ličnog duha-ptice. Čutao je kada je najviše želeo da izrazi ono u sebi, jer je toga bilo previše da bi se izrazilo. Posmatrao ju je kao da mu je duša napustila telo i zauvek se združila sa njom. Ipak, čutao je. Polako je disao, pažljivo, kao da udiše blagi život samoga sunca. A kada je krenula s reke, on nije imao drugog izbora nego da je prati. Nije imao pojma da li treba to da čini ili ne, ali kao što mesec privlači plimu ili kao

što sunce što zalazi na zapadu vuče naš pogled ka kući, tako je i on shvatio da jednostavno prati san svog života koji je konačno oživeo.

Ona se lagano kretala među šumskim senkama. Jedina ona, od svih devojaka, nije nosila vedro na glavi. Došla je praznih ruku, da pravi društvo prijateljicama u njihovom poslu, a vraćala se s cvećem. Njeno vitko telo i hod pun osmeha oduševljavali su šumske vragolane.

DVADESET DRUGO POGLAVLJE

Činilo se kao da ona jednostavno luta u snu. Princ ju je pratio kroz drveće koje je od njenog prisustva postajalo čarobno. Sve pored čega je prolazila menjalo se s njenim prolaskom. Pratio ju je kroz nova sela gde su se skulpture s njegovim likom uzdizale iz svetilišta. On je video te skulpture, ali nije prepoznao šta predstavljaju. Ona je sišla u dolinu i uronila u drugu šumu koja je bila plava od senki drveća. Bilo je to složeno putovanje. Činilo se kao da je ona u nekom svom ličnom obredu otkrivanja sveta oko sebe. Često bi se zaustavljala da posmatra drveće, kao da u njemu traži nešto ili nekoga. Često je opipavala stabla, kuckala ih i slušala njihovu unutrašnjost. Ponašala se prilično čudno, što je princa opčaravalo.

A onda, na jednoj raskrsnici i odakle se moglo jasno videti nebo i gde se vazduh kostrešio od neobjašnjivih šapata, ona je učinila nešto sasvim neverovatno. Odjednom je stala, postala oprezna i budna; stajala je sasvim mirno kao ratnik koji čeka znak za napad u borbi. Onda je pogledala levo i desno, gore i dole, dok je princ zaprepašćeno posmatrao kako ulazi u jedan od međuprostora između drveća. Ušla je u tu prazninu i potpuno nestala, kao u san, ili kao iz sna koji bleđi na danu. On je oklevao samo na trenutak pre nego što je požurio i uskočio u istu prazninu između stvari u kojoj je ona iščezla. S druge strane, našao se u potpuno drukčijem svetu, istom svetu ali različitom. Našao se na istom mestu na kojem je bio pre nego što je uskočio u istu prazninu između stvari, ali to mesto je bilo čudno. Senke su i dalje bile plave. Još se nalazio u istoj šumi. Raskršće gde su se staze sticale još se treslo od zagonetki. Ipak, ništa nije bilo isto. U daljini ju je video kako hoda i peva za sebe duž šumske staze koja je ličila na neravnu traku od starog zlata između obala samoniklog zelenila i visokog drveća. Video ju je kako zastaje i razgovara s pužem na stazi, video ju je kako podiže puža i stavlja ga među bilje na drugoj strani.

Malo posle toga, pratio ju je do blistave okoline njenog sela, gde je bajoslovno pleme umetnika živelo i izuzetno vredno stvaralo u tajnosti na neviđenom prostoru kraljevstva.

DVADESET TREĆE POGLAVLJE

Rukovodeći se čapljinim načelom, princ je postao neupadljiv i neprepoznatljiv, te je uspeo da se krece kroz pleme umetnika ne privlačeći pažnju na sebe. Tako je mogao videti u koju je kuću ušla, njenu kuću; mogao se obazrivo raspitati i saznali ponešto o njenoj porodici. Ispitao je okolinu sela, zaustavio se u točionicama palmovog vina, dodatno se raspitivao kod drugara u piću i razmišljao da prenoći na rubu šume. Međutim, pred očima mu je bila slika kako jede sirovo gomoljasto korenje i kako ne može spavati od glasova divljih zveri što kruže u tami; zamišljao je kako ga proždiru divlje životinje čim zadrema, pa je zato odlučio da se ipak vrati kući. Ipak je imao sreće toga dana, jer kada je krenuo natrag, ugledao ju je kako izlazi iz kuće i pratio ju je ivicom sela,

pored svetilišta, u šumu i video kako ulazi u drugu prazninu koja je sijala kao mali mesec, jedva vidljiv po danu. Kada je i on žurno zakoračio u tu prazninu, video je kako devojka nestaje u jednoj kolibi neobičnog izgleda sa običnim vratima. Ostala je dugo unutra. A onda, upravo kada je hteo da ode, neko je izašao na vrata i pogledao okolo. Čovek koji je izašao imao je oči divljeg orla. Očigledno je to bio čovek tajni u punoj snazi svoje moći. Pogledao je oko sebe, kao da oseća nešto novo u vazduhu; zatim se, izgovorivši nekoliko snažnih čarobnih reči, povukao u kolibu, ostavljajući napolju neki tajanstven treperavi oblik svog duha koji je i dalje osmatrao, sve dok i on nije izbledeo u zakasnelom odsjaju.

Princ se više ni trenutka nije zadržavao, već je požurio kući putem kojim je došao. Pažljivo se vraćao kroz iste praznine kako bi bio siguran da nijedan deo sebe nije ostavio za sobom kako ne bi ostao zatočen u šumi ili se izgubio u svelu koji nije poznao, u svetu šumskih snova i legendi.

DVADESET ČETVRTO POGLAVLJE

Što su više starci u kraljevstvu pokušavali da popune praznine, više se praznina pojavljivalo. Kao i poglavice na kraljevskom dvoru, srljali su u veliku zbrku među sobom i u kraljevstvu. Oni su prouzrokovali nastanak mnogih zala, jer su se plašili da su praznine, koje su se zlokobno pojavljivale u njihovom izbezumljenom istraživanju, povezane s njima i pradedovskim običajima i predanjima. Svakim danom, među njima su rasle sumnje u vezi s bilo kojom istinom. Više nisu bili sigurni kada je neka novina postala začetak novog običaja, kao ni da li su običaji i predanja uopšte postojali od nastanka sveta. Tle pod nogama im je postalo klimavo, a jednoga dana su čuli princa kako kaže deci u palati da svet stoji u vazduhu i da ništa ne drži Zemlju u prostoru i da je u snu video svet kao sjajnu plavu kuglu u ogromnom moru ničega posutog zvezdama.

„Ova Zemlja se drži na vazduhu, na tajni, ni na čemu“, rekao je deci.

„A kako mi onda ne padnemo?“

„Zato što je to isto ono ništa što nas drži na zemlji. Neki ljudi hodaju naopačke, s glavama nadole, i ne upadaju u veliko ništa. Neka nevidljiva sila nas drži ovde, ne naša snaga.“

Deca su ćutala. Onda jedno dete reče:

„Znači, Zemlja stoji u vazduhu?“

„Ne stoji ni na čemu“, reče princ smešeći se.

Poglavice i starci su čuli te reči, što je začelo nov krug razgovora i grozničavih rasprava. To je podstaklo nove strahove. Sastajali su se noću i gledali u nebesa, ali nisu mogli videti šta to drži Zemlju u vasioni, što je uticalo da uoče nove praznine koje moraju uništiti.

Često su poglavice i starci, nemajući sna, posmatrali kako praznine rastu u kraljevstvu. Ta pojava ih je kočila. Poglavicu Okadua su čuli kako vrišti u snu. Njegove supruge su ga uveravale da nema praznina u svetu, ali njegove zakrvavljene oči nisu mogle da ne vide ono što su počele da gledaju. Umobolni strah poglavica, pogoršan užasnim saznanjem da stoje u vazduhu i da njihov svet ništa ne drži, počeo je da ruši snažnu mitologiju na osnovu koje su nadzirali kraljevstvo u kraljevo ime. Razmišljali su da otruju princa i pridobili su podršku jedne od kraljevih suprug, one najnezadovoljnije. Tri puta su pokušali da otruju princa, ali svaki put hranu je pojeo orao, ili pas, ili majmun koji se pojavio u prinčevoj odaji pre nego što je ovaj počeo da jede. Tri puta je našao prazan tanjir na stolu; primio je to kao znak da treba da posti. Postio je dok mu se nije ukazao drugi znak, koji je on protumačio time da je došlo vreme da se upozna s devojčinom porodicom, prvo prurušen, rukovodeći se načelima čaplje. Taj znak mu se ukazao u vidu sna u kojem je on sedeo kod nogu

majstora, a devojka je stajala na vratima, posmatrajući događanja na ulici.

Princ je rekao svom ocu da će biti odsutan sedam dana, ali da će se vraćati svake noći. Otac je klimnuo glavom i ništa nije pitao, nije se ni smejaio. Ali u očima je imao čudan sjaj.

DVADESET PETO POGLAVLJE

Tog jutra, prolazeći kroz blistave praznine princ je, prerušen, prošao kroz šumu, pored žute doline i nazad u plavu senku šuma u blizini sela umetnika i otišao pravo do radionice devojčinog oca. Seo je ispred neuglednih vrata i zapevao drevnu pesmu koja je tekla ovako:

„Ako je ne možeš naći
Na zemlji,
Potraži je
U moru.
Ako je ne možeš naći
U moru,
Potraži je
Na nebu.
Ako je ne možeš naći
Na nebu,
Potraži je
U vatri.
A ako je ne možeš naći
U vatri,
Potraži je u svojim
Snovima.
Ako nije ni tamo
Onda je nema nigde.
Nigde je ovde
A ovde j e meni lepo... “

Pevao je mekim, dirljivim glasom ne baš naviklim na pevanje i zaista nije odavao baš neki naročit dar, ali samo to raspevano raspoloženje ga je smirivalo dok je čekao. Uz pesmu se uspavao i nastavio da tiho peva u snu, glave naslonjene na stub ispred vrata radionice. Kada je devojčin otac ujutru stigao na posao, na ulazu u tajnu radionicu je ugledao jednog čudnog i neobično lepog mladića kako u snu peva pesmu čije su ga reči nekako dirnule. I pre nego što se mladić probudio, pre nego što je progovorio, devojčin otac je znao da će taj momak odigrati važnu ulogu u njegovom životu. U stvari, odmah je znao da je neznani mladić već izmenio njegov život i život njegove porodice, kao i život plemena. Video je budućnost u krhkom obliku mladića koji se sada probudio i koji je imao tužno nasmejane oči, kao neko ko još nije odlučio da li da živi ili da umre.

„Šta želiš?“, upita on momka nabusito.

„Gospodine“, reče mladić smešeći se stidljivo, „vaša slava je velika, vaša umetnost još veća i ja sam doputovao izdaleka, prošavši oblasti smrti, gospodine, samo da dođem ovamo i služim vam. Ništa ne tražim za uzvrat. Ne tražim čak ni da me podučavate. Ne bih se usudio, gospodine, da tražim

takvu čast od tako velikog majstora kakav ste vi. Želim samo da vam služim kako god vi želite, a uveče ću se vraćati u svoju zemlju; želim tako da radim sve dok vi to budete hteli, gospodine.“

Devojčin otac je gledao mladića. Bio je potpuno opčinjen njegovom izuzetnom krhkošću i lepotom. Bilo je nečeg veoma neobičnog u tom mladiću; i nešto je došapnulo devojčinom ocu da ne može odbiti taj skromni zahtev, čak ni od potpunog neznanca. Stariji čovek je osetio daje mladić jedinstvenog roda, a možda je i neko sasvim drugi od onoga kako se predstavlja. Osećajući da ga je pogodila nežna nevidljiva sila i ne znajući zašto niti šta govori, on reče:

„Prihvatam. Služićeš onako kako ti ja kažem. Ali moraš činiti samo ono što ti ja kažem. Ništa drugo u mojem domaćinstvu te se ne tiče. Moju umetnost nećeš učiti. Ničemu te neću podučavati. Sedećeš tu i služićeš me dok ja drugačije ne budem odlučio. Nije mi potreban sluga i ne znam zašto ovo činim. Uveče i noću možeš raditi šta ti je volja, ali me nikako nemoj obrukati. Ne smeš obelodaniti ništa od onoga što vidiš ovde. Od tebe zahtevam ćutanje i uzdržanost. I ne smeš razgovarati s mojom kćerkom.“

Princ je zahvalno pognuo glavu.

„Hvala, gospodine“, rekao je. „To je najveća čast u mojem životu.“

Stariji čovek ga je gledao začuđeno. Osećanja su mu bila zbrkana. Zaista se nije tako osećao već dugo. Na neki čudan način je slutio da bi on trebalo da bude taj koji zahvaljuje mladiću i da bi upravo on trebalo da bude počastvovan. Ta zbunjenost ga je pomalo ljutila, što se inače nije često dešavalo. Majstor se susreo s nečim što ga je zbunilo i izmaklo snazi njegovih predosećanja i od čega je utihnuo njegov duh vođe. I prvi put posle mnogo godina, spoznao je neku vrstu blagog straha, straha koji se graničio s prosvetljenjem.

„Ko si ti uopšte, odakle dolaziš?“, strogo upita stariji čovek u tom svom složenom stanju uma.

Princ se blago nasmeši.

„Ja sam zalutali siromah, gospodine, razdvojen od porodice na putovanjima, i tako sam se našao ovde.“

„Čini mi se da si rekao da si došao izdaleka zbog...“

„Izdaleka sam doputovao, gospodine, zbog vaše umetnosti i vaše slave, prošao čak i pored carstva mrtvih. Sama zemlja mi je svedok. I vetar će to potvrditi. Zvezde su posmatrale moje putovanje radoznalim očima. Možete da ih pitate, gospodine, kada ja nisam ovde i oni će posvedočiti za mene.“

Stariji čovek se osetio uznemiravajuće zadivljenim.

„Ko ti je otac?“

„Onaj što se smeje, gospodine.“

„Shvatam. A majka?“

„Ona je srećna među zvezdama. Odletela je na nebo kada sam bio mali.“

Nastala je kratka tišina. Onda stariji čovek reče:

„Počinješ danas.“

„Neka vas bogovi blagoslove, gospodine, za velikodušnost koju nosite u svom srcu.“

Stariji čovek je ušao u svoju tajnu radionicu zajedno s novim slugom.

DVADESET ŠESTO POGLAVLJE

Kada je devojka toga popodneva došla da poseti oca, nije primetila novog slugu. Sedeo je u uglu pored zida, među statuama i likovima. Svetlost je ulazila kroz otvor na zidu iznad njegove glave. Sedeo je potpuno mirno, kao što mu je naloženo, i disao kao što bronzane statue dišu, nečujno,

bez pokreta. Devojka nije primetila novog slugu, ali je primetila oblik nove zamisli u drvetu koje je njen otac dopola odsanjao u prostoru. Otac je radio u tišini, između kamenja i komada drveta, za stolom, sanjajući i pretačući mirnom snagom nova bića u oblike, kao da se mole ili baju. Za to vreme, njegova kćerka je sedela na svojoj omiljenoj stolici i izgovarala misli koje su joj padale ma um, delimično svesna da njen glas ima prijatan uticaj na raspoloženje radionice, a statue su je u tami slušale, kao nekog voljenog. Bila je na reci toga dana, rekla je, i zatekla ju je pustu...

„Ničega nije bilo tamo, oče, i nisam to mogla shvatiti. Reka je bila ona ta, a možda i nije; obala je bila ista mada nisam sigurna; nebo se nije promenilo i sve moje omiljeno cveće je cvetalo, ali sve je bilo prazno, kao da je duh stvari otišao iz njih. Kada su moje drugarice pevale, nije mi se dopalo. Kada su igrale, bile su trapave. Nisam ništa osećala. Vetar nije imao sladak ukus. Reka je bila kao od kamena. Ušla sam sama u šumu. Bila je bezbojna. Nisam videla zelenu boju lišća. Sve je bilo beživotno. Poneki leptir bi mi sleteo na rame. Videla bih ponekog puža na stazi i imali smo šta da kažemo jedno drugom. Dok sam tako hodala, sanjala sam dijamantski san u kojem me je vila pretvorila u kraljicu, ili princezu, a ja se smešim među drvećem. Ponekad, oče, ispred sebe imam savršenu sliku koju mogu napraviti u bronzi ili drvetu. A kada nestane, ponovo mi se javi u snovima. Ponekad čujem pesmu koju peva neki prosac na ivici sna, dok se vraćam kući. Međutim, ovih dana, a danas posebno, ništa se ne događa. Svet je beživotan. Zvezde ne sijaju, pa čak i moje srce bije kao da je sve uobičajeno. Je li se nešto u svetu promenilo a da ja nisam primetila?“

Zatim je začutala. I njen otac je ćutao i tiho radio, samo bi povremeno pomerao drvo po stolu, dišući onako kako to čine drvene statue, tiho, kao da nije želeo da uznemiri vazduh. Devojka je posmatrala statue u radionici, gledala ih je, ali ih nije videla i u tom odsutnom stanju polusna videla je obličja duhova koji polako daju nove oblike biću pod jasnim uputstvima njenog oca, njihovog gospodara. Posmatrala je krajičkom oka nejasno vidljiva obličja duhova i na trenutak je primetila novog među njima, ali kada je bolje pogledala, on je nestao, utopio se u tajanstvenom polusvetlu radionice, gde su se najvažniji događaji dešavali u senci, pri slaboj svetlosti na kojoj se nije moglo videti, u tamnoj izmaglici gde je sve postajalo stvarno i nestvarno, kao senke koje se kreću u tami.

DVADESET SEDMO POGLAVLJE

Devojka nije primetila novog slugu čak ni onda kada je sela na svoju stolicu i zadremala i sanjala kako je jedna od statua oživela. Ponekad, kada je bila budna i slušala kako njen otac izrezuje oblike u vazduhu, objašnjavajući svojim duhovima-slugama šta želi da naprave od drveta koje je odavno pripremio za njihov novi život, novi sluga bi se promeškoltio pored zida i tiho nakašljao, kao da je udahnuo prašinu koja je lebdela oko drveta i gušila ga. Čak ni onda ga devojka nije opazila. Jednom, dok je dremala poluotvorenih očiju, novi sluga je puzeći prošao kroz njeno vidno polje da primi uputstva od njenog oca, izašao napolje, vratio se i šapnuo mu nešto na uvo, prošao pored njenog zavaljenog obličja na stolici i zauzeo svoj mirni položaj u tami, među statuama kod zida, a ona ga i dalje nije primećivala. Kao da je njen otac majstor bacio čini nevidljivosti na novog slugu kako ga njegova kćerka ne bi mogla videti; ili kao da je tako bilo pošto je bacio čini nerazumevanja na svoju kćer. Ili je možda novi sluga bacio čini sam na sebe kako ga ona ne bi videla, rukovodeći se načelima bele čaplje, ali podižući ih na sam vrhunac čarolije.

Dok je sedeo u tami pored zida, štošta je novome slugi prolazilo kroz glavu. Često je padao u san i u snu prolazio kroz zlatnu prazninu i našao bi se u palati u kojoj je bio rob. Nije imao pojma šta ga je dovelo u to stanje. Bio je u dalekoj zemlji, među onima čija je koža boje neba u predvečerje, a on je

bio rob koji je radio u polju od jutra do mraka, zajedno s mnogim drugima, pevajući dirljive tužbalice o minulom životu. Ponekad je bio polugo na trgu, gde su ga prodavali po ceni običnog psa. Nekada je imao troje dece koja nisu bila iste boje kao on, a žena mu je imala hladne oči kao u mrtve ribe. Ponekad mu je bilo teško da pronađe zlatnu prazninu i vrati se u radionicu, u tami, budan. Kada bi se vratio, u tišini, bio je zbunjen.

Dok je tako sedeo među kamenjem i drvetom na um su mu padale mnoge misli i delovi života, što izmišljene, što stvarne predstave.

Novi sluga, što je u stvari i bio, sedeo je tu mirno, poslušno i nepomično. Učio je umetnost statua. Učio je njihovu nepomičnost. Učio je njihov mir. Učio je kako da u svoje podatno biće upije sve stvari, svu energiju, sve misli i raspoloženja oko sebe. Učio je da odaje svoje raspoloženje, svoje misli, takođe i energiju, u tišini, onakve kakve jesu. Učio je sposobnost upijanja statua i njihovo zračenje. Učio je da bude prisutan kao što su one, bez nametanja, a ipak nezaboravno, da bude nepomičan, a ipak kao da se kreće, da se nikada ne menja, a ipak da se menja pod svetlom ili pod uglom pod kojim se posmatra. Učio je jednostavnost statua i kako ih ta jednostavnost čini velelepna u mislima. Učio je nepokretnost statua i kako im ta nepokretnost omogućava da putuju kroz ogroman broj umova koji ih čak nisu ni videli. Učio je duhovitost statua, kako zadržavaju svoje najveće tajne za sebe, smešeci se u sebi na nestvarnost svog spoljnog oblika, dok njihova istinska tajna ostaje u njima. Učio je da, kao statue, živi u unutrašnjoj tajanstvenosti, da živi u njenoj tajnoj svetlosti i sluša istinu koja se u tišini šapuće unutar obličja stvari. Takođe je učio otvorenost statua i nudio se svim očima, svim dušama, da ga gledaju i ne razumeju a da im to ne smeta. Učio je mir statua, koje su zadovoljne samim tim što postoje, što pružaju i primaju i ne troše energiju na ono što nije mir, da se ne brinu o tome da li postoje ili ne postoje, već da u svojem postojanju jasno postoje. Takođe je učio moć statua, naučio je kako da zauzima i da ne zauzima mesto koje je zauzima, učio je kako da oseća svaki deo svoga bića i da bude svestan celoga sebe i da bude svestan svega postojećeg, svega u svemiru.

Od statua je naučio da u svemiru sve stvari učestvuju u svim stvarima i da nijedna stvar niti predmet, ni biće, nisu odvojeni jedno od drugoga. Naučio je neuništivost statua, jer se one ne mogu uništiti; čak i kada se spale ili razbiju na sitne komade, do bezobličja, do onoga što su nekada bile, one ostaju zauvek u sećanju nevidljive vasiona i u večnoj knjizi koja se nalazi među zvezdama.

Mnogo šta je novi sluga naučio od statua i ne znajući to. Jedan nauk je bila i umetnost sreće, koju je teško podučavati, jer statue, same po sebi, spoznaju sreću kao uzgredni proizvod svoje unutrašnje sigurnosti o višem stupnju ovoga ili nižem stupnju onoga. Prema tome, bez obzira na to šta su, one to jesu, zajedno sa unutrašnjom umetnošću koju otkrivaju tek u tami, između sebe, kada nema nikoga da gleda; onda kada mogu biti najvernije sebi. Bilo je potrebno da prođe neko vreme da prime novog slugu u svoje tajne zvezdane redove. Ali prvo je morao biti ispitan i uveden u njihovo stanje, u njihovu filozofiju, u njihove tajne.

Vreme koje je proveo među statuama, kao statua, bilo je najveća pustolovina njegovog života.

I tako je princ, da bi služio, postao statua. Postao je statua u radionici devojčinog oca. Retko se kretao.

DVADESET OSMO POGLAVLJE

U međuvremenu, galama prosaca bila je sve veća. Njihova borbenost je jačala. Mnogi od njih su bili u selu, izražavajući svoje prosidbene namere preko opširnih, uticajnih i često neprimerenih posrednika. Unajmljivali su travare koji su, za novčanu nagradu, uspevali da se uvuku u kuću devojčinih roditelja i došapnu nagoveštaje u vezi sa zlom koje može zadesiti porodicu ako taj i taj ne bude izabran za mladoženju. Ili ako je neko u porodici bio bolestan i tražio se tajni savet od vrača, često bi im natuknuli da je taj i taj prosac kriv za bolest, ili ako povoljna odluka bude doneta u korist toga i toga, onda će zaraza, čija je ta bolest samo prethodnica, mimoći porodicu, ako ne i celo pleme.

Sa svih strana su sve nezadovoljniji prosoci proganjali devojčinu porodicu i vršili pritisak na nju, podmićivali je i pretili joj. Njihovo nezadovoljstvo je nezdravo uticalo na selo, na umetnički život ljudi, čak i na prijateljsko raspoloženje. Na ovaj ili onaj način, ljudi u selu su se našli u nečijem taboru, podržavajući jednog ili drugog uticajnog prosca, koji su ih iskorišćavali. Na pijaci, oni koji prodaju ribu ili mesari ili prodavci sitnica, povrća, bojenog tekstila, šapnuli bi bilo kome iz devojčinog domaćinstva ime prosca kojeg većina podržava i to ime bi našlo put, zaobilaznim kanalima, do majke, a onda konačno i do same devojke. Ona ga ne bi ni čula, ni to niti bilo koje drugo ime, čak ni reč prosac, jer je jednostavno postala gluva za sve što sa tim ima veze i umesto toga ponašala se ljupko odsutno. Često je pevala, često je sanjarila sakrivena u zlatnoj tajni pokraj reke.

Što su prosoci više galamili, to je devojka postajala sve čudnija i neuhvatljivija. Bila je sve lepša na svoj čudan način, a ipak nevidljivija. Izveštala se da prođe pored ljudi neviđena ili da se provuče kroz gomilu svet, a da je niko ne primeti. Takođe je naučila da ne vidi ono što ne želi da vidi. A pošto su prosoci postali neizbežan deo sela, naučila je da vidi sve manje i manje, dok se skoro sasvim nije povukla u sanjarenje i lutanje.

Prosci su toliko zarazili selo svojim nedoličnim suparništvom da su porodice drugih devojaka, pristiglih za udaju, počele da se žale. Često su se čule, sa oštrinom u glasu, kako kažu: „Zašto ne odabere jednog čoveka i ne pusti nas da mirno živimo u selu? Je li ona jedina devojka na svetu? Zašto ne pomisli i na druge? Zbog nje su ovo selo uništili stranci.“

Mamba, njen glavni prosac, koji je ovu priču raširio, sada je oštro nastupao. Opanjkavao je ostale prosce i tvrdio da njihovo bogatstvo, njihovo prisustvo, njihovi strani običaji kvare duhovno jedinstvo sela i da će to što devojka nije sposobna da donese razumnu odluku dovesti do rascepanosti, pa i smrti sela ako se ne povede računa.

Sve više se čulo ovakvih priča. Mnogi su ukazivali na njih, pa su se čak i tajni majstori prilično uzbudili i raspravljali o tome na tajnim sastancima.

DVADESET DEVETO POGLAVLJE

Prvih sedam dana, novi sluga je radio onako kako mu je rečeno, a ako mu niko ništa ne bi rekao, nije ništa ni radio.

Kao sluga, retko je govorio, samo je slušao. Nije ni znao da ima toliko da se sluša, toliko da se čuje u svetu, u vasioni.

U početku, slušanje mu je bilo strano, veoma teško i on ga je doživljavao kao samrtničku muku. Onda je, polako, primetio da u tome ima zadovoljstva, ako uspori rad mozga i ako zaboravi ko je. Počeo je da čuje ono što mu niko nikada nije rekao. Čuo je priče i glasine o kraljevstvu. Čuo je kako zemlja ima kralja kojeg niko nikada nije video. Čuo je da na kraljevskom dvoru ima onih koji kuju

zaveru da uklone kralja i izdele kraljevstvo. Čuo je da je princ umro i da je na njegovo mesto podmetnut lažni princ da ublaži nemir u narodu. Čuo je da su kraljevstvo sa svih strana napale senke i beli duhovi. Čuo je da je tama progutala zemlju i da je među ljudima zavladao zlo koje otima mladiće i devojke i odnosi ih na neko mračno mesto iza velikih mora odakle nema povratka. Čuo je vapaj predaka, čuo je plač čitave vojske još nerođenih pokolenja, čuo je lomljavu velikih stubova zemlje, rušenje kuća, rasturanje palata, kuknjavu mrtvih i dirljive pesme anđela koji pevaju o novom dobu što će se izroditi iz tog strašnog razaranja. Nije imao pojma kako je sve to čuo, ali kada je naučio da sluša, izgledalo je da nema kraja stvarima koje su mu bile bitne da čuje.

Naučio je da sluša bez uzbuđenja, bez potrebe da nešto čini. Naučio je da sluša i da čuje, onako kako to čine statue.

Shvatio je da što više sluša, više čuje.

TRIDESETO POGLAVLJE

Svako veče novi sluga se vraćao u šumu i ulazio u određenu prazninu između drveća i našao bi se u istoj šumi, a ipak različitoj, i ona ga je vodila kući. Podigao bi se između statua, nemo se poklonio devojčinom ocu i krenuo između skulptura, drvenih poprsja, kapija ukrašenih likovima, statua bogova, mnoštva umetničkih dela duž glavnih seoskih puteva i staza, likova u kamenu i drvetu i mešovitom materijalu od noktiju i perja, krvi i kanapa i šarenih školjki, dela koja su bila nagomilana u prolazima i koja su menjala oblik kako je veče padalo. Prolazio je pored svih njih, slušajući mrmor glasova kao hor tihog žubora reke. Ne gledajući u lica i ne zadržavajući se, klizio je kroz prometno selo, ne privlačeći pažnju na sebe i uputio se ka tamnoj gustoj šumi. Često uveče, iznenadni opojni miris lišća bi ga preplavio dubokim sećanjima i osećanjem velike slobode; i njegovo srce bi zapevalo od radosti. Često se osećao veoma srećnim što ima kraljevstvo šume samo za sebe, pa je zastajkivao ili trčao između drveća, pevao pticama i recitovao drevne stihove šumskom cveću. Nekada bi legao leđima oslonjen na drvo i na trenutak bi sebi dopustio da otplovi u svet prirodnih elemenata. U takvoj jednoj prilici usnio je neverovatno san o novorođenčetu koje je, istoga onoga dana kada se rodilo, postalo čovek, oženilo se, dobilo troje dece, hrabro se borilo u velikom ratu, proputovalo sve kontinente, bilo uvedeno u silne tajne bratstva sveopštih majstora, lečilo bolesne, izmenilo tok svetske istorije, očistilo pola sveta od njegove velike pokvarenosti tako što je kroz njega skrenulo božanstvenu reku Venerinu, ujarmilo volove Sunca da uzoru suvu neplodnu zemlju, borilo se sa sedmoglavim čudovištem iz dubina i obnovilo prvobitnu lepotu zapuštene bašte ljudske rase, a onda umrlo u ponoć svog prvog i jedinog dana na ovom svetu. San o ovom predivnom detetu obuzimao je dugo novog slugu, ali on nije imao pojma šta taj san znači, pa je mnogo snage potrošio razmišljajući o otelotvorenju novorođenčeta koje je toliko postiglo prvog i jedinog dana svog života.

Svako veče je novi sluga uradio nešto novo u šumi pri povratku kući. Ponekad bi spoznao ukus straha dok je hodao kroz guste senke drveća i slušao kako neke čudne ptice izmenjenim glasovima dozivaju njegova tajna imena. Ponekad bi pokušao da sluša jezik drveća kako bi čuo šta ono ima da kaže o vanvremenskom postojanju i o vremenu. Ponekad je čuo šapat da smrt živi u šumi i da su joj kuća sve drveće i sve senke, sva tama i cela zemlja, i da se u njenoj materici nalazi život, ako ga možeš pronaći. Te šapate nije razumeo.

Ma šta da je radio, koliko god se zadržavao, uvek je pri povratku kući, u palatu, zaticao isti međuprostor između drveća, uvek ga brzo prolazio čvrsta duha. I posle toga shvatio bi da je iščezao na jednom mestu da bi se ponovo pojavio na istom mestu koje je ipak nekako drukčije. On to nije

razumeo, niti je pokušavao.

Međutim, bilo mu je potrebno vremena da shvati da je možda upravo ta praznina razlog što njegovi izaslanici nisu uspjeli pronaći pleme umetnika. Palo mu je na pamet da se to tajanstveno pleme ne nalazi ni na jednoj mapi niti teritoriji, već u odvojenom svetu. Prvi put princ nije bio siguran da li oni pripadaju zemlji i kraljevstvu.

Kada je prolazio kroz tu prazninu, koja je menjala oblik iz dana u dan, nikada nije bila ista – ponekad je bila u obliku meseca, nekada kao vatra, ponekad kao jasno ogledalo vode koje baca odsjaj u vazduh, nekada u obliku žene – ali kad god bi prošao kroz prazninu on je postajao druga strana onoga što jeste, različit, a opet isti. Pri povratku kući opet je postajao princ, krhak, nežan, s glavom koja zrači novom jasnoćom kao da zatvorenih očiju u trenutku može videti pola svemira i spaziti besmrtno ogledalo sudbine.

TRIDESET PRVO POGLAVLJE

Sedam dana je on tako služio. Danima je tako živio. Onda je zamolio oca kralja za dozvolu da ostane malo duže na ovom tajnom zadatku. Njegov otac, uz malo uzvišenog nestašluka u pogledu, reče:

„Smatram da je deo tvojih dužnosti kao princa da pre svega budeš ljudsko biće, temeljno i zaokruženo. Malo poniženja ti neće škoditi. A i malo patnje će biti veoma dobro za tebe. Poniženje će ti uneti snagu u vene i nešto zrelosti u srce. Ljudski je biti sve. Preci nastali iz zemnog praha, udarci sudbine, izgnanstvo u neprijateljskoj zemlji, sluganstvo, ropstvo, rat, ludilo, glupost, očaj, sjaj – to je hrana ljudske istorije. Sve se to s trpeze mora okusiti pre nego što postaneš kralj. Ali najbolje voće od svega je ljubav, sine moj, i ako uz pomoć ljubavi uspeš naučiti o veštini ljudskog bitisanja, onda ćeš biti velik princ i radost tajnama zvezda.“

Princa je malo kosnula neobična izjava njegovog oca. Kralj nikada ranije nije tako razgovarao s njim. Princ je bio toliko zadivljen i čudno dirnut da kada se povratio od blagog ludila radosti, njegov otac je već bio otišao.

Međutim, u večerima svog povratka, gonjen neobjašnjivom strašću i tihim prećutnim odobravanjem koje je osetio u kraljevom kazivanju, okupljao je starce i zahtevao od njih odgovore u vezi sa sve većim brojem praznina u kraljevstvu koje su pretile, potkopavale temelje svega postojećeg. To je začudilo i razbesnelo starce više nego ikada, jer oni nisu imali odgovore i nisu mogli ništa učiniti s prazninama koje su se širile po kraljevstvu kao neka bezimena bolest.

TRIDESET DRUGO POGLAVLJE

Princa je otišao i živio s plemenom izrađivača kapija i maskarada, livaca bronzne, sa onima koji su otkrivali snove. Živeo je prerušen s plemenom umetnika, kao običan čovek, sledeći jedno od svojih omiljenih načela, načelo nevidljivosti. Radio je kao sluga kod oca devojke svoga srca. Radio je kod njega sedam godišnjih doba. Često se, uz dozvolu, iskradao do svoga kraljevstva. Za sve to vreme, nijednom nije razgovarao s devojkom. Niti se ona njemu obraćala. Ona ga nije ni videla. Nije ga uopšte primetila. On joj se nije obraćao, retko bi je neposredno pogledao, ali ju je u duši

posmatrao i slušao. Proučavao je njeno srce, sledio njen put i upijao u sebe posebnu filozofiju njenog bića.

Ona je bila od onih čudnih osoba koje ni same ne znaju koliko su čudne. Sama sebi je bila toliko čudna da je to smatrala uobičajenim. Novi sluga je, na primer, naučio da ona nije mnogo zainteresovana za odraz stvari. Ogledala je nisu uopšte opčaravala. Više ju je zanimalo bitisanje nego same stvari. A ipak je izbegavala ljude i skrivala se među stvarima. Više ju je zanimalo plod nego koren. Drugi su pokušavali da saznaju šta se krije iza stvari, odakle ljudi potiču, gde se nalaze u opštem poretku, ko su im preci, a nju je uglavnom zanimalo ono što ljudi proizvode, njihovi plodovi, umetnost, dela. Novi sluga je često primećivao kako ona samo jednim pogledom na nečiju umetnost saznaje sve ono što joj je bilo potrebno da zna o tome. Uz jedan pogled na njihov proizvod, njena tišina je govorila. Za nju nije bilo većeg otkrovenja od potpisa duše u umetničkom delu koje je neko stvorio. U tome je bila nemilosrdna. U tome je bila isključiva. Pred njom je sve ležalo ogoljeno, kao istinska tajna ispovest, u svakom delu koje bi videla. Umela je da ljudima čita misli kroz njihova dela. Hrabrost, duhovitost, strpljenje, sposobnost odrastanja, slobodu duha, prosečnost, prikrivenu veličinu, kukavičluk, naginjanje tajanstvenosti, stanje njihovog zdravlja, koliko dugo će živeti, kakvi će biti kao muževi ili žene, da li su od poverenja ili ne, njihovu sposobnost da vole – sve ovo i još mnogo toga što se moglo samo naslutiti, ova devojka je mogla pročitati u svakom umetničkom delu koje bi videla. To je bio zaista neobičan dar. Gotovo prokletstvo. To ju je opterećivalo. Bilo je to kao gledanje u budućnost, kao proročanstvo. Bila je to divna vidovitost očiju. Zbog toga su se svi u plemenu plašili njenih očiju. Ta moć je postala još izraženija otkako je uvedena u tajne. Posmatrati umetnička dela značilo je patnju. Videla je isuviše jasno slabosti najboljih. Vrlo malo dela iznad te granice je ostavljalo utisak na nju. A ona su na nju zaista snažno delovala, kao rana ili kao slom živaca ili kao otkriće u kojem je ona na neki način uništena. Ona je žudela za takvim uništenjem. Samo kroz takvo uništenje sticala je jak osećaj tajne i neizrecive životne istine koja ju je toliko proganjala u satima sanjarenja.

Novi sluga, u svom spokoju među statuama, ni na trenutak nije prestajao da proučava njeno mračno srce i njeno ponašanje. Koristeći moć koju su mu podarili mrtvi, težio je ka lutanju i osluškivanju filozofije njenog bića. To je bio osnovni razlog zbog kojeg je bio tu, u senci, pored zida, u svetu gde je stranac i gde je nepoznat i nevidljiv. On je samo želeo, priznavao on to sebi ili ne, da živi u njenom biću. I jeste tako bilo, i to mnogo češće nego što je on to shvatao.

Osetio je da ona može pronaći u srce svakoga koga sretne, ali da retko veruje da je videla ono što je videla.

TRIDESET TRECE POGLAVLJE

Devojci bi često misli odlutale u drugi svet, daleko, gde bi dugo razgovarala s bićima zračće lepote. Bila su to bića svih mogućih boja i čistih oblika. Za njih su sve stvari imale svoje bogove i filozofiju. Za njih su čarolija i čuda bili nešto izvorno a nauka i tehnologija drevne veštine praistorijskih ljudi koje nisu bile čak ni legende u letopisima sveta. Oni nisu verovali ni u bilo kakvo sećanje; nisu verovali u previše sećanja i istorije. Verovali su da je za civilizaciju važno da zaboravi kako bi što više stvorila. Njihova zaboravnost je bila čin genijalnosti, jer su znali da će sve što je ikada postojalo – postojati, te da težnja očuvanju istorije znači tautologiju i postavljanje prepreka na stazi budućnosti. Sve bitne stvari, verovali su, nađu put ka sadašnjosti. Oni su bili gospodari sadašnjeg trenutka u kojem sve stvari, svi svetovi, sve vreme i sve mogućnosti postoje. Njihov osećaj

duhovitosti i ironije bio je neiscrpan. Ta bića su pokazala devojci mnoge divne stvari i misli koje su srce ispunjavale oduševljenjem – prošlost i budućnost pokazali su joj, iz ugla uzvišene ravnodušnosti, viđene iz beskrajne perspektive zvezda.

Devojka je uživala u satima provedenim u lutanju šumom u polusnu na obalama reke, u razgovoru s tim bićima izdaleka, gde je bio njen pravi dom. O čemu je razgovarala s njima? Jednom su razgovarali o umetnosti nerazumevanja.

„Nerazumevanje je jedino što je moguće među tvojim ljudima“, reklo je jedno od tih divnih bića. „Prosto je nemoguće međusobno se razumeti s obzirom na način na koji ste vi ljudi sazdana. Vi ne čujete ono što čujete, ne kažete ono što kažete, ono što je rečeno nije nameravano da se kaže. Kako ono što sebe ne poznaje može znati šta kaže ili šta želi da kaže? Ništa nije onakvo kakvim ga vidiš, osećaš ili čuješ. Vaša tela su nesposobna za prikupljanje pravih podataka. Sve što vi možete jeste da se ne razumete. Stoga od toga možete stvoriti umetnost nerazumevanja.“

„Kako se može stvoriti umetnost nerazumevanja?“

„Pretpostavljajući da ništa ne možete razumeti i da se ništa ne može shvatiti, jer ništa nije onako kako izgleda.“

„Ali gde je tu umetnost?“

„Umetnost je u sporazumevanju kroz nerazumevanje. Od samog nerazumevanja stvoriti oruđe.“

„Kao ljudi koji govore različitim jezicima, a ipak dobro posluju na tržištu?“

„Da.“

„Je li to umetnost?“

„Da. Biti neshvaćen, a ipak jasno govoriti duhu.“

„Šta još mogu iz ovoga naučiti?“

„Ako kreneš od umetnosti nerazumevanja, stići ćeš do kapije prosvetljenja.“

„I onda?“

„Onda će ti sve biti jednostavno i jasno i znaćeš šta da radiš a šta da ne radiš i više nećeš imati ni kraja ni početka i bićeš s nama i tamo gde želiš.“

Devojka je često provodila sate u društvu svojih stvarnih ljudi negde daleko. Njihovi razgovori bili su toliko udaljeni od njenog života u plemenu umetnika da su joj bili beskorisni izuzev kao osveženje za dušu. Ipak, ponekad su joj nagoveštavali i naznačavali ono što će postati nejasna stvarnost koju je ona uhvatila u umetnosti i zaboravila, na taj način doprinoseći, kao pri mesečarenju, zagonetkama ljudske rase.

Ponekad bi je neko od tih bića iz udaljenog sveta posetilo u obličju koje ona nije prepoznavala, u tom kraljevstvu gde se umetnici nisu videli...

TRIDESET ČETVRTO POGLAVLJE

Novi sluga je sedeo tiho među statuama drevnog okruženja, dok su se sve zvezde u galaksiji okretale, dok se priča o svim stvarima približavala konačnoj tajni svoga kraja, a tama se prikradala u ime toga sveta.

Bubnjevi su se oglasili uveče i jednoličnim udaranjem pratili javne svetkovine. Bili su okićeni izvajanim figurama bardova koji su pesmom vraćali smrt u pećinu. Duboki glasovi su pevali, plesovi su topotali zemljom, žrtveno vino je sipano u pukotine, a smeh se izdizao iznad zvuka frule koji je oponašao pitanje novorođenčadi o spremnosti vremena za njihov dolazak. Novi sluga je sedeo među statuama sve dok pauci nisu ispleli mrežu oko njegovog lica, umotavajući mu kosu i zarobljavajući ga

u svoju tanku mrežu iz koje se nije mogao izvući. Koliko brzo pauci rade? Neko vreme je bio nepomičan, lutajući po predivnoj filozofiji devojčinog bića, a kad se pribrao našao se ponovo u mreži tanko ispređenih niti pomrčine. U čitavoj toj ironiji čuo je smeh svoga oca i nasmešio se.

I dalje je tražio načina da uđe u uzvišene misli njenog plemenitog postojanja.

Motao se oko nje pored reke, dok je ona kao dobra kćerka obavljala poslove za svoju majku. Kroz nju je učio umetnost utkivanja priča u tkaninu, bojenja priča na tkanini, umetanja znaka i znamenja, nagoveštaja snova, obličja proročanstava na platno koje su muškarci i žene nosili na obrednim svečanostima. Devojka i njena majka su oblačile pleme u proročanstva. Obličja riba, koja su imala mnogostruka značenja, obličja bića sa očima od zlata i mesečevog kamena¹², ples s anđelima jarkih boja, sve se to čarolijom nanosilo na tkaninu. Školjke poredane u obliku promenljivih predskazanja, slike zvezda u svemiru u jedinstvenom poretku, slike ljudi u vasioni, među zvezdama, kako rukama grle svemir oslikavale su tkaninu od koje će nastati košulje, haljine, suknje, prekrivači. Pleme i svet će biti zaodeni snovima, pogledima na budućnost, mudrim mitovima, predskazanjima i gestima za budućnost. Devojka je volela da radi na tkanini sa svojom majkom; često su se smejale, pričale priče i iskušavale jedna drugu u slikama i nadahnuću.

A kasnije, kada padne večer i kad je posao za taj dan obavljen, devojka je odlazila na polja s vodom i okrepljenjem za ratare koji se spremaju da krenu kući. Često bi novi sluga osetio kako ona tumara među zlatnim snopovima žita, kako se naslanja na drvo, kako se zadržava kod kasava i gleda u daleka sazvežđa.

Onda bi se iznenadio kad je vidi kako brizne u plač kao da je izgubila svog dragana u zvezdama.

A onda, isto tako nenadano, pribrala bi se i ponovo je bila sa ženama, vraćajući se s polja, noseći korpu slatkog krompira ili dete na leđima dok se detinja majka nakratko odmara u hladovini.

Novi sluga je osetio duboki nemir u devojci. Jednoga dana je briznula u plač u radionici svoga oca i rekla:

„Oče moj, nešto treba da mi se desi, ali se ne dešava. Šta je to?“

„Jesi li sada spremna da odabereš muža?“

„Ne.“

Zavladala je tišina.

„Pa, šta si onda htela da kažeš?“

„Trebalo da budem ili srećna ili tužna, a nisam.“

„Šta si onda?“

„Ne znam. Znaš li ti?“

Otac nije ništa rekao. Tišina u radionici je potrajala. Novi sluga je čuo statue kako šapuću. Čuo je duhove kako rade na obogaćivanju oblika statua dajući im sjaj nevidljivim voskom mitova i ubrizgavajući u njih raspoloženje ćilibara i nedovršenih priča, udahnjujući u njih čudno svojstvo života dok konačno nisu postale deo nečega životnog i nečeg mineralnog, živog u sakrivenom, uznemirujućem, nekako sanjarskog. Novi sluga je slušao dok su duhovi-sluge obavljali završne radove na statuama i statuicama i terali ih da poprime drveno, praiskonsko raspoloženje po tačnim očevim uputstvima. Radili su i na maskama, ćutke, na maskama koje će ukrasiti lica maskarada koje će u stvari biti lica na dan predaka ili praznika kada bogovi opsednu one odabrane. Te maske su bile izrezbarene tajanstvenom umetnošću koja im je dopuštala da poprime svoju pravu ličnost samo onda kada su u pokretu, samo kada igraju. Nepokretne, poprimale su živahni mir. Ovaj spoj pokreta i mira će preobraziti umetnost budućnosti. Duhovi su u maske ubrizgali večitu težnju za igrom kako bi bile slobodne.

U toj tišini, dok su se statue preobražavale iz svog novostvorenog stanja u svoju zagonetnu prirodu, novi sluga je osluškivao kako devojka očekuje odgovor od svoga oca. Međutim, njen otac nije progovarao. Tako je devojka odsutno lutala između statua u radionici da bi videla kako su se i koliko preobrazile samom činjenicom što su u tom prostoru okružene majstorovim zračenjem i uronjene u okruženje koje prodire u njihova tela i obogaćuje ih mračnim i divnim mislima.

Devojka je zastajkivala kod svake statue i posmatrala je kao kroz san. Onda je došla do mesta gde je novi sluga sedeo nepomično kraj zida, sav u ćilibaru i sipinom crnilu od paukove mreže, u tišini starog kraljevskog drveća. Odjednom, okružena atmosferom drveća nepoznatih šumskih kraljeva, bila je zadivljena novim savršenstvom očeve umetnosti. Uzdahnula je i uzviknula, poluužasnuta, poluočarana statuom krhkog i lepog mladića koji je tu sedeo kao došljak iz nekog nepoznatog sveta. Njeno srce je počelo ubrzano da bije i ludačka opsenost ju je preplavila, na trenutak je obnevidela, a onda joj bela svetlost, kao sjaj neba, obasja glavu. Usta su joj se osušila. Ništa više nije videla kao ranije; povukla se. Potresena bezimenim čudom, zapanjila se onim što je videla. Činilo joj se neverovatnim da je njen otac sada stvorio delo koje je bilo toliko životno da je uistinu postalo ljudsko. Ako je i postojala neka greška, bila je u tome što je previše blagosti bilo na njegovom licu i previše ljupkosti u njegovim usnama. Međutim, obuzeta tom vradžbinom dostignuća devojka se uplašila da je otac otišao predaleko i, ovoga puta, u svojoj zastrašujućoj savršenosti, možda iskušao bogove veličinom svoje umetnosti...

TRIDESET PETO POGLAVLJE

Devojka se odmakla od te nove umetnosti vradžbine, otišla je i sela na drugi kraj radionice. Činilo joj se da je tama u kojoj se nalazi nova skulptura mesto nežno taknuto mračnom čarolijom. Činilo joj se da nova skulptura u sebi stiče izopačeno i čarobno. Počela je da zaboravlja da je prošla kroz tako uznemiravajuće a, ipak, tako divno iskustvo. Međutim, sve ono što je bilo čudesno u tom iskustvu doživljavala je samo kao nešto čudnovato. Bilo je u lepoti toga lica nečeg neprirodnog o čemu nije želela da razmišlja.

Takođe, zaboravila je pitanje koje je postavila ocu. Sedela je blago zbunjena, osećajući se uplašenom i čudno promenjenom, ne znajući zašto. Uskoro je njome ovladalo okruženje radionice svojim šapatom i mirisom starog drveta, kamena i duhova i ona se preselila u dubok i divan san. Kada se našla daleko od radionice, igrajući se kao dete među bićima svoje tajne otadžbine u dalekom sazvežđu, otac se okrenuo prema njoj i ustao. Onda je nad njenim zaspalim obličjem zapevao snažne samoglasnike, pevajućim glasom izgovarao određene napeve koji su menjali stvarnost i obratio se vrhovnom duhu koji je bio u njoj:

„Zaboravi ono što ti ne može dobro doneti. Sećaj se stvari na način koji je najbolji za tebe. Otvori svoje srce prema braku i odaberi samo onoga ko ti najbolje može pomoći da ostvariš svoju sudbinu, ma kakva da je ona i kome ti možeš najbolje pomoći da ostvari svoju sudbinu, ma kakva ona bila.“

Zatim je, otpevavši još jedan složen zvuk, otišao i ponovo seo i nastavio da radi u tišini.

Malo posle toga sazvaio je duhove radionice i izdao im nova uputstva za novo delo koje je polako smišljao. Duhovi su prionuli na posao. Novi sluga se nije pomerao. Polako dišući, osećao je kako duhovi rade svuda oko njega, obogaćujući vazduh idejama, otvorenošću prema drugim svetovima i dobima; radili su na tom vazduhu, u atmosferi. Činilo se kao da su vazduh ispunili pradedovskom mudrošću i budućom stvarnošću i da ta atmosfera puna naboja, koja ulazi u statue, rezbarije, maske i skulpture stvara najveću tajnu u umetničkim delima. Izgledalo je da kada su dela dovršena, u stvari

nisu završena. Ona su morala upiti okruženje bogato natopljeno čarolijom i vradžbinom, u toj mračnoj divnoj uticajnosti i raspoloženjima dalekih doba u beskrajnim muzejima istorije svemira. Bio je to najvažniji posao, izgleda, koji su duhovi obavljali. Dovršena dela su balsamovali zagonetkama. Dugo vremena je bilo potrebno slugi da shvati da je i on obrađen i utkan u zagonetke...

TRIDESET ŠESTO POGLAVLJE

Devojka se probudila iznenađena, skočila sa stolice, potrčala majci i rekla joj: „Zaljubila sam se, ali ne znam u koga. Zašto?“

Njena majka je bila zbunjena.

Devojka se pridružila majci u slikanju na tkanini; i u tišini je uradila čitavu zbirku svih prosaca u boji, njihovih obličja i navika, njihove nadarenosti i svih umetničkih dela koja su stvorili. Bio je to divan grupni portret svih prosaca koji su joj ukazali čast svojom namerom, trudom, strpljenjem i svojim žarom. Radila je u tišini sa svojom majkom. To je bio njihov način razgovora o stvarima o kojima je isuviše teško razgovarati. Bio je to naporan rad i kako su se lica pojavljivala – svako predivno prikazano – tako je devojčina majka zaplakala zbog divne nadarenosti koju je njena kćerka posedovala a nije je uopšte cenila.

„Majko, zašto plačeš?“, upita devojka odsutno uz mali osmeh.

„Samo se molim da se udaš za pravog. Ti si najneobičnija kći koju je bog mogao majci da podari. Zaista ne znam šta da radim s tobom.“

Devojka se nasmeja i poče da plače na majčinom ramenu kao devojčica.

Kasnije, kada se boja osušila i tkanina bila gotova, prosoci su se oduševili predivnim darom koji im je devojka poklonila, darom slave. Jer njihova lica su ulepšavala ženska tela o velikim praznicima, a viđena su i izvan plemena, pošto su ih trgovci tkaninama odneli u daleke zemlje. Umesto da umiri prosce, ovo delo ih je još više raspalilo.

Međutim, slikajući na tkanini, devojka se našla u čudu – došla je do zaprepašćujućeg otkrića. Ni u jednog prosca nije ni izdaleka bila zaljubljena. Ipak je znala – iz svega onoga što je čula, iz onoga što joj je srce govorilo, iz užurbanog srećnog i živog svojstva njenog bića, iz divne poluslepe, polujasne bolesti i da je zaljubljena. Nije bilo drugog objašnjenja. Ili je zaljubljena ili opsednuta bogom, ili je pod uticajem nekog majstora ili čarobnjaka, ili ju je pak uhvatilo mladalačko ludilo. Ili je možda samo malo više nego uobičajeno uzbuđena čudnovatom radošću što je živa? Kako može da voli ako nema koga da voli? Ta su je pitanja mučila. Nije mogla da spava, lutala je ivicom sela, stajala kod svetilišta i svračala u očevu radionicu gde je zurila u statue koje su polako oživljavale. Tajno se posavetovala sa sveštenicama iz svetilišta, a one su joj rekle zagonetke, proročanstva i mračne reči koje su je još više zbunile.

„Kada se vidi ono što se ne vidi,
Kada mrtvo oživi,
Kada se kamen pretvori u meso,
Kada žuta reka izrodi
Princa i princezu u udaljenim zemljama,
Kada mrak dođe i prođe
Nad svetom,
A mi shvatimo značenje Sunca,

I shvatimo šta je ljudsko biće
Među zvezdama,
Tada ćeš dobiti odgovore na sva svoja pitanja.
Čitav svet je seme,
U semenu mi sanjamo.
Jednoga dana seme će iznići
I ono što ćemo videti biće
Veliko kao nebesa.
Onaj kojeg ti voliš je upravo pred
Tvojim očima.
Međutim, ti ga možeš videti samo
Svojim srcem, svojom dušom.“

To su joj rekle kroz pesme protkane pripevima.

TRIDESET SEDMO POGLAVLJE

U međuvremenu, duhovi iz majstorske radionice su utkivali novog slugu u paukovu mrežu i u zagonetke. Da bi mogao služiti, postao je statua i bio uveden u tajne a da to nije ni znao. Jer, jedino su statue, u svojoj čistoti, znale tajne zemlje. Jednostavno su ih upijale i čuvale ih u svom obličju. Novi sluga je upijao pouke koje je morao naučiti od majstora, a niko mu ništa nije govorio. Upijao ih je tako što se nije pomerao. Skoro nikada se nije pomerao. A i kada se pomerao, bilo je to tiho, kao da je senka ili duh, pri čemu nije uznemiravao vazduh i nije remetio okruženje. Kretao se s lakoćom i jednostavnošću mrtvih. I vraćao se na svoje mesto pored zida, u tamu, među statue, kao da zauzima prostor koji nikada nije ni napuštao. Počeo je da veruje da se deo njega pomerio, a drugi deo ostao nepokretan u polutama, među duhovima i mirisom drveta. Na taj način poprimio je nežnu patinu od vazduha majstorovih snova.

Dugo vremena devojčin otac nije mnogo zahtevao i ništa nije tražio od njega da radi. U početku je bilo jednostavnih zaduženja, ali čak su i ona zaboravljena i zapostavljena. Majstor je radio u tišini na svojem novom otkriću koje je zahtevalo vrhunski mir i najdublju usredsređenost što je za njega zaista bio vid velike poniznosti i oštre prijemčivosti. Majstor je takođe morao prestati da bude ono što jeste kako bi video šta treba da bude. Svakoga puta, to je bio nov način. Ponekad, da bi omogućio da se delo stvori, morao je da se pretvori u divljeg lava i da luta šumama loveći san koji je tu među duhovima, san koji su mogle videti životinje, ali ne i ljudi. Ponekad, da bi se vratio odatle, moralo je proteći više od dve hiljade godina; morao je da se pretvori u orla i da odleti do udaljenih sela u dalekim zemljama i da uhodi obrede kćerki pramajke čija se deca, rasejana po svetu, nisu više poznavala. A ponekad, vrlo retko, kada bi osetio oštro izraženo raspoloženje u svetu kojem je potrebna zagonetnost da bi pomogla zalečenju ogromne rane od koje će patiti čitava rasa, pretvarao se u obličje mrsko ljudima i putovao u svet mrtvih i dovlačio nazad leševe zlih slika i menjao ih u prelepe oblike u tami, pre nego što sunčeva svetlost dopre do njih. A onda je morao mesecima učiti kako da ponovo bude ljudsko biće. Sve to mu je produžavalo život, skraćivalo život, menjalo njegovu životnu snagu. Samo je putem preporoda u nevidljivi zrak sunca, koji ga je nosio od središta Sunca do središta Zemlje, uspeo, u snovima i meditaciji, u molitvi i strogo pridržavanju običaja, da ne umre kao što prevremeno umiru mnogi drugi koji tako velika čuda rade.

Često bi devojčin otac tako odlutao, nikoga ne obaveštavajući. Tako je i sad sve zaboravio i ostavio je novog slugu bez uputstava. Novi sluga je sedeo pored zida, gledao, sanjao i otkrivao nove praznine, ali je ćutao. Onda je otkrio da uči i da je podučavan u tišini. Stvari, bića i umetnička dela su mu šaputala. Plemenski majstori, koji su ga videli u svojim meditacijama, šaputali su tajne njegovom biću. Duhovi radionice su došli i objasnili su mu dejstvo stvari, tajne livenja bronze, zlatnu umetnost sklada u vajanju u drvetu, umetnost žive čarolije u pravljenju maski, istoriju plemena, njegovu javnu istoriju, kao i njegovu tajnu, svetu istoriju.

Bića o kojima nije ništa znao, iz svetova koji nisu pristupačni nikome osim putnicima kroz snove, šaputala su mu da su umetnička dela plemena proročanstva ove ili one vrste. To su bila proročanstva o kojima ni samo pleme nije znalo. Ponekad bi se, u tišini, novi sluga našao na nekom drugom mestu. Katkad bi se našao na trgu ili u krugu gde je stajalo svetište; pokazivali su mu čist umetnički oblik statua i skulptura, maski i drvoreza i slika ratova između plemena, najezda stranaca na kontinente, ratova vođenih na moru, ubistava počinjenih u dalekim zemljama koja nikada nisu razjašnjena i tajnih namera vlada dalekih zemalja. Trgovci na putevima karavana, koji su dolazili u pleme da trguju, bivali su zapanjeni kada prepoznaju među vidljivim umetničkim delima lice onoga koji je krunisan za kralja u njihovoj zemlji još onda kada su se spremali da krenu na put, ili pak lice čuvenog mudraca koji nikada nije putovao, te ga ovo pleme umetnika jednostavno nije moglo poznavati.

Novi sluga je zaključio, kroz nagoveštaje i šaputanja u vazduhu, da su pripadnici plemena umetnika slušaoci u sveopštem svetu činjenica i događaja; kao da su imali pristupa na mesto gde se beleže sve stvari koje su se događale u vasioni. Tako, činilo se da oni znaju, po delima koja su stvorili, iako nisu znali da znaju, za napade na usnula ostrva, pokušaje ubistva, lica generala koji će voditi čudovišne bitke, svetske ratove koji se neće odigrati u njihovo vreme već stotinama godina kasnije. Novi sluga je naučio da u umetničkim delima vidi predskazanja velikih događaja koji će nastupiti u dalekoj budućnosti, kao i onih koja su se dogodila u najdavnijoj prošlosti. Izgledalo je kao da je vreme neka neodređena struja u kojoj su prošlost, sadašnjost i budućnost sjedinjene. Umetnici toga plemena su se kupali u toj struji i iz nje crpli svoje beskrajno nadahnuće.

Dešavanja i mogućnosti bili su zapisani u toj čudnoj umetnosti plemena, na ovaj ili onaj način. Budućnost ovoga sveta i mnogih svetova tu je zapisana u ovom ili onom vidu. Pleme je poznavalo velike i unutrašnje tajne, a nisu znali da ih znaju.

Međutim, novi sluga bio je zaprepašćen kada je spoznao, u trenutku slutnje, da ta umetnička dela plemena imaju za cilj da budu dela uzvišene ravnodušnosti i lepote. Njih u plemenu nije zanimalo proročanstvo. Nisu imali pojma o proročanstvu. To im ništa nije značilo. Nisu ih zanimale činjenice; samo stvaranje različitih vrsta lepote – lepote iz nesklada, lepote pritajene u opštoj zbrci, lepote sakrivene u neredu, lepote koja peva u razaranju, lepote iz najmanje očekivanih događaja, stvari, materijala ili elemenata, lepote u ružnoći, lepote koja postaje lepa u užasno neuglednom delu tek kada prestanete da ga gledate, lepote koju delo stvara u pameti, duhovne lepote koju delo podstiče a ne nalazi se u samom delu. Pleme umetnika bilo je ravnodušno i prema samoj lepoti. Njih je jedino zanimalo do kog stupnja uzbuđenja vas to delo može dovesti i kako ga možete iskoristiti u skladu s vašom pameću i potrebom. Stoga oni u svom jeziku nisu imali reč za lepotu. Izbacili su je pre mnogo vekova jer se ta reč isprečila beskonačnoj izražajnosti i dovođenju do viših stupnjeva svesti.

Taj proročanski elemenat bio je samo tajno pomoćno sredstvo, prikrivena slučajnost, što prati neobičnu lepotu otelotvorenu u umetnosti plemena.

Sve to, i mnogo više od toga, novi sluga je naučio u tišini. Tišina je bila neprocenjiva. Polutama je bila neprocenjiva kao i mir u kom je mogao naučiti da bude slobodan. Više je naučio u tišini nego za sve one godine u kojima su mu govorili o raznim stvarima.

Onda je, u određenom trenutku, shvatio da je učio i o kraljevstvu, o palati, o predanjima, o tajanstvenoj prirodi praznina i o belim duhovima i njihovom tajnom pohodu na zemlju kroz ogledala i sa sakrivenom vatrom.

Učio je čak i o učenju.

Sve u radionici je bilo spremno da mu govori, da ga podučava. Kamenje je odavalo tajne o sastavu materije. Pauci su odavali tajne veštine spajanja, povezanosti. Oruđa su odavala tajne združivanja, uglova. Zidovi su odavali tajne umetnosti uspravnog položaja. Vazduh ga je podučavao veštini nevidljivosti. Perje je podučavalo o prirodi letenja. A svetlo, koje se probijalo kroz pukotine u zidu, donosilo mu je osnovnu tajnu svih stvari u odlomcima, predosećanjima i nerastumačenoj svetlosti.

Vreme je bilo drugačije u svetu umetnika – ponekad je bilo dugo, ponekad kratko, a često uopšte nije postojalo. Za njih je vreme uglavnom bilo bezvremensko.

Sve postojeće u selu, u plemenu, bilo je spremno da ga podučava. On je bio spreman da sluša i uči.

TRIDESET DEVETO POGLAVLJE

U međuvremenu, gusta tama se navlačila nad kraljevstvom. Prvo je naišao beli vetar koji je učinio da stvari nestaju; zatim je došla gusta tama. Ranije je nije bilo. Stari mudraci kažu da je došao sa imenom, sa izgovorenom rečju, sa rečima upotrebljenim kao napev da izokrenu zemlju i omoguće onima koji žele da je osvoje i iskoriste da to lakše urade. Kažu da su reči stvorile tamu, a onda je tama došla i nadvila se nad zemljom, a ljudi to nisu znali. Tama se među njima zgusnula, a starci je nisu videli. A kada su od tame postali vidljiviji za spoljni svet, došli su beli duhovi i iz kraljevstva odveli mlade ljude, snažne muškarce, nadarenu decu. U početku niko ništa nije primećivao. Nisu primećivali od tame.

Negde u to vreme, novi sluga je retko odlazio kući kroz šumu. Primetio je da ima više praznina nego ranije. To ga je uzbunilo. U palati je primetio promene u vazduhu. Žene su bile ćutljivije. Zagledao se ljudima u lice i video novu sumnju koju do tada nije video, novu zbunjenost. Postavljao im je pitanja, a oni su govorili o svojim snovima. Mnogi su sanjali kako im se tela odvajaju od njih samih usred bela dana, dok su bili obuzeti svojim poslom, i nisu ni bili svesni kada su postali duhovi koji obavljaju beznačajne dužnosti tamo gde se ništa nije dešavalo. Uzeli su im tela koja su radila na belim poljima krvi, kao u dubokom snu užasa. Pokušavali su da povrate svoja tela, ali su se zaglibili u tom mestu radeći na poljima stranaca. Mnogi ljudi su pričali kako imaju iste snove – kako su im tela bila oteta i kako su postali duhovi u kraljevstvu. Neki su rekli da su na kraju uspeli da spoje dušu i telo u tom dalekom mestu, a onda je počeo užas njihovih košmara.

Princa su uznemiravali ti snovi njegovih ljudi. Niko nije bio u stanju, niti je bio voljan, da ih tumači.

Upravo u to doba princ je, postavljajući sva ta pitanja, počeo nesvesno da izaziva strah i nemir staraca. Ponovo su se uplašili da će ih on potkopati. Plašili su se da će im uništiti moć i njihovo ustrojstvo kada bude postao kralj. Plašili su se da će biti opasan kralj sa previše novih ideja, previše promena, koji će žene izjednačiti s muškarcima, smanjiti skalu u poretku vrednosti i, što je još gore, promeniti prirodu njihove grube vere i izmeniti zakone koji su im pomogli da postanu pritajeni

gospodari zemlje. Zato su nastavili sa svojim planovima, kujući zaveru kako da se oslobode princa. Tada je jedan od njih poglavica Okadu, Krokodil – dobio sjajnu ideju da nekako ponude princa belim duhovima kako bi ga ovi odneli na more i ostavili starce da ponovo slobodno vladaju u tajnosti, u ime kralja koji se smeje.

ČETRDESETO POGLAVLJE

Ponekad je princ stajao nasred sela, odakle se palata videla u daljini i gde je udisao praiskonski vazduh svog naroda, njihove žetve, predačke običaje, rođenja, smrti, ratove, svetkovine. Ponekad je posmatrao žene kako idu u polja, na pijacu ili na reku, ili u posetu rodbini; i rasplakao bi se bez razloga. Ponekad je žućkasta boja koliba, vijugave bronzane staze ka vazda zelenim šumama, raspevani hor dečjih glasova, jasna, oštra zvonjava zvona uz pratnju strasnih ženskih pesama ili dubokih muških glasova na njihovim skupovima u suton, srebrnastoplav treptaj neba, sjaj meseca belog kao najsavršenija praznina koja vodi u druge svetove, vonj koza, usamljena pesma lovca u planinama, iznenadni crveni i žuti uzvik žena iz zlatnih svetilišta, let oštrookih ptica plavih glava koje su donosile predznake kada bi kružile tri puta oko palate pre nego što bi naglo poletele uvis u nebo boje palminog vina – ponekad je, obuzet svim ovim, stojeći na trgu, sanjajući pretke koji su došli iz zemlje zaboravljene ispod mora, ponekad je princ dolazio do zaključka da se vreme okrenulo naopako, da se poremetilo, da su se kolibe pretvorile u prašinu, da su sva deca pobegla ili su prodana i da su samo njihove duše ostale, da su se šume smanjile, da se potok pretvorio u nit, da su samo veoma stari ostali, da su starci izgubili pamćenje, da su ostarele majke, koje deca više ne prepoznaju, lutale šumama bez glasa, da je beli vetar zbrisao sve pradedovske običaje i predanja, da su samo snovi, istorija i gorčina obojeni pesmom lebdeli u suvom toplom vazduhu gde su se njegove izgnaničke suze pretvarale u kamenje dok su mu se slivale niz lice i gomilale se kraj njegovih nogu, bele i svetlucave, kao dijamanti.

Ponekad, u polju, dok je radio s ljudima, noseći snopove žita, ili koseći visoku travu mačetom, ili odvlačeći hrpe slatkog krompira u selo, vreme bi se okrenulo i sve se razbistrilo, i on bi video da njiva više nema i da je i on sam pobegao iz te udaljene robovske zemlje na velikom brodu i posle mnogo godina pronašao put ka kopnu, dalekoj obali, i počeo da traga za domovinom koju su mu ukrali i koju nije video četrdeset godina. Bio je star, mudar od patnje čije ga je prosvetljenje naučilo da izdrži; tragao je za svojom domovinom, putujući iz zemlje u zemlju, kroz bezimene krajeve, tražeći svoje kraljevstvo koje je bilo ogromno i takođe bezimeno. Proputovao je mnoge zemlje sa selima sličnim njegovom i video palate koje su ličile na njegovu, ali nigde nije našao kraljevstvo koje je napustio. Kao starac koji je upoznao ropstvo, koji je poznavao slobodu i koji nikada nije prestao da bude princ, koji u duši nikada nije napustio svoju otadžbinu, tragao je u tom kratkom preostalom vremenu, dok je sanjao na njivi, za svojom otadžbinom i nalazio je svuda, a ipak je nikada nije našao. Kao da se iskidao na komade i rasejao po ogromnom kontinentu. Godine su prolazile u prašini i snovima, a on ni na tren nije prestajao da traži svoje kraljevstvo. A onda, jednoga dana, pored uzanog potočića, čuo je na vetru kraljev smeh i pao je, pao je prema divnom sunčevom sjaju. Kada je ustao našao se na njivi okružen ženama iz sela koje su se zabrinule za njega i koje su ga volele svim srcem, kao da im je rođeni sin. Prenele su ga na rukama, nosile su ga svojom pesmom, do ivice njive, ne obazirući se na njegove primedbe da mu je dobro, da je samo pao u čudnovat začarani san. Pošto su ga naterale da popije malo vode koja je imala čudan slatkasti ukus zemlje i kamena, i pošto su se pomolile i podelile svoju hranu sa njim, odnele su ga u palatu, uz pesmu i povike, kao da je neki

junak koji se vraća iz uzvišenog ratnog pohoda...

Ponekad je princ stajao na trgu, usred sela, i čudio se kraljevstvu i ljudima i pitao se šta li to čudne ruke sudbine tkaju za one koji zemljom hodaju s dugim senkama za sobom.

ČETRDESET PRVO POGLAVLJE

U međuvremenu, devojkju je uhvatila ljubavna groznica koja nije imala ni izvora ni predmeta, ljubav koja ju je šćepala kao groznica što raste. Bila je opsednuta ljubavlju koja nije imala ni smisla ni cilja i imala je osećaj da polako ludi od ljubavi koja je sletela na nju nevidljivim krilima. Bila je začarana na poseban način.

To ludilo bilo je još uočljivije njenim roditeljima. Međutim, ništa nisu rekli. Posmatrali su je kako mesečari okolo, polako kopneći kao ruža koja vene. Posmatrali su kako joj oči upadaju u očne duplje. Posmatrali su je kako gleda mesec i peva detinjaste ljubavne pesme. Posmatrali su je kako u kosu upliće cveće i skakuće niz seoske staze pevajući naglas:

„U koga li sam se to zaljubila?
Ko li mi je otrovao dušu?
Kaži mi, kaži.

Ko li mi je srce osvojio?
Ko li me je ljubavlju ubio?
Kaži mi, kaži.

Kome li sam ja rob?
Ko li je sada moja sudbina?
Kaži mi, kaži.

Skroz sam luda od ljubavi.
Dušu sam dala za ljubav.
Je l' se vidi, je l' se vidi?“

Zatim bi se igrala s devojčicama i dečacima i iznenada bi se zasmejala, iznenada zapevala, iznenada zaplakala. Hodala je iza svojih drugara koji su šaputali, i nije dugo ostajala kraj reke. Izgubila je volju za rekom, nebom i šumom. Više nije mislila na umetnost, niti je gledala nova umetnička dela koja su se pojavljivala na trgu. Tu, po njenom mišljenju, nije imalo šta da se vidi. Često je hodala po očevoj radionici kao da je tražila mesto sa skrivenim blagom. Često je ponavljala stihove koje joj je dala sveštenica iz svetilišta. Što je više razmišljala o njima, postajali su sve mračniji.

Jednom je sedela pod drvetom slušajući svoje drugare, na udaljenom mestu gde se osećala kao kod kuće, kada joj je jedna ptica žutog perja sletela u krilo i učinilo se kao da joj nešto govori. Mogla se zakleti da ju je razgovetno čula kako kaže:

„Što više gledaš,
Manje vidiš.

Neka tako bude, neka tako bude.“

Međutim, ona nije mogla dopustiti da tako bude, te je uhvatila pticu i odnela je svojem ocu. Otac je razmišljao koliko visoko nešto može biti pre nego što ljudsko biće počne da ga opaža; razmišljao je koliko nešto mora biti nevidljivo pre nego što ga ljudsko biće može ugledati; razmišljao je koliko nešto mora biti lako pre nego što ga ljudsko biće više ne može razbiti, u trenutku kada mu je kćerka upala u misao s pticom za koju je tvrdila da joj se obratila.

„I šta je rekla?“

Ispričala je ocu.

„Onda obrati pažnju. Prvo, pusti pticu. Zatim se vrati do svog drveta i vidi šta će se desiti.“

Devojka je oslobodila pticu i otišla da ponovo sedne pod drvo i tako je zaspala leđima oslonjena o stablo. Kada se probudila, glava joj je bila bistra. Osećala je divnu jasnost u sebi, kao da je prvi put dobro odspavala posle dužeg vremena. U sebi je imala blistav osećaj, kao dan posle kiše, posle oluje. Još je osećala ludilo ljubavi, ali bilo je to mirno, spokojno, divno ludilo, kao površina reke u vedroj noći bez mesečine.

ČETRDESET DRUGO POGLAVLJE

Novi sluga se vratio iz posete kući i nastavio svoj život kao statua. Niko sem duhova i paukova nije primetio njegov odlazak. Kada se vratio, počeli su ponovo da pletu mreže zagonetki oko njega nadgrađujući ono što su prethodno izgradili. Novi sluga je još dublje zaronio u atmosferu svog novog života. Još dublje je zaronio u tihe plemenske tajne. Daljim ispitivanjem počeo je da istražuje korene legendi, izvore mitova, mračne tajne stvaralaštva. A onda, jednoga dana ili noći, uvideo je da propada u bezdan jedne od najneobičnijih plemenskih tajni koja se i od sebe same krila. Pao je u taj bezdan i dugo je padao, užasnut, kada je nejasno postao svestan da je taj bezdan, bezoblični i neizmerno mračni bezdan, put kojim se bogovi pojavljuju u mislima ljudi. Vikao je u bezdanu, ali ga niko nije čuo. Padao je beskonačno danima i noćima i taj pad u ponor ga je odveo izvan noćnih mora, izvan opšteg nereda, izvan ludila, čak i izvan smrti.

Pad ga je odveo na mesta bez mesta gde bogovi niču, gde su sve stvari pomešane u jednu, gde se čini da se vasiona stiče u beskraj, gde se sva bića u čitavom svemiru spajaju i izranjaju, utiču i ističu jedno iz drugoga kao u jednom velikom nezamislivom duhu koji nije ni svetlo ni tama, mesto odakle svi snovi dolaze i vraćaju se, tamo gde sve smrti umiru i odakle izvire život, mesto koje je bilo nepodnošljivo sirovo i divlje, uzvišeno i svetlo, mesto vatre i tame, velikih uzdrhtalih stubova, svih sedam, koji su izgledali viši i dublji nego što je moguće zamisliti. On je još padao. Padao je kroz mračne tajne svemira, kroz sve oblike života, snova i smrti svih bića u svim vasionama, bez obzira na to da li su to ljudi, životinje ili biljke, ili stvorenja iz nezamislivih svetova. Ipak, i dalje je padao, bez nade da će ikada prestati da pada i da će izaći iz tog bezdana i doći do kraja svoga pada. Možda bi padao zauvek u tom prostoru koji više nije bio prostor, u rupi koja više nije bila rupa, već praznina koja je vodila u beskonačni beskraj. I možda bi nastavio u toj crnoj i mračnoj beskonačnosti pada, sve dok se ne bi našao nigde i sve dok se njegovo telo, sada već duboko utkano u velike tajne, ne bi konačno pretvorilo u statuu od mesa koju čuvaju duhovi, da ga nije spasla majstorova ruka koja ga je za glavu izvukla iz tog umiranja što nije ličilo na običnu smrt.

ČETRDESET TREĆE POGLAVLJE

Itako je jednog dana, sada već izgubljenog u vremenu, dok je devojka posmatrala, njen otac spustio ruku na statuu koja je bila princ i rekao:

„Ovo je moj novi učenik. Ustani! Diži se!“

I princ se podigao u tami, kao iz besmrtnog sna i poklonio se majstoru i njegovoj čudnoj kćerki. Ostao je u tom položaju sve dok ga majstor nije dotakao po ramenu. U tom trenutku, iz tog dodira se pojavio blesak svetla koji niko nije video osim duhova. Devojka je oštro uzdahnula; njenom divljenju nije bilo kraja. Prvi put je svojim očima, širom otvorenim, videla ono o čemu je samo čula da se priča. Videla je kako njen otac oživljava statuu. Glasine su bile istinite. Njen otac ima duhove koji rade za njega, režu, oblikuju. Statue njegovog oca su oživljavale snagom njegovih ruku, služile su mu i ispunjavale njegovu volju. Njen otac je bio umetnik-čarobnjak i stvaralac čudovišta. Ona se oduvek divila svom ocu; sada je bila u krajnjem čudu. Više nije razmišljala o njemu kao o biću u potpunosti ljudskom, već kao o nekome višem od toga, što se nije usuđivala da odredi svojim razumom...

Uz to, devojka se plašila novog sluge. Plašila ga se jer je znala da nije stvaran, da nije od krvi i mesa i da nema srce, već je stvar napravljena u mračnoj radionici njenog moćnog oca, oživljena dodirom njegove tajanstvene ruke. Drugog dana, pošto je ustao, devojčin otac je naložio princu da jednom obiđe oko radionice, u savršenom krugu, u smislu nekog mračnog simboličnog obreda. Dok je princ obavljao taj obred, polako i dostojanstveno, slučajno je okrznuo devojčinu haljinu što ju je nateralo da poskoči.

„Ne dodiruj me“, reče ona zbrkanih osećanja pošto je osetila toplotu njegovog tela dok je prolazio pored nje.

„On kao da je ljudsko biće“, reče ona u čudu. „Je l' jeste?“

Nije bilo odgovora.

Izbegavala je novog učenika i ubrzo je ponovo prestala da ga primećuje jer je u njoj pobuđivao uznemirujuće misli. On je u njoj budio osećanje blage i nerazumljive odbojnosti. Već drugi put je postao nevidljiv za nju. Tako je ona bila u potpunosti svoja u njegovom prisustvu zato što ga nije primećivala neposredno posle njegovog ustajanja, jer je bio miran i ćutao. Ona je bila ono što jeste, jednostavna i čista, dok je on sedeo u radionici među okupljenim likovima i statuama koje će jednoga dana obeznaniti razum ljudi i žena.

ČETRDESET ČETVRTO POGLAVLJE

Novi učenik, podignut iz svoje uzvišene nepomičnosti, ubrzo je počeo da učestvuje u životu zajednice. Obavljao je poslove i donosio drvo za drvorez. Učestvovao je u postavljanju majstorovih manjih dela ispred svetilišta. Prenosio je tajne lozinke od svog majstora do ostalih majstora i ne znajući šta čini. Obavljao je mnoge poverljive dužnosti koje su mu izgledale kao sasvim obični zadaci. Postao je aktivan učesnik u životu plemena umetnika.

Mora da je bio veoma začaran jer, šta god da je radio, nikada nije primećen, nikada stvarno neviđen. A naročito ga devojka nikada nije videla. On bi se sapleo i pao u njenom prisustvu, prosuo bi vodu iz vedra, govorio bi vazduhu pred njom, ali ona jednostavno nije dizala pogled ka njemu. Čak i kada je ona bila predmet zadatka, čak i kada je morala da ga vidi sa svojim ocem pored svetilišta, ipak ga nije primećivala. On se osećao kao predmet u svetu na koji nije palo svetlo...

ČETRDESET PETO POGLAVLJE

Onda je jednoga dana novi učenik sreo devojčinu majku i bez reči joj dao buketic cveća koju je nabrao po mesečini. Devojčina majka je zapazila njegovu nežnu lepotu, njegovo krhko i vitko telo i izrazito živahan sjaj u njegovim očima i zadivila se. Te noći, devojčini majka i otac su razgovarali o njemu.

„On nije običan.“

„Nije.“

„Njegovo rođenje je neobično.“

„Jeste.“

„Je li on potajni prosac?“

„Možda.“

„Ili je došao da ukrade tajnu tvoje umetnosti?“

„Nije on zainteresovan za stvaranje umetnosti. On želi da sam postane umetnost. Ali ne znam kakvu umetnost želi.“

„Koja još umetnost postoji?“

„Postoji još mnogo umetnosti većih od stvaranja umetnosti u drvetu i kamenu.“

„Koja, na primer?“

„Kao umetnost stvaranja života iz smrti.“

„Misliš da je tvoj sluga toliko uzvišen?“

„Zašto da ne? Pretvorio se u skulpturu. Naučio je da bude uzvišena statua. Ništa ne zahteva, a daje sve. On ne sluša, a čuje. Čini se da ništa ne radi, a radi sve. Ili je visokog roda ili bi trebalo da bude. Ili je uzvišene prošlosti, što je izvan njegovog sećanja. On je kao majstor koji naginje niskosti.“

„Možda ti isuviše naginješ njegovoj beznačajnosti?“, upita njegova žena smešeći se.

„On dozvoljava svojoj beznačajnosti da bude takva. Beznačajni ljudi nemaju taj spokoj u sebi. Oni možda imaju zadovoljstvo, možda imaju nevinost, možda imaju jednostavnost, ali ne i spokoj. Spokoj u čoveku je dostignuće, otkriće, skoro kao uzgredni proizvod velikog uvida ili prosvetljenja.“

„I sve to kod nekoga tako mladog?“

„Neki su mladi telom, a stari u duši. Znaš to, draga moja.“

„Znam.“

„Ipak, držimo ga na oku.“

„Hoćemo.“

ČETRDESET ŠESTO POGLAVLJE

Čak su i plemenski majstori na svojim noćnim sastancima iznosili zapažanja o novom učeniku, na posredan način. Posle jedne od tih dugih ćutnji, za vreme koje su se, u mraku, mnogi oblici pojavljivali, jedan od majstora konačno reče: „Stranac može probuditi uspavanu zemlju.“

Drugi glas reče:

„Stranac može podići čovekov um do zvezda.“

„Pa, ipak, položio je ispit koji nije ni znao da polaže.“

„Možda ćemo morati da ga uvedemo u tamu skrivenih običaja i predanja.“

„Ali da on to ne zna, naravno.“

„U slučaju da pokazujemo nepoštovanje prema bogu ili kralju.“

ČETRDESET SEDMO POGLAVLJE

Jedne noći, koja je izgledala kao i svaka druga, novom učeniku I je naloženo da radi kod tajne peći duboko u šumi. Podučavali su ga tajnoj umetnosti izrade. Devojčin otac ga je uveo, nesvesno, u tajne vatre i tajanstveni način pretvaranja običnog metala u zlato. Bila je to tajna poznata samo nekolicini, doneta iz njihovog starog kraljevstva i gajena kao tradicija. Kažu da ova veština skriva umetnost postizanja besmrtnosti.

Novi učenik je takođe radio na spoljnoj materiji stvari – oblikovao je, dubio, glačao i prevlačio patinu po skulpturama, pod strogim nadzorom majstora. Sve je to učio u tišini, mračno; bilo mu je zabranjeno da bilo šta otkrije. Naterali su ga da se krvlju zakune u dubini šume prilikom obreda uvođenja, mada nije znao da se to dešava, koji su vršile ljudske prilike u potpunoj tami i čiji su glasovi bili prigušeni drevnim maskama.

Mora da je bio potpuno začaran te noći uvođenja u tajnu jer, ma šta da je radio, ostao je neprimećen, zaista neviđen.

ČETRDESET OSMO POGLAVLJE

Nekako u to vreme, graja prosaca je postala još gora. Oni su se zadržali u selu, stvarali umetnička dela, uverili se da su tražena, išli na hodočašće u nekoliko duhovnih centara gde su iskazali svoju milosrdnost, dostojanstvo i ozbiljnost. Pokazali su suzdržljivost. Lepo su se ponašali. Putovali su svojim kućama kako bi obavili važne državne ili lične poslove. Vraćali su se s poklonima za pleme umetnika i za devojčinu porodicu. Postali su deo života sela. Neki od njih su postali sastavni deo umetničkog života plemena u tolikoj meri da su zaboravili zbog čega su tu i uzeli su druge žene za supruge i posvetili se novom umetničkom pozivu, koji su slučajno otkrili. Međutim, mnogi prosaci, pošto su izgubili prilično vremena i potrošili znatna sredstva, postali su nestrpljivi i nesuzdrživi. Na kraju su se udružili, vezani zajedničkim povodom – devojčinim izvrđavanjem. Zajedničkim snagama, upali su u kuću devojčinog oca i zahtevali da devojka odluči za koga će se udati. Bili su ljuti i, pošto su bili viđeniji ljudi u svojim različitim svetovima, kao ambasadori, poglavice, aristokrate, sinovi visokog roda, čuveni ratnici, osećali su se uvređenima što se ona s njima poigravala i što su shvaćeni tako olako. Tako su oni postavili krajnji uslov da mora doneti odluku u određenom roku, inače će joj ime izneti na loš glas po čitavom svetu i niko više neće poželeti ni da je pipne, niti da je zaprosi.

ČETRDESET DEVETO POGLAVLJE

U šumi ima semena s drveća koje dugo leži na zemlji i čini se da se sa njim ništa ne dešava. Ima bilja koje je vrlo sitno i čini se da s vremenom uopšte ne raste. Mudraci kažu da ima nekih molitava na koje se čeka hiljadu godina da budu uslišene; neki tvrde da je to razdoblje kraće od trenutka u božijoj misli. Ponekad je ljudima potrebno mnogo vremena da čuju ono što im se govori,

da odgovore na izazov, mnogo vremena pre nego što se dignu na oružje. Ima ljudi kojima je potrebno mnogo vremena pre nego što priznaju veličinu nekoga među sobom, pre nego što ožale kralja, mnogo vremena pre nego što se zaljube. Ima bilja koje izgleda kao da nikada ne cveta, a onda jednoga dana, na iznenađenje svih, procveta neverovatnim sjajem. Ima bilja koje izgleda kao da nikada ne raste i ne menja se, a onda jednoga dana oko brižljivog posmatrača otkrije sjajni novi list, a zatim biljka počne da raste iznenađujućom brzinom. Ima ljudi koji se nikada ne smeše, nikad se ne igraju, a onda jednoga dana postanu potpuno novi, kao da se neko dobroćudno sunce rodilo u njihovom srcu. Razlozi su različiti za različite stvari. Kažu da bogovi odlažu otkrivanje naše sudbine sve dok nas ona ne zadese, kada njeno otkrivanje i doživljavanje postanu jedno. Kažu da u važnim životnim stvarima žurni žure, a mudri, rukovodeni više nagonom nego razumom, biraju odlaganje. Ponekad je odlaganje strah. Ponekad je odlaganje slabost. Ponekad je odlaganje neizvesnost. Ponekad je odlaganje predskazanje. Ponekad je odlaganje čekanje na znak, pravi trenutak, ujednačavanje, sklad u srcu i zvezdi srca na nebu.

Devojka je i dalje odlagala venčanje, svoj brak, svoj izbor prosca, jer je duboko u srcu znala da osoba koju iskreno voli još nije zakoračila u njen život.

Što su prosci više galamili i pretili, utoliko je nju više zaposedao duh odlaganja. Postala je visprena u izmišljanju novih uslova, ispita, nadmetanja i dokazivanja sposobnosti. Izmisliła je nove sumnje. Priklonila bi se jednom, a onda se okrenula drugom. Rekla je da ne može videti jednog prosca od mnoštva prosaca – bili su kao šuma od koje nije videla drvo. Tražila je da joj daju prostora. Nije htela da vidi njihovo delovanje, njihova dela, već njihove senke. Od svakog prosca je tražila da joj donese svoju senku kako bi mogla videti kakva mu je zapravo duša. To je postalo prava zagonetka. Prosci su se zbunili. Nisu znali kako da odvoje senku od sebe. Prosci su počeli da se savetuju s vračevima, travarima, čarobnjacima, mudracima, mudrim staricama, vešticama, ali niko im nije umeo reći kako da odvoje senku od tela i predaju je kao predmet devojci. To ih je dugo zaokupljalo.

U čitavom selu, duž velikih trgovačkih puteva, među plemenskim majstorima, čak i u svetu duhova, pitanje kako dati nečiju senku izazivalo je mnogo rasprava, zabave i razmišljanja.

Niko nije imao pravi odgovor. Ali svi su pričali o tome. Ta zagonetka je ubrzo došla do ušiju novoga učenika. Prepričao je to svome ocu, koji je urlajući od smeha od kojeg je šuma najednom oživela, od kojeg su mnoge jalove žene zatrudnele, a mnoge trudne žene se iznenada porodile i mnoge reke poplavile obale, reče:

„Sine moj, odgovor je isto toliko jednostavan koliko pružiti nekome svoju ljubav.“

PEDESETO POGLAVLJE

Nije sve ono što se vidi u snu uvek jasno. Svi snovi zadržavaju zagonetku. Nisu jasni ni svi događaji viđeni u velikoj knjizi života među zvezdama. Samo dok se sanja, san ima smisla. Kada se čovek probudi, ono što je imalo smisla nenadano postaje čudno, tajnovito. Kada čovek sanja, ima potpunu sliku ispred sebe, a kada se probudi, nađe tek nekoliko odlomaka od onoga što je bila veličanstvena predstava. Od tih odlomaka, čovek pokušava da obnovi ili nagovesti lepotu koja se izgubila pri povratku od zvezda.

Praznine u šumi su se počele menjati; princ, u početku, nije shvatao prirodu te promene. Pri jednoj od svojih sudbonosnih poseta kući, palati, princ je primetio kako je zora neobično plava. Šuma je svetlucala srebrom i počivala je pod izmaglicom koja joj je davala ružičastu i zlatnu boju. Paučina, s

kapljicama rose, presijavala se kao dijamantska ogrlica. Bila je to zora u kojoj su se drveće i životinje, biljke i ptice budili iz divnog sna. Njihov san je bio plavičaste boje sveta u zoru. Dok je tražio prazninu koja će ga odvesti kući princ je osećao kako ulazi u svet koji će ga odvesti kući, osećao je kako ulazi u svet koji do tada nikada nije video. Bogovi i duhovi su sijali iz zlatne i plave magle, iz ružičaste boje, a zraci čiste sunčeve svetlosti probijali su se kroz začaranu šumu kao čarobni mačevi neba. Princ je zastao kako bi u sebi zadržao čudnovatost tog trenutka. Zatim je pronašao jedno drvo koje ranije nije primetio. Bilo je kao i svako drugo, osim što mu je stablo bilo čisto i sveže kao lice lepe mlade devojke i imalo je čisto zeleno lišće kao široke zelene ruke i pupoljke na granama kao sklopljene dečje ruke pri molitvi. Princ je seo ispod tog drveta, naslonio se na njegovo stablo i zaspao. Međutim, nije to bio običan san, niti je dugo trajao. Dok je on tako spavao, dešavale su mu se mnoge stvari kojih se sećao samo kroz odlomke snova u budućim godinama patnje. Sanjao je početak svih stvari i njihov kraj. Sanjao je sve priče čovečanstva. Sanjao je odgovor na najveće pitanje kojeg mu je reklo jedno biće u beskrajnom prostoru unutar kraljevstva tišine. Sve ono što je on sada i sve ono što će biti, sve što jeste i što će tek biti, kao i rešenje za smrt, odgovor besmrtnosti; sve je to sanjao za to kratko vreme dok je spavao. Zatim se probudio osvežen i našao se na drugom mestu. Drvo je bilo u cvetu. Ptice su se razbudile i pevale su. Devet devojaka u belom je prošlo pored njega smešeći se. Šuma je nestala. Praznina koju je tražio stajala je ispred njega kao prsten začarane vatre. Zakoračio je u vatru i našao se s druge strane, u blizini reke i svoga sela. U glavi su mu se rojila pitanja. Otišao je u palatu i tamo okupio starce. Znao je da vreme ističe. Imao je još samo malo vremena pre nego što će mu se život promeniti zauvek. Sve što je uradio i što će uraditi, ubrzaće protok vremena. Morao je da živi brzo, da uradi ono što mu je preostalo da uradi, a ipak da se ponaša kao da mu je sve vreme na raspolaganju, što i jeste bilo.

PEDESET PRVO POGLAVLJE

Ponekad, neka novotarija koja se ponavlja postane tradicija. Ova se dogodila u prisustvu kralja i kraljevskih pesnika koji su u svojim budućim pesmama i legendama zabeležili šta su videli. Princ, kao da ga je uhvatilo pesničko nadahnuće, začaran uzvišenim ritmom, hteo je da svi robovi budu oslobođeni i pušteni kući svojim plemenima. Hteo je da starci, bogataši i poglavice podele svoje bogatstvo i hranu sa siromašnima. Želeo je da zna koliki je svet i kako izgledaju ljudi na drugoj strani sveta. Želeo je da sazna da li oni znaju ono što njegovi ljudi ne znaju, da se poveže s njima. Hteo je da zna zašto starci nisu pokazali dovoljno zanimanja za ostatak sveta. On smatra, rekao je, da su svi ljudi deca zvezda i želi da je sretne svu svoju braću i sestre na Zemlji. Hteo je da zna da li postoji bolji način življenja, bolji način vladanja i na koji način može poboljšati život svoga naroda.

Starci su ćutali dok je princ govorio, ali se kralj nasmejao kada je čuo ovu lavinu pitanja i smeja se kao da nema ničeg smešnijeg od traganja za saznanjem o vaskolikom svetu i njegovim različitim ljudima. Smejao se kao da je zahtev njegovog sina za opširnim znanjem bio dobra šala. Sin je osetio nespokoj od mudrosti u očevom smehu, ali ga to nije obeshrabrilo; naprotiv, na čudan način ga je ohrabrialo.

„Ništa nije onako kako se čini, sinko“, reče otac između dva nastupa smeha. „Sve ide unatraške. Ono što je gore, dole je, ono što je dole, gore je.“

Princ je mnogo šta pitao, kao što sunce na izlasku pita usnulu zemlju. Taj dan je, prema legendi, postao poznat kao Dan velikih pitanja i ubuduće je postao običaj da na taj dan ljudi pitaju jedan drugog o važnim životnim stvarima i pokušavaju da odgovore pesmom, meditacijom ili umetnošću.

Pesnici preteruju kada pevaju da je princ postavljao pitanja sedam dana, ali govore istinu kada pevaju da posle tog dana princ više nikada nije ništa upitao starce.

Starce je brinula njegova nova želja za saznanjem o dalekim narodima preko mora. Plašili su se da će to novo saznanje smanjiti njihov značaj.

„Ako on želi da toliko zna o svetu, zašto ga ne predamo belim duhovima“, promrmljao je jedan od njih, „pa će saznati sve što želi.“

Da nisu bili toliko okrenuti sebi, sve bi bilo drugačije kada je beli vetar zaduavao...

PEDESET DRUGO POGLAVLJE

Sada kada se princ dovoljno oporavio, sada kada je princ bio kod kuće u kratkoj poseti, sada kada je princ bio dovoljno prosvetljen da čuje bez ušiju i da vidi bez očiju, kralj, njegov otac, odlučio je da provede malo vremena nasamo s njim, da razgovara sa njim, da ga sasluša i da mu prenese ono malo što je znao o tajnama stvari, o kraljevanju. I dok je njegov sin spavao, on je govorio nad njegovim obličjem znajući da govori ušima koje će čuti bez opiranja, ušima koje će čuti čisto i razumu koji se od rečenog neće sećati ničega osim čistog duha. Princ će se ponašati na osnovu tog znanja koje je u duboko u sebi usvojio.

Tako je kralj, u tišini, rekao:

„Ima varvara visokog roda isto koliko i varvara niskog roda. Ima varvara među plemstvom i među poglavicama. Ima varvara i među učenima, sine moj. Nemoj dozvoliti da te zaslepe mudre reči bilo kojeg sjajnog uma, jer one mogu biti i glupe. Mnogo ima više učenih ljudi koji su glupi nego što ima glupaka koji su pametni. Inteligencija je vid slepila – ona sprečava ljude da vide istinu. Ljudi isuviše cene svoju duhovnu snagu čak i kada ona uvećava njihove osnovne greške. Više veruj onome jednostavnog duha, dobrodušnom, neustrašivom srcu i radoznom umu. Čuvaj se ljudi koji previše koriste reč 'ja'. Čuvaj se ljudi koji veruju samo onome što su lično videli, čuli ili opipali ili omirisali; to su ograničeni ljudi i lako ih je zavesti i potkupiti, jer bez obzira na to ko su i šta su, to je zasnovano na ograničenosti njihovih čula. Ljudsko uverenje se ne računa mnogo. Ni ljudska strast. Nemoj se plašiti vraća ni onih što se s đavolom družu. Sve dok sam ne veruješ u zlo, ono ti ne može nauditi. A strah je najviši i najmoćniji vid vere. Stoga, nemoj se ničega plašiti. Postoji samo jedan lek za strah, sine, a to je znanje. Znanje o istinskom drevnom načinu oprobanih i proverenih tajni koje nam je došlo od naših predaka. Drži se puta koji te vodi ka tvom svetlu, a ostalo će samo uslediti. Obrati pažnju na visok stepen duhovitosti u većini stvari. Sledi svoj put, ali uvek u srcu imaj mesta za duhovnost.“

„Sva moć je samo senka prave moći. Čuo sam za jednog čoveka koji je žalio što je pobedio svet; ništa više mu nije bilo ostalo da uradi. Mogao je jedino još sebe da pobedi. Posle toga, sve zemlje koje je osvojio su se pretvorile u prašinu. Samo su odlomci priče ostali. On je mogao pronaći raj u jednoj jedinog misli. Njegova komedija je jedna od najvećih u ljudskoj istoriji. Postoje kraljevi koji ne znaju zašto su kraljevi. Ljudsko biće treba da zna zašto je ljudsko. Čudno je to slepilo kada živiš, lutaš zemljom, a ne razumeš zašto. Nema veće tragedije nego kada bog sebe ne spoznaje. Nema veće komedije nego kada ljudsko biće gleda svoj odraz u mirnoj vodi reke i vidi potpunog stranca.“

„Mi imamo tri tela u jednom. Samo jedno može istrpeti. Ništa ne nestaje. Sve je u sećanju. Sve vreme je pred nama. Nemoj se zamarati prolaznim patnjama, načinima, idejama, mislima, mišljenjima, nesrećama, neuspesima. Sve je to varka. Drži se uzvišeno dalje od stvari i velika ljubav

će iz tebe sijati. Ćuti. Budi tih. Ponekad je naš um naš najveći neprijatelj. Nemoj se slepo držati svojih opredeljenja. Neka te vodi onaj jasni unutrašnji glas. Ispij čašu patnje onda kada ti je život donese. Provući se kroz najuži prolaz. Nemoj se čvrsto držati pojma o tome ko si i šta si. Ti si više od bilo čega što misliš u svojoj jednostavnosti. Biti princ nije ništa u poređenju s čovekom ili ženom koji su duboko u sebi otkrili boga. Poniženje te čini velikim. Ko može uništiti okruženje nevidljive stvari koja utiče na to da svet bude stvaran? Budi ništa, budi sve. Nemoj se plašiti gubitka. Ništa se ne može izgubiti usput što se ne može naći među zvezdama. Ti si našao put do mene kada ti je to bilo potrebno; i najmudriji u vasioni su tu za tebe u tom jasnom unutrašnjem glasu. Svi putokazi koji su ti potrebni u tebi su, kao deo tvoje tajanstvene prirode. Sva ljudska bića su prinčevi i princeze, ali samo malo njih zna za svoje kraljevstvo.“

„Kroz čitav život ćeš polako sticati porodicu ljudi iz celog sveta. Mi imamo mnogo porodica. Zapamti da se zaustaviš kada sazriš. Traži ono što ti treba samo kada ti je potrebno. Živi jednostavno. Nosi sa sobom samo svoju senku i predaj je na svetlu. Budi lak duhom i delima. Nemoj se postavljati iznad ljudi. Spusti se niže bez poniznosti. Budi dostojanstven ne pokazujući to. Budi princ ne razmećući se time. Neka tvoja mudrost bude nevidljiva za oči ljudi i žena. Vladaj kao da ljudi sami vladaju. Kad ti je snaga potrebna, prikupi je i upotrebi. Ako je rat nužan, podigni se i idi u rat na najuzvišeniji način, i pobedi što je najbrže moguće i iskoristi to da stvoriš bolje uslove za sve. Mnogo toga će pasti u zaborav ako zaista širiš dobro po svetu. Ne pokušavaj da budeš savršen, već samo bolji. I nemoj nijedan ovaj moj savet zadržavati u glavi. Zaboravi ih sve. Ono što treba da te vodi već je u tebi. Tvoje svetlo je tvoja vodilja i tvoja snaga. Ti si ga već probudio i treba samo da ga održavaš u životu, bez obzira na to šta život nosi. Kao što već znaš, ti si dete zvezda i čitav svemir je tvoj dom. Ali središte toga kruga je dom tvog doma. Živi u njemu zauvek, u svom srcu. I prevazići ćeš smrt. Onda tvoj život neće biti ni promašen ni uspešan, ni komedija ni tragedija. Biće neizmeran.“

PEDESET TREĆE POGLAVLJE

Prinč je spavao dubokim snom u toku tog čarobnog sata dok je njegov otac u tišini posmatrao njegovo usnulo obličje. Princ je usnio snove velike lepote i nije ih upamtio, ali koji su ostavili veliki utisak na njegovo biće i na njegov život. Posle toga, osećao se dubljom osobom i nekako lakše, živio je prirodnije u predivnoj tišini okruženja i uvideo je da se više smeši, da u njemu raste raspoloženje stalnog smeha. Takođe je otkrio, nešto kasnije, da može upravljati svojom vidljivošću. Mogao je da bira hoće li biti vidljiv ili postati nevidljiv, koristeći znanje, veštinu koja mu je došapnuta u snu. Kasnije, za vreme njegove velike patnje, koja se poklapala s godinama njegovog velikog prosvetljenja, mnoge veštine, mnogi običaji, mnogi zakoni i jasno objašnjenje puta došapnuti su mu u snovima. Mnogo kasnije je shvatio da je seme istine bilo posejano u snu i ponekad u trenucima kada se bavio razmišljanjem o predivnoj tišini u vazduhu. Često je sebe video u središtu zlatnog kruga, ali to je bilo znatno kasnije, u doba najgorih godina njegovog ropstva. Uvideo je da ga je boravak u tom zlatnom krugu uzdigao iznad muka ropstva. I pored tela oprljenog u velikoj patnji, spoznao je uzvišenu vatru koja je sama bila prosvetljenje na prestolu u sjajnom crnom središtu zlatnog kruga svetla.

Ponekad, u selu umetnika, dok je obavljao dužnosti ili se odmarao pod drvetom u šumi, prolazio je kroz plavu prazninu u svetu i stizao do muka svog ropstva u tuđoj zemlji. Njegove neveste nije bilo tu. Ni njegovog deteta. Preživeo je čudovišni prelazak preko mora zla gde su robovi bili lancima

vezani članak uz članak, zglob uz zglob, u kovčegu zatočeništva, na brodu, na talasima sna o moći jednog carstva. Stigao je u novu zemlju koja je bila bogata krvlju, krivicom i nadom. Preživio je bičevanje. Preživio je poniženje. Preživio je da bude niži od čoveka, psa, insekta ili zveri. Preživio je gubitak svoje ljubavi, svojeg kraljevstva doma, svoje zemlje. Preživio je činjenicu da je bio primoran na brak sa ženom koja mu nije bila žena već ljubavnica njegovog vlasnika. Slušao je, čudno spokojan, kako njegov vlasnik vodi ljubav čitave noći s njegovom ženom, koja mu nije bila žena. I mnogih drugih noći je to isto slušao, posmatrajući zvezde i boraveći u uzvišenoj vatri u središtu zlatnog kruga. Znao je onda, kao i sada, da je sudbina zaista čudna kada on mora doživljavati takvu patnju, a da istovremeno bude blagosloven takvim prosvetljenjem. Ako bi sabrao sve suprotnosti svoga bića u tom trenutku u šumi, pod drvetom gde se odmarao i prošao kroz plave praznine i video daleka otkrića, rekao bi da je to ovako: Kako preživljavaš najgore s najuzvišenijim? Kakva je muzika te suprotnosti? Koja je njena pesma? Možeš li ikome pokazati njenu senku kako bi i drugi mogli videti duh te veze uzvišenog i užasnog? Ipak, sve vreme, u sadašnjoj i budućoj priči, princ je u sebi nalazio nepresušno raspoloženje neizmernog smeha. Sve se to desilo one noći kada je njegov otac, što njemu nije bilo poznato, s ljubavlju posmatrao obličje svog usnulog sina.

PEDESET ČETVRTO POGLAVLJE

Pri povratku u pleme, video je da je praznina postala rupa crne vatre. Raspoloženje plemena umetnika se promenilo. Nad njih se nadvio oblak neobjašnjive sudbine. Vazduh je bio lagan, ali duh što je lebdeo nad svim je unosio nespokoj.

Devojka se povukla. Sopstveno odlaganje ju je iscrplo; odlaganje njenog izbora proscia je iscrplo pleme. Raspoloženje nasilja, nemira, razdražljivosti vladalo je među zgradama i lebdele nad ljudima, ženama i decom.

Novi učenik je nastavio sa svojim dužnostima. Nije bilo toga što nije radio kao sluga i učenik. Nosio je, čistio, prao, slušao, prenosio poruke, odlazio na pijacu, spremao i raspremao krevete, vetrio sobe i mirno sedeo među statuama. Čistio je nužnike, donosio vodu s bunara, prao rublje na reci, donosio drva iz šume, radio na statuama i rezbarijama prema jasnim uputstvima i retko je govorio. Za sve to vreme, živeo je u biću u plamenu devojke.

Proučavao je njeno raspoloženje. Naučio je da se uvuče u njene snove. Osluškiavao je njene misli. Delimično je živeo njenim životom, a delimično svojim. Uglavnom je boravio u njenom biću, kao što miris nastanjuje cvet. Tamo je bio najsrećniji. Kada se smeja, činio je to sasvim tiho, u sebi. Trenutak kasnije, čuo bi divan zvuk smeha na vetru kako kruži selom. Ubrzo iza toga, devojka bi se pojavila sa osmehom na licu i svom ocu, ozbiljnom dok radi, šapnula bi neku šalu na uvo, kao da on nije tu. Satima kasnije, uveče, u krevetu, njen otac bi se smeja dok je svojoj ženi pričao šalu koju bi tek tada razumeo.

Devojčino odlaganje je mnoge ljude dovelo do ivice teskobe. Njen otac je nastojao da ne vrši pritisak na nju. Njena majka je govorila okolišajući i prikrivajući drhtav glas. Međutim, znali su, istini za volju, da nijedan proscia još nije rešio zagonetku senke, tako da se tu ništa nije moglo učiniti. Ipak, napetost i ljutnja se nisu smanjivali.

Izbile su tuče među proscima. Počeli su da izazivaju jedan drugoga na opasne borbe. Borili su se oružjem, golim pesnicama i rvali. Bilo je mnogo ranjavanja i umalo smrti. Tako je nezvanično ugovoreno da sami proscia međusobno odluče kroz borbu. Smatraće se da je ruku devojke osvojio krajnji pobednik nadmetanja. Oni su to takmičenje organizovali sami među sobom i bilo je

predviđeno da se završi u određenom roku. Nadmetanje je trebalo da se održi na polju pored svetilišta. Takmičenje je ozvaničeno – najavljeno je, i odlučeno je o datumu početka. Tako je pleme čiji je život bio posvećen umetnosti trebalo da prisustvuje borbi između prosaca koji moraju pobediti kako bi opravdali vreme provedeno u udvaranju devojci koja je neprocenjiva zbog svoje jedinstvene nadarenosti, svoje prezivosti i svog odlaganja.

PEDESET PETO POGLAVLJE

Devojka nije odobravalala takmičenje i to je jasno pokazivala. Međutim, događaji su bili izvan njene moći; želja za vidljivim ishodom došla je sama po sebi. Ovo se nikada ranije nije dogodilo u plemenu – za ruku neke žene. Bio je to istorijski čin. Taj događaj mitskih razmera bio je tako čudesan da su ljudi njime bili opčinjeni. Devojka se povukla i obznanila da neće prisustvovati varvarskom nadmetanju, koje neće ni priznati niti potvrditi.

Međutim, ma šta ona rekla, nije imalo značaja. Sve je obećavalo da će to biti istorijski trenutak, neviđena predstava. Svi su želeli da se dogodi. Vazduh pun teških misli, tiha istorija plemena, legenda koja se ostvaruje. Činilo se da su je oni sami prizivali. Moralo je tako biti. Svi su se unapred radovali početku, posle godišnjih kiša.

PEDESET ŠESTO POGLAVLJE

Za sve to vreme, devojka je nastavila da odlaže odluku. Znala je da u svakom trenutku može privesti kraju sve te sukobe i bes jednostavnim objavljivanjem svoga izbora, jednostavnim donošenjem odluke. Ali nije tako postupila. Nameravala je da odugovlači sve dok ne sazna šta je prava stvar za nju, da odlaže sve dok ne stekne dovoljno mudrosti da donese pravu i najbolju odluku. I odugovlačiće sve dok se ne pojavi neko za koga je sigurna da ga voli, neko ko će umeti da reši zagonetku.

PEDESET SEDMO POGLAVLJE

Nekako u to vreme, dok je novi učenik tiho obavljao svoje brojne dužnosti u radionici devojčinog oca i dok su kiše kasnile s mora, a pre doba svetkovina, senka jednog događaja pala je na pleme i duboko ga dirnula. Došla je na velikom vetru tuge. Novi učenik je o tome prvo saznao od devojke.

Jedno veče, došla je u radionicu svog oca i sa suzama pala na grudi; plakala je snažno i nije se mogla zaustaviti. Na trenutak su čuli zapevanje i opšti plač sa ulica i prolaza, iz drugih radionica, s pijace, a naročito plač sveštenica iz svetilišta. Bilo im je potrebno neko vreme da razaberu kakav je to nastup tuge obuzeo zajednicu. Devojka je plakala na očevom ramenu, a nije umela objasniti zašto, nije mogla prevaliti reči preko usana. Otac ju je poveo u glavnu kuću, poveo je kćerku koja mu je jecala na ruci.

Čitavo pleme je jadikovalo. Ko god je čuo razlog tolikom plaču i sam bi se rasplakao. Bilo je to zarazno. Zaraza ove dirljive tuge nadvila se nad plemenom kao crn oblak i prekrila ih sve. Niko nije

govorio. Ljudi bi seli tamo gde ih je zadesila ta vest i tupo gledali, bez izraza na licu, kao kada čujemo da nam je neko veoma drag umro.

Pošto u početku niko nije bio u stanju da saopšti novom učeniku zašto su svi toliko tužni, jer ga niko nije ni primećivao, on je i sam prihvatio to tužno raspoloženje. U stvari, prihvatio ga je i osećao je duboku tugu zbog događaja o kojem ništa nije znao. Mora da se desilo nešto zaista užasno kada se ljudi tako osećaju, pomislio je. Razmišljao je o tom tužnom raspoloženju. Ono je trajalo danima. Svuda je vladalo mrtvilo. Prosci su bili tihi i skrušeni, takođe, zbog te vesti. Tržnica je utihnula. Radionice su bile tihe. Žene su ćutale. Vetar je duvao kroz selo šapućući o smrti i promeni. U šumi, ptice na granama su kreštale. Čuli su se cvrčci. Daleka reka je nabujala. Mesec je bio neobično veliki i beo na vedrom tamnom nebu. Danju se čuo bat koraka u prašini. Ptice su kružile nad selom. Predznaci su lutali sokacima. Psi su lajali bez razloga. Mačke su se kretale oprezno, sa sjajnim srebrnim očima. Sve je dirnula ta tajanstvena tuga – muškarce, piljare, lovce, žene, decu, a naročito devojčice i dečake, oni su je osećali više, iz neobičnih razloga; možda zato što ih je senka smrti gurnula u neočekivana razmišljanja o lepoti nepoznatog, jer bilo je nečeg lepog u njihovoj tuzi.

Onda su, iznenada, dok su svi čekali kišu, u plemenu počela da niču nova umetnička dela. Tuga je donela izliv stvaralaštva; činilo se da je to jedini način na koji je pleme umelo izraziti pravu dubinu svoje tuge. A tuga koju su oni osećali i ispoljavali donela je i obuhvatila svu vekovnu neizraženu žalost, čitavu večnost bola i tragičnog raspoloženja koje su u sebi nosili kroz dugi sumrak istorije. Pleme je, kao zemlja bogato zasejana semenom cveća patnje, procvetalo u doba žalosti. Bilo je to kratko i neočekivano zlatno doba umetničke plodnosti. Kao da je tuga najednom prerasla u lepotu, kao da je tuga bila tajna lepote, njena majka.

Samo nekoliko puta ranije, u legendama i delima, pleme je znalo za takvu plodnost. A ovo je poslednji put da pleme uživa u tako snažnom blagoslovu lepote. I kao što obično biva u svim čudnovatim trenucima u životu ljudi, oni nisu bili svesni toga i nisu znali koliko je prolazan i koliko tajanstven taj stepen kroz koji su prolazili. Proživljavali su čarobni trenutak u prolaznom snu doživljenog vremena, a nisu to znali. Kasnije će se svet čuditi toj neverovatnoj i zgusnutoj količini umetnosti, tako divne i neuhvatljive, i pripisivati je rukama nepoznatih bića iz bajkovitih svetova koja su se nakratko spustila u tu zabačenu zemlju. Neki su mrmljali o božanskom dodiru ili varnici koja je, na trenutak, oživela ruke nepoznatog i davno zaboravljenog naroda.

PEDESET OSMO POGLAVLJE

Tek iz umetničkih dela koja su počela da se pojavljuju novi učenik je saznao uzrok sveopšte tuge. I to tek onda kada su ta dela bila gotova, kada su ih stvorile mnoge neznane ruke, kada ih je, izgleda, napravio svaki pripadnik plemena; kada su ih stvorili i izložili oko svetilišta ili po seoskom trgu, ili slobodno među drvećem u šumi, kada su iznikla na njivama i pijacama, ili podrhtavala ispred napuklih koliba od blata i u kružnim dvorištima ili načičkana duž obale reke; kada su umetnička dela počela da nestaju, da napuštaju pleme, kad su počeli da ih većinom odnose putnici i putujući trgovci, kad su počela da se šire i raznose; tek kada su ova dela ogromne raznovrsnosti i bogatstva stvorena i izložena i uglavnom napustila selo kako bi kružila kraljevstvom nevidljivim putevima; tek tada je pleme bilo u stanju da izrazi šta mu je donelo tu tugu. Jer oni su umeli to da iskažu tek pošto su se prvo izrazili kroz umetnost, a onda imali vremena da razumeju ono što su izrazili.

PEDESET DEVETO POGLAVLJE

Kada je novi učenik konačno čuo vest, i sam se rastužio. I pridružio se muškarcima, ženama i deci u bdenju pored svetilišta, moleći se i izražavajući tugu za sudbinom princa, koji je bio dobra duša i za koga su čuli da umire. Svi su imali samo lepe reči za ovoga princa kojeg nisu ni poznavali. Govorili su da je on princ jednog dalekog kraljevstva koji je bio blaga duša i koji je voleo sve ljude i uvek se brinuo o siromašnima, priprostima i usamljenima, ali mu je previše zla u svetu slomilo srce i sada umire; i umreće ukoliko ljudi na neki način ne unesu dovoljno blagosti u vazduh da mu omogući da živi. Niko nije znao ko je taj princ, ali su svi bili dirnuti njegovom sudbinom. Novi učenik je takođe duboko saosećao i često bi uzdahnuo pri pomisli na princa.

„Blago njemu kada je toliko voljen“, pomislio je.

Jednog od tih dana, čuo je kako devojka razgovara s jednom drugaricom.

„Volela bih da otputujem u prinčevu palatu“, rekla je, „i prinesem žrtvu.“

„Ali niko ne zna gde je“, odgovori joj prijateljica.

„Naći ću ja put“, reče ona. „Ako treba, i kroz svoje srce.“

Zatim su odlutale u šumu, ka reci.

Već tada je devojka bila prećutno uvažavana kao predskazivač. Jer sada su majstori počeli da razumeju jednu od strana njene zagonetne skulpture koja je otkrivala umirućeg princa i zbunjivala pleme. Čudili su se i divili kako je uspela da izvede takav rad toliko vremena pre same vesti.

Jedino devojka nije znala da je najpoštovaniji umovi i majstori smatraju predskazivačem. Ona je već bila zaboravila svoju skulpturu i, štaviše, nije videla nikakvu vezu između svoje skulpture i vesti koja ih je sve rastužila.

ŠEZDESETO POGLAVLJE

Ostalo je bilo još samo malo vremena, što je on znao, mada je vreme sporo prolazilo. Pleme je držalo bdenje za princa i plemenski majstori su zapalili posebne vatre u šumi kako bi održavali u životu svetlost duše koja je prolazila kroz zemlju kao široko srebro tečnog ogledala u vidu reke. Čekali su i radili na isceljenju u snovima i na mnoge druge načine na koje duh radi kako bi iscelio stvari u svetu. To je bilo uzvišeno doba dok kiše ne stignu i oni su čekali da čuju da li je on koji umire umro ili će poživeti. Kiše su bile žestoke, na nebu su se gromovi borili s munjama, a prema plemenskoj legendi, dobro se borilo sa zlom za prinčevu dušu. Čitava zemlja je bila pred strašnim sudom; jer ako princ umre, pričalo se, i zemlja će umreti s njegovom smrću i beli vetar će zavladati zauvek. Smrt će nići na poljima i zajahati planine kao neki div. Kiše su bile žestoke i oni izuzetno osetljivi su svuda videli borbe između čudovišta iz dubine i bića iz bleska munje. Kiše su bile nemilosrdne, šibale su polja, izlile reku, odnosile kolibe i kuće i postale bujica što je jurila kroz šume izvaljujući drveće, stvarajući jazove i odnoseći koze i domaće životinje, i malu decu koja nisu poslušala upozorenja roditelja. Činilo se da će kiša padati večno dok su čekali vesti o prinčevoj sudbini.

Kiše su, nemilosrdnije nego ikada, uništavale, rušile i razarale domove i pustošile polja, pijace i umetnička dela, uticale da ljudi zaborave na brigu o princu, utapajući svoju tugu u trenutnoj nesreći. Zajednica se borila kao jedan da se održi u životu, da spase svoje domove i da zaštiti sela od ljute

bujice. Reka je provalila obalu i pokuljala kroz selo; u poplavi je nekoliko ljudi nestalo, ali ipak je bilo i čudom preživelih. Ljudi su zaboravili sve druge nevolje. Majstori su se pitali da li je pleme kažnjeno zbog zanemarivanja bogova. Drugi majstori su pak nagoveštavali da je poplava možda neki neobjašnjivi vid pročišćenja, što možda i nije tako loše, tako strašno kao što izgleda.

Onda su kiše prestale isto tako iznenada kao što su i došle, poplava se povukla i zemlja je procvetala kao nikada do tada. To je bio poslednji put da tako cveta. Svetilište je ostalo netaknuto. Čak je izgledalo da sija još jačim sjajem. Ulice, staze i prolazi sada su bili novi i čisti. Selo se izmenilo. Pijaca je sada bila okrenuta na pravu stranu. Polja su bila izdašno nađubrena smrću i bogatim rečnim nanosom zbog čega su usevi klijali i rasli kao preporođeni. Kolibe i kuće su bile ujednačenije. Nova sloga se rodila kroz pustošenje. Pokazalo se da su ona dela koja su se izgubila bila sasvim beskorisna i potpuno bezvredna, a to je samo podsetilo pleme na ono radi čega živi i šta je njegov pravi cilj, što je ono delimično zaboravilo.

Majstori i sveštenice iz hrama su priredili veliki obred u kojem je celo pleme učestvovalo radi ponovnog posvećenja svojeg života izabranom umetnosti. Bio je to njihov ponovni susret s pobožnošću i sudbinom. Bila je to zvanična svečanost velikog nadahnuća.

Tada je pleme čulo o spasenju princa, bilo im je svima drago zbog dvostruke radosti srećnog događaja i konačnog dobrog predznaka.

ŠEZDESET PRVO POGLAVLJE

Za to vreme novi učenik se trudio i činio velika neprimećena dela u doba kiša i u toku poplava. Spasavao je žene koje su se davile. Pomagao je nepoznatima da spasu svoju imovinu. Pomagao je da se zalihe namirnica odnesu na suvo mesto u planinama. Pomagao je porodicama da se presele. Sagradio je privremene kolibe na vrhu brda. Bodrio je one koji su izgubili svoje domove. Donosio je hranu beskućnicima u planinama. Uveseljavao je jadnu decu pokupljenu negde na visu. Zajedno s krepkim muškarcima iz zajednice preneo je svetilište na suvi ulaz u pećinu. Odneli su bogove na stepenaste kamenite zaravni. U tom trenutku je počeo da ih podučava. Govorio im je o jednom bogu, jednom ocu, jednom izvoru kao izvoru svega. Oni su ga čuli, ali nisu slušali. Tada je počeo da govori o nestvarnosti smrti. Život je, rekao je, jači od smrti. Smrt je samo senka, kratkotrajna tama, strašna maska koja plaši one što koriste samo oči. Život je, rekao je, svetlost koja večno sija. Oni su slušali, ali ga nisu čuli. Na čudotvoran način je doveo do isceljenja bolne i bolesne, one koji su bili potreseni poplavom, one koji su dugo umirali daveći se, one sa slomljenim nogama i slomljenim srcima. Izveo je čudotvoran preobražaj nad duhom zajednice, ali nije znao kakav ishod je postigao. Sve je to uspeo u svojoj nedužnosti, dok je i dalje vodio računa o majstorovoj radionici, prenoseći statue i rezbarije na bezbedno mesto, pazeći da se ništa ne izgubi ili nestane u to vreme zbrke i besa oluje. Sve to vreme devojka ga je izbegavala; ili kao da je još začarana, nije primećivala njegovo prisustvo. Niko ga u selu nije primećivao osim onih kojima je pomogao i majstora koji su ga videli, ali su ćutali. Međutim, bilo je mladih devojaka koje je njegov duh dirnuo i koje su se doživotno zaljubile u njega i prenele to svojoj deci kroz legendu o svom obožavanju, kroz dvosmislene pesme.

ŠEZDESET DRUGO POGLAVLJE

Kada je poplava prošla, kada je žestina kiše minula nebom i otputovala ka suvljim krajevima, kada se svakodnevnica počela da vraća u pleme, kada su počeli da sređuju život i da spasavaju što se spasti može, kad su se opet začule devojačke pesme i smeh među cvećem, novi učenik, kojeg devojka i dalje nije primećivala, odlučio je da je došlo vreme da mudro otkrije svoju ljubav.

Jednoga dana on je počeo da joj se obraća u sebi. To je bio jedini način da govori s njom. Govorio je njenim snovima. Naučio je od statua, kroz neprimetan mir i čudnovatost, kako da se pojavi u snovima ljudi i kako da im govori. To je i učinio. U početku, ona ništa nije primetila zato što nije mnogo pažnje obraćala na svoje snove. Tako su se neprimljene poruke nagomilale u njenim neprimećenim snovima. A onda, jedne noći, pošto je sedela u tišini na mesečini osluškujući nečujni šapat kroz vetar, sve poruke i svi snovi su naišli odjednom, hitro i ispreturano, velikom brzinom, što ju je uznemirilo i zbunilo. Međutim, on je nastavio da joj govori nežno u njenim snovima, uzimajući razna obličja. Ponekad je bio cvet u njenim rukama koji je okretala u rukama u snu, a njegovo lice bi se pojavilo na latici ruže dok joj je govorio nežne reči. Ponekad joj je govorio kao mesec. Ponekad, kada je ona bila u kanuu na reci, u snu, on bi bio kanu ili reka. Ponekad, kada je u snu jahala lava ili antilopu ili se igrala s gazelom, on bi bio lav, antilopa ili gazela. Ponekad je bio bela ptica koju je ona sanjala i koja se često vraćala i mirno ležala u njenom krilu, a potom, praveći tri kruga iznad njene glave, odletela u daleko sazvežđe ostavljajući je potpuno samu. Često je bio samo osoba koju je poznavala iz svojih snova, poznata osoba za koju nije tačno znala odakle je zna, ali osoba koja joj je veoma draga. Kroz ta obličja, on joj je govorio o njihovoj drevnoj ljubavi od pre više vekova koja se rodila u nekom drugom svetu, na drugoj planeti, daleko od ove galaksije. Govorio je o kratkotrajnosti vremena koje im je ovde dato da se sretnu, vole i budu srećni. Tako malo vremena im je ostavljeno, rekao je; manje od razmaka između dva meseca. A onda, rekao je, biće rastavljeni dok se u dalekoj budućnosti ne sretnu u drugoj vasioni, gde će morati početi sve ispočetka, učeći da prepoznaju svoju staru i buduću ljubav, svoju nepotrošenu ljubav, svoju veliku ljubav. Govorio je ljubavne stihove njenim snovima.

„Kada je mesec pun,
Baca svetlo
Hladno,
Okruglo i belo
Po celoj zemlji, a to si ti.
Mesec je kao moja ljubav.
I vazduh zna da je to istina.
Ali moja ljubav nikada ne bleđi kao mesec –
Moja ljubav nije tu samo noću
Da kao duh iščezne pre podneva.
Moja ljubav ima moć sedam ljubavi.
Moja ljubav je svetlost
I obećanje nebesa.“

Ponekad, u njenim snovima, uzeo bi je za ruku i putovao sa njom kroz najsrećnija mesta u vasioni, između zvezda ushićenja i oduševljenja, i u njihovu drevnu otadžbinu u dalekim sazvežđima. Pokazivao joj je njihova mesta zadovoljstva, zamkove ljubavi, njihove gradove sreće.

Kada joj se nije obraćao u snovima, priređivao joj je potajna iznenađenja kad bi se probudila.

Deca bi joj donela buket retkog perja. Neobična deca su joj donosila bogato ukrašenu tkaninu. Kada je lutala pored reke, neki starac joj je dao cvet kakav niko do tada, ni posle toga, nije video. Rekao je da je to cvet sa zvezda i da je on glasnik nekoga ko ostaje bezimen. Devojka je nevoljno primila cvet i pomirisala ga. U tom trenutku nešto se dogodilo s njenim srcem. Nije bila sigurna šta je to, ali odjednom je sve osećala mnogo jasnije. Miris cveta je promenio vetar. Čula je i najslabiji odjek melodije. Reka je bila mirna. Starac se pretvorio u najtananiju zlatnu izmaglicu koja je bledela u daljini prema zelenom oblaku šume. Taj cvet neće nikada uvenuti, nikada umreti, ali ponekad je bivao nevidljiv, gubio se i ponovo pojavljivao, u zavisnosti od toga kako se ona osećala. Taj cvet, zajedno s njenim jedinim detetom, biće zaveštanje koje će ona preneti budućem pokolenju. Svaki čas, u toku jedne decenije ili u toku dvadeset godina, taj cvet će postajati nevidljiv, a onda, jednog pogodnog dana, pojaviće se u ruci jednog od njenih potomaka i zauvek razbistriti srce. Takav čudan cvet je dobila među nepoznatim poklonima od nekoga bezimenog i neviđenog.

Bilo je i drugih čudnih poklona koje joj je novi učenik upućivao. Jednoga dana, jedna prelepa mlada žena donela je devojci redak rubin. Tvrdila je da je stigao s dalekih nebesa i da je ona glasnik nekog bezimenog. Druga jedna lepa devojka, blistavog osmeha i vedrog lica, donela joj je čist beli kamen, ne sa Zemlje, i ponovila čarobne reči ostalih glasnika. Jedno dete obučeno u zlatno ruho donelo joj je belu činiju. Kada je kasnije devojka jela iz te činije, primetila je kako se veoma lepo oseća, zadovoljno. Zatim je primetila da činija nekako obogaćuje hranu, i mada je malo jela, ne samo što je brže utoljavala glad već je imala i neobičan osećaj hranljivosti. Ti su je pokloni zbunjivali i pomalo plašili, ali je zbunjenost i strah zadržavala za sebe. Čitala je. Nije dozvoljavala da je čak i radoznalost i osećaj tajnovitosti skrenu s njenog izabranog pravca odlaganja, strpljenja i očekivanja mudrosti časa otkrića.

Devojka je prvo bila začuđena, zatim radoznala, pa zadržljiva, onda opčarana, a zatim opsenjena ovim poklonima. Bila je toliko radoznala u vezi s tom bezimenom osobom da je pratila glasnike i zapanjila se videvši ih kako, uz uzvik i blesak svetla u vazduhu, nestaju čim bi ušli u šumu.

Tada je, polako, njena ljubav pronašla svoju žižu. Kada su glasnici prestali da dolaze, kada više nije ništa čula od njih, niti više primala poklone i stihove, zaključila je da joj ta tajna veoma nedostaje. Onda je shvatila da se zaljubila u nekoga ko je nepoznat, u nekoga koga nikada neće upoznati. Njena žudnja za ljubavlju je pronašla predmet, odnosno osobu koja nije bila tu.

ŠEZDESET TREĆE POGLAVLJE

U svemu tome, za novoga učenika vreme se ubrzalo. Hitalo je ka velikim prazninama, vukući ga ka mučeništvu. U snovima je govorio devojci o ljubavi i o tome kako je ljubav spas; a njemu je vreme govorilo, dok je sedeo među statuama, što su se iz grubo rezanog drveta ili surog kamena pretvarale u umetnička dela koja su se menjala s nejasnošću vazduha, vremena, srebrnog sjaja što životni elemenat atmosfere utiskuje u površinu novoisklesanih dela. Kako su se one menjale od drveta do čudnovatih oblika, od kamena do statua začaranosti i zamrznutih snova, tako se i on menjao od novog učenika do nekoga ko se, kroz praznine u vremenu, našao na brodu zbijen s hiljadama drugih, krvareći, umirući od gladi, kože raspukle od batinanja, s gležnjevima i zglobovima u lancima. Nije uspevao da poveže jedan trenutak s drugim – život u sopstvenoj zemlji; učenik; sloboda; a onda gore od životinje, u lancima, na brodu za pakao. Novog učenika duh je sve češće odnosio u buduće ili predašnje stanje, nije bio siguran. Sve više ga je obuzimalo to mučeništvo, krajnja patnja pre konačne trajne slobode od moćnog točka smrtnosti. Sve više je osećao približavanje velike patnje, sve dok

nije osetio miris svoje krvi na lancima, osetio miris smrti i hropca ostalih i raspadanja njihovih tela svuda oko sebe na brodu u samrtnoj mucu koja se ne može za života doživeti, a ipak se ne može zaboraviti niti izbeći. U tim trenucima, pitao se da nije bilo bolje da je umro ranije, s obzirom na ono što je usledilo. Među statuama, poslao je poruku srca svetu – iživi sreću za života, jer ona može biti uvod u nešto čudno. U tom svom viđenju našao je nešto gore od smrti i to je doživeo. Video je patnju izvan granica izdržljivosti, ali koja je izdržala; patnju ljudi tako veliku da se njen višak morao izdržati pre i posle u vidu najveće sreće. Tada je shvatio zašto neki ljudi, neke rase imaju takav izuzetan dar za sreću i radost i duhovni zanos – to je onaj višak koji je preostao od buduće i prošle patnje. To je božansko prerastanje patnje u ushićenje, sreću i rajске trenutke za života, uzvišena naknada za izdržavanje neizdrživog.

Novi učenik je među senkama, među pesmama u vazduhu i među kamenjem, koje se pretvaralo u umetnost kroz alhemiju vremena, predvideo svoju buduću patnju. Bio je to kao neki drugi život, mučeništvo i raspeće u vremenu. Čovek u lancima, s gvožđem u ustima, porobljen, treba da bude simbol i ikona nove vere – one koja otkriva kako je čovekov život žrtvovan za dobrobit ostalih i izdizanje civilizacija. I novi učenik je došao do tog zaključka na brodu, s raspuklom kožom i kostima oglodanim lancima i bičevima. Jedino što ga je tada spaslo bio je zaključak, na najvišem stepenu patnje, da čovek predstavlja ogroman duh i telo, srebrno bezobličje koje okružuje živi kalup od mesa i kostiju...

Prosvetljenje ne umanjuje patnju.

ŠEZDESET ČETVRTO POGLAVLJE

Kiše su došle i prošle; vreme je hitalo epskom brzinom; i nadmetanje je počelo. Devojka, uprkos tome što je bila beznadežno zaljubljena u nekoga čije se ime ne spominje, zadržavala je dostojanstvo svoga odlaganja. Takođe se ljupko držala po strani od borilačkog takmičenja između suparničkih prosaca.

U vreme dugih kiša, većina prosaca se vratila svojim kućama radi okrepljenja i osnaženja. Vratili su se obogaćeni čudesnim napicima i čarima, zajedno s hvalopojcima i vračima da im pomognu u njihovom pohodu. Nadmetanje je bilo žestoko i puno divnih događaja, što su pesnici naširoko opevali u svojim pesmama i legendama. U čitavom kraljevstvu ove divote su postale poznate iz priča na mesečini oko kojih su deca ispredala svoje izmišljotine.

Takmičenje je privuklo silan svet iz udaljenih mesta. Prikazani su različiti vidovi borbe i mnoge veštine samoodbrane. Gomila je zapanjeno gledala udarce nogom u skoku prosca sa severa, rvanje u stilu anakonde, zmijoliko i glatko, prosaca sa istoka, tehniku potkačivanja prosaca sa južnih rečnih tokova i derviški okretni slobodni stil prosca sa zapada koji se borio uz divlji i mračni bat zlokobnog i čudesnog bubnja. Bilo je prosaca koji su koristili čudnu tehniku hoda kao rak – to su bili dežmekasti prosoci s niskim težištem tela koje je bilo nemoguće okrenuti u rvačkom nadmetanju, kao što se ni okolne zdepaste planine nisu mogle okrenuti. Bilo je prosaca čije su noge bilo toliko pečene i suve od izučene veštine udaranja nogom u skoku da su predstavljali pravi košmar za svoje protivnike koje su držali na bezbednoj razdaljini pljuskom žestokih udaraca u lice i telo. A bilo je i onih koji su čučali kao pume, borili se kao vihor i kretali se u nepredvidivom i hipnotišućem ritmu bata vračevog bubnja.

Borbe su bile nepredvidive, silne i strastvene; niko nije stradao, ali su mnogi prosoci bili ranjeni, a neki su ostali doživotno unakaženi. Nadmetanje je postalo legendarno, a Mamba je bio konačni

ŠEZDESET PETO POGLAVLJE

Ma jedna stara priča u kojoj čovek, suočen sa zagonetkom koja mu se isprečila na putu, odlazi u šumu da prespava s đavolima iz dubine, da se bori s divljim životinjama i sa smrću. On vodi divlji tajni život u dubini pećine i vraća se preobražen. Ponekad sa sobom donosi delove nove vere. Ponekad se vraća s novim pogledom u budućnost. Ponekad se vraća promenjen i postaje vrač, travar ili mudrac. Mamba, zaplašen sablasnošću devojke čudnog, nastranog duha i uvidevši kako sve više biva uništavan kao muškarac i da je to sam sebi učinio jer je naopak, zaključio je da je život u selu nemoguć i jedne noći je nestao bez reči.

Mamba je jednostavno iščezao iz života plemena. Niko nije znao kuda je otišao; niko ništa o njemu nije čuo neko vreme; niti se pak, iko razmišljao o njegovom nestanku. Dok je bio tu, bilo ga je i previše; kada nije bio tu, bio je sasvim odsutan. Kao da je uklet. Nije se primećivalo da ga nema. On nije bio čovek koji bi ikome nedostajao.

Zatim su se jedan za drugim ređali događaji koji bi trebalo da budu čudni, ali onda nisu bili tako viđeni. Njegov otac umre iznenada jednoga dana pošto je povikao da mu je srce uzela senka. Zatim, nedugo iza toga, umre mu i majka žaleći se da joj je senka ukrala dušu. Mamba se nije pojavio da sahrani roditelja; nije se ni oglasio niti je uputio izaslanike. Njegovo odsustvo s plemenske sahrane njegovih roditelja nije ni primećeno. Onda su njihovo imanje počela da opsedaju mračna obličja koja su šaputala kao slepi miševi i stvarala senke koje su stajale uspravno i hodale kao prava bića i igrala po mesečini. Kada su došle kiše, Mambina kuća je ostala netaknuta, ali niko nije primetio da je to nešto neobično. Kiše su prošle i jednoga dana, usred takmičenja, ljudi su videli da je među učesnicima i Mamba. Vratio se, a niko to nije primetio. Tada su ljudi počeli da donose sudove. Pričalo se da je išao da lovi neku retku zver pomoću koje bi zadivio svoju buduću nevestu. Pričalo se da se dao u potragu za neobičnom moći na dubokim mračnim mestima na svetu, gde je razmenjivao živote svojih voljenih za nepobedivost, za moć nad znanim i neznanim, nad čudnim i nad nevinošću koja ga je prestravila. Pričalo se da je otišao da stekne moć koja će okrenuti srce i um svih ljudi prema njegovoj volji; moć nad ženama svih vrsta; i moć nad onim što je na tajanstven način zbunilo njegovu volju. Takođe se pričalo da je poludeo od ljubavi, požude, krivice i da su ga odveli duboko u šumu kod jednog velikog travara kako bi mu ovaj povratio razum.

A onda, jednoga dana, ponovo se pojavio. Bio je mračniji, žešći i opasniji nego ikada. I još ćutljiviji. Obučen u crno. Oči su mu se promenile. Videle su duboke stvari. Gledao je u dubinu sopstvenog ludila i video je tu dubinu i bio je uveden u novu umetnost dubine i mračnjaštva. Kada se vratio, još više su ga se plašili nego ranije. Samo pominjanje njegovog imena je sejalo strah, a odrasli muškarci su drhtali. Od samog njegovog prisustva tresli su se i često bežali; ako nisu pobjegli, bili su ukopani u mestu, hipnotisani od straha koji nisu umeli da objasne. A kada bi progovorio, um ljudi bi često ostajao pust. Postao je zaista strašan, kao oni duhovi što, kada se pojave u ratu, nateraju vojsku da baci oružje i razbeži se preko polja.

Kada se Mamba vratio, prvo su ga videli usred borbe, u crnom, i pre nego što je bilo ko mogao primetiti duboku promenu u njemu, on je potukao sve učesnike na tako surov način da je narod bio podjednako zastrašen i opsenjen. Jednom proscu je slomio vrat, polomio kičmu drugome, a derviški okretnog prosca je bacio na glavu tako grubo da je masa ostala skamenjena od krckanja njegovog vrata koji se mrvio u telu. Mamba je jednostavno bio najokrutniji učesnik od svih prosaca. Ipak,

začudo, mnogim ženama je zastajao dah od divljenja kad god bi se pojavio i potajno su želele da baš on pobedi. A kada je zaista pobedio, muževi su bili užasnuti, a žene uglavnom radosne. Pričalo se da je on pronikao u tajnu ženskog srca i njihove najdublje želje.

Međutim, kada je pobedio u nadmetanju, ljudi su se pitali kakva će se drama sada odigrati u ovom legendarnom sledu događaja. Pitali su se šta li će devojka sada učiniti.

ŠEZDESET ŠESTO POGLAVLJE

Njena odluka je bila jednostavna. Odbila je da prizna važnost nadmetanja i objavila da će njenu ruku dobiti onaj ko joj ispriča najbolju priču i najbolji san i reši zagonetku senke...

Za sve to vreme, budući da se ono za neke ubrzavalo a za neke se usporavalo, a i da je vreme isticalo u zemlji u koju se moglo stići samo kroz jedinstveni jaz u svetu, učenik je nastavio da govori devojci u njenim snovima. I devojka je, mada ne znajući, bila srećna u svojim snovima i jedva je čekala da zaspi; i često se zaustavljala pored reke gde je, u mirisu divljih ruža, preturala po glavi prijatnu neuhvatljivost svojih snova. Kada bi samo mogla da ih čvrsto uhvati i razume ih, pomislila je, videla bi ono što treba da vidi i bila bi srećna. Međutim, čak i to stanje rešavanja zagonetki tih likova i delova stihova, što ju je veoma zbunjivalo, davalo joj je osećaj duboke sreće, te je provodila najlepše sate pored reke, gledajući u nebeski svod, tako plav i tako svetao, pozlaćeno nebesima.

Ipak, u svoj toj obuzetosti, ona nije primećivala novog učenika. Ponekad bi joj neka nevidljiva ruka dala znak u vidu rezbarije koja bi probudila čudne misli u njenoj glavi. Ponekad bi pogledom uhvatila neko lice tako lepo, tanano i poznato, kao neki dragi lik iz snova – trepnula bi, a lice bi se izgubilo u masi. Ponekad bi neki glas dopro do njenog srca, što bi joj dalo čudan podsticaj i zapitala bi se da li je budna ili joj se to bog obratio, a ona je učinila nepravdu takvom božanskom biću zaboravivši ga. Ponekad, u sanjarenju, jedan glas, nežan i pun razumevanja i lagan kao pero, šapnuo bi joj u dušu ove čudne reči, probadajući je strastvenom i tajanstvenom vatrom:

„Vreme nije uz mladost;

Vreme je uz istinu.“

I ona bi istog trenutka utonula u sanjarenje gde su rezbarije govorile, statue igrale, a beli konj, zaslepljujuće lepote, pozvao bi je svojim pametnim očima da je odnese do raja.

Možda je ona bila premlada da primeti ono što vidi. Primećivala je tek mnogo kasnije, u drugoj zemlji, po žestokoj vrelini teških godina kada je, osvrnuvši se, videla ono što je trebalo da vidi ranije, što je bilo očigledno, ali ona to nije videla.

Bila je premlada da primeti koliko je srećna, koliko blagoslovena, koliko srećne ruke, koliko voljena, koliko pažena i koliko je kratak čas njene slave, njene blagoslovenosti, njene žive lepote u zemlji umetnosti.

Bila je premlada da zapaža. Videla je samo snove, nadu, uzore, nejasne pojmove i raspoloženja. Živela je u magli vremena. Tu nije videla zlo, niti prikaze. Nije videla nadmetanja. Nije mnogo primećivala Mambu. Svoje roditelje je više volela nego što ih je primećivala. Volela je, više nego što je primećivala, svoju zemlju, njeno nebo, njena brda, žene, more lica, mirise, radionicu svoga oca, svetište, šumu, njive, zaslepljujuću reku gde se igrala, prala i sanjala. Tek kasnije oni su postali stvarni, kada ih je sve izgubila u nepovrat. Tek kasnije je naučila da vidi ono što voli u izmaglici svoga bića.

Bila je premlada da primeti, na primer, da kada se novi učenik smeši, sunce titra u njegovom osmehu još dugo pošto prođe pored osobe koju je pozdravio. Bila je premlada da primeti kako brzo

nestaje osmeh s lica većine ljudi kada prođu pored nekoga. Bila je premlada da primeti mnogo šta na njemu...

Međutim, on je nju video jasnije nego išta drugo na svetu... proučavao je njenu duboko prikrivenu prirodu svakog trenutka svog postojanja... kao da je ona njegova tajna duša... i često kada je razmišljao o njoj i ulazio u njene snove, video ju je u čudnim izdanjima i izuzetnim mislima... često je priroda jagnjeta nestajala i godinama kasnije na njenom mestu je bila lavica... kako u sadašnjoj nežnoj, ljupkoj i osobitoj mladosti videti onu pravu osobu kakvom će kasnije biti... kako se sećati jagnjeta koje je postalo lavica... tajne senki...

ŠEZDESET SEDMO POGLAVLJE

Mamba je pobesneo zbog izmena u pravilima za zadobijanje devojčine ruke. Pošto je bio uveren da je pobedio, ubeđen da postoji zavera ili tihi rat ili zao glas protiv njega,

Mamba je bio sumanutiji nego ikada. Međutim, to je bila neusmerena sumanutost, bez predmeta.

Onda je, jedne noći, video devojčin obris na čarobnoj mesečini. Blago mu se zavrtelo u glavi od njene lepote i tajnovitosti. Sva ona moć koju je stekao iz dubine nije ga zaštitila od sjajnog uticaja njenog nevinog obrisa pojačanog mesečevom čarolijom. U stvari, sva njegova moć je radila protiv njega, jer je i ona takođe, kao i plima, pala pod nemerljivi udarac nevidljive sile koja mu je u potpunosti zarobila srce i svela ga na srušenog gorostasa. Čudna priviđenja su mu prolazila pred očima. Čudne glasove je čuo u svojoj glavi kako šapuću o duhovima i ludilu:

„Pazi se meseca bleđa
Kada visoko seda
I zrakom niz kosu slazi
Lepotici na stazi.
Ludila, pakla zvona,
O! već se glase ona
Sa svile
Meseca bleđa
Dok kosom njenom slazi.
Tada se pazi.“

Iz skrovišta među drvećem, Mamba je gledao i izgubio se u glasovima i priviđenjima. Zatim je, iznenada, ugledao obris jednog vitkog čoveka, ili je možda bio debeljuškast i okrugao, ili visok i jak, stalno se menjao; nije bio siguran. Mamba je istoga trenutka osetio kako mu se srce cepa, osetio je veliki neimenovani užas, strah i sumnju, a usta su mu postala suva; sve to zajedno. Znao je da je taj promenljivi obris čoveka njegov stvarni neprijatelj i suparnik, mada nikada ranije nije lično video to biće... A možda i jeste, u drugom obliku, na drukčiji način...

Ta osoba je stajala ispod strehe radionice devojčinog oca. Mesečina nije padala na njega. Iza njegove glave bila je lampa. On je bio u dubokoj senci, ali Mamba je mogao nazreti nešto od njegovog prisustva. Mamba je osetio da vidi otelotvorenje privida koje mu se jednom ukazalo, priviđenje nekoga ko će dovesti do razaranja plemena, njegovih običaja, njegove umetnosti...

To biće je takođe posmatralo devojkicu, kao da je ono samo bilo Mesec.

ŠEZDESET OSMO POGLAVLJE

Nije mnogo vremena prošlo do trenutka kada je Mamba primetio novog učenika. On je bio prvi koji ga je javno zapazio. Kada je Mamba obratio pažnju na novoga učenika, ovaj je počeo da gubi svoju zaštitnu nevidljivost.

Mambi se nije dopao na prvi pogled; i ničim neizazvan, počeo je pohod na njega kako bi ga izbacili iz sela kao uhodu. U početku niko nije obraćao pažnju na Mambu; ali on je postao opsednut i ta njegova opsesija, pothranjena gorčinom što je pobedio u nadmetanju a nije zadobio devojčinu ruku, dala mu je snažan i jasan glas i neobičnu proročansku moć. Nije Mambi to bilo prvi put da gubi razum, ali ovoga puta je izgledalo da vlada sobom kao nikada do tada. Pošto je pobedio u borbi veštinom, okrutnošću i majstorstvom koje je prikazao, uz mračnu tajanstvenost koju je u sebi nakupio dok je bio odsutan, Mambu su sada gledali kao veliku javnu snagu i vođu. Ljudi su bili naklonjeni njegovom vođstvu; osetili su, prvi put, da postoji vođa kakvog nikada nisu imali, koji će ih povesti ka novoj sudbini. Ponekad osećaj kobnosti utiče da se ljudi priklone nečemu što bi ih u uobičajenim uslovima užasavalo. Možda su zato u istoriji ljudi ponekad birali baš onog vođu koji će ih povesti ivicom koje su se inače plašili i nad sve hteli da je izbegnu; birali su onoga ko će ih odvesti u kob koje su se užasavali.

I tako je Mamba, na neobjašnjiv način, postao glas plemena. I pleme je, na neobjašnjiv način, prestalo da obraća pažnju na proroka ili na smernice majstora koji su ih vekovima dovodili do raznih mesta njihove obećane zemlje.

ŠEZDESET DEVETO POGLAVLJE

Mamba je progovorio novim glasom razaranja plemena od strane nekog nepoznatog odozdo. Govorio je o strancu među njima koji je zaposeo njihov život, uvukavši se u njihovu tajnu. Održao je jedan snažan i zastrašujući govor na kapijama sela, gde je ukazao na kraj njihove istorije, na horde koje kreću na njih na belim atovima. Pevao je strastveno pesmu *Propast dolazi* i drugu jednu pod naslovom *Čuvaj se stranca*, dok su žene bile u suzama i izvan sebe, a muškarci drhtali od straha i predznaka. Zatim, kasnije toga dana, pod nepredvidivim činima svoje opsednutosti i na potpuno zaprepašćenje plemena, Mamba je izazvao novog učenika na odlučujuće nadmetanje za osvajanje devojčine ruke. Pleme je bilo zadivljeno tim činom pošto nikada nisu čuli za novog učenika, niti su ga primetili do tada. Nisu ni znali da se i on smatra proscem.

To isto veče, Mamba se pojavio u devojčinoj kući i uradio je nešto neobično. Izvadio je iz svoje torbe ogromnu lobanju od predivne ebanovine, koju je sam izrezbario, i uz pomalo zloban i potpuno očaravajući osmeh na licu, lupio je lobanjom o sto i rekao:

„Ovo je moja senka. Moje preobraženje je moja priča. Tvoja ljubav je moj san.“

Onda je izašao.

Posle duge tišine, devojčina majka reče:

„Eto nam nevolje u kući.“

Malo posle toga, devojčin otac reče:

„Jedino dubina može razgovarati s dubinom.“

SEDAMDESETO POGLAVLJE

Novi učenik nije znao šta da radi. Bio je izazvan. Više nije bio nevidljiv. On nije verovao u borbu. Ipak, u tom trenutku, drugog izlaza nije bilo ...

Onako tanak, krhak, osetljiv, uputio se u šumu i zamolio životinje i ptice da ga nauče kako da se bori, kako da nadvlada, kako da pobedi bez pobeđe.

Ždral ga je naučio kako da stoji na jednoj nozi. Gušter ga je naučio veštini izvrđavanja i bežanja i kako da ostavi rep iza sebe ukoliko će mu to spasti život. Pauk ga je naučio veštini ružnoće i mreže. Mrav ga je naučio veštini hrabrosti i lukavosti male veličine. Lav ga je naučio veličanstvenosti pojave i kako zaplašiti smirenošću. Komarac ga je naučio veštini uznemiravanja i podmuklih pokreta. Pčela ga je naučila veštini ludila i žaoke i mogućnosti nemogućeg leta. Slep miš ga je naučio veštini borbe bez vida, udobnosti u tami i veštini stajanja naopako. Krtica ga je naučila da zalazi duboko u duh stvari. Jarac ga je naučio da se koristi glavom. Slon ga je naučio veštini pamćenja i da je težina, iako smetnja, isto toliko i snaga. Veština odvratnosti i tajna življenja u dve ravni su sposobnosti zmije, kao i veština nezamislivosti. Veština ljubavi i veština borbe kroz duhovnu lepotu je nešto čime je cveće blagosloveno. Žaba ga je naučila nepredvidivom skoku. Termiti su ga naučili veštini izjedanja iznutra. Orao ga je naučio veštini iznenađenja i prepada. Lešinar ga je naučio veštini krađe. Kokoš ga je naučila kako da zbuni mlateći rukama. Zec ga je podučio udarcu „kratkim rukom“. Mačka ga je podučila krivudanju i gipkosti i kako da pada; piton – kako da obujmi i stegne; lavica žestini; antilopa brzini; drveće štedljivim pokretima i dugovečnosti u miru. Tišina ga je naučila spokoju. Kornjača ga je podučila kako da koristi vreme, strpljenje, suprotnost i lukavstvo. Bogomoljka ga je naučila da je čak i dobra borba neka vrsta molitve. Muva ga je podučila kako da živcira, uznemirava i zbuni. Cece-muva ga je naučila veštini uspavljivanja usred borbe. Čaplja, omiljeno stvorenje novog učenika, naučila ga je nesamerljivoj veštini borbe a da to ne izgleda kao borba, pobeđivanju kada gubiš i veštini prevazilaženja pobeđe i poraza, kao i uzvišenoj nepobedivosti kroz bitisanje uvek na višem stupnju. Seme drveća ga je podučilo veštini ponovnog rađanja čak i u času umiranja. Rosa ga je naučila veštini susretanja neba i zemlje. Sunčeva svetlost ga je naučila da sve stvari potiču iz čudnovatog izvora. A smeh, slabo odjekujući u vazduhu, podsetio ga je na njegovo tajanstveno uzvišeno poreklo.

SEDAMDESET PRVO POGLAVLJE

Sa svim ovim sposobnostima, kakav se ishod mogao očekivati? Kada je dan borbe došao, već je sve bilo predašnjost. Borba je dobijena i izgubljena unapred, završena pre nego što je počela. Desila se, bila je brza i bila je tajna koja nikada nije otkrivena. Ta borba je bila nezabeleženo umetničko delo koje je toliko zaslepilo i zadivilo pleme da je istog trenutka ušlo u njegovu mitologiju i nikada nije izašlo iz nje.

Jer još se govori u brojnim pričama po celom svetu do današnjih dana, a pričaće se i sutra, kako je novi učenik potukao Mambu. Ono što su ljudi videli nije bila borba, već njena senka, njena posledica. Jer oni su propustili sam događaj koji se desio pred njihovim očima; tako je bio pun tajanstvenosti.

Mamba se pojavio u svojoj svojoj telesnoj i mitskoj veličini, s mišićima kao od bronze, koji su se presijavali. Pojavio se i novi učenik, tanak i krhak. Bio je miran. Smešio se. Bio je to skoro osmeh

praštanja. Ženska srca je odmah pridobio onaj slabiji koji je delovao usamljeno, kao siročić.

Mamba se bacio i zgrabio senku. Mamba ju je čvrsto uhvatio i rvao se s bezobličjem. Mamba je istrčao i u svom besu udario u lice vetra. Mamba je jurio za onim što je klepetalo. Mamba je čuo zujanje u ušima. Mamba je čuo neprirodni urlik iz trščaka. Mamba nije mogao pronaći antilopu koja je projurila ispod njegovog glomaznog tela. Mamba je bio zbunjen mirom onoga koji nije bio tu kad ga je on napao, a onda je shvatio da je iza njega. Mamba je čuo šaputanje lišća koje opada. Mamba je video svetlost kako mu je sevnula u glavi. Mamba je napadao hiljade oblika istih stvari po čitavom bojnom polju i izvan njega, u gledalištu. Mamba je doviknuo novom učeniku da stoji mirno. Zatim je Mamba došapnuo slugi da se pomeri, da se bori. Onda je Mamba video svetlost sunca koje sija nad glavom mladog krunisanog princa. Zatim je Mamba, krvareći iz mnogih rana koje je sam sebi naneo, čuo veliki divni zvuk smeha u oblacima. Tada se Mamba spustio na kolena i pao ničice. Zatim se, uz urlik straha i uzvik radosti, Mamba prevrnuo na leđa i nije se pomerio naredna tri dana.

Princ ga nijednom nije udario. Majstori su to proglasili jednim od najvećih umetničkih dela koje su videli u čitavom pokolenju.

Devojka se potpuno ludo, jasno, uzvišeno i stidljivo zaljubila u ovo novo otkriće muškarca kojeg nije primećivala sve to vreme, a koji ju je odmah izlečio od svih njenih bolesti...

I, na kraju, prepoznala je onog pravog po onome kakav on upravo jeste – nepoznat, prerušen, koji je bio sastavni deo svih njenih odlaganja, prisutan i odsutan u nadmetanju, posredno, u tajni, pobeđujući sve, skromno; ono što je tražila, našla je, skromno i ponizno, bar joj se tako činilo; i na zaprepašćenje svih, ona objavi da je on taj kojeg voli i za koga želi da se uda...

SEDAMDESET DRUGO POGLAVLJE

Odgovor njenog oca na sve to bio je potpuno tajanstven. Negde u to doba, on je obelodanio šta je potajno radio. Stvorio je jednu konačnu skulpturu da zaceli sve užase koje je ona prethodna pokrenula. Posle toga više nije vajao. Njegov ton tragične uzvišenosti je iščezao iz plemena i iz zemlje, odjekujući katkad u manjim delima kasnijih sledbenika. Njegova poslednja skulptura bila je delo čiste lepote, a imala je isto dejstvo kao i ona poslednja, samo na suprotan način. Majstori su rekli da je to bila duhovna žrtva tajanstvenom venčanju njegove kćeri, venčanju koje je obavljeno među zvezdama. Ljudi su dolazili na hodočašće kako bi videli tu skulpturu, čak i pošto su prosci s pratnjom napustili prostor sela. Njihovo bučno, grubo prisustvo zamenili su hodočasnici koji su dolazili da se poklone novom otkriću, kao da je taj otkriveni lik novi bog ili boginja koja je oživela na zemlji.

Skulptura je zaista bila prelepa i njena lepota je bila tajanstvena. Ona je izazivala uspavanost, blagost, lepo ponašanje, duboke i žive snove u kojima se pojavljuju vodiči sanjarima. Takođe, ona stvara neku čudnu prazninu u svima onima koji su je videli. Najednom mladi žele da umru u njenom prisustvu, a stari, na umoru, žele da to bude poslednje što će videti pre nego što izdahnu...

Šta je predstavljala ta tajanstvena skulptura? Bila je ona mnogo više od onoga što se činilo da jeste. Njena tajanstvenost je bila koliko u tome kako je stvarala drhtaj svetlosti oko sebe, toliko u tome što je predstavljala večni znak, bezimni znak pitanja, usredsređujući čaroliju nebesa na svemirsku varku. Bila je to figura jednog bića – muškarca ili žene ili boga ili sna – koja je stajala s rukama neprirodno raširenim, grleći celu vasionu u snažnom činu prihvatanja. Noge i ruke široko raširene, dvostruko grleći čitav život, svemir, svu patnju, svu radost, početak, kraj, život, smrt i posle nje...

SEDAMDESET TREĆE POGLAVLJE

Kralj je lutao kraljevstvom gledajući usnula obličja svojih ljudi, diveći se prelepoj tami bogatoj mineralima zvezda, kada je naišao na devojkicu u belom kako kleči ispred seoskog svetilišta. Okrenula je ka njemu svoje nasmevano lepo lice i naklonila se ne progovorivši. On reče:

„Šta ti radiš ovde u ovo doba kada ceo svet spava?“

„Našla sam se ovde ni sama ne znam kako.“

„Pa, mora da ima razloga.“

„Večeras sam lutala, hodala i razmišljala, pokušavala da ne mislim i tako sam se našla ovde.“

Osluškivala je neizmernu muziku dalekih sazvežđa. Da li je očekivala odgovor od te tajanstvene ličnosti? Bila je dovoljno mudra da osluškuje tišinu koja kao da je dolazila od njega, tišinu kao s reke noću kada je sve mirno i kad su sve zvezde na nebu.

„Prinela sam i žrtvu.“

Otkrila je skulpturu koju je stavila ispred zgrade svetilišta. Bila je to skulptura blistavog kralja s desetokrakom krunom na glavi. U desnoj ruci je držao štap sa dve zmije obmotane oko njega, a na vrhu je bila zemljina lopta. Kralj je, sedeći na svom veličanstvenom prestolu, u drugoj ruci držao knjigu u obliku šestokrake zvezde. Skulptura se izuzetno dopala kralju. Toplo se nasmejao, a mlada žena, dirnuta duhovitošću tog veličanstvenog bića te divne noći, počela je i sama da se smeje; i oni su se zajedno srećno smejali pod jasnim zvezdama usnulog sveta.

SEDAMDESET ČETVRTO POGLAVLJE

Ujutru se probudila ranije nego ikada. Probudila se s čudnom jasnom radošću i s jasnom i jakim nerazumnom glađu među nogama i s dubokim, mračnim i srećnim, osećanjem u stomaku. Činilo joj se kao da ne može lepo da diše i, kada god bi udahnula vazduh, osećala je kako joj srce igra, a glava pluta i imala je osećaj da će nešto iz nje iskočiti izvan tela u vazduh, ka suncu. Glava joj je bila bistra, ali nije mogla jasno razmišljati. Ustala je, okupala se, namazala uljima, oprala se, utrljala pomadu, kao da je u snu, kao da će biti predstavljena kralju. Sve je to radila sanjivo, jer zaista više nije znala da li sanja ili ne, da li je još živa ili je postala duh, jer joj se činilo da više ne prebiva u svom telu već u nekoj vrsti raja koji je kao divna smrt. Kada je smatrala da je dovoljno čista, kada se osetila toliko lepom i srećnom da je izgubila svaki osećaj same sebe, tiho je izašla iz kuće i otišla u očevu radionicu.

Iznenadila se, kada je stigla, što tamo nije našla princa. Bila je toliko iznenađena da je zašla među statue i opipavala jednu po jednu, zagledala im se u lice, u oči, očekujući da će se jedna od njih nenadno pomeriti i oživeti, otkrivajući jednu i jedinu ljubav njenog života; u ovom i budućem životu. Međutim, nijedna statua se nije pokrenula, niti promenila, ni oživela i postala onaj za kojim je ona žudela i kojeg je volela, onaj čije se ime ne spominje, koji je živeo u njoj, bar se tako činilo, sav njen život, a i ranije.

Tada ju je obuzeo strah, strah koji se graničio s ludilom, pri pomisli da ga nikada više neće videti. Stajala je potpuno mirno u očevoj radionici među statuama od kamena, drveta i bronz.

Na trenutak je osetila kako je sudbina okrutna kada ga sve to vreme nije videla dok je bio tu, a sada kada ga može videti, kada žudi za njim i želi ga više nego sam život, njega nema. Osećala se kažnjenom zbog svog slepila, zbog nesposobnosti da ga vidi. Dok je tako stajala, osetila je da joj

ništa više nije preostalo ni na zemlji, ni u životu. Nije imala pojma koliko dugo je tu stajala u tihoj tugi i nepodnošljivom bolu za onim kojeg je volela ne znajući to i koji je nju voleo kao što sunce voli zemlju, kao što ptice vole vazduh. Nije znala šta drugo da radi osim da umre. Smrt je izgledala kao jedini odgovor njenom gubitku. U snu smrti, u radosti umiranja zbog gubitka nepoznate ljubavi svog života, zaključala je radionicu i odlutala u šumu, pevajući uspavanku. Svako ko je prošao pored nje toga jutra pomislio je da je srećna i luda.

Kao kroz maglu, lutala je šumom, berući raznobojno cveće i tiho pevuseći pesmu o srećnoj smrti. Brala je divlje ruže, bele ljiljane, plavo cveće s neobičnim čašicama, žuto cveće, nevene, hibiskuse i držala ih uz lice, a onda se uputila ka reci. Ništa nije primećivala. Nije čula ptice, ni vetar, niti je videla zlatni i crveni i žuti treperavi zalazak sunca; nije čak osetila ni rosu ni mekani pesak ispod tabana. Sanjala je samo jedno, vodena anđelom ljubavi što joj je pomračio razum za sve osim za sreću koju će naći sa svojim voljenim u kraljevstvu boginje u dubinama reke, gde je on čeka.

Počela je da peva oprostajnu pesmu svim stvarima. Zatim je začutala i ustala i, držeći cveće u ruci kao žrtvu boginji, krenula ka reci, dalje od života koji je poznavala. Sada je otišla iz života, iz svoga tela, sa zemlje; otići će u jedinu večno istinitu legendu, legendu ljubavi, smrti i ljubavi, ispod reke.

A onda je čula glas na vetru koji je bila davno čula, glas koji ju je prvi probudio iz njenog životnog sna, glas za koji je nekada mislila da je božji. Sve oko nje je poskočilo. Odjednom je videla reku, veliku, nabujalu i moćnu, i uplašila se da će je ona, bez upozorenja, prigrliti i odneti je dole, u jezivo kraljevstvo.

Onda je videla nebo, veliko i vedro i tako plavo da je osetila da će joj uzeti dušu. Onda je primetila izlazak sunca, zlatan i blago rumen, kako titra na ivici reke, tako divan da je osećala da će, ako ga udahne, odlepršati u neku otadžbinu iza zvezda. Tada je ponovo čula njegov glas i sva buka i pometnja u njenom srcu i stomaku i ona divlja nepoznata glad među nogama se probudiše u njoj dok je stajala ukopana u pesku, ne čujuć ništa. Zatim joj se mrak navukao na oči, pa se podigao, i postalo joj je jasno da gleda u zaslepljujuće obožavanje i strast njegovog pogleda. Njegove oči su u tom trenutku bile čitav svet i ona nije videla ni nebo, ni obalu, ni zalazak sunca, ni šumu, ni reku, već samo njegove oči. Stajala je tako zagledana u dubinu njegovih očiju, sasvim izgubljena za sve drugo na zemlji i nebu, ili je možda našla sve što je tražila na zemlji i nebu. Dok se okrenula, već su ležali jedno kraj drugog na obali, blizu uzvišenja prekrivenog cvećem, gledajući jedno drugome u oči, nemo, skoro da nisu disali.

Kažu da čovek ne vidi samo ovozemaljske stvari, da zapravo ne zna šta vidi. I dok su princ i devojka tako gledali jedno drugome u oči, dok su gledali duboko u dubinu beline i u tajnu smaragdne, ili zelenog, ili smeđeg, ili zlatnog središta u središtu, ugledali su šta su bili jedno drugome u doba izvan sećanja i šta će biti jedno drugome u budućem vremenu posle smrti, u drugom životu gde će, izgleda, početi njihova prava ljubavna priča. Gledali su kao u kristalnu kuglu i bili su opčarani i pomalo uplašeni neverovatnom dubinom ljubavi koju su videli jedno u drugom. Činilo se da je ta ljubav prejaka za ovozemaljski život, da je to ljubav koja sebe pretpostavlja kao jedini cilj življenja, ljubav koja izgleda kao večnost u ogledalu večnosti, ljubav koja ništa ne čini već jednostavno postoji na blaženoj svetlosti onoga drugoga, kao na sunčevoj svetlosti posle najtamnije noći. U toj svojoj tišini oni su izmenili sve znake i tajne uzajamnog otkrovenja, tako da će im među milionima ljudi koji žive na zemlji, ako treba da se sretnu u nekoj budućnosti, biti potreban samo jedan pogled u oči da znaju da je to onaj kojeg traže. Na taj način su utemeljili sigurnost da će se pronaći u budućem životu putem govora svojih uzajamnih pogleda u tajnu očiju onoga drugoga. I ne samo to – jer dok su posmatrali, putovali su kroz vreme, kroz mnoge svetove i ravni čiste sreće gde su već radosno provodili život koji im je bio namenjen. Dodirnuli su te druge živote i vratili se

osveženi i puni puzdanja. A onda je princ izmenio prirodu uzajamne začaranosti.

Kao da ne diše, drhteći na toploti sveta pri izlasku sunca, princ je svukao devojčin ogrtač i belu bluzu i posmatrao lepotu njene jasne i čiste kože. Sijala je kao površina reke u nežnosti rađanja sunca. Onda je, ne dodirujući je, otvorenim dlanovima prešao po površini njene kože, ne dodirujući je, a ipak je dotičući dublje nego da ju je privukao u divalj, strastan zagrljaj.

Prešao je rukama preko njenog lica i zaustavio se na očima, obrazima, ušima, čelu, bradi, vratu. Ona je isprva bila mirna. Disala je polako. Oči su joj bile zatvorene. Onda joj se dogodilo nešto neobično. Osetila je kako joj vatra probada srce i prolazi kroz nju u zlatnom bolu i tad je nestala. Dišući, osećala je kao da je vazduh sastavljen od divnog smrtonosnog praha, jer je svaki uzdah bio uzvišena patnja; dok je rukama prelazila preko svoga tela, vatra u njenom srcu i stomaku je bila još žešća. Počela je da uzvikuje neko nepoznato ime; toga nije bila svesna. Ubrzo su njen uzvik i njena ljubav, njena vatra i njena radost bili jedno. Bilo je to toliko nepodnošljivo da je otvorila oči u divljem prepuštanju, uzvišenom besu zbog svoje otkrivenosti i zbog svoje neobjašnjive žudnje.

Zatim je on legao pored nje, tako blizu da se nisu dodirivali, a ipak ne dovoljno blizu da bi bili jedno. Onda je on prineo svoja usta njenim nežnim mekanim usnama... Bilo je nečega posebnog, gotovo zabranjenog u načinu na koji su se poljubili; to je tajna koja se ne može odati. Bilo je to ljubljenje samo njima svojstveno; tako su se ljubili u prošlosti, u svim ravnima, i u budućnosti, koju su proveli i koju će provoditi zajedno. Bio je to poljubac koji se jedino može opisati kao način na koji se anđeli ljube, ako se tako nešto može i zamisliti; bio je to poljubac njihovih duša. Bio je to jedini način na koji su se njihove duše mogle sporazumevati, jedini način na koji su se međusobno razumevale, u raju.

Posle ovoga tajnog poljupca, usne su im se dodirivale te su prešli na drugu vrstu tajnog zabranjenog ljubljenja. Devojka se više nije osećala svojom, osećala se princom, a ni princ više nije bio princ već je bio devojka; i svako se onom drugom činio kao večnost. Postoji takva vrsta ljubavi, vrsta raja što se graniči sa svetogrđem utoliko što krši jedan od nepisanih životnih zakona koji treba da zaživi u telu. A to je sledeći zakon: ne budi previše osećajan. Princ i devojka, izgubljeni u bespuću ljubljenja, nekako su došli do zabranjenog trenutka pod suncem. Njihove usne su se potpuno spojile i nisu se više pomerale, a sve reke i sva mora se sastaviše i zakoni vremena i prostora se raspadoše na komade. Ono što će im se desiti približavalo se, kao da snaga njihovog spajanja izaziva zlo koje će pasti na njih u njihovom nezamislivom pretapanju jedne duše u drugu. Moguće je da previše ljubavi probudi zlu sudbinu – zašto su inače ljubav i tragedija toliko povezane na zemlji?

Zaronili su duboko i prošli pored drveta dobra i zla i proživeli njegove posledice i došli do drveta znanja i čekali pod njegovim začaranim plodovima, nepokretni, mirnog srca. Ugledali su anđela zanosa i prošli su pored drveta znanja, ljubeći se, i otišli pravo do zlatnog mesta gde su već bili jednom ranije i gde su čuli najnežnije pojanje u vazduhu. Tu su ostali, kao dva labuda na rajskom jezeru...

A onda, obuzeta iznenadnom žestinom, ona je počela da ga dodiruje po celom telu. Dodirivala je i pratila oblik svakog dela njegovog tela i volela ga, pevajući mu u sebi, osećajući ga u svom zadovoljstvu, pošto nije poznavala veće zadovoljstvo na zemlji od dodira drveta ili kamena iz kojeg su nastajale statue i nije znala da muško telo može biti lepše od snova. Jer ona je zaista doživljavala takve snove, takve slutnje i neobjašnjiva osećanja dok je dodirivala princa i uživala u osećaju čarolije njegove kože, njegovih mišića i drhtavih udova. Kad ga je celog osetila rukama, bila je zapanjena osećajem trnjenja vrhova prstiju i isijavanja iz unutrašnjosti dlanova, kao da ju je zahvatila neka natprirodna energija, ozarenost. Ona nikada ranije nije spoznala takvo čudnovato osećanje, a još više se iznenadila kada je pogledom uhvatila kako mu sva koža sija od svetlosti koja je iz njega

izbijala, iz njegove kože, kao da je uglačala zlatnu lampu iz koje će svakoga trenutka iskočiti duh, duh svetla koji će svetleti zauvek. Ta svetlost oko njega, bogata bojama, u sekundi se razlila u zlatni oreol i devojka je bila potpuno savladana, te je pala na njega u suzama neponovljive ljubavi i obožavanja. Držali su jedno drugo u zagrljaju punom straha, kao da su želeli da ponovo postanu duhovi i prodru jedno drugome u biće, do srži.

Čvrsto u zagrljaju, bez kraja i početka, ostali su tako mirni. Samo su mirno ležali, zaključani i utonuli u uzajamnu ljubav, kao da su otplutali zajedno. Čuli su šapate s drugog kraja sela. Čuli su vetar iznad talasa na najudaljenijem delu reke. Čuli su zov kolibrija daleko na nebu, iza obzora. Čuli su plač novorođenčeta u zabačenim dubinama kraljevstva. Čuli su bat koraka koji im se približavao, i mrmljanje, i glasine, i uplitanje korenja u crnoj zemlji, i cveće kako se otvara na suncu, i rosu kako se stvara na svili ružinih čašica, i čistu muziku u daljinama svemira među zvezdama, i najmanji pokret krila leptira i anđela, i čuli su sve vrste misli, snova, ali nisu čuli jedno drugo kako dišu ili plaču u tišini.

Pošto ga je ona naučila šta da radi i kako je moguće duboko osećati ako se oseća čarima ljubavi i umetnosti, sada je on nju počeo da dodiruje, urezujući u svoju dušu sećanje na njeno telo, kao da je znao da je ovo jedan jedini put u ovom životu što će je voleti i uživati u njoj izvan granica mogućeg. Zato se molio za mudrost i znanje, strast i radost da bude u stanju da je voli i uživa u njoj više nego što je moguće jednom smrtniku u tim trenucima života kada je ona pred njim u svojoj lepoti i blistavosti mladosti i ljubavi.

Kada je osetila kako on ulazi u nju, dogodilo se nešto najneobičnije; konačno je vatra među njenim nogama dobila smisao i ona se prepustila toploj vodi reke i polako utonula u svet boginje, jer je sada bila sva nepostojana, vatrena i otupela. Zajedno su se kretali kao jedno, ponekad u raskoraku, često u čudnom divljem ritmu, ali uglavnom u ritmu rečnih talasa koji udaraju u obalu ili se prelivaju preko njene ivice, tako da su se osećali da su oboje i reka i zemlja, i Sunce i Zemlja.

Onda je ona padala, ne u bezdan, već još dublje i dublje na dno reke, padala je beskonačno, a bila je neverovatno srećna pri tome, sve dok prvi put nije postala svesna da ne može disati i to joj se dopalo. Što je više pokušavala da uzme vazduh, to je sve manje mogla disati i sve više je osećala blaženstvo, što je postajalo sve gore i bolje, ipak gore, ta nemogućnost disanja i ludo zadovoljstvo, dok nije došlo do tačke iza koje se plašila da je isuviše opasno preterivati sa osećanjima. Znala je da će tada sigurno umreti, pa ipak je to želela; prepustila se, a on je nastavio da se kreće u njoj, ljubi je i nezgrapno poseže za njom, a onda je ona prešla granicu i unezverila se, jer je videla nešto veoma tamno i strašno i izazovno kako je poziva; neka stvar ili biće, ogromno, tamno i svetlo usred njenog blaženstva, a onda je došla do kraja stanja u kojem nije mogla disati i sada je odlazila, potpuno se gubila. Vrisnula je i povikala:

„O, majko moja, spasi me, davim se, davim se!“

On je uopšte nije čuo, jer se zapalio opasnom vatrom i nalazio se na vrhuncu sjajnog neumoljivog vrhunskog zanosa, kao da ga je uhvatila živa vatra, i svaki pokret koji je činio bio je kao dodir žive varnice vriska radosti koja se nije mogla ugasiti, kao dodir u ranu varničavim jezicima besmrtnog plamena. Postajalo je sve gore i nepodnošljivije, sve dok se srž njegovog bića nije pretvorila u onaj divni plamen i osećanje; i on je došao do određene tačke i prešao je.

Sada više ni jedno ni drugo nije moglo prestati da se pokreće, da juri ka svojoj sudbini, svojoj nesreći i izbavljenju; ona se borila za vazduh širom otvorenih usta i ispustila je otegnut i tih krik; njegova usta su bila širom otvorena i iz njih ništa nije izlazilo do visokog vriska. A onda je nastupila duga tišina i iznenadni dugi mir, kao da su se oboje tog trenutka pretvorili u statue čudnovatosti i uzvišenog zadovoljstva. Zatim se začuo dugotrajni, užasni dvostruki krik koji je odjekivao u

dubinama reke i u nebeskim visinama, dugo zadržavani, mnogo odlagani, mnogo željeni krik stvaranja, a zatim blesak svetla, neizmerno jarkog, kao rođenje kakve značajne zvezde.

Četvrta knjiga

ALHEMIJA SVIH STVARI

PRVO POGLAVLJE

Radost se dizala u visine. Vodili su ljubav jednom, ali to nije bilo dovoljno. Svako od njih je izmenio svet onome drugome i priča Zemlje se takođe promenila od tog jednog puta.

Ništa nije moglo izmeniti ono što će se dogoditi, ono što će se nastaviti zbog tog jednog puta. Njihova ljubav, posle vekova propuštenih prilika, konačno je našla svoj veliki trenutak. Njihova ljubav će u budućnosti trajati doživotno i večno jer su se konačno spojili na Zemlji, gde je takva mogućnost veoma retka.

Da, radost se dizala u visine.

DRUGO POGLAVLJE

Kada je pala noć, devojka reče:

„Oduvek sam mislila da si nestvaran. Oduvek sam mislila da si ti nešto čudno, kao san, kao beli konj u snu. Oduvek sam mislila da si ti nešto što je oživelo čudotvornim dodirrom. Ne sasvim ljudsko. Izgledao si kao neko biće koje je stvorila čarobna umetnost mogeg oca. Sada te vidim kao ljudsko biće i volim te kao muškarca. Meni ćeš ti uvek biti nešto jedinstveno, nešto više od pukog ljudskog bića. Možda si ti, pre svega ovoga i posle svega, samo moj san.“

„Ja jesam san i nisam san; ja sam stvaran i nisam stvaran“, reče princ.

„Ipak, ostalo je još jedno.“

„Šta?“

„Kako ćeš mi dati svoju senku?“

„Dao sam ti svoju senku jer sam ti dao svoju smrt i svoju ljubav.“

„Ali nisi mi ispričao priču.“

„Zato što smo je doživeli.“

„A najbolji san?“

„Odsanjala si ga.“

TREĆE POGLAVLJE

Zatim su nastupile promene. Sve se dogodilo tako brzo da su njihovi životi prešli iz najveće sreće u najveći očaj u trenutku koji je izgledao poput bleska munje nestvarnog vremena. Međutim, trenuci u kojima su bili srećni, čak ljudi, sami za sebe su bili doživotni, večni. Ti trenuci su bili dovoljno duboki da traju u sećanju koje neće nikada izbledeti, sve dok se ne budu ponovo sreli i živeli kao dvoje ljubavnika čije vreme sreće i zajedništva konačno stiže na zemlju, ili na neko lepše mesto... Taj budući život nije mnogo vredan priče, zbog jednostavnog zadovoljstva i sloge njihovog zajedništva, njihove sreće.

Ali te noći, kraj reke, dok su nagi posmatrali jedno drugo u prijatnom sećanju na svoje zadovoljstvo

koje je jenjavalo, verovatno su osetili da je došao kraj njihovom čarobnom trenutku i da takva neprirodna radost i ne treba da traje dugo. Verovatno su osetili da je njihov uzvišeni ljubavni čin bio kratkotrajan dar s neba, kao obećanje budućeg preporoda i uteha za ono što će naići.

Pratili su ih. I dok su oni lebdeli u zvezdanom prasku svog ljubavnog čina kraj reke, zatekli su ih Mamba i njegove pristalice, noseći upaljene baklje i iskačući iz niskog rastinja...

ČETVRTO POGLAVLJE

Zbunjeni i užasnuti, dvoje ljubavnika je pobjeglo u šumu, držeći se za ruke. Devojka, ne mogavši da drži korak, zahtevala je da njen ljubavnik beži sam i da se vrati po nju kada bude povoljnije vreme. Novi učenik, u opštoj zbruci toga trenutka, ispričao joj je grozničavim šapatom o prazninama u šumi, o onoj pravoj koju treba da izabere kada ga bude tražila, ako on uspe u svom bekstvu ili ako ne bude dobila vesti od njega. Zatim se izgubio u tami šume.

Novi učenik, u žurbi, u zbruci, u drskoj klopci sudbine, izabrao je pogrešnu prazninu među drvećem, prazninu u plamenu tamnog svetla nesrećne sudbine; i pojavio se u svom selu u trenutku kada je određeni plan bio skovan i spreman da bude izvršen. Poglavica Okadu i vlastoljubivi starci su odlučili, ako se princ vrati, da ga ili ubiju ili predaju belim duhovima da ga odnesu u more zaborava.

PETO POGLAVLJE

Onako nag, princ, rukovođen slutnjom, nije se vratio u palatu kada je uspeo da pronađe put do sela. Tumarao je okolo u mraku, čekajući pored seoskog svetilišta da neko naiđe. Jedna žena, okasnila s pijace, videla ga je kako čuči i osvrnula se na njegov poziv. Od nje je saznao za promene koje su se desile u njegovom odsustvu. Skinuvši komad tkanine sa sebe, žena je pokrila prinčevu nagost i odvela ga, pod okriljem mraka, u svoj skromni porodični dom gde se princ mogao pribрати i okrepiti hranom i gde je mogao razmišljati i pomoliti se. Ono što je čuo, što je saznao, bilo je zaista bitno. Svet je izleteo iz svoje ose. Nebeska noć je pala na zemlju.

ŠESTO POGLAVLJE

Kada je stigao kući, njegov otac više nije bio tu. Sada je samo njegov smeh vladao kraljevstvom kao neki odjek. Njegov otac je, pričali su, jednostavno nestao na belom vetru i za sobom je ostavio sve svoje zakone i svoje zaveštanje u smehu.

Niko nije bio prisutan kada je otac nestao.

A onda se čak ni smeh više nije mogao čuti u sve većoj pustoši u zemlji.

Sada su kraljevstvom vladali starci.

Kada su čuli da se princ vratio, odmah su ga proglasili varalicom i naložili da bude ubijen ako ga uhvate...

Bez kraljevog smeha, u kraljevstvu je vladala nova samrtnička tišina.

Neki kažu da je s tom tišinom počeo stvarni pad kraljevstva...

SEDMO POGLAVLJE

U hode novog poretka nekako su saznale za prinčevu skrovište u piljaričinoj kući. Saznali su za njegov boravak tamo nedugo pošto je stigao. Srećom, princ je bio obavješten da dolaze po njega, te je prekinuo molitvu i krenuo na svoj konačni put iz zemlje. Njegovo izgnanstvo je počelo usred molitve, izgnanstvo iz kraljevstva.

Drugi put tog sudbonosnog dana, princ je morao bežati; i na nesreću, umakao je po mraku, ivicom šume, pravo u zamku belih duhova. Uхватili su ga, vezali lancima, začepili mu usta nekim metalom i žurno ga otpremili na dugačak put preko savane do broda koji je čekao i u kojem je našao hiljade drugih. Ti ljudi, uhvaćeni i vezani lancima jedan uz drugoga, bili su iz raznih plemena i naroda i govorili su različite jezike i nisu se mogli međusobno sporazumevati osim pokretima ruku i tela, kroz patnju i putem misli. Tako je počelo veliko iskušenje i velika patnja rase. Oni koji nisu nastradali pod udarcima biča, koji nisu bili bačeni s broda, koji nisu umrli u gužvi i mucu na brodu, oni preživeli, svi ti muškarci, žene i deca bili su prodani i radili su na poljima i zemlji stranaca; poneli su sa sobom u novi svet novu sudbinu, duh slobode, boju pravde i tajnu muzike i umetnosti. Princa je održao samo kraljev smeh koji je odjekivao čitavim svemirom, izvan domašaja ljudske sile i zla.

OSMO POGLAVLJE

Međutim, to je samo jedna strana priče. Sudbonosnog dana kada je Mamba jurio dvoje ljubavnika, devojka je uspela da pobegne i vrati se kući, gde se pojavila u stanju gotovo ludačke nagosti.

Šta je posle toga usledilo, nije sasvim jasno. Knjigu među zvezdama čovek čita dušom i tumači je kroz sećanje; mnogo šta je nejasno kada duša nije savršena.

Plemenski majstori su naložili da pleme krene u svoju godišnju selidbu kako bi izbeglo ciklon sudbine koji se kao olujni oblak nadneo nad njim i njegovim životom. Takođe, Mambu su proglasili otpadnikom i izbacili ga, mada prekasno, iz svojih redova. Devojka je rodila dete; i pošto je mnogo meseci čekala da joj se njen voljeni vrati, jedne noći je napustila kuću i krenula da ga traži. I ona je prošla kroz onu istu prazninu bolne sudbine, gde su je uhvatili beli duhovi, i pretrpela je prelazak preko mora, koji se nikada ne sme zaboraviti u zaboravnosti ljudi i žena.

Kada je ona nestala, pleme umetnika je izgubilo dušu. Onda, jedne noći, kroz istu onu sudbonosnu prazninu u šumi, koja se nesrazmerno proširila, došli su beli duhovi i obrušili se na iznenađeno pleme. To se možda nikada ne bi desilo da nije bilo Mambe i njegovih sledbenika.

Oni su se odmetnuli u šumu i Mamba je bio opsednut mišlju da pronade i ubije učenika koji ga je toliko ponizio.

Često su Mamba i njegova družina napadali sela i pljačkali i pustošili okolinu. Često bi svraćali do ivice svog starog sela i posmatrali pripreme plemena za selidbu. Gledali su i bilo im je krivo što su proterani...

Međutim, upravo su Mamba i njegovi sledbenici privukli pažnju uhoda belih duhova koji su ih jedne noći pratili i videli selo bez utvrđenja. Te noći su beli duhovi navalili na pleme i odveli sve jake i mlade. Razorili su selo i rasterali njegove stanovnike po brdima. One koje su uhvatili vezali su, zapušili im usta i otpremili ih preko mora; mnogi su nestali pri prelasku mora; a oni koji su preživeli u svojoj patnji širili su nepobedivi duh po novoj zemlji jer je njihov duh, od davnina, uvek

DEVETO POGLAVLJE

Ono što je ostalo od plemena umetnika, pregrupisalo se i preselilo predvođeno sve manjim brojem majstora. Selili su se i tugovali. Posle razaranja, ostali su samo delovi plemena, njegovih snova, njegovih ljudi i umetnosti. Počeli su da venu i polako su iščezavali u izmaglici vremena. Zatim je nastupila tišina...

...i tek posle nekoliko vekova, na nekoliko kontinenata, ponovo se upalila njihova vatra, u različitim oblicima...

Ali u njihovoj staroj zemlji, pošto su zamrli njihovi običaji, samo su tajanstvene skulpture i uspravno kamenje, koji su odoleli ljutitom zubu vremena, ostali na zagonetnim mestima u šumi među divljim rastinjem i drvećem što su nadrasli njihovu staru naseobinu. Njihovo svetište se pretvorilo u prah i vratilo se vazduhu. Njihovi bogovi su se vratili u najdublje svetove snova.

DESETO POGLAVLJE

Starci su neko vreme vladali u prinčevom kraljevstvu, u odsustvu kralja. Vladali su bez mudrosti i među njima je zavladała nesloga, a ljudi im nisu verovali i potkopavali su ih, tako da su oni, jedan po jedan, noću stradali od tuđe ruke ili bili otrovani danju. Deca su im uglavnom postala malodušna, dok je neku od njih obuzelo ludilo u vidu neizlečivih napada đavolskog smeha; i taj smeh ih je prerano oterao u grob. Zatim su praznine počele da gutaju kraljevstvo. A onda se beli vetar punom snagom obrušio na njih i zbrisao velike delove prošlosti, sećanje, i zatro mnoge predačke običaje i predanja. Tada su došli beli duhovi i zemlja je izgubila svoje izvorište. Nastupio je zaborav i novi običaji su prekrili zaboravljene stare običaje. Oni koji su došli kasnije nisu bili naslednici onih predašnjih, zbog velikih praznina i naleta belog vetra koji je od plodne zemlje stvorio bezmalo pustinju.

JEDANAESTO POGLAVLJE

Dugo vremena se činilo da je sve izgubljeno. Međutim, posle jednog veka, mitovi su oživeli u glavama istoričara, a umetnici su tražili objašnjenje odakle potiče tako bogato umetničko nasleđe i kako i zašto je zajednica koje ga je stvorila tako iznenada i potpuno nestala. Njeno zaveštanje se sada proširilo po čitavom svetu, obogaćujući srca i snove stranaca i tajnu decu plemena po celoj Zemljinoj kugli. Tajni majstori drže da još ništa nije zauvek izgubljeno, već čeka u snovima ljudskog roda, u beskonačnoj priči i beskonačnoj knjizi među zvezdama.

A u zemlji, kako vreme prolazi, samo deca, igrajući se u snovima svojih najnevinijih godina, kada su im duhovi isto onoliko stvarni kao ptice na drveću, samo će se ta deca jednoga dana spotaći o obeliske, statue i zagonetke u kamenu iščezlih ljudi i osloboditi drevnu začaranost.

Izgleda da je sačuvan samo oblik njihovih snova. Kada se ova dela otkriju, pretpostaviće se da su ih stvorili majstori s neke udaljene planete, iz naprednije civilizacije... vanzemaljski umetnici koji su

stvarali u samoći i čežnji za svojim čudesnim sazveždem...

DVANAESTO POGLAVLJE

...a princ je bio podvrgnut svom konačnom iskušenju; kao rob, izdržao je svoje poslednje raspinjanje. Među robovima je širio snove o slobodi, snove o prosvetljenju, koji nikada nisu nestali. On je, u svakom pogledu, bio tajni majstor koji je sve doživeo i video, sve prepatio. Šaputalo se da mu je ovo poslednji put da je na točku, u prašini življenja.

Posle godina ropstva, šireći novu poruku u temeljima onih koji su patili, on se vratio, priča se, u svet svoga oca, kralja koji se smeje; i služio je kraljevstvu na najbolji način, među zvezdama i u šapatu duše.

TRINAESTO POGLAVLJE

Devojčini roditelji su preživeli, kao i njihovo unuče. Pleme se raspodelilo među onima što su se raštrkali po šumi i brdima; i brzo, ostavljajući sve za sobom, počelo je da se seljaka, nigde ne ostajući dovoljno dugo da bi bilo primećeno. Vreme je prolazilo, i jednoga dana, među njima se pojavilo tajanstveno izaslanstvo mudrih ljudi i žena i zatražilo unuče za svog budućeg kralja. Doneli su velike poklone. Majstori plemena umetnika prepoznali su ovaj čin sudbine i devojčini roditelji su prihvatili ovaj izuzetan zahtev. Uz svečarski sjaj, unuče je odvedeno nazad u palatu svojih predaka, postavljeno na presto i uvedeno u svoje punopravno nasleđe. Njegovo krunisanje je postalo legendarno, kao i tajna njegove loze. Međutim, kraljevstvo je još čekalo povratak njegovog oca; i opet se zaorio smeh praoca, u tihom muzičkom skladu i sve jasniji, po čitavom kraljevstvu.

ČETRINAESTO POGLAVLJE

Mada se pleme umetnika preraspodelilo, ono se samo donekle povratilo i njegova snaga nije više bila dovoljna da se suprotstavi raspadanju prouzrokovanom razaranjem starih običaja. Pleme je predugo postojalo kao narod da bi doživelo još jedan stepen procvata. Bila je to labudova pesma zlatnog doba. Bili su to poslednji dani njihove stare božanske vladavine pre nego što su nestali u prašini vremena.

Mora da su jasno osetili poslednji dah svojeg vremena. U njihovim delima je preovladavalo žalopojno raspoloženje. Stvarali su strašnom grozničavošću ljudi koji znaju da umiru i žele da ostave potomstvo, da oplode svemir moćnim semenom svoje mašte, svojeg stvaralaštva. Te poslednje godine, pre nego što će pasti u zaborav, bile su najdirljivije. Svi su stvarali, oblikovali, sanjali u kamenu, u drvetu, u nepostojanim materijalima, na tkanini, u pesmama, kao da su svoj život pretvarali u oblike koji moraju izdržati i preživeti umiranje njihovog mesa, tela, njihovog srca. Deca su takođe mnogo stvarala, kao oni stariji koji su umirali. Svuda u plemenu počeli su da stvaraju svoje zaveštanje, ćudi, sanjarenja, proročanstva i čiste oblike bez svrhe, osim da odaju poštovanje tajni i potcenjenim radostima života.

Devojčini roditelji su bili veoma stari. Većina majstora se preselila kod predaka. Mamba i njegovi

sledbenici su vršljali po šumi neko vreme, a onda su ih uhvatili i poslali u ropstvo; ostali su takođe ostarili i za njih se više nije čulo. Niko ne zna šta je bilo s Mambom, mada predanje kaže da se on, jednoga dana, idući za legendom o prazninama koje vode bajkovitom kraljevstvu zlata i sreće, sapleo i pao u jednu od najgorih praznina i sam od sebe se zapalio i pretvorio u divlju crvenu i jarkozelenu buktinju iz koje se nije mogao izbaviti. Njegov kraj u plamenu je bio tako strašan da su njegovi sledbenici, koliko ih je preostalo, užasnuti tim prizorom pobjegli iz šume na otvoreno polje i potražili način da se otkupe pred živima.

PETNAESTO POGLAVLJE

Kako je ova priča došla do moje majke, ova priča koju je počela da mi priča dok sam bio dete? Neko mora stvoriti mit. Neko mora pretočiti život u legendu. Neko mora smisliti priču u budućnosti. Na taj način je deo te legende došao do mene.

U vreme labudove pesme plemena na njegovom žalopojnom stepenu, devojčin otac, već na ivici smrti, u velikoj tajnosti je smislio novu vrstu drame. Odavno je bio napustio vajarsku umetnost i čitao je kao umetnik od kada mu je kći nestala jedne noći i nikada je nisu pronašli. Iz svoje duboke tišine, iz svojih ozbiljnih godina i iz duboke prirode svoga mita, on je stvorio novi oblik koji će pridodati obredima i sećanju rase. Tako su se jednoga dana pojavili glumci blizu njihovog novog svetilišta i predstavili novu vrstu pripovedačkog pozorišta i zapanjili pleme na umoru. Prvi čin je tekao otprilike ovako...

Griot (stoji u središtu kruga): Sećanje je vrednije od zlata. I zato slušajte ovu legendu koju pričam. Sada, kada je ostalo još malo vremena, ovo je jedini način da je brzo ispričam. Slušajte pažljivo, dušom, ne očima i ušima. Postanite deo ove drame koju ću vam sada prikazati. Slušajte kao da slušate drage mrtve koji su vam još u mislima.

Zatim, tišina. Onda se u tami čuju razni glasovi, prekidani zvonima, bubnjevima, uzdasima, zovom ptica, frulama, korama¹³, rogovima, recitovanjem.

Glas: Ako prođete kroz čarobnu kapiju, ako prođete kroz logor plemena...

ŠESNAESTO POGLAVLJE

...naći ćete ih kako rezbare drvene skulpture u radionicama na otvorenom, kako kuju bronzu i tako okupljeni pevaju dirljive pesme, u divnom skladu. Videćete decu kako prave nove predmete od otpalog materijala, kako crtaju slike po zemlji. Videćete žene kako boje tkanine živim bojama ili stvaraju nove oblike od dragulja i školjki i kako uvežbavaju nove plesove na trgu. Naći ćete stare kako rade, upravljajući velikim poduhvatima, pričaju priče mladima i slušaju devojačke snove.

Svuda ćete videti skulpture u drvetu, sjajnoj bronzi, bakru i kamenu. Videćete izvajana obličja životinja viđenih u snu, došljaka s neba, bogova, predaka, onih još nerođenih, duhova ili poprsja mudraca. Videćete slike žetve, slike lepih žena i jakih muškaraca, slike budućnosti, oblike iscrtane po zidovima.

Naći ćete mesto koje vrví od umetnosti u svakom uglu; umetnost na trgu, umetnost oko svetilišta. Naći ćete mesto živo od neprestanog stvaralaštva. Tako je izgledalo mesto na koje je princ naišao kada je ušao u logor plemena prerušen u skromnog čoveka, u skladu sa svojim načelom čaplje, u

potrazi za devojkom.

On je godinama slušao priče o bogovima koji su vodili ljubav s devojkama prerušeni u ptice ili pitome životinje. Iz njih je shvatio da muškarac mora biti jednostavan kao labud da bi zadobio najbolju ženu. Iz toga je takođe razumeo da je najbolje da ne uplaši neku naročitu devojku svojom prevelikom snagom. Jedini način da zadobije njeno poverenje jeste da se ne ističe mnogo. Najviši postaju najniži u obavljanju svog najvišeg zadatka. Zavođenje devojaka od strane bogova je razumeo kao metaforu prosvetljenja, prodiranja božanskog zanosa u dušu čovečanstva. Duša muškarca je predivna devica; bog je oruđe velikog Boga. Tim mislima se bavio u šumi dok je išao napred. Sada kada je postao pripadnik plemena umetnika, bio je oduševljen njihovim pristupom životu. Pre svega, tu se osećao kao kod kuće.

Stigao je do devojčinog oca i ponudio se da mu bude sluga, ni za šta, besplatno. Otac je video prinčev duh u prerušenom prošnjaku. Otac mu je izdao sedam zadataka umetnosti i ljubavi: ako ih izvrši, može mu postati pomoćnik.

Kada je to veče princ ugledao devojku na mesečini, s krunom bele svetlosti, umalo nije umro od prikrivene sreće...

Tako je odlomak te priče došao do mene i začarao me.

SEDAMNAESTO POGLAVLJE

Tako je to izgledalo pre nego što se krug zatvorio, pre nego što je njihovo zlatno doba iščilelo a oni nestali u pesku. Devojčin otac je umro, a i majka joj je umrla nedugo posle toga. Pleme se polako rasturalo zbog gubitka vizije, snage i vođstva.

Šta se desilo sa svim skulpturama? I zašto su usledila samo manja dela? Bio je to vrhunac njihove kulture. Tada je bio bezimen. Posle toga, u godinama pada, izložena dela su bila posvećena glasinama, rodoskrnavljenju, mržnji, muškarcima koji vode ljubav sa životinjama, životinjama koje vode ljubav sa ženama, likovima vanzemaljskih osvajača, deci s velikim trbusima.

To tragično plemstvo je napustilo umetnost, jer kada je ona govorila najjasnije, u najvećoj lepoti i veličini, ljudi nisu slušali, nisu videli, nisu jasno tumačili, nisu se pripremali, nisu obraćali pažnju na upozorenja na zlatnoj svetlosti. Tako je njihovo zlatno doba zamrlo, kao i njihov iskonski način života i njihov svet je izgubio svoju osu; i krenuo je novim pravcem, na izmaku novoga kruga koji će možda, a možda i neće, saznati za jednostavnu veličinu prošlosti.

OSAMNAESTO POGLAVLJE

Međutim, nije sve bilo izgubljeno. Tako je izgledalo samo nekih stotina godina. U svom rasulu, pleme umetnika se nije sasvim izgubilo s poznatih prostora. Konačno su stekli nauk. Pali su u zaborav, postali nevidljivi, pa ipak, njihova dela su nastavila da se pojavljuju u zemlji, u svetu, duž trgovačkih puteva, na pijacama, u palatama, u novim jezgrima izmenjenog sveta. Postali su predanje sveta i njegova budućnost.

Sledili su smernice svojih tajnih majstora i često se selili, dok se nisu nastanili u mestu zvanom „nemesto“. Tu su procvetali u miru, odgovarajući na potrebe sveta za umetnošću.

Decenije su prošle i svet se ustalio oko ideja novih vekova, pleme je izgubilo želju za čestim seobama i polako je postajalo ponovo vidljivo. Međutim, nije bilo isto kao nekada. Njegova umetnost je prilično osiromašila. Zlatno doba se odavno okončalo i sada je ostao samo šapat. Nisu imali čak ni osećaj povezanosti sa umetnošću plemena koja se nalazila po čitavoj zemlji, u tajnama šuma i pećina. Oni nisu sebe nasledili.

Njihovo umetničko stvaralaštvo bilo je dovoljno dobro da izazove oduševljenje među onima koji nisu bili uvedeni u tajne, ali ne i zaprepašćenje među njima samima. Oni su sada čuvena zajednica u zemlji; ljudi iz celoga sveta prevaljuju veliki put da bi videli njihova ostvarenja. Ako uđete u grad i prođete njegovim glavnim ulicama, videćete svuda izložene slike i skulpture, ali nećete videti ono što je nekada bilo...

DEVETNAESTO POGLAVLJE

Ipak, negde, još neotkriveno, među prizorima proročanstva i vizija, u ogromnim ostavama skrivene zbirke umetničkih dela plemena iz njegovog najranijeg doba; među onim delima koja su predskazivala, svojim likovima i znacima, svetske ratove, genocid, razaranje velikih gradova, prekretnice u istoriji ljudskog roda, ubistva svetskih vođa, izumiranje čitavih plemena od bezimernih bolesti, izum vozila koja mogu leteti, prvi javno priznati susret s vanzemaljskim bićima iz dalekih sazvežđa i nagoveštaj kraja sveta, što je zaista početak pravog prosvetljenja, među tim neotkrivenim delima koja su se skrivala pod zemljom, duboko u šumi, nalazi se lik čudesne lepote i jednostavnosti, čistih crta, božanstveno lak i neobjašnjivo žalostan – lik umirućeg princa.

A među onima koja su pronađena, bio je lik devojke kao princeze koji je odnet s mesta kojem je pripadao i sada nemo gleda kroz staklo u radoznale oči bezbrojnih naraštaja...

DVADESETO POGLAVLJE

Putevi vremena su zaista čudni; događaji nisu ono što mislimo da jesu. Vreme i zaborav preobražavaju, prave alhemiju svih stvari, čak i najveće patnje.

DVADESET PRVO POGLAVLJE

Nije sve izgubljeno. Nastupiće još slavnije doba. Usred oseke stvari, kada sve izgleda ogoljeno, jedan blagi glas šapuće kroz vazduh da duh stvaralaštva luta zemljom u očekivanju zova i naređenja majstora da ponovo upregne svoje snage ka uzvišenim ciljevima i nezamislivoj blistavoj umetnosti.

Oni lutaju i lutaju pred slepim očima ljudi i žena koji žive u sjaju i u tami svuda oko njih, u svetu još nevidenom.

DVADESET DRUGO POGLAVLJE

Šta još preostaje da se ispriča? Samo odlomci viđeni u knjizi života. Sve priče vode u beskonačnost. Nema im kraja, kao što nije bilo ni početka. Samo ep koji se oseća u smehu stvari, a ne čuje se. Samo delovi viđeni u zamagljenom ogledalu smrtnosti kada blistava bića načas zasijaju u kratkom snu življenja.

REČ ZAHVALNOSTI

Želim posebno da zahvalim agenciji *Marš*, Polu Maršu, Kamili Marš i Džesiki Vulard na njihovoj upornosti; Džudit Kendri na njevoj viziji, kao i svima u kući *Rajder buks*; Rozmari Kluni i večnoj alhemiji.

O AUTORU

Ben Okri je objavio osam romana, između ostalih i *Put gladi*, kao i zbirke pesama, kratke priče i eseje. Njegova dela su prevedena na više od dvadeset jezika. Član je Kraljevskog udruženja književnika i nosilac Ordena Britanske imperije, kao i dobitnik brojnih međunarodnih nagrada, uključujući i Nagradu pisaca Komonvelta za Afriku, Nagradu Aga Kan za roman i prestižnu nagradu Kjanti Rufino – antiko fattore. Trenutno je potpredsednik engleskog centra PEN kluba, a Svetski ekonomski forum mu je dodelio Kristalnu nagradu.

Rođen je u Nigeriji, a živi u Londonu.

¹ Koren krtolaste biljke manioke koja raste u tropima. (Prim. prev.)

² Vrsta školjke. (Prim. prev.)

³ *Cholophora excelsa*, često se naziva afričkim tikovim drvetom mada ne pripada porodici tikovog drveta. (Prim. prev.)

⁴ Zabavljači, pevači tradicionalnih plemenskih pesama u zapadnoj Africi. (Prim. prev.)

⁵ Visoko drvo koje potiče iz centralne i zapadne Afrike i rađa plod sličan kestenu. (Prim. prev.)

⁶ Proročice Starog sveta. (Prim. prev.)

⁷ Lat.: u odsustvu. (Prim. prev.)

⁸ Tropsko drvo sa plodovima sličnim banani. (Prim. prev.)

⁹ Tzv. nigerijski tik (mada ne pripada porodici tikovine), drvo tipično za zapadnu Afriku. (Prim. prev.)

¹⁰ Grčki *thyrsos*, Bahusov štap obavijen bršljanom, sa šišarkom na vrhu. (Prim. prev.)

¹¹ Profesionalno udruženje. (Prim. prev.)

¹² Poludragi kamen. (Prim. prev.)

¹³ Kora, žičani instrument iz zapadne Afrike. (Prim. prev.)